

Jorge Amado

ÖLÜ DENİZ

2. BASIM

Türkçesi
ÜZDEMİR İNCE

Jorge Amado

ÖLÜ DENİZ

ROMAN

Türkçesi
ÖZDEMİR İNCE

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.

Bâbüâli Caddesi No. 19 Kat 2, 34410 Cağaloğlu, İstanbul

Telefon. 528 61 13 Fax: 513 51 88

Özgün adı
mar morto

ISBN 975-510-502-6

© Jorge Amado / Can Yayınları Ltd. Şti. (1983)

Jorge Amado
ÖLÜ DENİZ

ÇAĞDAŞ DÜNYA YAZARLARI

1. basım: 1983, Can

2. basım: 1993, Can

Bu kitap, İstanbul'da Can Yayınları'nda dizildi.

Eko Basımevinde basıldı. (1993)

Dizgi: Serap Kılıç

SUNUŞ

"Jorge Amado bir anlatıcıdır. Bunu her zaman hatırlamak gerek."¹

Jorge Amado beşinci romanı *Ölü Deniz*'i (Mar Morto) yazdığı zaman tam tamına yirmi beş yaşındaydı. Brezilya edebiyatında pek az görülen bu verimlilik ve erken erişilen olgunluk, onu ülkesinin edebiyatında bir anda ön plana çıkarmıştı. Bu roman, 1936 yılında yayımlandığında, Jorge Amado tanınmış bir yazardı ve Brezilya aydın çevrelerinde tartışılmasına, yadsınmasına karşın imrenilecek bir yeri vardı. O sırada, ürünlerinin verimliliğiyle olduğu kadar, anlatılarının içeriğinde üstü kapalı olarak yer alan ya da kendi yurttaş yaşamında açıkça görülen sosyo-politik tavrıyla da tanınmaktaydı.

Daha yirmi yaşındayken yazdığı ilk romanı *O Pais do Carnaval* bir bomba gibi patladı ve son yenilikçi akımın, içinde doyum aradığı uygunlukçu (konformist) ve uyuşuk edebiyat ortamını tedirgin etti. Bu gençlik dönemi yapıtı parlak bir başarı kazandı ve coşkulu bir yazarın habercisi oldu.

Bunu izleyen romanları, *Cacau* (1933) ve *Suor* (1934), ilk yapıtının uyandırdığı umutları doğruladılar ve Jorge Amado'nun yazar kişiliğinin en belirgin niteliklerini ortaya koydular: Yani, ilk dönem ürünlerinde, son derece belirgin siyasal ve toplumsal bağlanma ve doğum yeri olan Kuzeydoğu Brezilya'ya özgü temalara öncelik veriş.

Küçük *nordestino*² halkının katı güncel gerçeğini paylaştığı çocukluk ve yeniyetmelik anıları, Jorge Amado'nun en önemli esin kaynağı olmuştur. Bu nedenle yazarımız, bir yapıttan öteki yapıta, giderek, Bahia insanının savunucu ozanı oldu. Dört yüzyıl boyunca Brezilyalı mizacının ve kişiliğinin en ilginç görünümünü oluşturan son derece karmaşık ve ilginç insandır Bahia insanı. Brezilya duyarlığında *Carioca*'nın³ kaygısızlığından ve yaşama sevincinden daha çok, *Pauliste*'in⁴ ağırbaşlılık ve dinamizminden çok daha fazla, kuzeydoğunun melezlik, bağdaşmacılık ve

1. Roger Bastide'in *A Morte e a Morte de Quincas La Flotte*'a yazdığı önsözden.

2. *Nordestino*: Kuzeydoğu.

3. *Carioca*: Rio de Janeiro halkına verilen ad.

4. *Pauliste*: Sao Paulo halkına verilen ad.

tropikal kösnüllüğü ağır basar. Son derece zengin ve özgün bir Afro-Brezilya kültürünün ortaya çıkışını sağlayan çeşitli ögeler, en yetkin biçimde, bu bölgede ve özellikle Bahia'da billurlaşmış ve Jorge Amado'nun romanları tüm şehvet, yabanlık, tutku ve şiddetleriyle kendilerine en uygun çevreyi tam olarak bu bölgede bulmuşlardır.

Amado'nun yapıtında ilk büyük dönem, yani edebiyat ürününün kesinlikle güdümlü ve halkçı olduğu dönem, her şeyden önce, ülkesinin toplumsal sorunlarıyla ilgilenen bir yazarı betimler. Bu gerçeği ilk önce kendisi kabul etmektedir: Kendisiyle yapılan bir söyleşide şöyle diyordu:

"*Cacau*'yu apaçık bir partizanca amaçla yazdım. Ancak, gözlemlediğim olguları aktarmaktan başka bir şey yapmadım, bu konuda kesinlikle dürüst davrandım. İmgelem katkısı bulunmayan bir kitaptır bu."¹

Aynı romanın önsözünde de şunları yazıyordu:

"Bu kitapta, Güney Bahia kakao işletmelerinde çalışan işçilerin yaşamını pek az bir edebi kaygıyla, ama en yüksek düzeyde bir dürüstlikle anlatmaya çalıştım."

Bu itiraflar, yapıtının estetik boyutunun sınırlarını açıkça göstermektedir. Gerçekten de, ilk yapıtlarının niteliğine ilişkin olarak kendimize şu soruyu sorabiliriz: Edebiyat mı, yoksa sosyolojik bir tanıklık mı söz konusu olan? Sanat mı, yoksa bir tür belgeleme mi?

Üslubu, özellikle *Cacau* ve *Jubiabá* adlı romanlarında oldukça özgün olmasına karşın, seçtiği yergici tutkudan değilse bile, militan tavırdan oldukça zarar görmektedir. Kişileri, bir düşünceye hizmet etmek ve onu tanıtlamak amacıyla, yaratıldıkları oranda belli bir şematizmden kurtulamamakta ve bu da onların psikolojik derinlikten, belli bir oranda da inandırıcılıktan yoksun kalmalarına neden olmaktadır. Başkaldırıya yönelik tutumları neredeyse mekaniktir: Kaçınılmaz olarak, eylem ve savaşım da bağlanmaya götüren, sömürünün bilincine varmayla sonuçlanan toplumsal adaletsizliklerin şiddetle suçlanması. Yazarın ideolojik ve siyasal düşüncelerinde tam olarak yer alan bir şemadır bu. Çünkü Jorge Amado, yapıtın -ve özellikle romanın- yıkmanın ve giderek devrimin buyruğunda bir silâh durumuna girdiği bu edebiyat türünü bütünüyle benimseemektedir. *Mar Morto*'nun yayınlanmasından hemen sonra, şöyle yazıyordu:

"Salt edebi devrimler, büyük romancılar yaratmazlar... Çünkü roman her şeyden önce bir savaşım aracıdır, savaşımın ve

---

1. Miécio Tati: *Jorge Amado, Vida e obra. Ed. Itatiaia, Belo Horizonte, 1961, s. 47.*

insanların bir betimlemesidir, politik bir varlıktır."¹

O, dönemde, romanın, romancının ve genel olarak edebi yaratının görevi hakkında, açık seçik ve kesin düşünceler dile getiriyordu.

"Edebiyat türleri içinde en önemli politik rolü her zaman roman yüklenmiştir. Aydınlar arasında insanlarla en yakın ilişkisi olan romancıdır. Romancıda gözlemci niteliklerinin bulunması gerekir, çünkü romanlarında insanları ve onların içinde yaşadıkları çevreyi dile getirmek ve bunları tanımak zorundadır. Burada, romancının kafasından birşeyler uydurmadığını anımsatmak gerekir. Romancı yaratır, ama yaratısını gerçeğe dayandırarak, bu gerçeği güncel yaşamdan, insanlardan ve çevreden çıkartarak, örneğini toplumdan alarak yaratır. Yoksa, bir romana yerleştirmek üzere insanlar ve toplumsal ortamlar uydurmak çok kolay olurdu. Bu yanlış kitabın güzellik ve özgünlüğünü neresinde bulabiliriz? Bu yoldan ayrılan her roman Wilde'cı yapaylığın içine düşer."²

Kendisiyle ve edebi inançlarıyla tutarlı olan Jorge Amado, kendi roman tanımına bütünüyle uygun yapıtlar verdi. Romanlarında 'Kuzeydoğu' toplumu kusursuz bir biçimde gözlemlenmiş, sorunları ve kusurları irdelenmiştir. Doğmakta olan tarımsal kapitalizmle çarpışmakta olan ve can çekişen feodalizmin sonuçları (tarım işçisinin habercisi küçük köylünün soyulması, yani *coronelisme*,³ *caboclos*'ların⁴ insanlık dışı durumu, fuhuş) ilk dönem romanlarında, hele özellikle *Cacau*'da acımasızca sergilenmiştir. Bunda şaşılacak bir yan yok, çünkü Amado o ortamda doğup büyüdüğü için, kakao işletmecilerinin çevresini, bu çevrenin biçimlendiği toplumu ve yarattığı kafaları çok iyi bilmektedir. Bu nedenle, bir öyküye ele aldığı zaman, liseyi yeni bitirmiş bir yazar için şaşırtıcı bir rahatlıkla davranır.

Lise öğrenciliği sırasında gözlemlemek olanağı bulduğu ve *Suor*'da sergilediği, Bahia'nın Salvador kentinin eski sömürge mahallesi *Ladeira do Pelorinho*'nun içinde yaşanılmaz viranelerinde üst üste yığılan yoksul işçi sınıfı söz konusu olunca da durum aynıdır.

Fakat *Jubiabá*'da durum biraz değişiktir, sergilediği köle kökenli Afro-Brezilya toplumunu, duygusal yakınlığına karşın, daha az tanır. *Mar*

1. Jorge Amado: 'Literatura, romance e política como resultados sociais,' in Pan, Buenos Aires, 1936.

2. Pan, Buenos Aires, 1936.

3. *Coronelisme*: *Coroneis*'leri ülkenin efendisi durumuna getiren toplumsal düzen.

4. *Caboclos*: Bu deyim önceleri kültür değiştiren Kızılderilileri, sonra Melezleri tanımlıyordu, ama sonunda budunsal kaynaklarına bakmasızın iç Brezilya'nın yoksul köylülerini tanımlamak için kullanılır oldu.

Morto da öyle, hatta biraz daha az. Çünkü, deniz dünyası onu büyülese de, onu kendisine çekse de, bu dünyaya karşı oldukça yabancısıdır. Amado deniz ögesinin yazınsal gizilgücünü tam olarak seziyor, ama bunu dile getirebileceğinden ya da hissettirebileceğinden emin değil. Bu nedenle, daha önce davranıyor ve giriş bölümünde olası bir başarısızlığa karşı okuru uyarıyor. Romanın başarısız olduğu kanısına varırsa, bunun sorumluluğunu deniz insanlarına yüklememelidir; başarısızlığın kaynağı yazardadır, çünkü bir kara adamıdır yazar ve bir toprak insanının denizcilerin yüreklerindeki gizleri dile getirmesi çok güçtür.¹

Amado bu güçlüğü çok iyi görmüştü; okur da yazarın kendini *Mar Morto*'da kahve derebeyliklerinde olduğu kadar rahat hissetmediğini anlamaktadır. *Mar Morto*, Jorge Amado'nun yapıtından bir dönemeci simgeler. Bu kitap, yazarın sosyalizan ve militan olarak tanımlanabilecek ilk evresinde bir ayraç oluşturur. Onun romanına yeni bir boyut getirir. O zamana kadar romanlarında yer aldığı ileri sürülen epik duyarlık, yadsınmaz bir lirik esine yer açmak için *Mar Morto*'da tamamen silinir.

Jorge Amado gerçek bir nesir (düzyazı-şiir) sunar bize. Kullanılan dilin yumuşaklığı ve renkliliğinin yanısıra müzik ve şarkılar, Afro-Brezilya efsanelerinin zenginlik ve çeşitliliği, romanda düş ve sevdanın önemli bir yer tutması, yazarda pek alışmadığımız bir şiir tadı verir anlatıya.

Tropikal göğün saydamlığı, *saveiro*'ların² çekiciliği, kadınların dişiliği, şarkıların güzellik ve özelemleriyle, ilk yapıtlarının suçlayıcı katılık ve gerçekçiliğinin çok uzaklarında buluruz kendimizi.

Ancak, toplumsal eleştiri, büsbütün el çekmiş değildir anlatıdan; ama öykünün eksenini, orta direğini oluşturmaz, sahnenin fonunda yer alır. Amado, zaman zaman biraz şematik yoksulluk edebiyatı çağrışımlarına kendini kaptırırsa da deniz insanlarının yoksulluk ve güvensizlik yaşam koşulları betimlenmez, bu esinlendirmeyeyle yetinilir. Örneğin, okulun, denizci evlerinin içlerinin anlatılmasına ve verimli çocuk öyküsüne başvurulur. *Savereiro*'ların³ acılı yazgıları, taa çocukluktan başlayarak yoksulluk ve güvensizlik dolu bir yaşama mahkûm oluşları, denizci dul ve yetimlerinin kaçınılmaz bir biçimde fuhuşla noktalanan sonları, *Mar Morto*'ya, yazarın daha önceki yapıtlarının doğrultusunda bir toplumsal boyut veren öğelerdir. Ne var ki, Amado'nun bize çizdiği liman yaşamı tablosu, birinci bölümün okunmasıyla edinilen izlenim kadar iç karartıcı değil; çünkü yürekleri iyilik dolu ve son derece duyarlı birkaç insanın varlığı, tıpkı bir güneş ışını gibi, deniz insanlarının yaşamlarının katılığını yumuşatıyor.

1. *Mar Morto*'nun birinci bölümünden önce yer alan açıklamaya bakınız.

2. *Saveiro*: Bahia'nın Salvador bölgesinde deniz taşımacılığında kullanılan üçgen yelkenli tekne.

3. *Savereiro*: Üçgen yelkenli *Saveiro* adı verilen tekneleri kullanan denizci.

Örneğin, varlığı birçok acının katlanılır olmasını sağlayan olağanüstü ilkokul öğretmeni Dulce ve ondan da öte, bedenlerin ve ruhların acılarını dindiren iyi yürekli hıızır, Doktor Rodrigo. Yiğit doktor, gerektiğinde, denizcilerin en güç durumlardan kurtulmasına yardımcı olur. Traira'nın trajik ölümü, onun sayesinde *Mar Morto*'nun kahramanı Guma'nın başına çorap örmez ve gene o, ileride bir gün ödeyip ödemeyeceğini düşünmek-sizin yarı parasını borç vererek o güzelim son *saveiro*'sunu, *Paquôte Voador*'u¹ satın almasını sağlar Guma'ya.

Katı bir marksist bakış açısından, *savereiro*'ların yazgısı tam olarak benzemez kakao proletaryasının yazgısına; bunların birçoğu kendi üretim araçlarının sahibidirler. Kendi teknelerini istedikleri gibi kullandıkları için, amansız kapitalist sömürü sisteminin kurbanları olarak onları kakao tarım işçileriyle aynı kefeye koymak oldukça güçtür. Bununla birlikte, Amado'da, denizcilerin yazgısını işçilerin yazgısına katmak eğilimi görülüyor. Bunun sonucu olarak *savereiro*'lar grev yaparak taşıma ücretlerinin yükseltilmesini sağlıyorlar. Amado, sınıf mücadelesinin en somut ve en açık ifadesi, politik bilinçlenmenin ayrıcalıklı evresi olan grevleri çok sevmektedir. *Mar Morto*'dan önceki romanlarından birinde grev vardır; *Jubiabá*'da öykünün kahramanı Zenci Balduino'ya grevle ilgili olarak şunları söyler:

"İnsanın ne istediğini bildiği, bir amacı olan, güzel bir mücadeleyle grev. Herkes birbirini seviyor, birbirini savunuyor ve köleliğe karşı mücadele veriyordu. Kahramanlık destanlarına layıktı grev."

Jorge Amado'nun birçok romanında proletaryanın allanıp pullandığı hakkında uzun uzun yorumlar yapıldı. Ama ne olursa olsun, *Mar Morto* bu romanların arasında yer almaz. Deniz ve Guma'nın başlıca rolleri paylaştıkları, Salvador Limanının günlük yaşamının şiirsel bir tablosudur bu roman. İzlek bütünüyle yeni sayılmaz, içeriğiyle olduğu kadar havasıyla da *Jubiabá*'nın bazı bölümlerinin genişletilmiş gibi kabul edilebilir *Mar Morto*. *Cais* (liman), *Uma Toado Triste Vem do Mar* (Denizden gelen hüznü ezi) ve *Saveiro* (Yelkenli) *Mar Morto* ile aynı damardandır.

Kakao işçilerini, Salvador işçilerini ve kenar mahalle Zencilerini betimledikten sonra, Amado, Bahia toplumunun bir başka kesiminin katı ve ilginç yaşamının sergilenmesine girişir. Deniz insanları arasında her şeyden üstün tutulan değerlerin altını çizmek için bu fırsattan yararlanır: Dostluk, cömertlik, cesaret, dayanışma gibi duygular *Mar Morto*'da

1. *Paquôte Voador*. Hızlı tekne.

yer alan kişilerin davranışlarının başlıca özellikleridir. Öykünün kahramanı Guma'nın kişiliğinde bu özellikleri en aşırı düzeyde gözlemleriz. Bu son derece dürüst delikanlı, en iyi dostu Zenci Rufino'ya karşı bir ihanet sayıp yüreğinden acısını atamayacağı şeyi sadece bir kez yapıyor. Rufino'nun kapatması olan ve bir kene gibi yapışıp peşini bırakmayan, etine dolgun ve cilveli melez Esmeralda ile bir kez cinsel ilişki kuruyor. Zavalı delikanlı, bütün olanaklarıyla ondan kaçmaya çalışırken, pek dürüst saymadığı koşullarda teslim bayrağı çekiyor. Guma, bu güçsüzlüğünü hiç bağışlamıyor ve kendisini intiharın eşliğine sürükleyecek olan bir suçluluk duygusuna kapılıyor bundan dolayı. Salvador Limanında ne onurla, ne de aşkla oyun oynanır.

Jorge Amado'nun yapıtında aşkın çok önemli bir yeri vardır ve en saf sevgiden dizgin tanımaz tutkulara kadar çeşitli biçimlerde ortaya çıkar. *Mar Morto* da bu kuralın dışında değildir. Bu duygu, öykünün temel ögesidir ve cinsel aşk da eksikliğini hiç hissettirmez. Bununla birlikte, öteki romanlarının tersine, en küçük açık saçık bölüme rastlanmaz. Ama aşk ilişkilerinin çağrışımında, yazar hesabına, en etkili erotizmin kapı komşusu bir ağırbaşlılık ve incelik var.

Bu konuda bir tek bölümün bayağılaşması söz konusu olabilirdi, ama Jorge Amado büyük bir beceriyle bundan sıyrılmayı biliyor. Guma'nın, tam delikanlılık döneminde, yaşlı amcası Francisco'nun denetlediği cinsel öğrenimi neredeyse mahremle zinaya dönüşecektir. Delikanlının tutulduğu kadın, kendi öz annesinden başkası değildir. Bu yüzden büyük bir hayâl kırıklığına uğrayacaktır. Bu durumla ilgili olarak, bir ruhçözümsel yoruma alabildiğine girilebilirdi. Bu bölümde, daha çok, Guma'nın bütün denizcilerin hem karısı hem de anası olan deniz tanrıçasının iradesiyle saptanmış ve bütün *savereiro*'larınkinden daha kesin olarak belirlenmiş yazgısının izini görmek gerekir. Kahramanın sonunun ne olacağı ve onun, köle kuşaklarının birbiri ardınca Brezilya tapmcında geleneğini sürdürdükleri, Afrika kaynaklı uzak Tanrıça *Iemanja*'nın bağrına dönüşü, uyarıcı bir biçimde bu bölümde belli olmaktadır. *Mar Morto*'nun en dikkate değer yönlerinden biri, Brezilyalı uzantısında durmadan yenilenen bir güç, bir zenginlik ve bir canlılık bulan Afrika efsanelerinin sürekliliğini bütün açıklığıyla ortaya koymasından kaynaklanıyor. Guma, körü körüne inanıyor *Iemanja*'ya. Bu anlaşılmasız tanrıçanın tapıncına katılıyor ve dahası, beş adlı tanrıçanın gücünü ve güzelliğini yücelten dinin gizemli ve karmaşık törenlerinde ayin yöneten papaz durumuna geliyor. Çünkü, ona bütün yüreğiyle inanıyor, güzel bir kadın bulma mutluluğuna erişmeyi ondan diliyor ve güzel, tatlı karısı Livia'ya rastladığı için ona teşekkür ediyor. Yaşama gücünü ve geleceğe olan inancını da gene ondan sağlıyor.

Mar Morto ilkin içerik ve havasıyla, ama aynı zamanda diliyle yeni bir damarın ilk romanıdır. Daha sonraki yapıtlarında bulunan öğeleri tohum halinde bu öyküde bulabiliriz. Birçok romanının değişmez kişisi olacak olan Arap kökenli kişiyi saymazsak, büyük 'best-seller'i olan *Gabriela Cravo e Canela*'nın Gabriela'sını anımsatmamazlık etmeyen melez Esmeralda'nın kanıtladığı cinsellik ve cinsel özgürlüğü gözlemleyebiliriz. Yaşlı Francisco'da görülen deniz öykülerine aşırı düşkünlük, aynı izlekleri konu edinen iki büyük romanın habercisidir: *A Morte e a Morte de Quincas Berro d'Agua* ve *Os Velhos Marinheiros*. *Mar Morto*'da, daha sonra *Terras de Sem Fim* adlı romana dönüşecek olan bölümü de bulabiliriz.

Mar Morto'nun yeniliği, yalnızca izleksel özelliğinden ileri gelmiyor, aynı zamanda anlatım biçimi de şaşırtıcı. İlk romanlarında şiddetle eleştirilen, işi açık saçık bir dile kadar vardırıran gerçekçilik, yerini daha özenli, daha şiirsel bir dile bırakıyor; eleştirmenlerin sık sık başına kaktıkları kaba ve bayağı dil, tümüyle ortadan kalkmış görünüyor. İlk romanlarında görülen dilsel hamlık ve kendine, kurulu düzenden yana basın tarafından 'şehvet uyandırıcı kitaplar yazarı' sıfatının verilmesine neden olan açık saçık bölümler, *Mar Morto*'da tümünden ortadan kalkıyor ve Cachoeira Genelevine geçen bölüm de içinde olmak üzere, yazar, bütün dil aşırılıklarından ve açık saçık imgelerden uzak bir anlatım biçimine giriyor. Bu durum, cümlelerin ritmi kıvrak, imgeler güzel ve renkli olduğu ölçüde doğruluk kazanıyor.

Jorge Amado'da benzersiz bir diyalog kurma yeteneği var, olay kurma ve yarattığı sahnelere hayat verme sanatında büyük bir usta. Bu bakımdan, başta *Mar Morto* olmak üzere romanlarının büyük bir bölümünün sinemaya uyarlanması hiç de şaşırtıcı değil.

Yazarımız, aynı zamanda, bölgesinin halk kültürünün kalıtını yapıtlarına katma konusunda da başarılı. İster deniz tanrıçasının onuruna yapılan Afro-Brezilya kaynaklı *macumba*'ların ve *candomble*'lerin betimlemeleri, ister eski sömürge toplumunun çağrışımları, ister *Lampiao*¹ ve denizci *Basouro*² gibi *sertanejo* haydutların serüvenleri, ister Rosa Palmeirao gibi destancı kadın kahramanlar olsun, Amado bu malzemenin tümünü öykülerine sokuyor ve yarattığı kişilerde onları yenibaştan yaşıyor. Bu bakımdan, Brezilya'da ve özellikle kuzeydoğuda son derece sevilen ve canlılığını koruyan *Cordel*³ edebiyatı geleneğiyle yeniden ilişki kuruyor.

1. *Virgulino Ferreira Lampiao*: Öyküsü sözlü gelenekte süren, Kuzeydoğu Brezilya'da çok ünlü, güçsüzlerin koruyucusu haydut.

2. *Basouro*: *Lampiao* türünden bir kişi, denizci olduğu için *savereiro*'lar arasında daha çok saygı görür.

3. *Cordel Edebiyatı*: Körler, gezginci satıcılar ve dilenciler tarafından alanlarda anlatılan sözlü edebiyat türü. İzlekleri her zaman halk duyarlığına yakındır.

Roman yapısına gelince: Jorge Amado burada son derece klasik. Cesur biçimsel deneylere kalkışmıyor, son derece usta olduğu geleneksel anlatım kurallarına uyuyor. Daha başlangıçta okurun dikkatini topluyor ve öykü boyunca ilgiyi uyanık tutmayı başarıyor. Yine de deniz insanlarının kaderciliğini ve *Iemanjá*'nın iradesine acımasızca bağlı yazgılarını keşfeden okur, öykünün sonundaki trajediyi hemen anlıyor. Roman boyunca bu sonu sezinletecek birçok belirti var, ama her belirti öyküye olan ilgiyi iyice kışkırtıyor.

Roman bir trajediyle başlıyor, denizde bir fırtına ve ardından acılar dizisi: Korku, ölümler, dullar ve yetimler. Bu da romana hemen bir güç kazandırıyor. Ne var ki, fısıltılı ya da şarkısı söyleyen aşk öyküleri bu ilk keder izlenimlerini hemen siliyor. Aşk ve ölüm artık öykünün iki kutbu, aynı gerçeğin iki belirtisi, deniz insanlarının yaşamının güçlü evreleri oluyorlar.

Dramatik 'giriş' bölümünden başlayarak, *Mar Morto*'nun öyküsü, Guma'ya denizci yazgısından kopartıp almak isteyen tatlı ve güzel karısı Livia ile delikanlının yazgısının sıkı sıkıya bağlı olduğu deniz tanrıçası *Iemanjá* arasında geçen bir düello olarak özetlenebilir. Bununla birlikte güçlerin eşit olmadığı bir savaşımdır bu; Livia'nın çekicilik ve baştan çıkartıcılığı, tanrıçanın gücü ve büyüleyici güzelliği karşısında etkisiz kalacaktır; çünkü zaman zaman Livia'nın kazanacağı izlenimi uyanıyorsa da sonucu önceden belli bir düellodur bu. Zaten, *saveiro*'nun bordasında kocasının yerini alarak Livia, bir bakıma yengiye ulaşacak, yaşlı Francisco ve denizciler tarafından tanrıçanın kişiliğiyle özdeşleştirilecektir.

İlk anlatı bölümü bizi hemen eylemin içine sokuyor; onun ardından, Guma'nın geçmişini ve öykü sona ermeden Salvador Limanının yaşamını sergileyen uzun bir geriye dönüş geliyor. Anlatının akışını kırarak ona canlılık ve dinamizm veren ve aynı zamanda öykünün devamını anlamaya çalışan okurun ilgisini kışkırtan klasik yöntem. Bununla birlikte, bazı sözcüklerin, deyim ve imgelerin yinelenmesi, öykünün değerine bir zarar vermese de, zaman zaman tekdüzelikten kurtulamayan uzatmalara dönüşüyor. Jorge Amado, o sıralarda daha genç bir yazar. *Gabriela, Cravo e Canela, Dona Flor e Seus Dois Maridos* ve *Tereza Batista Cansada de Guerra* gibi romanlarıyla kanıtladığı olağanüstü teknik ustalığına daha ulaşmamış.

Ne var ki bundan dolayı ona kızmak haksızlık olur, çünkü sık sık eleştirilen o pek az akademik olan üslubu, yaptığı edebiyat türünün ödenen bedelidir. Anlattığı öykülerin çoğunun, kuzeydoğunun sözlü edebiyatının engin zenginliklerinden kaynaklandığını hiçbir zaman gözardı etmemeliyiz. Oysa, bu tür yazının, Jorge Amado'nun da bildiği zorunlulukları ve kusurları vardır. Çocukluğu ve yeniyetmeliği süresince, kökleri kuzey-

doğu duyarlığının derinliklerine uzanan bu zengin ve parça bohçası öykülerle beslendi. Bu nedenle, yazar Amado, biçim ve öz olarak bunlardan bol bol yararlanabilir. Bundan dolayı, yazılı anlatıdan çok sözlü geleneğe ait oldukları unutulacak olursa, bu halk dili, bu yinelemeler, kimi zaman bayağlaşılan cümleler ve pek sağlam olmayan sözdizimi şaşırtabilir bizi.

Sözümüzü bitirmeden önce, *Mar Morto*'da müziğin önemine değinmemek olanaksız; çünkü temel öge o. Büyük bölümüyle romanın şiirsel niteliğine bir açıklama getiriyor. Yazarın romana kattığı sayısız şarkı, ezgi ve çalgı aletinden de çıkartılacağı gibi, Bahia yaşamında önemli bir yer tutar müzik. Nesnelerin, deniz ve rüzgârın ustaca dile getirilen müziği de söz konusu; ama her şeyden önce, ritmi diyaloglarda canlı ve kıvrak, betimlemelerde sakın ve ağır olan öykünün müziksel gücü.

Jorge Amado'nun dostu, besteci Dorival Caymmi,¹ *Mar Morto* izleğinden yola çıkarak en tanınmış yapıtlarından birini besteledi: "*Denizde Ölmek Güzeldir*." Amado'nun metnini daha belirginleştiren ve ona antik koro biçiminde bir Yunan trajedisi boyutu kazandıran kederli ve doku-naklı bir ezgidir bu. Ölüm ve aşkın bir tek ve şiirsel imgede birbirine karıştığı trajedi: *Iemanjá*'nın sarı saçları, yani sakın denizde tıpkı bir aynada yansımış gibi yansıyan ve alnında yazılı olduğu üzere her gerçek denizcinin, er ya da geç, gelip yakalanacağı bir ağ oluşturan ayışığı.

Thomas GOMEZ

---

1. Besteci Dorival Caymmi, birçok bestesinde, Jorge Amado'nun romanlarından esinlendi.

ÖLÜ DENİZ

...Şimdi, Bahia rıhtımlarından öyküler anlatmak istiyorum. Yelkenleri onaran yaşlı denizciler, gemi kaptanları, dövmeli Zenciler, serseriler bilirler bu öyküleri, bu şarkıları. Dolunay olduğu gecelerde, Çarşı Alanında, panayırlarda, körfezin küçük limanlarında, büyük İsveç gemilerinin yanında, Ilhéos'un köprülerinde duydum bunları. Iemanjá halkının daha nice öyküleri var!

Gelin siz de dinleyin bu öyküleri, şarkıları. Guma ve Livia'nın öyküsünü dinleyin; deniz yaşamının, deniz sevdasının öyküsüdür, çünkü bu öykü. Size pek güzel gelmezse, bilin ki suç bunu anlatan yaman insanların değil. Nedeni, bir toprak insanının ağzından duymanızdır ve nasıl da zordur bir toprak insanının denizcilerin yüreğini anlaması. Bu insan, bu öyküleri, bu şarkıları sevse ve Dona Jana-ina şenliklerine gitse bile denizin bütün gizlerini bilemez. Deniz yalnızca yaşlı denizcilerin anlayabileceği bir gizdir.¹

---

1. Bu cümle şöyle okunmalı: Deniz eski denizcilerin bile anlayamayacağı bir gizdir.

DENİZLERİN VE TEKNELERİN ECESİ IEMANJA

FIRTINA

Gece birden bastırđı, vaktinden önce. Ağır bulutlarıyla kent-
tin üzerine indiğinde insanlar onu beklemiyordu daha. Limanın
ışıkları bile yanmamıştı: *Farol das Estrelas*'ta¹ içki bardaklarını ay-
dınlatan zavallı gaz lâmbaları parıldamıyordu, rüzgâr kara bulut-
lar gecesini getirdiğı sırada teknelerin çoğı denizdeydi.

İnsanlar sanki soru sorar gibi birbirlerine bakıyorlardı. Bu va-
kitsiz bastıran gecenin nereden geldiğini anlamaya çalışarak gözle-
rini okyanusun maviliklerine dikmişlerdi. Daha vakti gelmemişti.
Ne var ki gece, korkunç bir mucize gibi güneş silip götüren soğuk
akşam rüzgârım öncü çıkarmış, tüm bulut yüküyle geliyordu işte.

Gece geliyordu, hem de kendisini selâmlayan ezgiyi bekleme-
den. Akşamın çanlarının duru sesi kentin üzerinde yankılanmamış-
tı daha. Hiçbir Zenci, gitarını alıp dalgakırana çıkmamıştı. Bir tek-
ne pruvasında hiçbir armonika selâmlamıyordu geceyi. Sokaklar-
da *candomble*² ve *macumba*'larm³ tekdüze gürültüsü bile duyulmu-
yordu. Bir ezgi beklemeksizin, çanlarının işaretini beklemeksizin,
gitarları, armonikaları, kutsal müziklerin gizemli ahengini bekle-
meksizin, böyle durup dururken neden iniyordu gece? Vaktinden
önce, zamanın dışında, neden geliyordu böyle?

Garip, korku verici bir geceydi. İnsanlar kaygılı görünüyorlar-
dı. *Farol das Estrelas*'ta tekbaşına içki içen denizci, sanki kaçınıl-
maz bir felâketten kurtaracakmış gibi teknesine koştu. Ve Çarşı-
nın küçük rıhtımında, sevgilisini getirecek tekneyi bekleyen kadın
titremeye başladı, ne rüzgârın, ne de yağmurun soğuşundan değil,
ama birden bastıran gecenin yol açtığı kötü önsezilerle dolu seven
yüreğinden gelen soğuk yüzünden.

Denizci ve esmer kadın denize alışkındılar. Gece böyle vak-
tinden önce bastırırsa, birçok insanın denize gömüleceğini, tekne-

---

1. *Farol das Estrelas*: Meyhanenin adı. Anlamı. 'Yıldızlar Feneri'.

2. *Candomble*: Zenci dansı, *macumba* mezhebinden olanların toplandıkları yer.

3. *Macumba*: Davul eşliğinde şarkı söylenip dans edilen Zenci fetişist töreni.

lerin limanlarına varamayacağını, dul kadınların çocuklarına sarılıp ağlayacaklarını biliyorlardı. Çünkü bunun gerçek bir gece, yıldızların ve ayın, müzik ve sevdanın gecesi olmadığını biliyorlardı. Gerçek gece, zamanında gelir; çanlar yankılanınca, limanda bir Zenci gitarıyla hüznü bir ezgi çalmaya başlayınca gelir. Rüzgârın önünde yuvarlana yuvarlana, bulutlarla yüklü olarak gelen gece, tekneleri batıran, insanları öldüren fırtınadır. Fırtına yapay bir gecedir.

Yağmur öfkeyle yağdı, limanı yıkadı, kumları ıslattı, palamar bağlamış tekneleri salladı, doğa güçlerini salıverdi, yolcu gemisini bekleyenleri kaçırttı. Bir iskele hamalı arkadaşına fırtına çıkacağını söyledi. Yük yükleyen bir vincin oku, tıpkı garip bir canavar gibi, delip geçti yağmuru da, rüzgârı da. Yağmur, iskele hamallarını acımasızca kırbaçlıyordu. Rüzgâr hızla, ısıklık çalarak, şunu bunu devirerek, kadınları korkutarak esiyordu. Her şeyi siliyordu yağmur, insanların gözlerini bile kapatıyordu. Yalnızca vinçler hareket ediyordu. Bir *saveiro*¹ alabora oldu ve iki erkek denize döküldü. Biri gençti, güçlüydü. Belki de son anda bir ad mırıldandı. Hiç kuşkusuz bir küfür değildi bu, çünkü fırtınada usulca yankılanmıştı.

Rüzgâr *saveiro*'nun yelkenini kopardı ve onu sanki trajik bir haberciymiş gibi limana sürükledi. Sular yükseldi ve dalgalar rıhtım taşlarına çarpmaya başladılar. Lenha Limanında sandallar sallanıyordu, sandalcılar körfezin küçük kasabalarına dönmek üzere demir almamanın doğru olacağını karar verdiler. Batan *saveiro*'nun yelkeni dalgakırana geldi, bütün teknelerin fenerleri söndü, kadınlar ölenler için dua okudular, erkekler gözlerini denize çevirdiler.

Önünde bir *cachaça*² bardağıyla oturan Zenci Rufino gülmüyordu artık. Fırtına çıktığına göre, gelmeyecekti Esmeralda.

Lâmbalar yandı. Ama ölgündüler, titrektiler. Yolcu gemisini bekleyenler hiçbir şey göremiyorlardı. Hangarların altına sığınmışlar, vinçlerin karaltılarını, bir de yağmurun altında koşuşturan kamburlarını çıkarmış hamalları hayâl meyal fark ediyorlardı.

---

1. *Saveiro*: Tek direkli, büyük üçgen yelkenli, taşımacılıkta kullanılan küçük tekne.

2. *Cachaça*: Alkol derecesi yüksek, şeker kamışından yapılan bir içki.

Ama arkadaşları, akrabaları, kardeşleri, belki de nişanlıları getirecek olan gemiyi göremiyorlardı. Yirmi kadar değişik limanda iskeleye yanaşmış bir geminin üçüncü mevkisinde ağlayan adamı görmüyorlardı; gözyaşlarına karışıyordu yağmur; rüzgârda puslanan kentin ışıklarıyla köyünün küçük lâmbalarının anısı birbirine karışıyordu.

Bu denizlerin en usta gemicisi Manuel Reis böyle bir gecede *saveiro*'suyla yola çıkmamaya karar verdi. Fırtına gecelerinde sevişmek güzeldir ve Maria Clara'nın teni deniz tadındadır.

Eski kalenin ışıkları sönmüştü; teknelerin borda fenerleri de. Kent karanlıktaydı. Sonunda vinçler de durdular, hamallar hangarların altına gittiler. Guma, teknesi *Valente*'nin¹ ışıklarının söndüğünü gördü, korkuya kapıldı. Eli dümende, yan yatmış teknesini yönetiyordu. Yolcu gemisini bekleyenler otomobillere binip daha canlı yerlere gittiler. Transatlantikten inen bir yolcunun elini sıkan bir adamdan başka kimse kalmadı ortalıkta.

— İşler yolunda mı?

— Yolunda, dedi öteki gülümseyerek.

Yolcuyu bekleyen adam bir otomobile seslendi, binip sessizce gittiler.

Üçüncü mevkide yolculuk yapmış olan adam durdu, kente bir süre garip garip baktı. Neredeyse bomboş cüzdanını yokladı ve elinde yolculuk çantası, önüne çıkan ilk sokağa daldı. Liman boşaldı.

Yalnızca, zayıf, ince saçları yağmurla yüzüne yapışmış Livia kaldı *saveiro*'lar rıhtımında, denize bakıyordu. Maria Clara'nın aşk iniltilerini duyuyordu. Ama kafası, gözleri denizdeydi. Tıpkı bir kamışmış, bir sazmış gibi sallıyordu rüzgâr onu; yüzünü, bacaklarını, ellerini kırbaçlıyordu rüzgâr. Ama kımıldamadan duruyordu, öne doğru eğilmiş, *Valente*'nin yıldızsız geceyi aydınlatan, Guma'nın gelişini muştulayan, fırtınayı delen kırmızı borda fenerini görmek için gözlerini karanlığa dikmişti.

---

1. *Valente*: Teknenin adı. Anlamı. 'Yılmaz'.

LİMANIN ŞARKISI

Birden, tıpkı geldiği gibi kaşla göz arasında, başka tekneleri yutmak için başka denizlere gitti fırtına. Maria Clara'nın iniltilerini duyuyordu Livia. Zevk ve acının keskin çığlıkları değildi bunlar, fırtınayı meydan okurcasına aşan yaralı hayvan çığlıkları değildi. Kentin üzerinde, limanın üzerinde, denizin üzerinde gerçek gece uzanıyordu, yıldızların ve ayın gecesi. Ve Manuel Reisin *saveiro*'sunda tatlıydı aşk, dinlendiriciydi. Maria Clara'nın iniltileri sevinç hıçkırıkları gibiydi, neredeyse sessizdi, tıpkı bir şarkı gibi. Livia bir an gözlerini çevirdi denizden ve bu iniltileri dinledi. Biraz sonra Guma gelecekti, *Valente* Körfezi geçecekti, esmer kollarıyla sarılacaktı Guma'ya ve aşktan inleyeceklerdi. Durmuştu fırtına, artık korkmuyordu. *Saveiro*'nun denizin üzerinde parlayacak olan borda fenerini uzun süre beklemeyecekti. Küçük dalgalar rıhtımın taşlarına çarpıyordu, tekneler usulca sallanıyordu. Uzakta, kentin ıslak asfaltında ışıklar parıldıyordu. Artık ne acele eden, ne de korkan insanlar *büyük asansöre*¹ gidiyorlardı.

Livia denize döndü. Sekiz gündür görmemişti Guma'yı. Limandaki eski evikte beklemişti. Körfez ve sakin ırmakta her zaman yenilenen yolculuk serüvenini yaşamamıştı bu kez. Fırtına dindiği zaman kendisi de *saveiro*'da olsaydı ne iyi olurdu. Guma, yoldaşı için korkuya kapılırdı, ama Livia onun yanında olduğu için hiç korkmazdı... Denizin bütün yollarını biliyordu Guma; fenerlere bedeldi gözleri ve dümeni tutan elleri güvenliydi.

Yakında gelecekti Guma. Fırtınadan sıırıslıklam dönecek, bir yağın şey anlatacaktı; güçlü ve gülümseyerek. Kolunda Livia adı ve bir ok dövmesi. Gülümsedi Livia. Uzun esmer vücudu tümüyle Maria Clara'nın iniltilerinden yana döndü. Liman karanlıktı. Şurada burada, teknelerin üzerinde bir fener parıldıyordu; ama o, iniltilerin geldiği Manuel Reisin teknesini çok iyi biliyordu. Oradaydı tekne; rıhtıma bağlıydı, dalgalarla sallanıyordu. Teknede bir kadına bir erkek sevişiyorlar, iniltileri Livia'ya kadar ulaşıyordu.

Az sonra, bir *saveiro*'nun pruvasında kendisi sarılacaktı Gu-

---

1. Bahia ikiye bölünmüştür: aşağı kent (liman mahallesi) ve yukarı kent. İki kenti devsel bir asansör bağlar birbirine.

ma'nın güçlü vücuduna, siyah saçlarını öpücöklere boğacak, vücudunun deniz tadını, fırtınanın izlerini taşıyan gözlerinde ölümün tadını bulacaktı. Ve kendi aşk iniltileri, Maria Clara'ninkinden daha yumuşak olacaktı; çünkü bunca uzun bekleyişten ve yaşadığı korkudan sonra yoğunlaşacaklardı. Guma kendisine sarılıp denizin ıslattığı kollarının arasına aldığı zaman, dudaklarından fışkıracak hıçkırık ve gülücüklerin müziğini dinlemek için sevişmeye ara verecekti Maria Clara.

Bir *saveiro* kaptanı geçiyor ve iyi geceler diliyor Livia'ya. Daha uzakta bir insan topluluğu, alabora olan teknenin yelkenini inceliyor. Rıhtımda, bembeyaz, paramparça. Cesetleri bulmak için bir *saviero*'ya binip çoktan gitti insanlar. Ama Livia, gelecek olan Guma'yı ve kendini bekleyen aşkı düşünüyor. Beklememiş ve korkmamış olan Maria Clara'dan daha mutlu olacak.

— Kimin öldüğünü biliyor musunuz, Livia?

Ürküyor. Ama bu yelken *Valente*'nin yelkeni değil. Kendi *saviero*'sunun yelkeni çok daha büyük ve böyle kâğıt gibi yırtılmaz. Livia dönüp soruyor Rufino'ya:

— Kim?

— Raimondo ile oğlu. Kentin açıklarında battılar... Korkunç bir fırtınaydı.

— Bu gece —diye düşünüyor Livia— aşkı tadamayacak Judith; ne evde, ne de kocasının teknesinde. Jacques, Raimondo'nun oğlu, öldü. Daha sonra onlara gidecek Livia; Guma geldikten, hasret giderdikten, seviştikten sonra. Yükselen aya bakıyor Rufino:

— Cesetlerini aramaya çıktılar.

— Judith bilmiyor mu?

— Ben söyleyeceğim...

Zenciye bakıyor Livia. Tıpkı bir dev: İçki kokuyor. Hiç kuşkusuz. *Farol das Estrelas*'ta içmiş. Denizin üzerinde yükselen ve her şeyi gümüş telleriyle aydınlatan dolunaya niçin bakıyor acaba? Maria Clara aşktan inliyor. Judith bu gece aşkı tadamayacak. Fırtınayla ıslanmış Guma gelince, aşkı ve denizin tadını bilecek Livia. Her şeyi ışığa boğan ayın altında deniz nasıl da güzel! Rufino orada, kımıldısız. Eski kaleden bir müzik geliyor; biri armonika çalıyor, şarkı söylüyor:

Aşk için yaratılmıştır gece.

Güçlü Zenci sesi. Rufino aya bakıyor. Belki o da bu gece Judith'in aşkı tadamayacağını düşünüyor. Ne bu gece, ne başka geceler... Kocasını denizde öldü.

Gel denizde sevişmeye, parıldıyor ay...

Livia, Rufino'ya soruyor:

— Judith hâlâ annesiyle mi oturuyor?

— Hayır. Cachoeira'ya gitti ihtiyar anası.

Kımıldamadan konuştu Rufino, aya bakarak. Eski kalede şarkı söylüyor bir Zenci, ama Judith'i avutmayacak şarkısı. Rufino elini uzatıyor:

— Gidiyorum ben...

— Ben daha sonra gideceğim...

— Acı bir şey... Ona kocasının... öldüğünü söylemek zor...

Başını kaşıyor Rufino. Livia kederli. Judith aşkı bilemeyecek bundan böyle. Ayın parıldadığı zamanlar denize sevişmeye gilemeyecek. Artık geceler, onun için aşk adına yaratılmış olmayacak, gözyaşı adına yaratılmış olacak. Rufino, ellerini alnında gezdiriyor:

— Siz de benimle gelin Livia. Ona söyleyebilirsiniz...

Ama aşk bekliyor Livia'yı. Az sonra Guma gelecek *Valente*'nin üzerinde; kırmızı borda feneri parıldamakta gecikmeyecek; vücutların birbirine sarılacağı an uzak değil. Ayın denizin üzerine yaydığı ışık demetlerini aşip gelecek Guma bir süre sonra. Aşk bekliyor kendini: gidemez Livia. Şimdi, korkudan sonra, Guma'nın boğulan hayâlinden sonra, aşkı bekliyor o, sevinci, birleşmenin iniltilerini bekliyor. Bundan böyle sevişmeyecek olan Judith'le birlikte ağlamaya gidemez o.

— Guma'nın dönmesini bekliyorum, Rufino.

Cesareti olmadığını mı sanacak acaba Zenci? Ama Guma gelecek az sonra. Konuşuyor:

— Daha sonra giderim ben...

Rufino, ellerini kaldırıyor:

— Öyleyse iyi geceler.

— Görüşürüz.

İstemeye istemeye birkaç adım atıyor Rufino; aya bakıyor, şarkı söyleyen adamı dinliyor:

Gel denizde sevişmeye, parıldıyor ay...

Livia'dan yana dönüyor:

— Gebe olduğunu biliyor muydunuz?

— Judith'in mi?

— Evet...

Yürüdü. Hâlâ aya bakıyor. Eski kaleden bir şarkı geliyor:

Aşk için yaratılmıştır gece...

İçini çekiyor Maria Clara, erkeğinin kolları arasında gülüyor. Koşarcasına uzaklaşıyor Livia, uzakta gölgesi fark edilen Rufino'ya bağıyor:

— Sizinle geliyorum...

Birlikte yürüyorlar. Hâlâ uzun uzun denize bakıyor Livia. Uzakta parlayan borda fenerinin *Valente*'ninki olmadığını kim bilebilir?

Judith melez. Yuvarlaklaşmış karnı entarisini geriyor. Susuyor herkes. Zenci Rufino sıkıntıyla ellerini sallıyor, nereye koyacağını bilemiyor onları, şaşkın şaşkın ötekilere bakıyor. Livia, Judith'in başını ellerinin arasına alarak onu avutmaya çalışıyor. Başsağlığı dilemek için başka insanlar da geliyor. Ve büyük odada, insanların bulmak için denize açıldıkları cesetlerin getirilmesini bekliyorlar. Judith'in bulunduğu taraftan kesik kesik hıçkırıklar geliyor ve Livia'nın elleri onun başını okşuyor. Derken Manuel Reisle Maria Clara geliyorlar; gözleri yorgun. Fırtınayı anımsatacak bir şey yok. Aşkla inlemiyor artık Maria Clara. Ama niçin ağlıyor Judith? Judith dul. İki ceset bekliyor insanlar.

Zenci Rufino, buradan çekip gitmek, kaçmak, Esmeralda'nın kolları arasında mutlulukla buluşmak isterdi. Bu kederli ev, Judith'in bu acısı, eziyor onu. Elleriyle başı dertte hep. Ceset geldiğinde Judith, ona bir çocuk veren, vücuduna sahip olan sevdiği erkekle son kez karşılaştığında, kendisinin daha çok acı duyacağını biliyor.

Livia cesaretle dayanıyor; böylesi daha da güzel. Livia'yla ev-

lenmeyi, denize ölünce onun gözyaşı dökmesini kim istemez? Şu anda, Judith'in kızkardeşi.

O da, hiç kuşkusuz, buradan kaçmak, yıldızların altında bir gece yaşamak için, Guma'yı beklemeye giderdi rıhtıma. Judith'in acısı herkesi üzüyor. Belki bir gün, bir fırtına gecesini Manuel Reis'in denizde kalacağını, Livia'nın da durumu haber vermek için Guma'yı beklemekten vazgeçeceğini düşünüyor Maria Clara. Manuel Reis'in kolunu bütün gücüyle sıkıyor. Reis,

— Ne var? diye soruyor.

Ama ağlıyor Maria Clara ve Manuel Reis susuyor. Bir şişe *cachaça* getirdiler. Livia, Judith'i odasına götürüyor. Maria Clara onların arkasından gidiyor, Livia'nın yerine geçiyor, dul kadınla birlikte ağlıyor, kendi yazgısına da ağlıyor. Erkekler alçak sesle fırtınadan, bu gece ölen baba ve oğuldan söz ediyorlar. Bir Zenci konuşuyor:

— İhtiyar, tam bir erkekti... Bir yürek ki mangal kadar...

Bir başkası bir olay anlatmaya başlıyor:

— Şu haziran fırtınasını hatırlıyor musunuz? Güzel! Bizim Raimondo...

Biri *cachaça* şişesini açıyor. Livia aralarından geçip kapıya varıyor... Sakin denizin sesini duyuyor, hep aynı, her günkü ses. Guma geç kalmaz artık, hiç kuşkusuz Judith'in evine kendisini aramaya gelir. Limanın karanlığında *saveiro*'ların yelkenlerini fark ediyor. Birden, Maria Clara'nın kapıldığı korkuya o da kapılıyor. Ya bir gece, Guma'nın denizin dibini boyladığı, *Valente*'nin dümensiz ve kaptansız akıntıya kapılıp gittiği haberini getirirlerse? O zaman, ancak o zaman, Judith'in tüm acısını hissediyor, onun gerçek kızkardeşi olduğunu hissediyor, Maria Clara da kızkardeşi, aynı yazgıyı paylaşan bütün deniz kadınları da: Bir fırtına gecesini bir erkeğin ölüm haberini beklemek.

Odadan Judith'in hıçkırıkları geliyor. Karnında bir oğul var. Bir gün, belki, denizde yitip giden bir oğul için de gözyaşları dökcek. Salonda bir adam konuşuyor:

— Beşini kurtardı... Sanki mahşer gecesiydi... Birçok insan, o gece, gördü Suların Anası'nı. Raimondo...

Orasmda hıçkırıyor Judith. Bütün kadınların yazgısı bu. Kıyı erkeklerinin yaşamlarında bir tek yol var: Denizin yolu. O yola

bağlanırlar, yazgılarıdır bu. Deniz, efendileridir onların. Bütün kıvanç ve bütün keder denizden gelir, çünkü deniz yaşlı denizcilerin bile anlayamadığı bir gizdir... Ne de artık denize açılmayan ve artık öyküler anlatarak yelken onaran eski kaptanlar bilebilirler.

Denizin gizini kim çözebilir? Müzik gelir denizden, aşk gelir, ölüm gelir. Ve ay, en güzel, denizin üzerinde değil midir? Deniz oynaktır. Değişkendir. Ve, *saveiro* insanların yaşamı da tıpkı onun gibidir. Torunlarını okşayan ve yemek saatinde aileyi bir araya getiren toprak insanları gibi hangi denizci son günlerini yaşayabilir? Hiçbiri kara insanı gibi sarsılmaz değildir. Her birinin denizin dibinde bir şeyi vardır: bir oğul, bir kardeş, bir kol, alabora olmuş bir tekne, fırtınanın kopardığı bir yelken. Ama buna karşılık, liman gecelerinde hangisi aşk türküleri söylemeyi beceremez? Hangisi şiddet ve acıyla sevemez? Çünkü ne zaman şarkı söylese, ne zaman sevseler, belki de sonuncu kezdir. Karılarından ayrılırken, işlerine giden kara adamları gibi alelacele öpmezler onları. Tıpkı birini çağıran biri gibi ellerinin kollarını sallarlar, vedalaşmaları uzun sürer.

Küçük sokaktan gelen insanlara bakıyor Livia. İki küme halinde geliyorlar. Cenaze alayına doğaüstü bir olay görünümü veriyor fenerler. Sanki gelenleri sezmiş gibi, Judith'in hiçkırıkları iki katına çıkıyor odada. Cesetleri getirdiklerini anlamak için, insanların baş açık olduklarını görmek yeter. Baba-oğul, fırtınada, kucak kucaga ölmüşler. Hiç kuşkusuz, biri ötekini kurtarmak istemiş ve ikisi birlikte ölmüşler denizde. Üstüne üstlük, eski kaleden gelen, limandan, teknelerden, belirsiz uzak bir yerlerden gelen, avunduruca bir müzik de eşlik ediyor cesetlere: Şöyle diyor.

Güzeldir denizde ölmek...

Livia ağlıyor. Judith'i göğsüne bastırıyor, kendisi de ağlıyor, çünkü bir gün kendi sırasının, Maria Clara'nın, başka kadınların sırasının geleceğini çok iyi biliyor. Müzik, limanı aşip oraya ulaşıyor:

Güzeldir denizde ölmek...

Ama o anda, gelenler arasında Guma'nın bulunması bile -cesetleri Guma bulmuş- Livia'nın yüreğini avutmuyor.

Yalnızca müzik, nereden geldiği belli olmayan (belki eski kaleden) ve denizde ölümün güzel olduğunu söyleyen müzik, kocasının ölümünü anımsatıyor Judith'e. İki ceset şimdi salonda. Judith kocasının başucunda, diz çökmüş, ağlıyor; insanlar çepeçevre ve Maria Clara'nın yüreğinde bir gün Manuel Reisin de boğulacağı korkusu.

Ama niçin bunları düşünmeli, ölümü düşünmeli, kederlenmeli, aşk beklerken kendini? Livia, Valente'nin güvertesinde, toplanmış yelkenin altında, uzanmış, sakın pipo içen erkeğine bakıyor. Erkeği orada, yanbaşmda, fırtınadan kurtulmuş, bu denizin en güzel yıldızı piposunu içerken, ölümü ve dalgalarla boğuşan insanları neden düşünmeli? Ama düşünüyor Livia. Kederli Livia, çünkü erkeği dövmeli kollarının arasına almak için gelmiyor yanma. Bekliyor Livia, başı ellerinin arasında, gece melteminin dalgalandırdığı entarisinin altında memeleri görünüyor. *Saveiro* da ağır ağır sallanıyor.

Bekliyor Livia ve beklerken güzel. Limanın ve *saverio*'ların en güzel kadını. Hiçbir kaptanın Guma'nımkı gibi bir kadını yok. Onu kaslı, deniz seferlerinde güçlenmiş kollarının arasına alsalar, hepsi mutlu olurdu. Ama o yalnızca Guma'ya ait. Guma'yla, bütün balıkçıların, denizcilerin, *saveiro* kaptanlarının evlendiği Mont Serrat Kilisesinde evlendi. Uzak denizlerde, büyük gemilerde çalışan denizciler bile Mont Serrat Kilisesinde evlenmeye gelirler; denize egemen bir çıkıntının tepesine tırmanmış olan bu kilise onların kilisesidir. Guma ile orada evlendi ve o zamandan bu yana, liman gecelerinde, teknesinde, *Farol das Estrelas*'ın odalarında, limanın kumları üzerinde seviştiler, denizin üzerinde, ayın altında vücutları birbirine karıştı.

Ve bugün, fırtınada bunca bekleyişten sonra, bunca korkudan sonra, Guma için bunca yanıp tutuşurken, kendisini düşünmeden pipo içiyor adamı. Artık aşkı tadamayacak olan, geceler boyu yalnızca ağlayacak olan Judith'i anımsıyor o sırada. Anımsıyor: Judith, yüzüne bakarak kocasının yanında kaldı; artık kımıldamayan, gülümsemeyen yüze, deniz diplerini yaşamış yüze; Iemanja'yı, Sular Anası'nı gören gözlerle bakarak.

Iemanja'yı öfkeyle düşünüyor Livia. Suların Anası'dır o, denizler ecesidir, denizde yaşayan bütün erkekler korkarlar ondan

ve severler onu. Cezalandırır. Ancak denizde ölürlerse görünür insanlara. Fırtınada ölenler gözdeleridir onun. Ve başkalarını kurtarıırken ölenler onunla birlikte giderler, dünyanın bütün denizlerine. Kimse bulamaz cesetlerini onların, çünkü İemanja'yla birlikte giderler. Niceleri Sular Anasını görmek için gülümseyerek kendilerini tehlikeye attılar denizlerde ve sonsuza dek yitip gittiler! Onların hepsiyle yatar mı acaba, suların dibinde? Livia, öfkeyle düşünüyor onu. Şu anda, fırtınada ölen baba-oğulla birlikte olmalı ve ömür boyu çok iyi anlaşmış olan baba-oğul belki de onun için dövüşüyorlardır şimdi. Baba, oğlunu kurtarmak istemişti. Guma iki cesedi bulduğu zaman ihtiyarın eli oğulun gömleğini tutuyordu. Dost olarak öldüler, ama şimdi, kimbilir? Belki de İemanja uğruna boğuşuyorlardır - denizler ecesi uğruna, yalnızca ölülerin görebileceği o kadın uğruna - Raimondo'nun elinde bıçağı; anlaşılan birlikte götürdüğü için kemerinde bulunamadı. İemanja ile kimin gideceğini, denizler aşacağını ve dünyanın öte yakasındaki kentleri göreceğini ortaya çıkarmak için boğuşacaklar belki...

Karnında bir çocuk taşıyan Judith, ağır işlerde eriyip gidecek olan Judith, artık bir erkek sevemeyecek olan Judith, hiç kuşkusuz çoktan unutuldu; çünkü Sular Anasının uzun, yaldızlı saçları vardır, ay denizin üzerinden geçerken görülebilen saçlarından başka bir şeyle örtünmez.

Toprak insanları - ama ne bilir ki toprak insanları? -, bunun ay ışıklarının suda yansıması olduğunu söylerler. Ama tayfalar, denizciler, *saveiro* kaptanları, kayıkçılar, bu pek cahil, hiçbir şeyden haberi olmayan toprak insanlarıyla alay ederler. Ama onlar, bunların, aya bakmaya gelen Sular Ecesi, İemanja'nın saçları olduğunu bilirler. Dolunay gecelerinde, gümüş telli denize bu yüzden bakar insanlar. Çünkü bilirler ki Sular Anası oradadır. Zenciler gitar çalarlar, armonika çalarlar, oynayıp dans ederler. Denizlerin ecesine sundukları bir armağandır bu. Yolunu aydınlatmak için pipo içerler kimileri: İemanja böyle daha iyi görür. Hepsi severler onu ve ecenin saçları denizin üzerine yayıldığı zaman kadınları unutturlar.

Guma da öyle, suların gümüşlü yüzeyine bakıyor, ölüme çağıran Zencinin müziğini dinliyor. Dünyanın en güzel kadını olan Sular Anasıyla buluşacağı için denizde ölmenin güzel olduğunu söylü-

yor. Guma gözlerini dikmiş saçlara bakıyor, Livia'yı unutmuş, se-reserpe uzanmış vücudunu, sunduğu memelerini görmüyor. Aşk saatini bunca beklemiş olan Livia'yı, her şeyi yakıp yıkan, teknele-ri batıran, insanları öldüren fırtınayı görmüş olan, bunca korkuyu yaşamış olan Livia'yı unutmuş. Onu kollarının arasında tutmak, ağzından öpmek ve ışıklar söndüğünde, korkup korkmadığını öğ-renmek için, fırtınanın ıslatıp ıslatmadığını anlamak için, onun vü-cuduna sarılmak isterdi Livia. Ama, şimdi, unutmuş Livia'yı; de-nizler ecesi Iemanja'yı düşünüyor. Fırtınada ölen ve şu anda, yal-nızca büyük gemilerin tayfalarının bildiği dünyada dolaşan baba-oğulun yazgısına özeniyordur belki de. Livia, içinde yükselen kini duyuyor. Livia ağlamak istiyor, denizden kaçmak, çok uzaklara git-mek istiyor.

Bir tekne geçiyor. Livia daha iyi görmek için dirseğinin üze-rinde yükseliyor. Bağırıyorlar:

— İyi geceler, Guma!

Guma el sallıyor:

— İyi yolculuklar!

Ona bakıyor Livia. Şimdi, ayı engelliyor bulutlar ve kaçıyor Iemanja, piposunu söndürüyor Guma ve gülümsüyor. Zevkten ka-sılıyor Livia, kollarını hissediyor Guma'nın. Guma konuşuyor:

— Nerede şarkı söylüyor şu Zenci acaba?

— Sanırım eski kalede.

— Güzel müzik...

— Judith, zavallı...

Guma denize bakıyor:

— Evet... Zor olacak onun için. Üstelik karnında bir çocuk var.

Yüzü kararıyor Guma'nın, Livia'ya bakıyor. Nasıl da güzel kendini böyle sunarken. Zor, ağır işlere göre değil elleri. Denizde ölecek olursa, o yaşamak için başkasının olacak. Belirsiz bir öfkey-le doluyor içi. Entarisinin altından Livia'nın memeleri görünüyor. Limanda herkes arzuluyor onu. Herkes sahip olmak ister ona, çünkü en güzel o. Ya kendisi de Iemanja'yla gidecek olursa? O anda Livia'yı öldürmek istedi, yeter ki bir başkasının olmasındı.

— Ya bir gün alabora olur da balıklara yem olursam?..

Gülüştü zorlama.

Zencinin sesi yeniden delip geçiyor geceyi:

Güzeldir denizde ölmek...

— Sen de ağır işlere gömüleceksin? Ya da bir başkasının olacaksın.

Ağlıyor Livia, korkuyor. Kocasının denizin dibinde kalacağı, artık geri dönmeyeceği, Iemanja'yla –deniz ecesi, sular tanrıçası Iemanja'yla – gideceği, denizler ve karalar dolaşacağı günden korkuyor. Yerinden doğruluyor, kollarını Guma'nın boynuna doluyor:

— Korktum bugün. Rıhtımda bekledim. Sanki artık dönmeyecek gibiydin...

Yaklaşıyor Guma. Evet, Livia'nın kendisini nasıl beklediğini, nasıl korktuğunu biliyor. Kollarına, sevdasına geliyor. Bir adam uzakta şarkı söylüyor:

Güzeldir denizde ölmek...

Ayın altında parlamıyor artık deniz ecesi Iemanja'nın saçları. Zencinin müziği de sustu. Niçin? Limanda herkesin yanıp tutuştuğu, *Valente*'nin güvertesinde erkeğini bütün gücüyle seven Livia'nın aşk iniltileri yüzünden. Çünkü titredi Livia ve hâlâ titriyor onun için.

Artık çok uzaklarda fırtına. Yapay gecenin bulutları başka limanların üzerinde pathıyor. Iemanja başka gövdelerle yola çıkacak, başka ülkelere doğru. Deniz sakın ve durgun. *Saveiro* kaptanlarının dostudur deniz. Hepsinin yolu, sokağı, evi değil mi deniz? Denizin üzerinde, teknelerinin güvertesinde sevişip oğullarına can vermiyorlar mı?

Evet, denizi seviyor Guma, Livia da seviyor onu. Geceleyin güzeldir deniz, mavi, bitimsiz mavi, *saveiro*'ların borda fenerleriyle, pipo kıvılcımlarının ışığıyla kaplı, seveda sesleriyle, sevişme sesleriyle dolu.

Bir dosttur deniz, üzerinde yaşayanlar için doyulmaz bir dosttur. Ve Livia, Guma'nın derisinin deniz tadını duyumsuyor. *Valente* tıpkı bir ağ gibi sallanıyor.

BİLİNMEYEN TOPRAKLAR

Bir ses duyuluyor, sımsıcak, güçlü. Gecenin bütün gürültülerini kovuyor, silip süpürüyor. Eski kaleden geliyor, denizin ve kentin üzerine yayılıyor. İyi şeyler söylemiyor ve örseliyor insanların yüreğini. İnsanları mırıltıyla, fısıltıyla konuşmaya zorlayan yumuşak, kederli bir ezgi. Bu eski şarkının sözleri şunları söylüyor, şu anda: "Mutsuzdur bir deniz insanına bağlanan kadın. Geleceği güzel olmayacak; yazgısı acılı. Gözyaşları hiçbir zaman dinmeyecek ve bir yelkenlinin dönüşünü beklerken denize çok baktıkları için gözlerinin ferisi sönecek." Zencinin sesi geceyi içine alıyor.

Bu ezgiyi, denizde yansıyan bu yıldızlar gecesini tanıyor yaşlı Francisco. Bunlar olmasaydı, bir *saverio* üzerinde geçen kırk yıl neye yarardı? Ve yalnızca yıldızlar değil tanıdığı. Körfezin ve Paraguacu Irmağının bütün gizli kayalıklarını, kıvrımlarını, geçitlerini, yörenin bütün limanlarını, söylenen bütün şarkılarını da biliyor. Irmağın ve kıyının bu kesiminin insanların hepsi dostu onun ve kimileri, günün birinde, bir balıkçı teknesinin bütün mürettebatını kurtardığı gece, bir ödül simgesi olarak kendisine görünen Iemanja'nın silüetini gördüğünü söylerler. Bundan söz edildiği zaman -ki her yeni *saverio* kaptanı bunun doğru olup olmadığını sorar yaşlı Francisco'ya - gülümsemekle yetinir ve der ki:

— Bu dünyada çok şey söylenir, küçük...

Böylece, doğru mu, doğru değil mi kimse öğrenemez. Doğru olabilir. Tuhaftır Iemanja ve onu görmeye, onunla sevişmeye yarsır biri varsa, bu, nice zamandır bu limanda olan yaşlı Francisco olmalıdır. Bununla birlikte, bütün gizli deniz dibi kayalıklarından, bütün gezginlerden ve bütün geçitlerden daha çok, bu suların öykülerini, Janaina şenliklerini, deniz kazalarını, fırtınaları bilir o. Yaşlı Francisco'nun bilmediği bir öykü var mıdır?

Akşamla birlikte küçük evinden çıkar ve rıhtıma gelir. Çimentoyu örten çamuru geçer, suya girer ve bir teknenin pruvasına çıkar. O zaman, kendisinden bir öykü, bir serüven anlatmasını isterler. Onun gibi serüven bilen bir başkası daha yoktur.

Şimdi yelken onararak ve yeğeni Guma'nın verdikleriyle yaşıyor artık. Zaman geldi, fırtınalar üç *saveiro*'sunu alıp götürdü.

Ama rüzgârlar yaşlı Francisco'nun sırtını yere getirmediler asla. Hep limana gelir, üç teknesinin adı koluna dövülmüştür, tıpkı bir fırtınada ölen kardeşinin adı gibi. Belki bir gün yeğeniyle sevişmek Iemanja'nın aklına düşerse, Guma'nın adını da koluna dövürecektir. Aslına bakarsanız, yaşlı Francisco güler bu olup bitene. Yazgılarıdır bu: denizde ölmek. Denizde kalmadıysa eğer, Janaina kendisini istemediği içindi; kendisini canlı canlı görsün, gençlerle konuşmak için, ilaç salık vermek ve öyküler anlatmak için yaşasın istemişti.

Yeğenine bakarak yelken yamamak, bir işe yaramamak, kollarının gücü tükendiği, gözleri karanlıkta hiçbir şey göremediği için denize açılamamak... neye yarardı ki? *Estrela de Manha*¹ ile, Ermiş Jean gecesi batan, *saveiro*'ların en hızlısıyla denizin dibinde kalsaydı daha iyi olurdu. Şimdi, başkalarının denize açıldıklarını görüyor, ama onlarla birlikte gidemiyor.

Fırtınada titrerken, ölülerin gömülmesine yardım ederken gözlüyor Livia'yı. Eli dümende, gözleri karanlığı delerek, rüzgârı yüzünde duyarak, teknesiyle birlikte uzak bir ezginin çağrısıyla koşarak, son kez körfezi geçeli çok oldu.

Bugün, bir Zenci, denizci kadınlarının acılı yazgılarının türküsünü söylüyor. Francisco gülümsüyor. Karısı toprağa veren kendisi; kalpten gittiğini söylüyordu doktor. Fırtınadan çıkıp geldiği bir gün birdenbire ölmüştü. Kollarına atıldı ve ona baktığı zaman kımıldamıyordu artık, ölmüştü. Dönüşünü görünce sevinçten ölmüştü. Doktor, kalpten olduğunu söylüyordu. Guma'nın babası Frederico ölmüştü o gün. Kimse cesedini bulamadı, çünkü Francisco'yu kurtarmak için ölmüştü ve bu yüzden Iemanja ile birlikte göz kamaştırıcı ülkelere gitmişti. Evet, kardeşi ve karısı aynı gün öldüler. Bunun üzerine, korkmaması için, *saveiro*'sunda, denizde büyüttü Guma'yı. Hiç kimsenin tanımadığı Guma'nın annesi bir gün geldi ve çocuğu sordu:

- Bay Francisco siz misiniz?
- Evet benim, emriniz...
- Beni tanı mıyorsunuz sanırım?
- Hayır, sizi tanımıyorum... (Eski tanıdıkları düşünerek elini

1. *Estrela de Manha*: Teknenin adı. Anlamı: 'Sabah Yıldızı'.

alnına götürdü.) ...Hayır, tanımıyorum sizi, özür dilerim.

— Ama Frederico iyi tanıyordu beni...

— Olabilir, *Bahiana*'nın¹ gemilerinde sık sık denize çıkıyordu. Sizi nerede tanıdı?

— Aracaju yöresinde, bay Francisco. Bir gün oraya geldi; gemide kocaman bir delik vardı. Bir mucize sayesinde gelmişti...

— Hatırlıyorum, 'Marau'ydu adı... Güç bir yolculuk olmuş, Frederico anlattıydı bana. Sizi orada mı tanıdı?

— Gemisi bir ay kaldı. Hindi gibi kabararak çevremde fırdöndü...

— Mélezdi, bir maymun gibi kancık peşinde koşardı...

Çürük dişlerini göstererek güldü kadın:

— Bir yığın hikâye anlattı, beni götürecek, ev dönecek, beni giydirip kuşatacak, bana bakacaktı... Biliyorsunuz ki...

Yaşlı Francisco eliyle bir hareket yaptı. Rıhtımdaydılar. Komşu pazarda portakal, *abancaxis*² satılıyordu. Sandıkların üzerine oturdular. Konuşmasını sürdürdü kadın:

— Gemiyle gitmeyeceğini söyleyerek felâketimi hazırladı. Ama delik onarılır onarılmaz her şeyi unuttu; benimle vedalaşmadan gemiye atladı...

— İyi bir şey yaptığını söylemiyorum, hayır. Benim kanımdandı, ama...

Kadın onun sözünü kesti:

— Kötü bir insan olduğunu söylemek istemiyorum. Benim kaderimdi, bir alçak olduğunu bilseydim de giderdim onunla. İyice abayı yakmıştım.

Bunca yıl sonra neden geldiğini düşünen yaşlı Francisco'ya bakıyordu kadın. Belki de para istemek içindi, ama meteliksizdi, ona verecek bir şeyi yoktu... Frederico her zaman çapkındı.

— Bana göndereceğini söylüyordu. Size getirdi mi onu?... (Gülümsüyordu.) ...Benimle birlikte yaptığı şeyi. Karnım büyüyünce anneme açıklamak zorunda kaldım, bana kızdı. Babam sert bir adamdı, işi öğrenince üzerime saldırdı, elinde kocaman bir bıçakla üzerime atıldı. Hesabını görmek için işi yapanın kim olduğunu

---

1. *Bahiana*: Bahia deniz taşımacılığı kumpanyası.

2. *Abancaxis*: Bir tür ananas.

öğrenmek istiyordu. Dizimin üzerindeki bu izi o zaman yaptı. Bıçak yanlamasına girdi.

Butlarını neden gösteriyor böyle' Francisco kardeşinin kadınıyla birlikte olamazdı, kötü bir şeydi, günahtı.

— Nereye gideceğimi bilemiyordum. Vaftiz babamın ailesi bana iş verdi. Bir gün, masada hizmet yapıyordum, sancı bastır-
dı...

O zaman anladı Francisco:

— Guma mı?

— Gumercindo'ydu, evet. Bu adı vaftiz babam verdi ona, kendi adıydı. Biraz para buldum ve çocuğu Frederico'ya götürdüm. Çoktan başka bir kadın bulmuştu. Çocuğu aldı, ama benimle bir daha ilgilenmedi.

Yeniden sustular. Francisco ne istediğini anlamak için kadına bakıyordu. O gün parası yoktu. Kardeşinin kadınıyla yatmak da yapabileceği bir şey değildi.

— Bunun üzerine buralarda kaldım. Geri dönmeye utandım; yoksul insanlardı, ama gururları vardı, öyle değil mi? Kendi memleketimde sokak kadını olmak istemiyordum. İtibarlı bir insandı babam; erkek kardeşlerimden birini doktor bile yaptı. Sonra, şurada burada dolaştım. Çok zaman var ki...

Elini uzattı, teknelere baktı. Çarşıdan konuşma, tartışma sesleri, kahkahalar geliyordu.

— Recife'den üç gün önce geldim. Küçüğü görmeye hazırdım. Bir dost, Frederico'nun iki yıl önce öldüğünü söyledi. Şimdi oğlumu almaya geldim... Ben yetiştireceğim...

Çarşıdan gelen gürültüleri duymuyordu artık Francisco. Guma'nın annesi olduğunu söyleyen ve onu almaya gelen kadından başkasını duymuyordu. Bir kadınla tartışmaya kalkışmak olacak iş değil, sonu gelmez; ama tartışmak zorundaydı, çünkü bir *saveiro*'nun dümenini kullanmayı şimdiden beceren, bir çuval unu çocuk kollarında taşıyan Guma'yı vermek istemiyordu. Kendilerini savunabilen *saveiro* sahipleriyle, limanın bıçkın insanlarıyla tartışmaya alışkındı Francisco, ağzından bir küfür kaçsa, önemli bir şey değildi.

Ama bir kadınla, Guma'nın annesi gibi koku sürünmüş, ipekler giyinmiş, koluna bir şemsiye takmış, dişlerinden biri altın kap-

lamalı bir kadınla tartışamazdı. Ağzından kötü bir söz çıkacak ol-
sa, ağlayabilirdi kadın ve kendisi de kadınların ağlamasından hoş-
lanmazdı. Üstelik, kardeşi de iyi davranmamıştı kadına. Ama li-
manlarda bıraktıkları kadınları düşünerek yaşayabilir miydi deniz-
ciler? Onlarla evlenmeleri, dul bırakmaları, ya da kocalarının fırtı-
nadan kurtulup geldiklerini görünce yürekleri çatlayıp ölmeleri da-
ha kötü değil miydi? Evet, daha kötüydü böylesi. Evlenmeyecek
Guma. Teknesinde her zaman özgür olacak. Kendisini karaya bağ-
layan bir çıpası olmayacak. Canı istediği zaman Iemanja'yla gide-
cek. Denizde yaşayan insan özgür olmalı.

Ama bu kadın alıp götürecek olursa ne olacaktı Guma? Ma-
rangoz, duvarcı, belki doktor, belki de kadın kılığına girmiş bir ra-
hip olacaktı? Yeğenin yazgısını düşününce yaşlı Francisco'nun
yüzü utançla kaplandı; bir gece, denizde Janaina'nın huzuruna çık-
maktan başka çaresi kalmayacaktı kendisinin. Hayır, ne pahasına
olursa olsun bırakmayacaktı Guma'yı.

Sessizlik şaşırtmıştı kadını. Çarşıdan sesler geliyordu.

— İnsanı korkutacak kadar pahalı!..

Ve uzaktan bir konuşma:

— Bunun üzerine iki el ateş ettim ve melez tabanları kaldırıp
sıvıştı. Ama erkek erkektir, talihime boyun eğip yoluma gittim...

Yaşlı Francisco güldü:

— Bakın bayan, çocuğu almayacaksınız, hayır. Ne yapacaksı-
nız onu?

Yanıtını beklerken kadına bakıyordu. Ama yüzü, dünyada hiç-
bir şeyin Guma'yı kendisinden almaya gücü yetmeyeceğini söylü-
yordu. Kadın elini belli belirsiz kaldırdı ve yanıtladı:

— Bir şey bilmiyorum... Onu götürmek istiyorum. Çünkü be-
nim oğlum o, üstelik de babasız... Bir fahişenin hayatının ne oldu-
ğunu biliyorsunuz... Bugün burada, yarın orada... Ama burada ka-
lacak olursa, babası gibi olacak: bir gün boğulup ölecek...

— Peki, sizinle gidecek olursa?

— Okula vereceğim onu, okuma öğrenecek, belki de dayısı gi-
bi, kardeşim gibi doktor olacak... Denizde boğulup ölmeyecek...

— Ama, bayan, insanın kaderi, yukarıda karar verilen bir
şey. Janaina'yla gidecekse, kimsenin elinden bir şey gelmez. Bura-
da kalacak olursa, gerçek bir erkek olacak. Sizinle gidecek olursa,

ayyaştan beter olacak.

— O sizin düşünceniz.

— Okutmak için gereken parayı nereden bulacaksınız? Bir fahişenin ne demek olduğunu bilirim ben: eli bir gün para görür, ertesi gün avucunu yalar... Bugün burada, yarın orada olduğunuzu kendiniz söylediniz... Üstelik bir fahişe oğlunun köpek eniğinden daha kötü olduğunu siz de biliyorsunuz...

Başını eğdi kadın, söylenenlerin doğru olduğunu biliyordu. Oğlunu alıp götürmenin, onu alçakça bir hayata mahkûm etmek olacağını biliyordu, çünkü herkes annesinin bir sokak kadını olduğunu bilecekti. Nereye giderse gitsin, sokaklarda, okullarda, nerede olursa olsun, ağzını açıp bir şey söyleyemeyecekti, çünkü en ağır hakaretlere uğrayacaktı. Çarşıdan, serüvenini anlatan adamın sesi geliyordu:

— ...Balık bıçağından daha büyük bir bıçağın parıldadığını gördüm. Dirseğimi kaldırdım, dizimi öne çıkardım. Bektan bir durum...

(Burada kalması, limanlarda *saveiro* kullanmasını öğrenmesi, bilinmedik kadınlardan çocuklar yapması, insanların elinden bıçak alması, meyhanelerde içki içmesi, koluna dövme yaptırması, fırtınalarla boğuşması, sırası gelince de Janaina'yla gitmesi daha iyiydi. Kimse anasının kim olduğunu sormazdı ona.)

— Ama zaman zaman görebilir miyim onu?

— Canınız istediği zaman.

Şimdi, yüreği sancıyan Francisco. Ne kadar kötü olursa olsun, çocuğunu sevmeyen anne yoktur. Bir hayvan olan, akli olmayan balina bile yavrularını balıkçılara karşı savunur, onlar için ölür.

— İsterseniz bugün bile görebilirsiniz onu. Bu gece, *saveiro*'yla İtaparica'dan geliyor. O zaman gideriz...

Kadının yüzü tasalandı:

— Şimdiden tekneyle tekbaşına mı çıkıyor?

— İtaparica iki adımlık yer. Öğrenmek için. Daha şimdiden bir erkek o.

Yüzü gururla ışıldadı kadının. Daha on bir yaşında olan oğlu şimdiden bir *saveiro* kullanabiliyordu; denize açıldığına göre bir erkek sayılabilirdi. Yüreğinin derinliklerinden gelen çocuk sesiyle

sordu:

— Bana benziyor mu?

Yaşlı Francisco kadına baktı. Çürük dişlerine karşın güzel bir kadındı. Durumu kurtaracak bir altın dişi vardı. Parfüm kokuyordu, balık kokan limanda alışılmamış bir şey. Sanki ısırılmış gibi dudakları kan rengine boyanmıştı. Kolları yuvarlak yuvarlaktı. Hayatın sillesini yemiş olmasına karşın henüz gençti, Guma'nın annesi olmayacak kadar genç. Ama erkeklerle yaşayarak, onlarla yatarak, kendisini önüne gelene vererek on bir yıldır fahişelik yapıyordu, Yine de, birini daha ayartmaya çalışıyordu. Frederico'yla yatmamış olsaydı eğer!

— Evet, size benziyor. Gözleri sizinkiler gibi. Hatta burnu da...

Gülümsedi kadın: gerçekten en mutlu andı bu. Bir gün, güzelliği iyice solunca, erkekler onu tümünden tükettiğinde, güvenli bir ihtiyarlığı olacaktı; oğluna yemek yapacak ve fırtına günlerinde dönüşünü bekleyecekti. Kendini onun karşısında temize çıkarmak zorunda kalmayacaktı. Birdenbire ortaya çıkan yorgun ve yaşlı annelerini bağışlamayı bilirler çocuklar. Ve kadın kendini bu mutluluğa bıraktı. Ağzı gülümsüyordu, gözleri gülümsüyordu, hareketleri kıvanç doluydu, şu yitık kabareleri anımsatan özentili koku bile uçup gitmişti, deniz ve tuzlu balık kokusu kalmıştı yalnızca.

Saat dokuza doğru, yelkenlisi *Valente*'yle geldi Guma. Küçük rıhtıma yanaştı, ellerini ağzına götürüp bağırdı:

— Hey! Amca! Amca!

— Geliyorum...

Yaklaşan sesleri duydu Guma. Amcasıyla birlikte biri daha geliyordu: bir yabancı. Çünkü sesleri uzaktan tanırdı o. Manuel Reis, teknesinden bağırdı:

— Bir konuğun var, küçük!

Amcasıyla kim gelebilirdi? Sesine bakılırsa bir kadındı. Yatması için bir kadın mı getiriyordu amcası? Francisco ve limanın öteki erkekleri kadın hikâyeleri çakıştırmaya başlamışlardı bir süredir; amcası, bir kadın getirip denizin ortasında, *saveiro*'sunda, Guma'yla baş başa bırakmakla tehdit ediyordu:

— Ne yapacağını görmek isterim, koca dangalak!..

Kendi aralarında göz kırparak gülüyorlardı. Sanki başka bir şey söylemeyi bilmiyormuş gibi, *Fé em Deus*'un¹ kaptanı Antonio,

— İşte size bir erkek, Guma! diyordu.

Delice gülüp el çırparak:

— Tadına bakması gerek. Benim Jacques bir meyveyi dişledi bile, diyordu Raimondo.

Bir kadınla yatmanın, düşlerinde kendisini kıvrandıran ve dayak yemişe çeviren istekleri doyurmanın söz konusu olduğunu biliyordu Guma. Çoğu zaman, uğradıkları küçük kentlerde, kötü ünlü sokaklardan geçmiş, ama içeri girmek için gerekli cesareti bulamamıştı kendinde. On bir yaşında olmasına karşın on beşten aşağı göstermiyordu. Bu açıdan korkulacak bir şey yoktu. Ama belirsiz bir korku, içeri girmesine engel oluyordu. Kadın, ilk kez olduğunu anlarsa, utancından öleceğinden emindi. Üstelik kadının onu almamasından, bir bebekmiş gibi, sokakta yitmiş bir yetimmiş gibi davranmasından korkuyordu. Daha şimdiden bir *saveiro*'yu yönettiğini, bir un çuvalını kaldırdığını bilemezdi ki kadın. Belki de alay ederdi kendisiyle. Bu yüzden hiçbir zaman girmeyecekti.

Ama amcası, söz verdiği kadını getiriyordu işte. Kadının karşısında sıkılacaktı. Hiç kuşkusuz, Guma'nın hiç kadın tanımadığını, kemerinde bir hançer taşımasına karşın saf ve utangaç olduğunu söylemişti kadına Francisco. Eğer amcası haline gülmek, kendisiyle alay etmek istiyorsa, alıp başını gidecekti, utanç içinde bu limandan kaçacak ve bir daha bu sularda tekne kullanmayacaktı.

Gerçek bir bunalımla bekliyor Guma yaklaşan sesleri. Vücudu titriyor, ama yine de, bir an önce gelmelerini istiyor; çünkü bir an önce erkek olmak ve *Valente*'nin bordasında tekbaşına bütün ırmakları, bütün limanları, bütün kanalları dolaşmak istiyor.

Sesler yaklaşıyor. Bir kadın bu, evet. Sözünü tutuyor amcası. Hiç kuşkusuz, yeğenin henüz bir erkek olmamasından, kadınları tanımamasından utanıyor olmalı. Ve Guma'nın bir kadının yanına girmeye cesareti olmadığı için; amcası ona bir kadın getiriyor işte, tıpkı bir köre yiyecek, bir sakata su getirir gibi. Tam bir alçalma

---

1. *Fé em Deus*: Bir teknenin adı. 'Tanrıya İnanç' anlamında.

bu, ama şimdi bunu düşünmek istemiyor. Az sonra yanında bir kadın vücudunun, bütün gizlerini bildiği bir vücudun olacağını düşünüyor. Amcasına başını alıp gitmesini, kendisini kadınla baş başa bırakmasını söyleyecek ve tekneyi körfezin ortasına götürecekt. Eski kaleden ya da bir tekneden bir ezgi gelecek. Sevecek, bütün gizleri öğrenecek ve o zaman *saveiro*'yu körfezin bütün limanlarına tekbaşına götürebilecek. Zamanı gelince, Iemanja'nın yüzünü korkusuzca görebilecek ve onunla sevişebilecekt, çünkü erkeklerin durmadan sözünü ettiği gizleri sonunda öğrenecek. Ilık geceye, esen sıcak rüzgâra karşın işte bu nedenle üşüyor: Meltem belli belirsiz sallıyor *saveiro*'yu. Korktuğu bir gerçek. Sesler giderek yaklaşıyor. Ne konuştuklarını bile duyuyor artık:

— Henüz bir çocuk, ama kalıbı erkek...

Bunları söyleyen amcası. Anlaşılan kendisinin nasıl biri olduğunu sormuş kadın. Nasıl davranması gerektiğini öğrenmek istiyor. Ama o ona nasıl güçlü bir erkek olduğunu gösterecek, ağlatıncaya kadar sıkacak kolları arasında, şimdiye kadar tanıdığı erkeklerden farksız olduğunu söyletinceye kadar suyunu çıkartacak. Kadının sesini duyuyor:

— Yakışıklı ve cesur bir erkek olmasını dilerim...

Guma'nın mutluluktan göğsü kabarıyor. Henüz tanımadığı ve amcasının kendi yatağına getirdiği bu kadını daha şimdiden seviyor. Onu körfezin bütün limanlarına götürmeyi, nehirde dolaştırmayı tasarlıyor. Onu bir daha bırakmayacak artık. Sonsuza dek kendisinin olacak. Amcasının sevişmek için teknesine getirdiği kadınlar hep güzeldir. Bu gecelerde, vücutların gürültüsü, iç çekmeleri, öpüşmeleri ve gülmeleri duyar Guma. Bu sesleri duymayınca, kulak kabartır, çılgınca bir gözetleme isteğine kapılır, ama korku engeller onu. Bir gece acılı bir çığlık duydu. Francisco'nun kadını dövdüğünü sanıp çiftin bulunduğu tarafa koştu. Ama onlar Guma'nın uzaklaşmasını istediler. Teknenin döşemesinde gördüğü kan lekesinin ne anlama geldiğini ancak çok sonra öğrendi. O küçük melez birçok kez geldi tekneye, ama bir daha çığlık attığını duymadı. İniltileri öteki kadınların iniltilerine benzedi. Bugün gelen kadın hiç kuşkusuz çığlık atmayacak. Çünkü yapacağı şey ilk kez başına gelmeyecek: Ama bir gün, amcasının küçük melezi bağıracağı gibi kendisi de bağırtaçak bir kadını *saveiro*'sunda. Francis-

co'nun seslendiğini duyuyor:

— Guma!

— Buradayım...

Saveiro, rıhtımın hemen yanında. Kumsalı geçmeleri yeter, bağladığı palamarı görecekler. Amcası kadınla birlikte geliyor. Tekneye atladı amcası, kadına elini uzattı, bacaklarını sergileyerek atladı kadın da. Bakıyor Guma, şiddetli bir istek sarıyor her bir yanını, yakıyor. Güzel bir kadın. Francisco'nun çıkıp gitmesi, kendisini kadınla yalnız bırakması ve burnunu bir şeye sokmaması gerek. Neler yapabileceğini kanıtlayacak Guma. Kadın bakıyor, hoşlanıyor Guma'dan, beğeniyor. Evet, on bir yaşında olmasına karşın sanki tam bir erkek. Guma beyaz dişlerini göstererek gülümsüyor. Francisco kımıldamadan duruyor orada. Kadın gülümsüyor. Guma ikisine bakıyor. Amcası mutlulukla gülümsüyor. Kadın soruyor:

— Beni tanıyor musun?

Onu tanıyordu, evet. Nice zamandır bekliyordu onu. Yitik kadınların bulunduğu sokaklarda aramıştı onu, rıhtımlar boyunca, geçerken kendisine bakan kadınlarda aramıştı onu. Sonunda bulmuştu işte. Kendi kadınıydı. Damarlarına cinsel tutkular girdiğinden, düşlerini altüst ettiğinden bu yana tanıyordu onu.

Francisco konuşuyor:

— Anan, Guma.

Tutku direniyor, dağılmıyor. Bu kadının, anası olması olanaksız; şimdiye kadar hiç kimsenin kendisine sözünü etmediği, kendisinin de hiç düşünmediği anası olması olanaksız. Amcası şaka ediyor hiç kuşkusuz. Karşısında duran kadın, kendisiyle yatmaya gelen sokak kadınlarından biri. İyi ve tatlı bir kadın olması gereken anasıyla karşılaştırmamalıydı Francisco. Düşündüğü şeylerle ilişkisi olamaz anasının. Ama kadın yaklaşıyor ve analar nasıl öperse öyle öpüyor kendisini. Hiç kuşkusuz başka türlü öper sokak kadınları.

Kadının sesi tertemiz:

— Senden ayrılalı çok zaman oldu... Artık ayrılmayacağım senden...

Bunun üzerine ağlamaya başlıyor Guma. Anasını bulduğu için mi, yoksa beklediği kadını yitirmiş olduğu için mi, kendisi de

bilmiyor.

Ne diyeceğini bilmeden kadına bakıyor. Bu gece beklediği, kesinlikle bir ana değildi. Kadın kendisine heyecanla bakıyordu, hep Frederico'dan söz ediyor ve durmadan yineliyordu:

— Artık hep senin yanında olacağım...

Bu cümleyi tam olarak anlamıyordu Guma. Niçin gelmişti? Kendisini neden böyle öpüyordu? Kendisi için bir yabancıydı bu kadın. Anasını hiç anımsamıyordu. On bir yıl boyunca kendisine hiç söz edilmemişti ondan. Tutkularına, bir kadın için duyduğu isteklere bulanarak karşısına çıkmış ve bütün tasarılarını yerle bir etmişti. Anasıydı, ama beklediği kadına benziyordu daha çok, çünkü burnuna gelen koku fahişelerin sürüldüğü kokuydu, gösterdiği bütün çabaya karşın söylediği şeyler anasının ağzından çıkmasını istediği sözler değildi, davranışları liman kadınlarının davranışlarına benzemiyordu. Anasıydı, ama gözlerini onun üzerine dikmişti Francisco, dekolte giysisinin altında görünen beyaz teninden, rüzgârın kaldırdığı eteğinin altında beliren bacaklarından ayırmıyordu gözlerini.

Guma'nın bir tek isteği vardı: Ağlamak... Ağlamanın bir erkeğe yakışmadığını kim bilmez? Bir denizci herkesten daha iyi bilir bunu. Kadınlar canlarının istediği kadar ağlayabilirler. Bir denizci ağlayamaz. Kadının çekip gitmesini ve bu karabasanın sona ermesini beklerken, dudaklarını ısırp susuyor Guma. Francisco'nun iştahı kabarmış. Kadının, erkek kardeşiyle yattığını ve Guma'nın annesi olduğunu düşünüyor. Ama kadının tenini görüyor, aklından çıkmıyor. Konuşmaya başlıyor amcası, geç olduğunu ve gitmeleri gerektiğini söylüyor:

— Limanı geçmeniz gerek. Gece ilerliyor.

Kadın, Guma'dan ayrılıyor:

— Seni görmeye geleceğim oğlum...

Francisco, kadınla birlikte gidiyor. *Saveiro*'sundan onlara bakıyor Guma. Kadının kendi anası olduğunu bir an bile olsun hissetmedi. Ve şimdi, yaşlı Francisco yatacak onunla. Teknesinde tekbaşına ağlamaya başlıyor. Hayatında ilk kez şarkının ne anlama geldiğini anlıyor: "Güzeldir denizde ölmek." Ve ilk kez, deniz adamlarının hem anası, hem karısı olan Iemanja'yla, Janaina'yla

buluşmayı düşünüyor.

Yaşlı Francisco bir yaban hayvanı gibi gergin dönüyor. Yüzü gergin, kaşları çatık. Tekneye atladı ve tek söz söylemeden pruva-ya gidip uzandı, piposunu yakıp denize bakmaya başladı. Guma gülümsüyor: O da bu gece kadınsız kalacak. Frederico'nun kadını, erkeğinin kardeşiyle gitmek istememiş anlaşılan. Kadınların da onurlu bir yanları var. Ancak o zaman, bu kadına karşı içinde sevgi benzeri bir şey doğduğunu hissetti Guma.

Ama ay çıktı ve Janaina'nın saçları denizin üzerinde yayılıyor. *Saveiro*'lardan, eski kaleden, sandallardan, rıhtımlardan, herkesin hem korkup hem arzu ettiği Sular Tanrıçasını, deniz ecesini selâmlamak için müzik yükseldi. Ana ve eşi o. Denizcilerin arzu-larını bir o bilir, yalnızca o avundururdu onları. Kadınlar Iemanja'ya yakarmaya başladılar. Hepsini bir şey istiyor. Guma, güzel bir kadın istiyor, annesinin boynuna sürdüğü özentili kokudan sürmemiş iyi bir kadın istiyor. Iemanja'dan, kendisine yepyeni, onun gibi bakire, kendisi kadar güzel bir kadın vermesini istiyor. Belki böylece, yitik anasının, kendisini erkeklere sunan, amcasını baştan çıkartan, Guma'ya, kendi öz oğlunu baştan çıkartan anasının yüzünü unutabilecek.

Sandalcıların *Janaina* adını verdikleri Iemanja, deniz adamları için iyidir. Dileklerini yerine getirir.

Anası bir daha gelmedi. Hiç kuşkusuz başka topraklara gitti, çünkü fahişeler denizciler gibidir; belli bir konutları yoktur onların, limandan limana, nerede kazanılacak para varsa orada yaşarlar. Ne var ki, görüntüsü ve kokusu, Guma'nın rahat uykularını uzun süre altüst etti. Onun dönüp gelmesini istiyordu Guma, ama tatlı sevgi sözleriyle, anası gibi değil, aşk öpücüklerine hazır açık ağzıyla tıpkı bir fahişe gibi. Artık rahat nedir bilmedi. Herkesin gözünde saflık simgesi olan 'anne' imgesiyle, para için kendilerini satan, aşkı meslek haline getirmiş kadınların imgesi, onun gencecik yüreğinde birbirine karıştı. Hiç anası olmamıştı onun. Ve ona rastladı, ama hemen yitirmek için, sevmeden arzu etmek için, neredeyse nefret etmek için. Yeryüzünde hem eş, hem de anne olabilecek tek bir kadın var: Iemanja, işte bu yüzden onu bunca se-

ver liman erkekleri. Hem ana, hem de eş olan Iemanja'yla sevişmek için ölmek gerek. Fırtına günlerinde, çoğu zaman, kendini *saveiro*'sundan fırlatıp atmak istedi Guma. Böylece Janaina'yla gidecek, hem ana, hem eş olan kadınla sevişecekti.

Ama, bir gece, o yokken bir melek kız getirdi teknesine yaşlı Francisco. Pantolon paçaları sıvalı, bacakları rıhtımın çamuruyla kirlenmiş Guma tekneye gelince, ayın altında sereserpe uzanmış gördü onu. Anladı. Anası geleli iki yıl olmuştu. Karşısındaki kadın, anasının yerine gelen kadındı. Böylesi daha iyidi.

Ve iri bulutlar ayı yutunca, *saveiro*'yu körfezin ortasına götürdü; rüzgârlar alıp götürdü onu, eski kalede müzik yankılandı. Gurur haykırırları fişkıryordu Guma'nın göğsünden. Yaşlı Francisco ve öteki erkekler rıhtımda gülüp gevezelik ediyorlarmış, ona vız geliyordu. Bir erkekti o. Önünde diz çöktürüyordu bir kadına. Gelecekte, gerçek bir *saveiro* kaptanı gibi, *Valente*'yle bütün limanlara yelken açabilirdi. Birden üzerine çullanan fırtınanın ortasına daldı. Korkan melez kız göğsüne atıldı Guma'nın. Iemanja'nın kısıkanç olduğunu ve üzerine fırtınalar, şimşekler saldığını düşünerek gülümsüyordu.

Yıllar geçti; kadınlar da geçtiler. Bir gün, yaşlı Francisco *Valente*'yi ırmaktaki sualtı kayalıklarına bindiriyordu. Eğer dümene Guma geçmemiş olsaydı *Valente*'nin işi tamamdı. Yaşlı adam başını eğdi ve o sefer boyunca artık gülümsemedi. Maragogipa Barında şakalaşmadı, Cachoeira meyhanelerinde öyküler anlatmadı. Dönüşte Guma'yı dümene geçirdi ve kendisi tekneye uzandı. Sabah güneşine bıraktı vücudunu, ısıtsın diye. Guma'ya dedi:

— Bu sularda otuz yıldan fazla tekne kullandım...

Guma, amcasına baktı. Yaşlı adam içini boşaltmak için piposunu vuruyordu döşemeye.

— Hiç çıkmadım buradan. Başka ülkelerde sürtmek hiç istemedim. Frederico benim gibi değildi. Irmakta sefer yapmak yetmedi ona. Bir gemide tayfa olmak, başka topraklar görmek hoşuna gidiyordu. Herkesin huyu başka başka...

Güneş suların üzerindeydi. Dipteki kayalıklar parıldıyordu. Yaşlı adamı yatıştırmak istedi Guma:

— Dört *saveiro*'nuz oldu, öyle değil mi, amca...

— Bir sefer sırasında ananı hamile bıraktı Frederico. On se-

kiz yıl oluyor... Başlangıçta, Bahiana'nın eski şileplerinde çalışıyordu; sonra büyük bir gemiye girdi. Dünyayı dolaştı. Dönünceye kadar seni ailenin yanında bıraktı...

— Hatırlıyorum amca. Bir geceydi, birden...

— Neden geri döndüğünü söylemek istemedi. Sanırım bir kadın sorunu vardı. Birinin barsaklarını deştğini söylediler. Yürekli bir melezdi. Hakaret kaldırmazdı.

Guma, babasını hatırlamış, gülümsüyordu; yağmurda parıltıya siyah bir yağmurluk, bir pelerin giymişti; Francisco'yu kucaklarken:

— Geldim, kardeşim! diyordu.

Guma, ilkin korkmuştu. Babasının öpüşlerinden, bıyıklarından kaçırıyordu. O sahneyi hatırlamak şimdi çok hoşuna gidiyordu: Bir melez kadın yüzünden birini temizledikten sonra çıkıp gelmişti babası. Birçok ülke görmüş, büyük gemilerde çalışmıştı.

Yaşlı Francisco, konuşmasını sürdürdü:

— Ondan sonra, benimle birlikte *saveiro*'larda çalıştı. *Estrela da Minha*'ydı adı...

— Hatırlıyorum... Çok sağlamdı!

— Ağustos ayında şu fırtınalı gece oldu. Ruhunu teslim ederken hâlâ gülüyordu. Gerçekten çok cesurdu. Benim kadıncığım da o gece gitti... Kalbi tuttu. Hemen doktoru çağırdım. Elinden bir şey gelmedi. Kalpten gitti.

Yaşlı Francisco'nun bunları neden hatırladığını düşünüyordu Guma. Bir yığın öykü biliyordu; ama kendisinininkini niçin anlatıyordu? Gereksiz buluyordu bunu Guma, içini bir keder bastığını hissediyordu.

— O gün denize çıkmayı bırakmalıydım. Artık yapacak bir şey yoktu... Ama sen vardın, sana tekne kullanmayı öğretmek zorundaydım... Şimdi artık biliyorsun...

Gülümsüyordu yaşlı adam. Guma da gülümsüyordu. Bir tekne yönetmeyi çoktandır biliyordu. Artık bilmeyen, yaşlı Francisco'ydu, çünkü bildiği her şeyi yeğenine aktarmıştı.

— Yaşlandım... Tükendim... Yalnızca kemik kaldığım için baklalar bile istemiyor artık beni.

Gücünü toparlamak istiyormuşçasına bir süre sustu.

— Sen de gördün, öyle değil mi? Gelirken, az kalsın *Valen-*

te'yi kayalıklara bindiriyordum.

— Neler söylüyorsunuz! Uzaktan geçti...

— Evet öyle, ama dümene sen geçtin. Gözlerim yorgun. Deniz ışığı insanın gözlerini kemirir...

Söyleyecek çok önemli bir şey varmış gibi bakıyordu Guma'ya. Güneş kavuruyordu onu, ama güneşte ısınan yaşlı bir hayvan gibiydi. Elini kaldırdı:

— Yaşlandım artık; tükendim. Ama limanda, Zencilerin benimle alay etmelerini istemiyorum... Yaşlı Francisco, otuz yıl sonra teknesini kayalıklara bindirdi... Balıklar bile istemiyorlar beni.

Sesi sıkıntılıydı. Sonu hissetmiş birşeyler vardı sesinde. Dile gelmez bir sıkıntı. Ne söyleyeceğini bilemiyordu Guma. Yaşlı Francisco sürdürdü konuşmasını:

— Bir şey söylemiyorsun. Utancımı görmek istemiyorsun?

Yolculuğun sonuna kadar sustu. Ve bu yolculuk yaşlı Francisco'nun son seferi oldu.

O günden bu yana, Guma bir başına sefere çıkıyordu *Valente*'yle, mavi sularda. Yaşlı Francisco yelken onarıyor, *cachaça*¹ içiyor, öyküler anlatıyordu. Her şey bitmişti onun için. Öylesine yürekliydi ki, deniz istememişti onu. Gülümseyen Iemanja'yı görmüştü. Onu görmek için ölmesine gerek yoktu.

Guma, *saveiro*'larda yaşıyordu. Limanda yaşıyordu, ama babasının öyküsü kıskırtıyordu onu. Limana yanaşan büyük gemileri seviyordu; yabancıların dillerini hayranlıkla dinliyordu, sarışın denizcilerin konuştuğu yabancı dilleri; Zenci ateşçilerin anlattığı öykülerini dinliyordu. Ve kendi kendine, bir gün bu büyük gemilerden biriyle gideceğini, başka ayları, başka yıldızları göreceğini söylüyordu. İnsanların kendi dilini bilmediği limanlarda kendi limanının şarkılarını söyleyecekti, ama müziği yüzünden şarkılarını sessizce dinleyeceklerdi, çünkü hangi dilde olursa olsun, bir denizci şarkısının denizden, aşktan ve acıdan söz ettiğini bilirlerdi. Bir gün, bu gemilerden birine binecek ve *saveiro*'ları küçücük görecekti. Uçsuz bucaksız denizin dalgalı suları, en uzak topraklara giden bitimsiz yolları için körfezin sakin sularını, Paraguaça Irmağının

---

1. *Cachaça*: Alkol derecesi yüksek, şeker kamışından yapılmış bir içki.

sakin sularını bırakacaktı.

Ah! Simsiyah gemilerde olmak, kendini bekleyen serüvenleri yaşamak, tutkusuydu onun. Kimi *saveiro* adamları daha önceden gitmişlerdi. Kimi zaman dönüyorlardı; korkunç şeyler, sevda serüvenleri, fırtına serüvenleri, dünyanın öte yakasındaki sarı insanlarla yapılan kavgaları anlatıyorlardı; bütün dillerin karışımı olan bir dil konuşuyorlardı. Ama, kimi zaman dönmedikleri de oluyordu. Chico Tristeza (kim hatırlamaz ki onu?), daha gençken, bir Alman gemisine girmişti. Yüzü gülmek bilmeyen dev gibi bir Zenciydi. Günlerini yalnızca denize bakarak geçiriyor, gitmekten başka söz almıyordu ağzına. Sanki dünyanın öte tarafından, başka bir ülkeden.

Chico Tristeza, gitti. Bir gece gemisi döndü seferden. *Saveiro* adamları Chico Tristeza'yı görmeye gittiler. Kent merkezinde *cocada*¹ satan yaşlı annesi bile koşup geldi, haberi nereden aldığını hiç kimse bilmiyordu. Ama hepsi geri döndüler, çünkü Chico Tristeza, gemisiyle geri dönmemişti. Bir başka gemiye geçmişti, artık ateşçilik yapıyordu. İkinci gemiden ayrılıp üçüncüsüne geçtiğini söylüyordu Almanlar ve hiç kimse dünyanın neresinde olduğunu bilmiyordu Chico Tristeza'nın. Ondan söz açıldığı zaman, kimileri ölmüş olduğunu söylüyorlardı, ama kimse inanmak istemiyordu buna. Bir denizci, *saveiro*'larının yanında, kendi denizinde ölmek için her zaman kendi limanına döner. Yeter ki denizde ölsün. Limanının ayını görmek, kendinkilerin şarkılarını dinlemek için Iemanja'yla birlikte mutlaka gelir. Chico Tristeza ölmemişti.

O gittiği zaman Guma henüz bir çocuktü; Guma onu pek az tanımıştı, ama seviyordu onu, onun gibi olmak istiyordu. Siyah gemiler kıskırtıyordu onu. Onlarda, sirenlerinde, çıpa demirlerinde, direklerinde bir gizem vardı. Bir gün, bilinmez topraklara gidecek Guma. Yalnızca yaşlı Francisco tutuyor onu bu limanda; demiri onun. Kendisine her şeyi öğreten amcasının rızkını çıkarmak zorunda. Yaşlı adam rıhtımdan bakıp Iemanja'yı görmeye gidince, o da gidecek buralardan. Artık yolunun sınırları olmayacak. Gemisi kocaman, kara renkli olacak. Limanda onun hakkında öyküler anlatacaklar.

---

1. *Cocada*: Hindistancevizi şekerlemesi.

Valente'de tekbaşınaydı ve sona eren yeniyetmelik dönemini düşünüyordu. Çocukluğu da kaşla göz arasında sona ermişti, çünkü yaşlı Francisco'nun *saveiro*'suna getirdiği ve ilk kez sereserpe uzanmış gördüğü melez kızla yatmadan çok önce bile tam bir erkekti. Bir gün, melez kızdan çok önce, anası gelmişti. O gün -teknesini çoktandır İtaparica'ya götürüp getiriyordu- gövdesinde erkeğe istekler hissetmişti. O gün, adamakıllı acı çekmişti, tıpkı bir erkek gibi. Ve o gün yüreğine günah girmiş ve gitmek tutkusu varlığında yaşamaya başlamıştı. O zamandan bu yana erkekti.

Yazgısı çok önceden babasının, amcasının, dostlarının, limanda birlikte yaşadığı insanların yazgısıyla belirlenmiş olan 'deniz çocuğu', çocukluğunu pek az anımsıyordu: yazgısı denizdi onun ve yiğitçe, kesin bir yazgıydı bu. İster tufan yağmuru olsun, ister Bütün Ermişlerin Bahia'sının göğünde güneş yakıp kavursun, suların üzerinde hayatını hiçe sayan bir yiğit -gündüzleri teknelerinde ana-avrat giden, geceleri yumuşacık bir sesle aşk türküleri söyleyen insanlar gibi- olacağını belki hiç bilmiyordu, aklının ucuna bile getirmemişti. Yazgısının yiğit yazgısı olacağını, güzel bir yaşamı olacağını hiç düşünmemişti. Öyle tasasız değildi çocukluğu, çünkü bir yığın şeyle uğraşmak zorundaydı. Bir tekneni pruvasına çok erken çıkmış, gözleri su yüzeyinde pek az belli olan kayaları görmeye alışmış, ağ iplerinde, dümenin ağacında nasır tutmuştu elleri.

Okula gitmişti. Limanın arkasında, bir köy evinden bozmaydı okul. Öğretmen kız aşk şiirleri yazıyordu (belki bir teknede gelecekti aşk, limanın o hep gizemli gecelerinde belki; kimbilir belki de hiç gelmeyecekti...); yorgun, bitkin bir kızdı, düş kırıklığına uğramışların daru sesiyle konuşuyordu. Veletler balıkçılık serüvenleri anlatıyorlar, denizcilerin garip diliyle konuşuyorlar, teknelerin hızları üstüne bahse tutuşuyorlardı.

Okulda pek az kaldı. Onları -onu, *saveiro* kaptanlarının ve sandalcıların oğullarını- bir mektup okumayı becerecek, bir pusula çiziktirmeyi, imzalarının altına bir kuyruk takmayı kıvracak duruma gelinceye kadar gönderirlerdi okula. Denizde ve evde onları bekleyen bir yığın iş vardı; denize pek erken açılırlardı. Ve öğretmen -*Dulce*'ydi¹ adı- onları görünce artık tanıyamazdı; esmer

---

1. *Dulce*: 'Tatlı' anlamına gelir.

yüzlü, göğüs bağı açık, iriyarı erkeklerdi artık. Öğretmen Okulunu bitirmiş, bir zamanlar zengin olan yoksul annesine, kendisinin, annesinin ve babasının umudu olmuş olan ayyaş ağabeyine yardım etmek için öğretmenlik yapmaya gelmiş olan bu kızcağız, ona çok acı veren şeyler görüyordu çevresinde. Bıyıklı ve sert sesli babası, evlerinde her şey iyice çıkmaza girmeden önce ölmüştü.

İsterik çığlıklar atan, hırçın, evde kalmış bir yaşlı kızın yerine gelmişti bu öğretmen kızcağız ve okulu liman çocukları için neşeli bir ev haline getirmek istemişti. Ama, gemilerin çevresinde, *save-iro*'ların pruvalarında, balıkçıların viranelerinde çok acı şeyler gördü, yoksulluğu öylesine yakından gördü ki ne cesareti kaldı, ne de neşesi. İlk günlerin coşkusuyla bir daha bakmadı denize, artık bir nişanlı beklemedi ve dizelerine artık uyaklar aramadı. Ve sofı yaradılışlı olduğu için, iyi ve bu yoksulluğu sona erdirebilecek –yoksa dünyanın sonu gelirdi– Tanrıya gece gündüz yakardı.

Okulun penceresinden, kitapsız, yalınayak, başıkabak çıkan, partial ve çamura batmış çocukları, okuldan işe, meyhanelerde ser-seriliğe, *cachaça*'ya giden çocukları görüyor ve hiçbir şey anlamıyordu öğretmencik. Herkes iyi bir insan olduğunu söylüyordu onun; gerçekten de öyleydi. Daha başlangıçta, avundurucu sözler söylerken, Tanrıya umut bağlamak gerektiğini savunurken, bu sıfatta yaraşır olduğunu hissetmişti. Ama çok yıllar önce, bitmişti umut; yüzeysel bir sözden başka bir şey değildi; bu yaralı yüreklerden artık hiçbir şey gelmiyordu. O da yorulmuştu umut etmekten. Avundurucu sözleri, o tatlı umut sözcüğünü bile artık almadı ağzına. Çocuklarını kendisine altı aylığına gönderen bu insanlar için elinden bir şey gelmiyordu. Mademki onlara hiçbir yardımda bulunamıyor ve sağduyulu bir söz söyleyemiyordu, kendisine 'iyi' sıfatını yaraştırmıyordu. Ve eğer bir gün, birden, bir fırtına gibi bir mucize olmazsa, kederden, deniz insanlarına bir yardımda bulunamamanın acısından ölürdü.

Guma, okulda okumayı ve adını yazmayı öğrenmişti. Öğretmen ona başka şeyler de öğretmek istiyordu. Ama yaşlı Francisco tekneye çağırıyordu Guma'yı, çünkü yazgısı oradaydı. Bir liman çocuğu hiçbir zaman bir doktor olamazdı. Ne var ki, makinistler, ateşçiler ve bir de bir gemide telgrafçı olan bir dâhi çıkmıştı limandan.

Üzülerek bırakmadı okulu Guma; ama bıraktığı için de sevinmedi. Öğretmeni seviyordu; okumayı öğrenmek güç değildi; Rufino'yu, bir çengelliğneyle dövme yapmayı beceren ve derslerini hiçbir zaman bilmeyen şu küçük Zenciyi seviyordu. Ama denize gitmeyi, teknesiyle denize açılmayı ve yazgısının ardınca koşmayı da seviyordu. Ayrıldığı gün bir madalyon verdi ona Dulce.

Pencereden, Guma'nın gidişine baktı Dulce. Ancak on bir yaşındaydı, tıpkı yirmi dört, yirmi beş yaşındaki genç avukatlar, doktorlar gibi hayata hazırlanmıştı. Hayata katılmaya, mesleğine başlamaya gidiyordu, ama ne şenlik, ne şan, ne şeref bekliyordu onu. Doğrusu, giysilerini sık sık yıkamak zorunda kalmayacağı için bir rahatlama hissediyordu, çünkü okula giderken daha temiz pak olmak gerekiyordu. Yüreğinde en küçük umut bile yoktu. Ne de büyük serüvenler, büyük buluşlar, olağanüstü bulgular ve ince, duygulu şiirlerle ilgili bir düşünce. Guma'nın zeki bir çocuk olduğunu biliyordu; öğretmen okulunda, lise arkadaşları arasında, onun kadar zeki pek az öğrenciye rastlamıştı. Ne var ki onlar büyük şeyler yapmak, kendi yazgılarını kendileri saptamak istiyorlardı. Okuldan ayrılan liman çocuklarının bu tür düşüncelerle hiçbir ilgileri yoktu. Yazgıları çoktan saptanmıştı. Bir geminin pruvası, bir sandalın kürekleriydi bu yazgı; olsa olsa, aralarından pek azı, olağanüstü bir düş olarak, bir geminin makinelerini akıllarına getirebilirdi.

Şimdiye kadar birçok öğrencisini ve kendi genç kızlık düşlerini yutmuş olan deniz oradaydı işte, önünde duruyordu. Güzel ve korkunçtur deniz. Deniz özgürdür, derler, üzerinde yaşayan insanlar da özgürdür. Ama Dulce, işin öyle olmadığını, bu erkeklerin, bu kadınların, bu çocukların özgür olmadıklarını, denize zincirlendiklerini, tıpkı köleler gibi denize prangalandıklarını çok iyi biliyordu. Ama Dulce, onları bağlayan zincirlerin, tutsaklık prangalarının nerede olduğunu bilmiyordu.

Okumayı çabucak öğrenmiş olan Guma gidiyordu işte. Politeknik okuluna girebilir, büyük bir mühendis olabilir ve belki de, güvenilmez denizin tayfalarının güvenliksiz yazgılarını iyileştirebilecek bir makine keşfedebilirdi. Ama liman çocukları fakültelere gitmiyorlar. *Saveiro*'lara, sandallara gidiyorlar. Geceleri şarkı söylüyorlar; aralarından bazılarının sesleri çok güzel. Yine de, sür-

dükleri hayat gibi söyledikleri şarkılar da kederli, acılı. Dulce anlamıyor.

Ama bir mucize bekliyor Dulce. Birden, bir fırtına gibi gelecek: Her şey değişecek ve güzel olacak. Ya bir gün mucizeyi yaratacak sözcüğü bilirse, bu sözcüğü liman insanların hepsine kendisi söylerse? O zaman, kendisine 'iyi' demelerine gerçekten yaranan biri olacak ve evlerine konuk gittiği zaman kendilerine en iyi şeyleri sunacaktı.

Dulce'yi gördüğü, deniz rüzgârı boynundan sarkan madalyonu salladığı zaman, okulu ve kısa süren çocukluğunu hatırlıyordu Guma. Her şey öyle çabuk geçmişti ki.

Bir gün, çok uzaklarda kalan bir gün -kente ve rıhtımlara bağlı *saveiro*'ların üzerine yağmur yağıyordu- yaşlı Francisco, bir kadın ve bir çocuğa bir deniz kazasını anlatırken kapı açılmış ve üzerinden sular akan muşamba bir pelerine sarınmış bir adam girmişti içeri. Sanki adamın bıyıklarından başka bir şey görmemişti Guma; yine de, yaşlı Francisco'ya "İşte geldim kardeşim!" diyen sesini hiç unutmamıştı.

Guma korkmuştu. Ama adam kendisine doğru ilerledi, kucağına alıp sarıldı, bıyıklarını batırdı, Guma'nın yüzüne bakarken tüm yüreğiyle gülüyordu. Sonra, yaşlı Francisco'yla konuştu, bir kavgadan, 'öteki dünyaya postaladığı bir adam'dan söz etti... Bilin-medik ülkeler ve denizler dolaştıktan sonra, bu uzun yolculuk sonunda babası işte böyle çıkmıştı karşısına. Bıçağının ucunda bir insan hayatı ve ileride buralardan uzaklaşmak umudundan yoksun olarak dönmüştü. Ama babası artık yapamayacağı uzun yolculukları seviyordu, bu nedenle uzun süre yaşamadı *saveiro*'larda; kardeşinin hayatını kurtardıktan sonra *Estrela de Manha*'yla birlikte denizin derinliklerine gitti. Sürekli yolculuğunu ancak böyle sürdürebilirdi ve yürekli erkekleri seven Iemanjá'ya gitti.

Bulanık bir görüntü olarak hatırlıyordu babasını Guma, ama bir fırtına gecesi, yağmurdan ıslanmış siyah muşambası ve bir insanın yaşamına son vermiş olan bıçağıyla birlikte eve dönüşü hiç gözünün önünden gitmiyordu. Bu olaydan söz açıldığı zaman, gene bir kadın sorunu olması gerektiğini söylüyordu. Onulmaz bir kadının düşkünyü Frederico.

Onun öldüğü gece, Francisco'nun karısı Rita Yenge de ölmüştü. Fırtına patlayınca, Guma'yı şalina sarıp rıhtıma koştı, boşuna beklediler orada. Akşam yemeği saati yaklaştığı için eve döndüler sonunda. Erkekler için balık hazırladı. Belki o sırada balıklara yem olmaktaydı erkekler. Evin içinde dört dönerek, Mont Serrat bakiresine yakararak, Iemanja'ya adaklar adayarak bekliyordu. Dona Janaina Bayramına kokulu sabunlar¹ ve Mont Serrat'ın sunağına iki mum götürecekti.

Geceyarısı Francisco döndü. Francisco'nun kollarına atıldı ve onun kolları arasında öldü Rita Yenge. Böylesine büyük bir sevinçi kaldıracak yüreği yoktu. Doktor geldi, ama iş işten geçmişti. Yüreği çatlamıştı. Ve Guma, Francisco'yla yalnız kaldı.

Dona Janaina Şenliklerinde, Bent'in büyücüsü, deniz ecesinin eski dostu Anselmo'yu tanıdı; bir gece gemiyle giden Chico Tristeza'yı da tanımıştı. Zenci, evinden ayrıldığı zaman kendisi henüz küçük bir çocuktu. Ama sonsuzluğa, her şeyin yitip gittiği mavi çizgiye gözlerini dikmiş bakarken kaç kez görmüştü onu. Chico'nun ülkesi hiç kuşkusuz çok uzaklardaydı; gittiği yer bilinmezler ülkesiydi. Dünyayı dolaşacak ve hiç kuşkusuz dönüp gelecekti bir gün, çünkü bu limanın denizcisiydi ve burada ölmek zorundaydı.

Kendisine okumayı öğreten ve hep ondan söz eden Dulce'yi yeniden görmek zorundaydı. Döndüğü zaman anlatacak çok şeyi olacaktı ve aralarında limanın en yaşlıları da olmak üzere insanlar, serüvenlerini dinlemek için, çevresinde toplanacaklardı. Geri dönecekti, hiç kuşku yoktu. Gemiler, limanlarının adlarını uskurlarının üstünde taşırlar. Tıpkı bunun gibi, limanlarının adı denizcilerin yüreklerine kazınmıştır. Kimileri, göğüslerine, sevgililerinin adının yanına dövdürürler bu adı. Bir tekne, limanından uzakta bataabilir; bir denizci, kendi rıhtımından uzaklarda ölebilir. Ama, onların nereden olduklarını bilen Iemanja'yla birlikte, sonsuzluğa doğru yola çıkmadan önce, yakınlarını, ülkesinin ayını görmeye gelirler. Chico Tristeza da gelecekti. O zaman, Guma ondan bir yılın şey öğrenecek ve kendisi de gidecekti, çünkü denizin büyük yolları kendine çekiyordu onu.

---

1. Iemanja'ya inananlar, saçlarını yıkaması için denize kokulu sabunlar atarlar.

Bütün çocukluk anıları arasında en iyi hatırladığı, bir gün bir gemiyle çekip giden Chico Tristeza'nın anısıydı. Bir gün aynı şeyi kendisi de yapacaktı.

Çocukluk gecelerinde, küçük rıhtıma palamar bağlamış *saveiro*'sunun başaltında uyumuştı çoğu zaman. Bir yanda, uçsuz bucaksız ve binlerce ampulle aydınlanan, dağın yamacında yükselen kent. Kiliselerinin çanları çalardı. Neşeli ezgiler, insanların kahkahaları, arabaların gürültüleri gelirdi. Asansörün ışığı iner çıkardı. Bir yanda: Deniz, ay, yıldızlar, onlar da pırıl pırıl. Denizden gelen müzik hüznüydü, insanın içine işlerdi. *Saveiro*'lar, sandallar sessizce gelirlerdi, suyun altından balıklar geçerdi. Kent gürültülüydü, ama rahattı. Güzel kadınlar, türlü türlü şeyler, sinema, tiyatro, meyhaneler ve bir yığın insan vardı kentte. Denizde bunlar yoktu. Denizin müziği kederliydi, ölümden ve yitik aşktan söz ediyordu. Kentte her şey aydınlıktı, lâmbaların ışığı gibi gizden uzaktı. Denizde her şey gizemliydi, tıpkı yıldızların ışığı gibi. Kentte birçok ve parke döşenmiş sokaklar vardı. Denizin yolu tekti, değişken ve tehlikeliydi. Kentin sokakları çoktan ele geçirilmişti. Denizin yolunu her gün yeniden ele geçirmek gerekiyordu; her sefer bir serüven başlangıcıydı.

Ve karada, Iemanjá yoktu, Dona Janaina Şenlikleri de yoktu, müziği kederli değildi. Toprağın müziği, kara yaşamı hiçbir zaman çekmedi Guma'nın yüreğini. Üstelik, gönlü kentin sakin yaşamını çeken bir deniz çocuğunun öyküsü hiç duyulmamıştı rıhtımlar boyunca. Eğer birisi, yelken onaran yaşlılara böyle bir şeyden söz edecek olsa, anlamazlardı, gülerlerdi. Bir insan denizin çağrısına uyup başka ülkelere gitmek isteyebilirdi, tamam. Ama karada yaşamak için *saveiro*'sunu bırakmak, bunun yanıtı kocaman bir kahkaha ve esaslı bir *cachaça* olurdu.

Karaya karşı hiçbir zaman bir gönül eğilimi duymadı Guma. Serüven yoktu orada. Yalnızca, denizin geniş ve değişken yolu kıskırtıyordu onu. Bu yol hiç kuşkusuz eksikliğini duyduğu şeyin bulunduğu yere götürecekti onu; aşk ve ölüm. Ötesini bilmiyordu. Onun yazgısı denizdi.

Anası böyle gecelerden birinde gelmişti. Kendisine kimse söz etmemişti ondan ve karadan geliyordu; toprak kadınıydı; deniz kadınlarıyla ilgisi yoktu, onlarla ortak yanı yoktu. Tıpkı beklediği ka-

dın gibi, hayat kadını izlenimi uyandırmıştı onda. Ona acı vermek için gelmişti yalnızca. Bir daha hiç gelmedi. Karadan başka kadınlar da gelmişti, ilkin kendilerini parayla satan kızlar, sonra limana yakın evlerden küçük melezler, Zenci kadınlar da gelmişlerdi; çünkü güçlü buluyorlardı onu; iyi yatıyor olmalıydı. Önce gelenler ona anasım hatırlatıyorlardı. Annesinin kullandığı kokuyu sürüyorlar ve tıpkı onun gibi konuşuyorlardı. Ama anasının o gece güldüğü gibi gülemiyorlardı. Liman kadınlarının çocuklarına gülümsemediği gibi gülümsememişti anası; yarı ana, yarı fahişeydi, bu ona daha da acı veriyordu.

Bir daha hiç gelmemişti. Başka limanlarda, başka erkeklerle sürtüyor olmalıydı. Kimbilir, bir gece, son erkek de onu bırakıp yalnız kaldığı zaman, *saveiro*'larda yaşayan ve kendisine tek sözcük söyleyememiş olan oğlunu hatırlayacaktı belki? Kendisi için unutulmuş olan bu oğulun sevgisiyle başının dönmediğini kim bilebilirdi? Ama denizin müziği eski kaleyi, *saveiro*'ları, sandalları aşip geliyor ve aşktan söz ediyorsa, her şeyi unuttuyordu Guma ve kendini bu güzel müziğin ninnisine bırakıyordu.

Çocukluğu kısa sürmüştü, oyun nedir bilememişti, ama bu dönemde kendi güçlerini tanımak olanağı bulmuştu. Elindeki kocaman iz, on dört yaşında yaptığı bir kavganın anısıydı. Jacques, Rodolfo, Vesgo ve Maneca Maozinha'ydı rakipleri. Onun yanında yalnızca Rufino vardı. Budalaca bir şey için dövüşmüşlerdi, çünkü Rufino'nun kızkardeşinin, şu on yaşını yeni doldurmuş küçük Zencinin bacaklarına bakmıştı Maneca Maozinha. Maricota ağlayarak geldiği zaman Zenciyle havadan sudan konuşuyorlardı.

— Eteğimin altına bakıyordu... demişti küçük kız.

Rufino, Maozinha'yı aramaya çıktı. Bir arkadaşını böyle bir zamanda yüzüstü bırakacak türden biri değildi Guma; dahası, liman yasası bunun tersini zorunlu kılar. Birlikte gittiler ve hâlâ gülmekte olan dört arkadaşı buldular. Rufino hemen Maozinha'nın üzerine yürüdü, tartışmanın, küfürleşmenin yandaşı değildi çünkü. Yaman bir kavga oldu. Sabah güneşinde kavrulan kumsaldaydılar; yumruklar konuşuyordu. Bir eli çolak olan Maozinha, Rufino'nun yumruğunu yiyince yere serildi. Ama hâlâ üçe karşı ikiydiler, itin teki olan Rodolfo, kavga sırasında bıçağını çekti ve kan

döküldü. Rufino, çenesinin altından yara aldı; yardımına koşan Guma, yüzünü hedef alan Rodolfo'nun darbesinden kurtulmak isterken elinden yaralandı. Bıçaklı ve ikiye karşı üç olmalarına karşın, tabanları yağlayıp kaçtılar. Zenci Rufino, kanını sildi ve yemin etti:

— Rodolfo bunun hesabını verecek bana. Bir gün ona göstereceğim...

Hiçbir şey söylemedi Guma. Rakip, sayıca fazla olmadıkça bıçak kullanılmasına izin vermeyen liman yasasını seviyordu. Liman yasasına saygı göstermeyenler onun gözünde bir hiçti.

Bir hafta sonra kumsala serili bulundu Rodolfo, yüzü mosmordu, ne bıçağı, ne de pantolonu vardı. Rufino verdiği sözü tutmuştu.

Rufino'yu okuldan severdi Guma. Anasının baktığı, babasız Rufino uzun süre kalamadı okulda. Hemen hemen hiçbir şey öğrenmemişti; bir kalem ve mavi mürekkeple arkadaşlarına çapa ve yürek dövmeleri yapmaktan başka. Dona Dulce bu yüzden cezalandırıyordu onu, ama Zenci iyilik dolu gözleriyle ve kocaman dişlerini göstererek gülüyor, bunun üzerine Dulce de gülüyordu. Anasına ve kızkardeşine yardım etmek için okulu bıraktı. Dev kollarını sandal sahiplerine kiraladı. Küreklere cesaretle asılıyordu, çünkü bütün limanda Iemanja'ya onun kadar inanan başka kimse yoktu. Ve bir gün onun da kendi sandalı olacaktı, hiç kuşkusuz; Bent Bayramında Iemanja'dan dilekte bulunmuş ve saçları güzel koksun diye Prenses Aioca'ya (Zenciler, Iemanja'ya bu adı verirler) bir şişe parfüm armağan etmişti. Ona bir sandal verecekti Iemanja, çünkü bayramına onun kadar coşkuyla bağlı başka biri yoktu ve bir gün, *candomble*'sine¹ *ogan*² olacaktı. Zenci Rufino çok gülerdi. İçkiyi de çok içerdi ve bütün sesleri bastıran kalın sesiyle şarkı söylerdi.

Rodolfo deniz insanına hiç benzemiyordu. Babası bir gün gelmiş, bir meyhane açmış ve batırmıştı. Her şeye karşın limanda kaldı; pazarda bir tezgâh kiraladı, panayırda *Agua dos Menninos*³ satıyordu. Rodolfo doğdu. Güzel bir Beyazdı, yumuşak saçlarına

1. *Candomble*: Zenci dansı. Macumba mezhebinden olanların toplandıkları yer.

2. *Ogan*: 'Candomble' ayinlerini yöneten papaz.

3. *Agua dos Menninos*: Çocuk suyu.

briyantin sürüyorlardı. Büyüyünce, babasının kendisine satın aldığı *saveiro*'nun dümenini bıraktı, denizde uzaklaştı. Limana pek seyrek geliyordu. Kimi zaman, cebi parayla dolu geliyor, herkese *cachaça* ısmarlıyor ve *Farol das Estrelas*'ta gürültü patırtı çıkartıyordu. Kimi zaman, beş parasız dönüyor, on *toston*¹ borç istiyor ve başkalarının kesesinden içki içiyordu. Limanda ona iyi gözle bakmıyorlar ve Rodolfo'nun 'iyi bir herif' olmadığını söylüyorlardı.

Jacques tıpkı Guma gibi teknelerde büyüdü. Evlendi ve kısa bir süre sonra fırtınada öldü. Babasıyla birlikte öldü ve karısını karnında bir çocukla dul bıraktı. Maneca Maøzinha da limanda yaşıyordu ve bir eli sakattı, ama tekne yönetiminde başkalarından geri kalmazdı. Yıllardır limanda yaşamasına karşın hep genç kalmış olan Manuel Reis bile ona saygı gösterirdi.

Hepsi de Guma'nın çocukluk arkadaşlarıydılar. Hepsi de onun gibi *saveiro*'larda çalışan liman çocuklarıydı. Hayattan önemli, büyük şeyler beklemiyorlardı: Denize açılmak, *Farol das Estrelas*'ta içki içmek, kendilerinin olan bir *saveiro*'ya sahip olmak, kendi yazgılarını sürdürecektir bir oğul yapmak ve günün birinde Iemanja'yla gitmek. Bu nedenle, gecelerin en güzellerinde, bir ses şarkı söyler limanda:

Güzeldir denizde ölmek...

Dona Dulce yaşılanıyor ve gözlükleri var artık. Şarkıyı duyuyor ve onların korkusuzca öldüklerini biliyor. Buna karşın, yüreğine bir acı çöktüğünü hissediyor; acıyor bu insanlara. Artık denize açılmayan, fırtınalardan ve dalgaların ihanetinden uzakta rahat bir ölüm beklerken limanda kalan yaşlı Francisco da onların korkusuzca öldüklerini biliyor. Ama, Dulce'nin tersine, yaşlı Francisco kıskanıyor onları. Çünkü, dediklerine bakılırsa, denizde ölenlerin Iemanja'yla birlikte bilinmez topraklara, denizlerin altında yaptıkları yolculuk en tezayak gemilerden daha hızlı, limanın rezil hayatından bin kat iyi.

---

1. *Toston*: Brezilya para birimi, 'milreis'in onda biri.

ROSA PALMEIRAO

Rosa Palmeirao, liman insanlarının kulaklarına hoş gelen bir addır. Bu melez kadın hakkında bir yığın öykü anlatılır. Yaşlı Francisco düz öykü olsun, manzum olsun birçoğunu bilir bunların, çünkü Rosa Palmeirao daha şimdiden bir efsanedir, hatta *sertao*¹ körleri bile onun serüvenlerini söylerler. Onu çok iyi tanıyan liman erkekleri, onu çok severler ve ne piposundan ateş esirgerler, ne de onunla tokalaşmazlık ederler. Ve Rosa Palmeirao'nun önünde hiç kimse kabadayılıklarını anlatmaz.

Saveiro'ların çoğunun denize açılmadığı geceler yaşlı Francisco öyküler anlatır. Hiç kuşkusuz öyküleri şişirir, baştanbaşa ekler yapar yaşlı Francisco, ama abartmaları boşunadır, Rosa Palmeirao hakkında hiçbir zaman bütün gerçeği söylememiştir. Bu dünyanın hiçbir öykü anlatıcısı –ki en iyileri Bahia Limanındadır– Rosa Palmeirao'nun serüvenlerinin hepsini anlatamamıştır. O çok şey yaşamış, başından çok şeyler geçmiştir. Yaşlı Francisco, gitar çalarak, dinleyenlere söyler:

*Bir ustura taşır eteğinin altında Rosa Palmeirao,
Kulağında küpeler vardır, bluzunun altında bir hançer,*

*'Rabo de arria'*² *dan korkmaz, vız gelir ona
Rosa Palmeirao'nun yaman bir vücudu vardır.*

Ah! Yaman bir vücudu olmasa ne yazar! Ünü yayılmış, bütün dünyayı tutmuştur; her denizci bilir onu. Eteğinin altındaki usturadan, bluzunun altındaki hançerden ve yumruğundan hepsinin ödü kopar. Ama asıl, yaman vücudundan korkarlar Rosa Palmeirao'nun. Sık sık aldatır. Salına salına, kışkırtarak, yürekler hoplatarak geçer, kimse neyin nesi olduğunu bilemez. Denizci, onun ardından gider, kumlar ılıktır ve denizin üzerinde güzel mi güzeldir ay. Limanda, gecelerin aşk için yaratıldığı şarkısı söylenir. Vücudunu oynatarak ilerler, bir deniz yaratmışçasına salınarak yürür. Denizci bilmez: Arkasından gider onun. Kumsal onları bek-

1. *Sertao*: Brezilya'nın kuzeydoğusunda, kıraç, yarı çöl bölge.

2. *Rabo de arria*: 'Kedibalgı kuyruğu'. Kavgı sırasında eller üzerinde kalkıp rakibin kafasına tekme vurmak, tıpkı bir balık kuyruğu gibi.

ler. Belki de söylendiği kadar güzel değildir Rosa Palmeirao. Zavallı denizci! Ya Rosa Palmeirao istemezse onu, ya da o gece canı sevişmek istemezse! Eteğinin altında bir ustura, bluzunun altında da bir hançer taşır Rosa Palmeirao. Altı askerle boğuşmuş ve yerle bir etmiştir hepsini, yirmi hapisaneden geçmiş ve sayısız erkeklerle dalaşmıştır. Yaşlı Francisco söyler:

*Altı asker patakladı Rosa
Ermiş Jean gecesinde.
Komiser Beyi çağrdılar
"Ben gitmem," dedi, "neme gerek."
Bütün polis gitti üzerine.
Çekti hançerini Rosa.
Korkunç bir çatışma çıktı.
Kanla yıkandı gece.*

Erkekleri devirdi ve koşturdu polisleri. Yürekliydi, güzeldi Rosa Palmeirao. Yaşlı Francisco yiğitliklerini söylüyor onun ve herkes alkışlıyor:

*Emir çıktı hakkında
Getirilsin diye ya ölü ya diri...
Kaptığı gibi usturasını Rosa
Önüne kattı bütün erkekleri.*

Dinliyorlar ve alkışlıyorlar. En çok alkışlayanlardan biri de Guma. Rosa Palmeirao'yu hatırlamıyor. Yıllardır limandan uzakta Rosa. Önce bütün körfezi dolaştı, sonra Eyalet'in¹ güneyine gitti, bir süre bir albayla bir ilişki kurdü, adama temiz bir kötek attıktan sonra izini kaybettirdi. Bir gün yeniden Bahia'dan geçti, ama hemen hemen hiç kimse görmedi onu; bir gemiyle gelip bir başka gemiyle gitmişti. Hiç yaşlanmadığı, hep aynı kaldığı söyleniyordu. Her zaman bluzuna taktığı *Rosa Palmeirao*² çiçeği de yerindeymiş. Ama Rosa gene gitmiş ve arkasında efsanesi, erkeklerin çarşısının gölgesinde anlattıkları serüvenleri kalmıştı. Vücudu her zaman güzeldi. Bir erkeği sevdiği zaman öteki kadınlar gibi bir kadındı. O zaman gülü daha güzel, saçları kokulu olurdu. Rosa

1. Brezilya yirmi eyalete bölünmüştür. Bahia, aynı adlı eyaletin başkentidir.

2. *Rosa Palmeirao*: 'Palmye gülü', Brezilya'da çok geniş gül ailesinden bir tür çiçek.

hazır olduğu zaman onunla giden erkek artık ondan ayrılamazdı. Tek bir erkeğin kadımıydı Rosa Palmeirao.

Yaşlı Francisco söylüyordu:

*Gündüzleri yiğit mi yiğittir
Kimse yoktur bu babta üzerine
Başka biri olup çıkar geceleri,
İnlemesini bilir erkeklerin altında...*

Liman erkeklerinin belleğinden Rosa Palmeirao'nun hayâli geçiyordu. Orada bulunanlardan, örneğin Brigido Ronda, sevmişti onu. Hemen hemen hepsi tanık olmuştu Rosa Palmeirao'nun kavgalarına; bu yüzden efsanesini dinlemek, kavgalarının öyküsünü duymak hoşlarına gidiyordu. Nerede olabilirdi Rosa Palmeirao?

Bu limanda doğmuştu; aynı yerde kalmaktan hoşlanmadığı için dünyayı dolaşmıştı. Kimse nereye gittiğini bilmiyordu. Nerede olursa olsun başı belâdan kurtulmayacaktı. Çünkü eteğinin altında bir ustura, bluzunun altında da bir hançer taşıyordu. Çünkü yaman bir vücudu vardı.

Bir gece, Rio'dan gelen bir geminin üçüncü sınıf yolcuları arasında limana ayak bastı. Bir hamal eşyalarını kapıp para almadan *Farol das Estrelas*'ın odalarından birine götürdü. Beş dakika sonra, Rosa Palmeirao'nun döndüğünü, değişmediğini, kocamadığını herkes öğrenmişti. Rosa Palmeirao'nun yaman bir vücudu olduğunu söylemeye devam edebilirdi şarkı. O gece hiçbir tekne denize açılmadı. Tuğla, portakal, *abacavis*¹ ve sıtma ağacı yükleri ertesi sabaha kadar bekleyebilirdi. Yıllar sonra geri dönmüştü Rosa Palmeirao. Bahiana kumpanyasına ait bir geminin bütün tayfaları *Farol das Estrelas*'a koştular. Sandalcılar da geldiler. Yaşlı Francisco, Guma'yı yanına alıp yollara düştü.

Meyhaneden bir bardak şakırtısıdır geliyordu. Binanın cephesinde, kırmızı bir borda fenerinin solgun ışığı, bir deniz feneri resmini aydınlatıyordu. Francisco ile Guma içeri girdiklerinde Rosa Palmeirao tezgâha oturmuş, elinde bir bardak, kollarını açmış, kahkahayla gülüyordu. Yaşlı Francisco'yu görür görmez bir sıçra-

1. *Abacavis*: Bir tür ananas.

yışta ayağa fırladı ve boynuna atıldı:

— Francisco moruğuna bakın hele! Francisco moruğuna bakın hele!.. Acı patlıcanı kırağı almaz, demişler. Kim söylemişse doğru söylemiş...

— İşte bu yüzden ikimiz de hayattayız ya.

Gölüyor ve yaşlı Francisco'yu tartaklayıp duruyordu:

— Denizin dibini boylamadın ha, kılçıklı moruk? Hey gidi hey!

Guma'yı gördü:

— Kim bu muocuk? Hıh demiş sizin ailenin burnundan düşmüş...

— Yeğenim Gumercendo, biz Guma deriz... Küçükken görmüştün onu.

Hatırlamaya çalıştı ve sonra güldü:

— Frederico'nun oğlu, öyle değil mi?.. Sarıl bana küçüğüm... Babam öyle bir adamdı ki, vay anam!..

— Benim kardeşimdi, dedi gülerek Francisco.

— Birbirine hiç benzemeyen iki kardeş. O, ölmüş balık suratlı değildi.

Herkes gülüyordu, çünkü çok hoştu Rosa Palmeirao, elini kolunu sallıyor, bir erkek gibi konuşuyor ve yaman içki içiyordu. Yaşlı Francisco el ırttı ve dedi:

— Dostlarım, mademki bu yaşlı cadaloz döndü, fondip yapıyoruz. İçkiler benden.

— Bir tur da ben ödüyorum, benden! diye haykırdı, henüz o sırada Maria Clara'yla oturmayan Manuel Reis.

Hepsi oturdular ve *cachaça* bardaklarını devirdiler. *Farol das Estrelas*'ın patronu Bay Babau elinde bir *rabo de galo*¹ şişesi, içtikleri içkileri sayarak gidip geliyordu tezgâhta. Rosa Palmeirao, bir köşe masada oturan Guma'nın yanına gidip oturdu. Guma, Rosa Palmeirao'ya bakıyordu. Biçimli bir vücudu vardı Rosa'nın. Geniş kalçaları bir *saveiro* pruvası gibi salınıyordu. *Cachaça*'yı dikip yüzünü buruşturdu:

— Babanı tamdım, ama o kadar yaşlı değilim...

Gözlerinin içine bakarak gülüyordu Guma. Deniz dibi taşla-

---

1. *Rabo de galo*: Bir tür kokteyl. Alkol ve frenküzümü şurubu karışımı.

rına benzeyen bu derin ve yeşil gözlerden niçin söz etmiyordu ef-
sane? Hançerden, usturadan, biçimli vücuttan, geniş kalçalardan
daha çok bu gözler korku salıyordu; deniz gibi derin ve yeşildiler.
Kimbilir denizle birlikte değişip deniz rengine giriyorlardı, deniz
mavisi, yeşil, sakın gecelerin kurşun grisi?

— Frederico'yu da tanıdım, henüz yirmi yaşındayım, dedi
Guma.

— O kadar genç değildim... Ama, Frederico'nun dizlerine
çok işedim. Tıpkı o'sun, hıh demiş burnundan düşmüşsün!..

Manuel Reişin turuydu. Rosa Palmeirao'ya bağırdı:

— Ben ödüyorum, şeytanın karısı!

Rosa Palmeirao sandalyesinde döndü:

— Ne yani! Değmez miyim buna?

— Sen bir içki tulumusun, dedi yaşlı Francisco gülerek.

— Kapa çeneni, karaya oturmuş tekne sen de. Bu işlere aklın
ermez senin...

— Ağzının payını iyi verdin, Rosa! Hâlâ herkesin başını dön-
dürebilirsin, diye arka çıktı Saveriano.

Rosa Palmeirao, Guma'ya sordu:

— Amcanın dediği gibi bir içki tulumu muyum?

Gülüyor ve Guma'nın gözlerinin içine bakıyordu. Gözlerinde
de hançerler vardı.

— Kesinlikle hayır!.. Kimse dayanamaz sana...

Rosa Palmeirao'nun gözleri gülümsüyordu. Kumlar yumuşa-
cıkken ve ılık bir rüzgâr eserken ne işleri vardı bu meyhanede?
Rosa Palmeirao'nun gözleri deniz rengiydi. Ama o sırada, kimse-
ye ait değildi Rosa Palmeirao. Toprağından uzak olduğu sırada
ne yaptığını, nereye gittiğini, hangi serüvenleri yaşadığını, hangi
hapisanelere girdiğini öğrenmek isteyen limanın bütün erkekleri-
ne aitti. Dört bir yandan anlatmasını istiyorlardı.

— Size tek bir şey söyleyeceğim: Uçsuz bucaksız dünyaya git-
tim. Şimdi hatırlamadığım bir yığın yerlerde dolaştım. Bahia'nın
on kat büyüğü koca kenti gördüm...

— Rio de Janeiro'ya mı gittin?

— Üç kez. Oradan geliyorum.

— Güzel mi?

— Güzel de söz mü! Öyle çok ışık, öyle çok insan var ki, yo-

ruldum.

— Çok büyük gemiler de var mı?

— Öyle büyükleri var ki buraya sığmaz. Öyleleri var ki, bir uçtan bir uca, rıhtımdan dalgakıranaya kadar.

— Biraz attın gibi, ha?

— Sen gördün mü? Ben gördüm onları. Gerçek bir denizci böyle şeyler sormaz. Bir sandalcıyı gerçek bir denizci mi sanıyor-sun sen?

Manuel Reis söze karıştı:

— Ben de duydum... Çok büyük oldukları söyleniyor.

— Hiçbir erkek ısırmadı mı seni Rosa? diye sordu yaşlı Francisco.

— Oranın erkekleri erkek değil. Zahmete değmez. Orada yoksul mahallesinde oturdum. Söylemeye gerek yok, herkesten çok saygı gördüm. Birinde bir bastıracak yoluma çıkacak oldu, bir dans salonunda. Maymun suratlının boynuna bir çapa geçirdim; dösemeye yapıştı. Herkes kırıldı gülmekten...

Herkes inanmıştı artık. Rio'ya ve daha başka yerlere gitmiş ve Rosa Palmeirao'nun kim olduğunu göstermişti. Guma'ya baktı ve konuştu:

— İşi şuraya kadar vardırıdılar: Bahia'nın kadını böyleyse, erkekleri kimbilir nasıldır?

— Böyle nam saldın, ha, Rosa?

— Bir komşum vardı; hangi akla uydu bilmem, bir gün üzerime saldırmaya kalkıştı. Ona kuyruk sallamamıştım, çünkü samba yapan bir meleze vurgundum. Bir gece odama geldi, ipe sapa gelmez şeyler anlatmaya başladı. Yatağa bakarak konuşuyordu benimle, birden üzerime atıldı. Ona, "Bana bak ahbap, hemen olmanı al buradan," dedim. Kendinden emindi, kendi limanımıymış gibi demir atmış, gözlerini üzerime dikmişti. "Adamım gelecek," diye uyardım onu. Kimseden korkusu olmadığını söyledi. "Peki bir kadından korkar mısın?" diye sordum. "Yalnızca cilvesinden," dedi. Gözlerini üzerimden ayırmıyordu. Gitse iyi olacağını söyledim. Ama anlamak istemiyordu. Dahası pantolonuna davranmıştı... Tepem atar böyle şeylere benim, biliyor musun?

Herkes gülüyordu, sonunu tahmin ettikleri için ağızları kulaklarına varıyordu.

— Peki sonra ne oldu?

— Boynundan tutup kapıya sürükledim. Yere yapıştığı zaman hâlâ hayvan suratıyla bana bakıyordu.

— İyi etmişsin be Zenci kızı!

— Gerisini duymadınız daha. Ben de işin böyle kapandığını sanıyordum. Ama bu hiçbir şeymiş daha. Biraz sonra benim melez Juca geldi; kendisine bir şey söylemedim... Ama çelimsiz puşt öylesine öfkelenmiş ki, geceyarısı, altı kadar arkadaşıyla birden bastı evi. Benim melez sağlam yapılıydı, hepsi gördü zaten... Çok yaman bir cıngar çıktı. Juca'nın işini görüp beni teknelerine atacıklarını sanıyordu zavallılar. Ama evdeki pazarlığın çarşıya uymadığını gördüler. Birinin yüzü darmadağın oldu, savaş aletim ustura elimdeydi. Kan gövdeyi götürdü. Her şey yoluna girmişken polis kapıya dayandı. Hepimiz karakola postalandık.

— Rio Hapisanesine düştün mü?

— Hayır, girmedim. Karakola vardık; komisere her şeyi anlattım, Rosa Palmeirao'nun kimseye durduk yere vurmadığını söyledim. Bahia'lydı komiser; gülerek beni tanıdığını söyledi ve bıraktı. Juca için konuştum, onu da salıverdi. Biri hariç hepsini içeri attı, onu da birkaç 'dövme' için hastaneye yolladı...

— Komisere rastladığın için şansın varmış!

— Ama, nerde diye Juca'yı arayınca bulamadım. Benden çok korkmuştu...

Denizciler gülüyordu. *Cachaça* bardakları kaşla göz arasında boşalıyordu. Manuel Reis ödüyordu. Rosa Palmeirao'nun bir tulum olduğunu söylemeye kim cesaret edebilirdi? Guma, gözleriyle yiyordu onu. Bir efsanesi vardı ve dövüşmesini biliyordu. Ama biçimli bir vücudu ve derin gözleri vardı. Rosa Palmeirao ona dedi:

— Hoşuma giden erkeklerle hiç dövüşmedim. Kime sorarsan sor...

Ama Rosa Palmeirao, onun gözlerinde en küçük korku izi göremiyordu.

Herkes meyhaneden geç ayrıldı. Yaşlı Francisco gitti, Manuel Reis beklemekten yoruldu. Bay Babau, Rosa Palmeirao'ya sor-du:

— Yatmayacak mısın?

— Dışarıya bir göz atacağım...

Çoktandır kumsalda bir erkekle sevişmemiştir. Birçokları onun yalnızca dövüşmeyi bildiğini, hayatın onun için kavgadan ve bıçağın ucundan başka bir şey olmadığını sanıyordu. Cesur erkekler bir gün gökyüzünde yıldız olduklarına göre, o da bir gün onların arasında olacaktı. Ama hayat, Rosa Palmeirao için, yalnızca kavga değildi.

Onun en çok istediği şey, kavgadan, *cachaça*'dan, tartışmalardan daha çok istediği şey, kumsala uzanmak, yumuşak başlı, kadın, sapma kadar tepeden tırnağa kadın, saçlarını okşayıp cilveyle kırılarak Guma'nın kolları arasında olmaktır. Gözleri deniz gibi derin, deniz gibi değişken. Gözleri yeşil, geceleri kumsalda, aşk yeşili gözleri. Sakin günlerin mavisi gözleri, fırtına mustucusu sakin denizin kurşun grisi gözleri. Gözleri pırıl pırıl. Hançerler, usturlar kullanan elleri, şu anda, sevecen, dinlenen Guma'nın başını avuçlarında tutuyor. Küfürlere alışkın ağzı yumuşacık, sevdıyla gülümsüyor. Kendi istediği gibi hiç kimse sevemedi onu şimdiye kadar. Hepsi ondan, hançerinden, usturasından, biçimli vücudundan korktular. Hepsi, kendilerinden bıktığı zaman hançerin ve usturasının ortaya çıkacağını ve vücudunun parmaklarının arasından kayıp gideceğini düşünmüşlerdi. Guma'nın gibi berrak gözler görmemiştir ömründe. Guma hayrandı ona ve ondan korkmuyordu. Hançerine ve usturasına karşı biçimli vücuduna bakma cesaretini gösterenler bile gözlerinin içine bakamamışlardı; aşka doymaz, sevecen kadın gözlerinin, deniz gözlerinin sevecenliğini hiçbir zaman fark edememişlerdi. Bu gözleri gördü ve anladı Guma. İşte bu yüzden Rosa Palmeirao'nun elleri Rosa Palmeirao'nun elleri Guma'nın saçlarını okşuyordu şimdi, dudakları gülümsüyor ve bütün vücudu titriyordu.

Üç gece sonra, *Valente*, Paraguaçu'nun suları üzerinde kayıyordu. Sintinenin dibinden meye kokuları geliyordu. Rüzgâr götürüyordu *saverio*'yu ve ırmak dingin olduğunda dümende birinin bulunması gerekli değildi. Gökyüzünde ve denizde yıldızlar parılıyordu. İemanja, ayı görmeye gelmiş ve saçlarını sakın suların üzerine yaymıştı.

Rosa Palmeirao –eteğinin altında bir ustura, bluzunun altında bir hançer– Guma'nın kulağına eğildi:

— Güleceksin bana, gülünç bulacaksın... Neyim olsun isterdim, biliyor musun?

— Neyin olsun isterdin?

— Yemin ederim ki bir oğlum olsun isterdim, bakmak, yetiştirmek için küçük bir oğlum olsun isterdim... Hayır, gülme.

Bluzundaki hançere, eteğinin altındaki usturaya dökülen göz yaşlarından utanmadı Rosa Palmeirao.

YASA

Balıkçı tekneleri limana döndüler. Kimileri ava kötü başlamışlar ve daha masraflarını bile çıkaramamışlardı. Sandalya körfezin ortasından döndü Rufino. Yelken açmış, demir almış *saveiro*'lar demir atıp yelken sardılar. Bununla birlikte, deniz dingin, gökyüzü masmaviydi. Güneş pırıl pırıldı, hem de fazla pırıl pırıl. İşte bu yüzden dönmüştü balıkçı tekneleri. Sandalını küçük Lenha Limanına götürmüştü Rufino; *saveiro*'lar yelkenlerini sarmıştı. Deniz renk değiştirdi; mavi kurşun rengine dönüştü. Gerçek bir sandalcı olan Saveriano, rıhtım boyunca yürüyordu. *Saveiro*'ların denize açılmadığını görenler, Çarşıdan ayrılıp büyük asansöre gittiler. Yine de birçokları gitmeyip kaldılar; çünkü hava yumuşak, gökyüzü mavi, deniz sakindi, güneş parlıyordu. Onlara göre her şey yolundaydı.

Saveriano, yaklaştı, Manuel ve Guma'ya seslendi:

— Korkunç olacak bugün.

— Açılmak için kafadan sakat olmalı insan...

Pipolarının dumanını savuruyorlardı. Çarşıya insanlar girip çıkıyordu. Güneş, caddenin küçük taşları üzerinde parlıyordu. Bir evin penceresinde bir kadın havlu seriyordu. Bir kızağın üzerinde denizciler bir teknenin gövdesini yıkıyorlardı. Rüzgâr kumları savurarak esmeye başladı. Saveriano sordu:

— Denizde çok insan var mı?

Manuel Reis şöyle bir çevresine bakındı. *Saveiro*'lar küçük dalgalarda sallanıyordu.

— Bildiğim kadarıyla, hayır. Denize çıkmış olanlar da ya Itaparica, ya da Mar Grande taraflarında.

— Böyle bir zamanda denizde olmak istemem.

Giderek kalabahklaşan topluluğa katılan yaşlı Francisco konuştu:

— Joao Pequeno böyle bir günde boğulmuştu...

Joao Pequeno, limanda mesleğini en iyi bilen bir *saveiro* kaptanıydı o sırada. Ünü dört bir yana yayılmıştı. Penedo, Caravelas, Aracaju insanları onun sözünü ederlerdi. *Saveiro*'su bütün teknelerden daha uzaklara açılır, fırtına falan vız gelirdi. Bu yöreleri öylesine iyi bilirdi ki, kılavuzluk görevine getirilmişti. Fırtınalı gecelerde gemileri limana o getiriyordu; dalgaların üzerinde sekerek, onları bulmak için uzaklara açılıyor ve fırtınalı günlerin binlerce tehlikesinden tereyağından kıl çekermişçesine çekip kurtarıyordu gemileri.

İşte böyle sakin bir gün –ancak deniz bakır rengiydi o gün– denize açılmak gafletinde bulundu: Suları tanımayan bir gemi geliyordu Bahia'ya. Joao Pequeno bu serüvenden geri dönmedi. Hükümet, karısına bir aylık bağladı, ama daha sonra tasarruf bahanesiyle iptal etti aylığı. Bugün, yalnızca kuru bir ün kaldı Joao Pequeno'dan.

Joao Pequeno'yu tanıyan yaşlı Francisco öyküsünü daha önce belki yüz kez anlatmıştı. Ama herkes onu saygıyla dinliyordu. Joao Pequeno'nun fırtınalı günlerde görüldüğü söylenir. Çokları onu siste yolunu yitirmiş tekneleri arayan *saveiro*'larda görmüştür. Bugün de Joao Pequeno gemi arıyor. Onu limana sokmadıkça rahat nedir bilmez. O çok yaraştığı Iemanja ile bilinmedik ülkelere doğru çıkacağı yolculuğa ancak o zaman başlayabilir.

Bu gece de onun görüldüğü gecelerden biri. Rüzgâr çıkınca, evleri zangır zangır titretecek gibi esmeye başlayınca, limanın üzerine gece inince, yiten gemiye yolunu göstermek için gelecektir. Denizdeki insanları korkudan titreterek teknelerin üzerinden geçecektir.

Rıhtıma bir *saveiro* yanaşıyor. Güçlü esen rüzgârın önünde, hızla geliyor. Yelken alabildiğine gergin. Bakıyorlar.

— Gelen Xavier.

— Doğru, 'Caboré' bu.

Tekne geliyor, siyah harflerle yazılmış adı okunuyor: 'Caboré'.

— Bundan daha çirkin bir tekne adı duymadım ben, diyor Manuel.

— Kendince bir sebebi vardır, diye araya giriyor Francisco. Başkalarının hayatını kim bilebilir?

— Bir şey demek istemedim. Öyle konuştum...

Rüzgâr hızını giderek arttırıyordu, su artık durgun değildi. Uzaktan, sert ve acımasız rüzgârın ıslığı geliyordu. Rıhtımlar yavaş yavaş boşalıyordu. Teknesini bağlayan Xavier, gelip topluluğa katıldı.

— Hava kötü, dedi.

— Denizde çok insan var mı?

— Yalnızca Otoniel'e rastladım, ama Maragogipe'nin hemen yakınındaydı.

Deniz kımıldanıyordu; dalgalar yükselmeye başlamıştı; *saveiro*'lar inip inip çıkıyordu. Xavier'ye döndü Manuel:

— Bu garip adı teknene neden verdiğini sorabilir miyim?

Xavier kaşlarını çatı. Kısa boylu, düz saçlı bir melezd.

— Özel bir şey. Pek önemli değil...

Kentin ve denizin üzerine saldırdı rüzgâr. Çarşı dolaylarında onlardan başka kimse kalmamıştı. Muşamba pelerinlerinden yağmur suları akan bir topluluk oluşturmışlardı. Rüzgârın sağır edici uğultusu yüzünden yüksek sesle konuşmak gerekiyordu. Manuel bağırdı:

— Ne dedin?

— Öğrenmek mi istiyorsun? Bir kadın davası, eski bir hikâye... Başka bir yerde, güneyde geçti başımdan... Budalalıktan başka bir şey değil, aslında anlatmaya bile değmez... Kadınların ne düşündüğünü kimse bilemez. Bana niçin 'Çaboré' diyordu? Bunu bir tek o biliyordu, bana söylememişti. Ama gülüyordu, çok gülüyordu... İnsanı çıldırtacak kadar...

Rüzgâr sözlerini alıp götürüyordu. Herkes daha iyi duymak için eğilmişti. Xavier sesini alçalttı:

— Bana 'Caboré' diyordu. Niçin? Ne anlama geliyor? Bilmiyorum. Ne zaman sorsam gülüyordu... Ve bu ad tekneye kaldı.

Başkalarının şaşırması için bir neden yoktu. Öfkeyle somurttu Xavier ve bağırdı:

— Hiç kadın sevdiniz mi? Öyleyse mutsuzluk nedir bilemezsi-

niz... Tanrı beni bağışlasın! –ve elini ağzına götürdü– aldatan bir kadına, ömürlerini gülererek geçiren bir kadına, böyle bir fırtınayı bin kez tercih ederim... Bana ‘Caboré’ diyordu. Şeytan bilir niçin. Peki niçin gitti? Ona hiçbir şey yapmamıştım. Bir gün eve döndüğümde gitmişti, sanki yer yarılmış içine girmiş. Her şeyi olduğu gibi bıraktı. Belki boğulmuştur diye denizi altüst edip aradım. Gidip bir tek atalım mı?

Şarkı söyleyen Rosa Palmeirao’nun sesinin geldiği *Farol das Estrelas*’a gittiler. Rüzgâr kumları savuruyordu. Xavier konuştu:

— Değmez... Ama gene de aklına geliyor insanın... Tekneye ‘Caboré’ adını verdim. Bana ‘Caboré’ diyordu, gitmeden az önce, benden bir çocuğu olacağını söylemişti... Karnındaki çocukla birlikte gitti.

— Bir gün geri dönecektir, dedi Guma, avutmak için.

— Senin ağzın daha süt kokuyor be çocuk!.. Dönerse boğazlarım onu...

— Teknenin adı yüzünden, düşünüyordum ki...

— Söylediğimi yapamazsam, utancımдан alıp başımı gideirim...

Birşeyler daha söyledi, ama rüzgâr alıp götürdü. Rosa Palmeirao’nun sesini duymuyorlardı artık. Karanlık bastırmıştı. *Farol das Estrelas*’a yaklaşınca sesleri yeniden duyular.

Özellikle Bay Babau’ya bağırان adamı:

— Burada erkek olduğunu sanırdım... Meğer ödlelerden başka kimse yokmuş!..

Meyhane boştu. Yalnızca Rosa Palmeirao, dikkatle dinliyordu. Bay Babau çaresizlik içinde kollarını açıyordu. Özür bulamıyordu:

— Ama fırtına bu, çocuk oyuncuğı değil. Bay Godofredo...

— Ödleler! Bu limanda yürekli insan kalmamış artık. Nerede şimdi Joao Pequeno gibi insanlar?

İçeri girenler yaklaştılar. Öfkeli kişi, Bahia Denizcilik Kumpanyasından Bay Godofredo’ydü.

— Ne oluyor Godofredo Reis? diye sordu Manuel.

— Ne mi oluyor? Bilmiyor musunuz? ‘Canavieiras’ açıkta, limana giremiyor.

— Peki kaptan tanımıyor mu körfezi?

— Pis suratını biliyor yalnızca. Daha önce gelen bir İngiliz. Yeterince tanımıyor. Bir kılavuz aramaya geldim.

Öfkeyle tükürdü.

— Ama artık *saveiro*'larda yürekli biri yok!

Xavier ilerledi. Öneriyi kabul edeceğini sanan Francisco onu pelerininden tuttu.

— Bayım, siz Joao Pequeno'dan söz ettiniz, öyle değil mi? Ne kazandı? Cehennemde bile rahat yüzü görmedi. İnsanları korkutarak dolaşüyor çevrede. Ne kazandı? Karısına lâf olsun diye bir aylık bağladılar. Sonra hemen iptal ettiler... Zahmetine bile değmez...

— Ama gemide aileler var.

— Bizim de ailelerimiz var... Ne kazanacaklar?

Bay Godofredo döndü:

— Kumpanya, gidecek olana iki yüz *milreis*¹ veriyor.

— Hayat bu kadar ucuz ha? dedi Xavier, oturup kendine bir *cachaça* söyledi.

Rosa Palmeirao yüksek sesle güldü:

— Gemide karın mı var, Godo? Yoksa sevgilin mi?

— Kapa çeneni kadın, geminin dolu olduğunu bilmiyor musun?

Limanda sevmezlerdi Bay Godofredo'yu. Bahiana Kumpanyasının gemisine muço olarak girmişti, nasıl süvari olduğunu kimse bilmiyordu. Kimse de öğrenemedi zaten. Bildiği tek şey tayfalara işken-ce etmektir. İlheos Limanında, 'Marau'yu karaya oturtayazdığından bu yana, Kumpanya ona bürolarında iyi bir iş vermişti. Elinden geldiğinde *saveiro*'cuları, sandalcıları ve hamalları izliyordu.

— Ağzına kadar dolu. Ama nerede limanın erkekleri? Eski-den gemiler bu duruma düşmezlerdi.

— 'Canaveiras'ta ailenizden biri var mı bayım?

Francisco'ya baktı ve yanıtladı:

— Benden nefret ettiğinizi biliyorum... - Gülümsedi- Ailem-den birini kurtarmanızı sizden isteyemem, öyle değil mi?... Ama istemiyorum. Ücretini ödüyorum. Gitmek isteyecek olana iki yüz *milreis*...

---

1. *Milreis*: Brezilya'nın yeni para birimi. 1942'de Cruzeiro'nun yerine geçti.

Başka insanlar geldiler, Godofredo önerisini yineledi. Kuşkuyla baktılar ona. Bir masada içkisini içen Xavier bağırdı:

— Görüyorsunuz, burada kimse canına kıymak istemiyor Bay Godofredo. Bırakın İngiliz, başının çaresine baksın.

Guma sordu:

— Niçin bir römorkör göndermiyorsunuz?

Bay Godofredo titredi:

— Gönderebilirdik, doğru... Ama Kumpanya pahalı buluyor römorkörü... Cesur bir adama ihtiyacım var. Kumpanya iki yüz *milreis* veriyor.

Rüzgâr *Farol das Estrelas*'ın kapısını sarsıyordu. Yardım isteyen geminin düdüğünü ilk kez duydular. Bay Godofredo ellerini kaldırdı. Şişman ve bodurdu. Orada bulunanlara okşarcasına konuştu:

— Kendi cebimden de yüz *milreis* veriyorum, yemin ediyorum ki gidecek olanı koruyup kayıracacağım.

Çok şaşırmışlardı, ama kimse kımıldamadı. Bay Godofredo, Rosa Palmeirao'ya döndü:

— Rosa, bir kadınsın sen, ama erkeklerden de cesursun. Dinle Rosa, gemide iki oğlum var. Ilheos'a bayram tatiline gitmişlerdi... Senin hiç oğlun olmadı, değil mi Rosa?

Francisco, Guma'nın kulağına fısıldadı:

— Haklıymışım, gemide ailesinden biri varmış.

Godofredo ellerini Rosa'ya doğru uzattı. Kısacık boyu, şık elbisesi, sıkıntılı yüzü ve boğuk sesiyle gülünçtü:

— Söyle onlara, gitsinler, Rosa... Gidecek olana iki yüz *milreis* vereceğim ve ömür boyu koruyacağım... Beni sevmediklerini biliyorum. Ama benim oğullarım var gemide.

— Oğullarınız mı?

Rosa Palmeirao, kararan havaya bakıyordu.

Godofredo masaya yanaştı, başını bakımlı ellerinin arasına aldı. Omuzları inip kalkıyordu, denizde sallanan teknelere benziyordu.

— Ağlıyor... dedi Manuel.

Rosa Palmeirao ayağa kalktı. Ama Guma, Godofredo'nun yanına varmıştı bile:

— Üzülmeyin, ben gidiyorum...

Yaşlı Francisco gülümsedi. Üzerinde kardeşinin ve eski teknelerinin adlarının yazılı olduğu koluna baktı. Guma için de bir yer vardı henüz. Bardağını itti Xavier:

— Deli!.. Hiçbir işe yaramayacak...

Guma, karanlığa daldı. Rosa Palmeirao'nun gözleri aşkla parlıyordu. Godofredo, elini uzattı:

— Oğullarımı getir...

İnen gecenin içinde kayboldu Guma. Yelkenini açtı ve rüzgâra karşı sürdü teknesini. Peşi sıra rıhtıma gelenlerin silüetlerini görüyordu hâlâ. Rosa Palmeirao ve yaşlı Francisco selâmlıyorlardı onu. Xavier bağırdı:

— Saygılarımı ilet Janaina'ya!

Manuel Reis, öfkeyle döndü:

— Kimseye ölüme gittiğini söylememek gerek.

Gözlerini kaldırdı, kurşun rengi denizde uzaklaşan *saveiro*'nun gölgesini gördü:

— Daha çocuktuk... dedi.

Yıldızlar yitmişti. Ay da gelmemişti bu gece, bu yüzden şarkı yoktu denizin üzerinde, aşktan söz edilmiyordu. Körfezde, dalgakıranın berisinde, üst üste dalgalar geliyordu. Ya ötesinde nasıldı acaba, denizin özgür olduğu yerde?

Valente limandan güçlükle uzaklaşıyor. Guma, önünü görme-ye çalışıyor. Ama çevresi simsiyah. Rüzgâra karşı ilerlemek çok güç, buralarda. Daha sonra denizin üzerinde çılgınca esen rüzgâra karşı ilerlemek iyice güçleşecek, sandalların, *saveiro*'ların denizi değil oralar: Büyük gemilerin denizi.

Rıhtımın gölgelerini fark ediyor hâlâ Guma. Şimdiye kadar tanıdığı en yürekli, ne tatlı kadın, Rosa Palmeirao el sallıyor. Daha yirmi yaşında Guma, ama şimdiye kadar birkaç kadın sevdi. Hiçbiri Rosa Palmeirao gibi olamamıştı, kollarının arasında, onun kadar sevgi dolup taşmamıştı. Kavga günlerindeki Rosa Palmeirao gibi deniz. Deniz kurşun renginde. Bir balık fırlıyor sulardan. Ona göre fırtınanın hiçbir önemi yok: Fırtına yalnızca balıkçıların çalışmalarına engel olur. *Saveiro* yavaş yavaş limanı geçiyor. Dalgakıran yakın. Eski kalenin çevresinde koşuyor rüzgâr, açık pence-relerden giriyor, terk edilmiş teknelerle dalga geçiyor. Rıhtımda

gölgelerden başka bir şey görmüyor Guma. Rosa Palmeirao ağlıyor olmalı. Öyle kolay kolay ağlayacak kadınlardan değil, ama bir oğlu olsun istiyordu, artık çok geç kaldığını unutmuştu. Guma'yı hem âşığı, hem oğlu yerine koyuyordu. Şimdi, şu ölüm saatinde niçin anasını düşünüyor? Giden anasını? Guma düşünmek istemiyor onu. Rosa Palmeirao'nun sevecenliğinde analığa özgü bir şey var. Artık hiç de genç değil Rosa, Guma'yı bir oğul gibi seviyor; kimi zaman tutkuyla öpüşmeyi unutup onu ana dudaklarıyla usul-cacık öpüyor.

Dalgakıran üzerinde sığıyor tekne; güçlkle ilerliyor. Dalga-kıran sanki hep aynı hizada kalıyor gibi. Çok uzak ve çok yakın! Islak gömleğini çıkartıyor Guma. Dalga, teknesini bir baştan bir başa aşılıyor. Körfezden çıkınca başına neler gelecek? Rosa Palmeirao, bir oğlu olsun istiyor. Kendini askere vermekten, hapisanelerde yaşamaktan yorgun, eteğinin altındaki usturadan, bluzunun altındaki hançerden bıkmış; okşayacak, ninniler söyleyecek bir çocuk istiyor. Birinde, Guma kollarında uyumuştı, Rosa şarkı söylüyordu:

*Uyu, uyu küçük çocuk
Büyücü gelecek az sonra...*

Âşığı olduğunu unutmuştu Guma'nın; onu oğul yerine koyup göğsünde sallıyordu. Belki de bu durum öfkelenmişti Iemanja'yı? Yalnızca Dona Janaina hem ana, hem eş olabilir. Ve limanın bütün erkeklerinin anası ve eşidir o; bütün kadınların da koruyucusudur. Guma sağ salım dönsün diye adaklar adıyor Rosa Palmeirao Iemanja'ya. Belki de eteğinin altındaki usturayı, bluzundaki hançeri adıyordur –belki de artık sevişmeyeceğini-. Bir başka dalga havalandırıyor *saveiro*'yu. Gerçekten de –diye düşünüyor Guma– geriye sağ dönmek çok güç. Bugün sıra onda. Korkuya kapılmadan düşünüyor bunu. Sırası, sandığından da erken geldi, ama gelmesi gerekiyordu; kurtulamaz bundan. Yalnızca, bir gece Dona Janaina'dan istediği bir kadınla henüz sevişemediğine üzülüyor. *Saveiro*'sunu miras bırakacağı bir oğul, yaşlı Francisco'nun öykülerini dinleyecek bir oğul verecek olan bir kadın. Çok istediği halde başka limanlara gitmemişti şimdiye kadar. Chico Tristeza gibi başka denizlere, başka topraklara gitmemişti. Iemanja'yla, san-

dalcıların Dona Janaina'sıyla, Zencilerin Prenses Aioca'sıyla denizlerin altında dolaşmaya gidecek miydi şimdi? Aioca belki de kendi ülkesine götürecekti onu. Dona Janaina'nın prenses olduğu, bütün deniz insanların ülkesine. Aylı gecelerde Iemanja'nın geldiği, ufuk çizgisinin ötelerindeki, Aioca'nın uzak topraklarına!

Saveiro'nun bir türlü ulaşamadığı dalgakıran nerede? Guma, dümeni sıkıyor, bu durumda bile tekneyi rüzgâra karşı yönetmesi çok güç. Eski kalenin karaltısından geçiyor. Dalgakıranın ötesinde düdük çalan bir gemi var. Tıklım tıklım dolu geminin çığlığını getiriyor rüzgâr. Onu limana getirmeye ödül için girişmedi *Valente*'siyle Guma. Rüzgâra böyle meydan okumasının nedenini kendisi de bilmiyor. Hiç kuşkusuz para için değil. İki yüz *milreis* ne iş görür, Godofredo sözünü tutsa bile? Rosa Palmeirao'ya armağanlar, yaşlı Francisco'ya yeni bir takım, belki *Valente*'ye yelken satın alacak. Ama bundan vazgeçebilirdi, bir insan iki yüz *milreis* için bile ölüme gitmez. Godofredo'nun gemide iki oğlu olduğu ve yitik bir çocuk gibi ağladığı için de değil. Hayır bunun için de değil. Gerçekte, gemi umutsuzca çırpındığı, yardım istediği ve limanın yasası denizde yardım isteyen herkese yardım edilmesini buyurduğu için. Böylece, Iemanja, kendinden hoşnut kalacak ve sağ dönecek olursa, istediği kadını verecek ona. Yardım gelmesini beklerken, gemi mürettebatı, kadınları ve çocukları yüreklendiriyor. Körfez Fenerinin ışığına yakın bir yerde olması gereken geminin çağrılarını yanıtlamıyor Guma. Geminin kolu kanadı kırık, limanın açıklarında yitmiş. Guma onun yüzünden fırtınaya meydan okuyor. Çünkü bir gemi, bir sandal, bir *saveiro*, ya da denizin üzerinde herhangi bir şey, liman insanların, Iemanja halkının yurdu sayılır. Gemi güvertelerinin, *saveiro*'ların yırtık yelkenlerinin, Janaina'nın prenses olduğu Aioca ülkesi olduğunu bilmezler onlar.

Dalgakırana yaklaşıyor. Eski kalede bir ışık sallanıyor, bir hayalet gibi. Guma bağıyor:

— Jerémias! Hey! Jerémias!

Jerémias feneriyle görünüyor. Işık denizin üzerine düşüyor, dalgalarla birlikte sığıyor.

— Kim var orada?

— Guma!

— Delirdin mi, çocuk?

- Dalgakıranın ötesinde 'Canavieiras'yı aramaya gidiyorum.
- Limana girmek için yarım bekleyemez miydi?
- Yardım istiyor.

Dalgakıranı geçti. Jerémias gene bağılıyor ve fenerinin ışığını çeviriyor:

- Yolun açık olsun! Yolun açık olsun!

Guma'nın elleri dümende. Jerémias da onu bir daha göreceğini sanmıyor. *Valente*'nin bir daha dalgakıranın önünden geçeceğine inanmıyor. Guma için bir daha şarkı söyleyemeyecek Jerémias. Geceleri, 'Güzeldir denizde ölmek' diyen Jerémias.

Artık, çılgın bir yarış başlıyor. Rüzgâr sürüklüyor. *Saverio*'nun yönünü değiştirmek için manevra yapmak olanaksız. Şimdi rüzgâr sürüklüyor onu, teknesine tufan indiriyor, saçlarını birbirine karıştırıyor, şarkı söylüyor kulaklarında. *Saveiro*'nun üzerinde geziniyor rüzgâr, borda fenerini söndürüyor. Gittikçe uzaklaşan kentin ışıkları hızla geçiyor. Sonsuz bir yarış, yan yatmış tekne, dümenle yapışmış bir adam. Nereye sürüklüyor onu bu rüzgâr?

Vücudunu ıslatıyor, yüzünü kamçılıyor yağmur. Karanlıkta hiçbir şey göremiyor. Yalnızca, 'Canavieiras'ın çağırısı yol gösteriyor ona. Geminin uzağından geçebilirdi; *saveiro*, İtaparica'ya düşebilir ya da denizdeki kayalıklara bindirebilirdi. Yaptığı işi kimse göze alamazdı. Jerémias bile şaşırды gerçekten. Üstelik Jerémias eski bir asker. İyice yaşlanıp emekliye ayrıldığından bu yana, kalede tekbaşına yaşıyor, tıpkı bir fare gibi; toplardan ve kendisine kışla ve silâhları hatırlatan şeylerden ayrı düşmemek için buraya, suların ortasında yaşamaya geldi. Sonuna kadar yazgısının ardınca gitti. Aynı biçimde, Guma da kendi yazgısı olan *saveiro*'nun ardında. Çılgınca bir yarışa girişti. Belki hiçbir zaman geri dönemeyecek, yarın cesedini bulacaklar. Yaşlı Francisco, adını koluna dövdürecek ve liman insanlarının yaptığı çılgınlığın öyküsünü anlatacak. Rosa Palmeirao onu unutup bir başkasını sevecek ve bir oğul sahibi olmayı düşünecek. Ama her şeye karşın, liman yasasına uyulmalı ve adı gelecek kuşaklara bir örnek olarak kalmalı.

Geminin düdüğünü duymuyor. Kentin ışıkları hemen hemen hiç görünmüyor. Bütün çabalarına karşın, izlemesi gereken rotanın çok uzağına düştü *saveiro*. Çok açıklarda şimdi, İtaparica kıyıları neredeyse burnunun dibinde. Dümende bütün gücünü kullanı-

yor, teknenin yönünü düzeltmeye çalışıyor. Bu böyle ne kadar sürecektir? Böylece daha ne kadar gidecek? Sabırsızlanıyor artık. 'Canavieiras'ı bulamadığına göre, neden gecikiyor Iemanjá'nın saati?

Ölmemesi gerekecek kadar genç daha. Bir genç kadın gerekli ona - okula gittiği zamanların Dona Dulce'si gibi - yalnızca kendinin olan bir genç kadın. Arkasında bir oğul bırakmıyor, teknesi çürüyüp gidecek! Ölümden korkmuyor, ancak ölümün daha çok erken olduğunu düşünüyor. Arkasında, rıhtımlarda anlatılacak bir öykü bıraktıktan sonra ölmek isterdi. Ölüm pek erken şimdi. Dona Janaina ile birlikte gitmek için çok erken. Daha Candomble'sinin *ogan*'ı değil; ilâhilerini söylemiyor daha; yeşil taşını boynunda taşıması olanaksız.

Boynunda taşıdığı, Dona Dulce'nin kendisine armağan ettiği madalyon. Öldüğünü öğrenince Dona Dulce acılara boğulacak. Onların hayatlarını, bu acımasız, katı ölümle burun buruna bir hayatı anlamıyor Dona Dulce; bir mucize bekliyor. Mucizenin gerçekleşmeyeceğini kim bilebilir? Bu nedenle, ölmek istemiyor Guma, çünkü bu mucize gerçekleşince her şey daha güzel olacak, limanda bunca yoksulluk olmayacak, insanlar yaşamlarını iki yüz *milreis* için tehlikeye atmayacaklar.

Yine doğru rotada. Geminin yardım isteyen düdüğünü duyuyor. Ama yaman bir dalga, gelip Guma'yı dümendenden kopartıp alıyor.

Başboş, rüzgârın altında firdönen *saveiro*'ya doğru yüzüyor. Her şey bitecek belki az sonra, yardıma gelecek kimseler yok! Daha gelmedi ölüm saati, çünkü *kadın*'ı gelmedi daha. Umutsuzca yüzüyor, teknenin bordasına ulaşıyor, sıkıca yapışıyor dümene. Ama sonunda uzakta beliren gemiye sırtını dönüyor. Rüzgâra karşı, sulara karşı, soğuktan titreyen vücuduna karşı savaşıyor.

Dişlerini sıkışmış, ilerliyor. Hiçbir korku duymuyor; artık incelmediği yerden kopsun istiyor. Hemen yambaşında parıldıyor geminin ışıkları. Yağmur yağıyor, ağır. Rüzgâr yelkenini parçalıyor, ama önemli değil artık, 'Canavieiras'ın yanında artık, bağırıyor:

— Bir merdiven!

Tayfalar koşuyor. *Valente*'yi bağlaması için bir ip atıyorlar. Yeni bir tehlike: tekneye sarkıtılan merdivene tırmanması gerek.

İki kez düşecek gibi oluyor; bu kez kurtuluş yok artık, tekne ile gemi arasında ezilecek.

Gülümsüyor. Sırılsıklam, ama gene de mutlu. Limanda, şu anda, öldüğüne, Iemanja'yla yolculuğa çıktığına inanıyor olmalı-
lar.

Kaptan köprüsüne çıkıyor; İngiliz kaptan, gemiyi ona bırakıyor. Makinistler makineleri çalıştırıyorlar, ateşçiler kazan dairesinde kömür atıyorlar, gemi manevra yapıyor. Gemiye Guma yönetiyor, manevra komutlarını o veriyor. Gemi süvarisi olmak, liman insanı için sıradan bir fırsat değil. Ve bütün bunlar Iemanja sayesinde, yalnızca bu gecelik. Yarın *Valente* ile geçerken ne İngiliz kaptan, ne de Bay Godofredo tanıyacaktı artık onu. Kimse kahraman saymayacak. Biliyor bunu Guma, ama bunun hep böyle olduğunu ve ancak Dona Dulce'nin beklediği gibi bir mucizenin bu yasayı değiştirebileceğini de biliyor.

İki saat sonra – fırtına hâlâ kentte ve denizde hüküm sürerken – limana yanaşılıyor 'Canavieiras'. *Valente*'nin yelkeni paramparça, gövdesi gemiye çarpa çarpa parçalanmış, dümenin yerinde yeller esiyor.

Limanda, gemi limana girebildiği için Joao Pequeno'nun artık bir daha görünmeyeceği söyleniyor. Ve artık limanda Guma'nın çağı başlıyor.

BEŞ ADLI IEMANJA

Limanda kimsenin tek bir adı yoktur. Herkesin bir aile adı, kısaltılmış ya da uzatılmış bir başka adı, bir serüven, bir kavga ya da bir sevdayı anımsatan bir başka eklenti adı vardır.

Limanın, *saveiro*'ların, herkesin hayatının ecesi olan Iemanja'nın birbirinden güzel beş adı var, herkes bilir bunları. *Iemanja* derler; çünkü adı her zaman böyleydi; sular ecesi, okyanus kraliçesi olarak adı böyledir. Ne var ki, sandalcılar *Dona Janaina* demeyi severler ona. Ve Zenciler, onun onuruna dans eden ve ondan herkesten çok korkan gözde oğulları, bütün yürek bağlılıklarıyla *Ínae* derler ona, ya da başka toprakları ayıran mavi çizginin ardında gizlenen gizemli toprakların ecesi *Prenses Aioca*'ya yakarırılar. Ama

limanın sade ve cesur kadınları, Rosa Palmeirao ve öteki halk kadınları, evli kadınlar ve bir nişanlı bekleyen genç kızlar *Dona Maria* derler ona, çünkü Maria güzel bir addır, bütün adların en güzeli, en yücesidir. Denizkızıdır o, Suların Anası, denizin ecesidir, *Iemanja*, *Dona Janaina*, *Dona Maria*, *Iane* ve *Prences Aioca*'dır. Denizlerde egemendir, ayışığına vurgundur, bulutsuz gecelerde görmeye gelir onu; Zencilerin müziğini sever. Her yıl, dalgakıran-da ve Mont Serrat'ta bayramı kutlanır. O zaman, beş adıyla anarlar onu, bütün sıfatlarını kullanırlar, armağanlar sunarlar, onun için şarkılar söylerler.

Çok büyüktür okyanus, sonsuzdur denizin yolları. Suları dünyanın yarısından çoğunu kaplar; dünyanın tam dörtte üçü ve bunların hepsi Iemanja'nındır. Bununla birlikte, dalgakıranın kayalıklarında ya da Mont Serrat'taki mağarasında durur. Akdeniz kentlerinde, Çin denizlerinde, Kaliforniya'da, Ege Denizinde, Meksika Körfezinde de oturabilir. Eskiden, Aioca topraklarına çok yakın olduğu söylenen Afrika kıyılarında yaşardı. Ama, Paraguaçu'nun sularını görmek için Bahia'ya geldi. Limanda, dalgakıranın yanında, kutsal bir kayanın üzerinde kaldı. Saçlarını orada tarar (gümüş ve fildişi taraklarıyla güzel köle kızlar gelirler); denizci kadınlarının dualarını dinler, fırtınalar çıkarır, deniz diplerinde sonsuz yolculuğa çıkartacağı erkekleri seçer. Ve onun bayramı, Bahia'da yapılan dinsel törenlerin en güzeli, bütün macumbaların en güzeli orada yapılır, çünkü Iemanja, en güçlü, en saygın Tanrıdır, bütün öteki Tanrılar ondan türemiştir.

Biraz aşırı kaçmazsa, onun bayramı, Oxolufa'nınkinden, koca Oxala'dan, *orixá*'ların en yücesi ve güçlüsü Oxolufa'nınkinden daha güzeldir. Çünkü Iemanja bayramı gecesi gerçek bir güzelliştir. O gece, mavi ile yeşil arası bir renktedir deniz, ay hep gökyüzündedir, *saveiro*'ların fenerlerine eşlik eder yıldızlar, Iemanja saçlarını ağır ağır denizin üzerine yayar ve Iemanja'nın denize karışmış saçlarının renginden daha güzel – bütün ülkeleri dolaşan büyük gemilerin tayfaları hep söylerler bunu – bir şey yoktur yeryüzünde.

Iemanja'nın huzurunda denizcilerin sözcüsü Anselmo babaydı. Liman Mahallesinin *Macumbeiro*'su¹ olan bu eski denizci,

---

1. *Macumbeiro*: Macumba törenlerine başkanlık eden.

Afrika topraklarında yolculuklar yapmış ve burada kendi gerçek dillerini, bayramların ve ermişlerin anlamlarını öğrenmişti. Döner dönmez gemiden ayrıldı ve ölmüş olan Agostinho'nun yerine geçmek üzere limanda kaldı. O zamandan bu yana, Iemanja Bayramlarını yöneten, Mont Serrat'nın *macumba*'larına¹ başkanlık eden, Dona Janaina'nın buyruğuyla hastalara bakan, *saveiro*'lara uygun rüzgârları estiren, sık sık beliren fırtınaları geri püskürten oydu. Bu limanda ve çevrede, Afrika'ya bile gitmiş olan ve Nago dilinde yakaran Anselmo'ya saygı duymayan tek bir insan bile yoktu. Liman ve tekne insanları arasında ağarmış saçlarıyla tanınırdı.

Aselmo babanın *macumba*'sından olmak öyle kolay bir şey değildi ve dans eden *feita*'ların çepçevre sardığı Iemanja'nın *ogan*'ları arasında oturmak istiyorsa, bir Zenci için iyi bir denizci olmak zorunluydu. Açık tenli, uzun ve düz saçlı bir melez olan Guma, *candomble* salonunda, Anselmo babanın çevresindeki sandalyelerden birine oturmakta pek geç kalmayacaktı. 'Canavieiras'ı fırtına gecesi limana getirdiğinden bu yana ünü ağızdan ağıza dolaşıyordu; Iemanja'nın onu kayırdığı kanıtlanmıştı. Çevresindeki *feita*'lar, *ogan*'lar arasında oturmakta gecikmeyecekti. Gelecek Iemanja Bayramında, taşını –denizin dibinden çıkartılan bu yeşil taşı– sonunda taşıyabilecek ve *feita*'ların, *iavo*'ların, bu karakterili rahibelerin dine giriş törenlerine *ogan*'ların arasında katılacaktı.

Ve onunla birlikte, Zenci Rufino da taşıyacaktı Iemanja'nın taşını. Denizler ecesine, beş adlı kadına, ömürleri boyunca bir gün, yalnızca bir gün karıları olacak olan analarına adayacaklardı kendilerini sonsuza dek. Zenci Rufino, ırmak yukarı çıkan ve ağzına kadar yüklü sandalının küreklerine bütün gücüyle asılırken haklı olarak şu şarkıyı söylüyordu:

*'Ogum de lé'dir benim adım
Hiç yadsımam kendi soyumu
Berrak suların oğluyum ben
Ve güzel Iemanja'nın torunu*

Zindan gibi kara bir Zenciydi Rufino, ama berrak sulardan

---

1. *Macumba*: Davul eşliğinde şarkı söylenip dans edilen Zenci fetişist töreni.

çıkmişti; Iemanja ninesiydi onun, dedesi gibi denizci olan babasının, anıları yitip gitmiş en eski atalarının anasıydı.

Iemanja Bayramı yaklaşıyor. Rufino o gün kadını, Iemanja'ya benzeyen, bakire ve Bütün Ermişlerin Bahia'sının limanında herkesin gözünü kamaştıracak güzellikte olacak olan kadını istemeye gidecekti. Çünkü Rosa Palmeirao, gitmekten, başka ülkelere doğru demir almaktan söz ediyordu. Bu yiğit delikanlıdan bir oğul doğurmak istiyordu, kavgalarda katılaştırmış kollarında sallayacağı, küfürlere alışmış ağzıyla ninniler söyleyeceği bir çocuk doğurmak istiyordu bu yiğit delikanlıdan. Ama Rosa Palmeirao, bunun için artık çok geç kaldığını, serseri hayatıyla gençliğini tükettiğini ve içinde hiç kullanmadığı sevecenlik ve sevmeye isteğinden başka bir şey kalmadığını unuttuyordu. Mademki istediği çocuğa sahip olamıyordu, o da başka topraklarda kavga aramaya, başka meyhanelerde *cachaça* içmeye, başka denizlerde sefere çıkmaya giderdi... Ama Iemanja Bayramından önce yola çıkmayacaktı, yoksa rüzgârlar uygun olmaz, yoluna fırtınalar çıkardı.

Bu yüzden, Rosa Palmeirao gittiği için, Iemanja'ya sözünü tutmanın sırası geldiğini hatırlatacak Guma. Saçlarını taraması için sunacağı tarağın dışında, *Valente*'nin 'Canavieiras'yı kurtarıp paramparça olan yelkeninden de bir parça götürecekti.

Iemanja Bayramı günü yakın. O gün liman bomboş olacak. O gün, bir tek sandal denize açılmayacak, bir tek *saveiro* yük taşımayacak, gemisinden ayrılma olanağı bulmayan tek bir denizci olmayacak. Hepsi de beş adlı Janaina'nın konutuna gidecekler.

Iemanja geliyor...

Denizden geliyor...

Iemanja Gecesinde söylenen şarkı bu. Bahia'nın en yücesi, Agua dos Meninos Panayırının yapıldığı yer burası. Daha ileride, Itapagipa'da, sandalcıların limanı Lenha. Ve ikisinin arasında, bir deniz kayası üzerinde Iemanja'nın makamı. Tekne gövdelerinin kalıntılarını tutuyor kumsal. Binbir renkli mühreler ayışığında parlıyor. Dipte, az aydınlatılmış sokak. Uzaktan şarkı söyleyen sesler geliyor:

Ah! Denizkızı,

Denizkızı geliyor kumsalda oynamaya...

Iemanja Bayramı gecesi, bu gece. Bu yüzden kumsalda oynamaya çağırıyorlar onu. Ayın altında, mağara görünüyor; Iemanja'nın denizin üzerine yayılmış saçlarıyla çevrilmiş. Gelmeyecek olursa, gidip orada arayacaklar onu. Bayramımın gecesi bu gece. Janaina'nın oynadığı gece:

Ayağa kalktı denizkızı...

Oynamak istiyor denizkızı...

Iemanja denizde oynuyor. Birinde –çok yaşlılar hatırlıyorlar– çok öfkeliydi Iemanja. Oynamamıştı o zaman. Sandallar, *saveiro*'lar rahat yüzü görmediler; çok gücü hayatları. Fırtınalar çılgınca esiyor ve ırmağı yatağından çıkartıyordu. O zamanlar çocuklar, genç kızlar bile sunuldu Iemanja'ya sungu olarak. Iemanja onları suyun dibine götürüyor ve bir daha çıkmıyorlardı yüzeye. Iemanja'nın korkunç yıllarıydı. Şarkı, ezgi, müzik, kokulu sabun, tarak falan istemiyordu. Kurbanlar istiyordu, canlı vücutlar istiyordu.

Iemanja'nın öfkesinden korkuyorlardı. Ona çocuklar götürüyorlardı, ona genç kızlar götürüyorlardı. Kör bir genç kız, kendi isteğiyle sundu kendini ve gülümseyerek gitti (güzel şeyler görecekti hiç kuşkusuz!) Bir çocuk, götürüldüğü gece ağlıyor ve annesini babasını yardıma çağırıyordu, ölmek istemiyordu. Bu da böyle bir Iemanja Bayramıydı. O zamandan bu yana çok yıllar geçti. Korkunç bir yıld: *Saveiro*'ların yarısını yok etmişti kış, güney rüzgârına pek az sandal dayanabilmişti ve Iemanja'nın öfkesi dinmek bilmiyordu. Agostinho, o sırada dinsel törenleri yöneten *macumbeiro*, Iemanja'nın insan etinden başka bir şey istemediğini söylüyordu. Bu ağlayan çocuğu armağan ettiler, çünkü limanın en güzel çocuğuydu; üstelik Janaina'ya benziyordu, çünkü gözleri maviydi. Fırtına rıhtıma saldırıyor, dalgalar Iemanja'nın kayasını yıkıyor, tekneler yitiyor ve herkes gözleri bağlı olarak götürülen çocuğun çığlıklarını duyuyordu. Bir cinayet gecesi idi, yaşlı Francisco anlattığı zaman bugün bile titrer. Polis olaya el koydu, birçokları hapsi boyladı. Agostinho kaçtı, çocuğun annesi çıldırdı. Ancak o zaman Iemanja'nın öfkesi dindi. Bayramı yasaklandı ve bir süre, onun yerine Denizcilerin İyi İsa'sı ayini kutlandı. Ama bu sular Iemanja'nın sularıydı. Bir süre sonra, bayramı da yeniden kutlanmaya baş-

landı. Öfkesi geçmişti, artık ne çocuk, ne de bakire istiyordu. Ancak bir rastlantı sonucu bir genç kadın tutsağı oluyordu artık, tıpkı, yaşlı Francisco'nun öyküsünü bildiği kör adamın karısı gibi.

Iemanja bunca korkunçtur, çünkü hem ana, hem de eştir. Oğlu ona sahip olduğu gün, ondan fışkırdı bu sular. Iemanja ve oğlu Orunga'nın öyküsünü bilenler parmakla sayılacak kadar azdır limanda. Ama Anselmo biliyordu bu öyküyü, yaşlı Francisco da biliyor. Ama olur olmaz anlatmazlar bu öyküyü, çünkü öfkeden kudurabilir Iemanja. Iemanja, katı toprağın Tanrısı Aganju'dan bir erkek çocuk doğurdu bir gün ve havanın, gökyüzü ile yeryüzü arasında ne varsa hepsinin Tanrısı oldu Orunga. Bütün toprakları dolaştı, havalarda yaşadı Orunga, ama anasının, bu güzel sular ecesinin hayâli aklından çıkmıyordu. Güzellikte üstüne yoktu Iemanja'nın ve Orunga yanıp tutuşuyordu onun için. Bir gün artık dayanamayıp zorla ırzına geçti. Iemanja kaçtı ve kaçarken memeleri koptu ve böylece sular fışkırdı oradan, Bütün Ermişlerin Bahia'sı da öyle oluştu. Ve Iemanja'nın, oğlu tarafından döllen karnından, şimşeklere, fırtınalara, yıldırımlara hükmeden korkunç orixà'lar doğdu.

Demek ki, hem ana, hem eş olur Iemanja. Yaşadıkları ve acı çektikleri sürece deniz adamlarını bir ana gibi sever. Ama ölür ölmez, tıpkı oğlu Orunga gibi, içlerine bir ateş düşer, ille de onunla yatmak isterler.

Guma, bir gün, yaşlı Francisco'dan dinledi bu öyküyü. Çıkıp geldiği gece, anasına karşı cinsel istek duyduğunu hatırladı. Tıpkı Orunga gibiydi, aynı acı yineleniyordu. Belki de bu yüzden Iemanja seviyordu onu, *saveiro*'suyla çıktığı seferlerde koruyordu. Orunga gibi olmaması için, kendisine güzel bir kadın vermeliydi, Dona Janaina'nın kendisi kadar güzel bir kadın.

Iemanja Bayramı bugün. Yılın bir bölümünü geçirdiği Dalgakıranda, 2 Şubat günü. Aynı biçimde, Cabaceiras da Ponte'de, Mar Grande'de, Gameleira'da, Bom Despacho'da, Amoreira'da da 2 Şubat onun günü ve o gün kutlanır bayramı. Ne var ki, bayramların en görkemlisi Mont Serrat'ta kutlanır, çünkü 20 Ekim günü, onun kendi konutunda, Denizlerin Anasının mağarasında yapılır. Dalgakıran'ın, Amoreira'nın, Bom Despacho'nun, Itaparica Adasının bütün *macumbeiro*'ları buraya gelirler. Ve bu yıl, Ie-

manja'nın *feita*'larının dine giriş törenlerinde hazır bulunmak üzere Rahip Deusdedit bile geldi Cabaceiras da Ponte'den.

Pırıl pırıl kumsal, üzerine basan ayaklardan kapkara kesildi. Ecelerine seslenerek deniz halkı geliyor. Prenses Aioca'nın başka topraklara sürülmüş uyruklarıdır hepsi. İşte bu yüzden denizde yaşarlar ve ecelerinin topraklarına kavuşmaya çalışırlar. Bir şarkı, kumsalları, denizleri, gemileri, *saveiro*'ları aşıp gidiyor ve hiç kuşkusuz O'nun gizlendiği bilinmez topraklara ulaşıyor:

Iemanja geliyor...

Denizden geliyor...

Kumsalda uçsuz bucaksız bir insan yığını var. Mont Serrat Kilisesi yukarıda görünüyor, ama dövmelemlerle kaplı kollar ona doğru kalkmıyor. Denize doğru, Iemanja'nın, yaşamlarının efendisinin geleceği denize doğru uzanıyorlar. Onun kumsalda oynadığı, deniz adamlarıyla evlilik yıldönümlerini kutladığı, sağlam yapılı nişanlıların kendisine sunduğu armağanları, kısa bir süre sonra kendi rahibesi olacak olan genç kızların selâmlarını kabul ettiği gündür bugün. Görüldüğü, saçlarını kumsala yaydığı, deniz insanlarıyla oynadığı, uygun rüzgârlar, kârlı yükler, güzel kadınlar vaad ettiği gündür bugün. Çağırıyorlar onu:

Iemanja gel...

Denizden gel...

Rengi gizemli upuzun saçlarıyla denizden gelecek. Elllerinde mühreler, gülümseyerek gelecek. Ve onlarla birlikte eğlenecek, bir Zenci kızın vücuduna girecek ve Zencilere, sandalcılara, *saveiro* kaptanlarına benzeyecek: Öteki kadınlar gibi bir kadın, sahip oldukları, eşleri olan bir kadın. O zaman, Bahia'nın kara limanı, elektrik lâmbalarının hafifçe aydınlatıldığı, özlem dolu şarkılarla dolup taşan liman yitip gidecek ve Nago dili konuşulan, herkesin denizlerde öldüğü o Aioca topraklarına yeniden kavuşacaklar.

Ama ilâhilerin tek bir çağrısıyla gelmez Iemanja. Onu aramaya çıkmaları, ona armağanlar sunmaları gerek. Ve hepsi teknelere biniyorlar. Tekneler tıkabasa insan dolu; Guma'nın *saveiro*'sunda iğne atsan yere düşmez; Manuel Reis, birkaç gün önce ilişki kurduğu Maria Clara'ya sarılıyor; kadınlar şarkı söylüyorlar; ay her

şeyi aydınlatıyor. Binlerce ışık dolduruyor yıldızlar denizini. Guma, Zenci Rufino'yla birlikte *Valente*'de. Yaşlı Francisco da şarkı söylüyor. Rosa Palmeirao, Iemanja başını koyup dinlensin diye görkemli bir yastık götürüyor. Ayin alayı denizi yarıp geçiyor. Sesler yükseliyor ve gizemli bir tınıya bürünüyorlar, çünkü kayıklardan, sandallardan geliyor bu sesler ve Iemanja'nın dinlendiği uçsuz bucaksız denizde yitip gidiyorlar. Kadınlar içlerini çekiyorlar, kimileri mektup, kimileri armağan götürüyor: Denizler Anası'ndan hepsinin bir dileği var. *Saveiro*'larda dans ediyorlar. Denizi aşıp giden bu barbar müzikle tepinip duran bu kadın vücutları, ağır ağır kürek çeken erkekler, hayaletlere benziyorlar.

Sular Anasının mağarasını sarıyorlar. Iemanja'nın saçları ayışığında mavi denize yayılmış. Kadınlar sunguları sallıyorlar, dileklerini söylüyorlar: "Kocam fırtınada ölmesin... Yetiştirmemiz gereken iki oğlumuz var... kutsal Janaina'm..." Armağanlarının denizin dibine inip inmediğini anlamak için dikkat kesilmişler, bakıyorlar. Çünkü, eğer armağanlar batmaz da suyun üzerinde kalırsa, Iemanja sunguyu istemiyor demektir, o zaman talihsizlikler eksik olmayacak yuvalarından.

Suların Anası onlarla gelecek. Sunguları kabul etti, dileklerini ve Zencilerin şarkılarını duydu. Kumsalın karanlığından at kışnemeleri, hayvan sesleri gelirken *saveiro*'lar geri dönüş için acele ediyorlar. Ve ayışığında, kumsaldaki yağız atın silüetini fark ediyorlar. Iemanja'ya adanan büyük sungu bu. Atın gözleri oyulmuş ve önündeki denizi görmüyor. İtiyorlar onu. Kehribar sarısı at, parlak kuyruklu, gür yelesi. At denize giriyor. Iemanja'ya armağan. Üzerine binip onun suların atındaki topraklarına gidecek. Doru ata binip denizlerini aşacak ve ayı görmeye gelecek. Suya girdi hayvan. İki sandala binmiş denizciler kılavuzluk ediyorlar ona, çünkü gözleri kör. Kızgın demirle oyduklar gözlerini; Janaina için damgaladılar onu. Mağaranın yanında başıboş bırakıyorlar hayvanı ve bu sırada dualarını yineliyor kadınlar: "Kocam, Ricardina şıfırtısını bıraksın, bana dönsün..." Ve âyin alayı geri dönüyor. At çırpınıyor, rastgele yüzüyor, gözleri ışısız ve sonunda, Iemanja'ya doğru yüzüyor. Artık, fırtına gecelerinde atına binecek, körfezin küçük limanlarına uğrayacak, rüzgârlara, şimşeklere, yıldırımlara buyruk verecek.

Saveiro'lardan ayrılıyorlar. Iemanja da onlarla birlikte geliyor. Bu gece onun bayramı; *Itapagipe candomble*'lerinde dans etmek üzere onlarla birlikte geliyor. Cabaceiras da Ponte Rahibi Pedro Deusdedit bile geldi Inaê Bayramına. Kendisine sundukları doru ata binmiş, dörtnal geliyor Iemanja. Gökyüzünde geliyor, ayın yanında ve doru ata binmiş, zorla ırzına geçmiş olan oğlu Orunga'ya rastlamaktan hiç çekinmiyor.

Ve ayın alayı yoluna devam ediyor, ağır ve uyumlu, suyun üzerindeki tekne gibi salınarak. Uyuyan kente doğru, deniz kokusu ve yabanıl şarkılar götürüyor rüzgâr.

Itapagipe Yarımadası çalgı sesleriyle inliyor. Anselmo babanın Iemanja onuruna yapılan *macumba*'sına katılan herkes gibi çalgıcılar da coşmuş. İşte aylardır *feita* olmaya hazırlanan Zenci kızlar. İlkın, kutsal yapraklarla yıkıyorlar onları; saçlarını, koltuk altlarını ve ermiş kolayca girsın diye kasık kıllarını kazıdılar ve o zaman *efun* geldi. Başları, yüzleri gözâlıcı renklere boyandı. Iemanja içlerine giriyor, başlarından, koltuk altlarından ya da kasıklarından.

Zenci kız, bakire ve gençse, ancak o zaman kasıklardan girer Iemanja; saçlarını taratmak, vücudunu okşatmak için köle alıyormuş gibi.

Aylar boyu tekbaşlarına kaldılar, erkeklerle görüşmediler, ne sokağı, ne de denizi gördüler: Büyük bayram bugün, *feita*, hatta Iemanja rahibesi olacaklar. Çılgınca dans ediyorlar, bütün vücutlarını titreyip kıvrılıyor, yirmi yıldır *feita* olan Rosa Palmeirao kadar iyi dans ediyorlar.

Bölgenin kadın efendisi, Iemanja ezgileri söylüyor:

*A odê rêssê
O ki é lêmanjã
Akota guê lêguê a oio
E'ro fî rilã.*

Feita'lar birden ürkmüşler gibi dans ediyorlar. Aralarından artık Guma ve Rufino'nun da bulunduğu *ogan*'lar onlarla birlikte dans ediyor. Omuzlarını sanki kürek çekiyormuş gibi oynatıyorlar. Şenlikte, herkes kendinden geçmişken (Iemanja çoktan orada, Ri-

cardina'nın vücuduna gizlenmiş), Rufino dirseğiyle uyarıyor Guma'yı:

— Sana bakanı görüyor musun?

Guma bakıyor, ama Rufino'nun sözünü ettiği kimseyi göremiyor.

— Şu esmer...

— Şu çok güzel olanı mı?

— Gözleri hep senin üzerinde.

— Baktığı falan yok...

Omuzlar hep aynı uyumla gidip geliyor. Koruduğu Guma'yı selâmlıyor Iemanja. Bölgenin kadın efendisi şarkı söylüyor:

O yinà ara wê

O yinà maraço

Mabo xà rê nun

Mabo xà rê wà.

Deli gibi raks ediyorlar. Ama Guma, seyircisinden ayırmıyor gözünü. Bu kadın hiç kuşkusuz Iemanja'nın kendisine gönderdiği kadın. Saçları ıslanmış gibi dümdüz, gözleri su gibi berrak, lâl rengi dudaklar. Janaina kadar güzel ve çok genç, çok genç çünkü göğüsleri kırmızı giysisinin altında belli olmuyor. Salonda herkes dans ediyor. Yalnızca genç kız dans etmiyor, berrak su gözleriyle zaman zaman Guma'ya bakıyor, saçları ıslak, memeleri küçücük. Iemanja, kadını gönderdi ona, daha bir çocukken, anasının ortaya çıktığı gün istediği kadını. Bu kadına sahip olacağına, *saveiro*'sunda onunla yatacağına, birlikte sefere çıkacaklarına hiç mi hiç kuşkusuz yok. Böyle birdenbire *macumba*'larında, başka kadınların vücutlarında gelen, liman erkeklerinin hem anası, hem eşi, beş adlı Iemanja için şarkı söylüyor Guma.

Nereden gelmişti? Şenlik bitince aradı genç kızı, ama yoktu. Gitarıyla birlikte *Farol das Estrelas*'ya inen Rufino'nun yanına itti.

— Kimdi o kız?

— Hangi kız?

— Bana baktığını söylediğin kız.

— Benim söylediğim mi?.. Bakışları alev alev yanıyordu!

— Nerede tanıdın onu?

— Bugün ilk kez gördüm onu. Cevahir parçası. Elindeki taş-bebeği görmedin mi?

Guma kızdı:

— Tanımadığın bir kız için böyle konuşma.

Rufino güldü:

— Kötü bir şey söylemiyorum... Ne kalçaları var!

— Kim olduğunu öğrenip bana söyleyeceksin.

— Bak hele, âşık mı oldun?

— Hoşuma gidemez mi?

— Palmeirao öğrenirse hapy yutarsın...

Guma gülüyordu. *Farol das Estrelas*'ya girdiler. Rosa Palmeirao durmadan içiyordu.

— Evet, gidebilir çocuklarım, mademki dünyanın kapısında bir bekçi yok...

Arkadaşlığından müthiş gurur duyduğu Maria Clara ile içki içen Manuel Reis, Guma'nın içeri girdiğini görünce Rosa'ya bağırdı:

— Neşeni bulacaksın Zenci kızı, yüzünde güller açacak.

— Beni seven benimle gelir...

Guma'ya gülümsüyordu bu sırada. Ama Guma ondan uzakta bir masaya gitti. Artık o bir başka kadına aitti; sanki Rosa Palmeirao gideli çok olmuş gibi. Onun yanına gitti Rosa:

— Bir şeye mi canın sıkılıyor bugün?

— Gitmiyor musun?

— İstersen kalırım...

Guma'dan bir yanıt yok. Limana inen geceye bakıyor. Rosa Palmeirao bunun ne anlama geldiğini biliyordu. Başka erkeklerle aynı şeyi kendisi de yapmıştı; hem de bazılarını dövmüştü bile. Ama şu anda yaşlı bir kadındı artık, Guma gibi genç birine göre değildi. Vücudu hâlâ biçimliydi, ama bir genç kadın vücudu değildi. Ana olamamış bir kadın vücuduydu. Ve erkekler çoktandır fark ediyordu bunu.

Fahişe ananın görüntüsü Guma'yı son kez altüst etti. Rosa Palmeirao'nun iri memeleri - ikisinin arasında hançer - anasının mmıcıklana mınıcıklana yıpranmış memelerini hatırlattı. Ama artık gözlerinin önüne bir başka görüntü geliyordu. Candomble'de gördüğü, pırlıl pırlıl, saydam su gözlü bir kızın, Rosa Palmeirao'nunki-

lere hiç benzemeyen, yeni yeni oluşmaya başlamış tomurcuk memeleriydi bu görüntü; duygularını gizlemeksizin kendisine bakan, öyküsüz, efsanesiz bir kızın görüntüsüydü bu...

— ‘Canavieiras’ macerasından sonra —dedi Rosa Palmeirao — limanda ünün aldı yürüdü...

Fırtına gecesi, ağzına kadar yolcuyla dolu gemiyi *saveiro*’suy-la tekbaşına kurtaranın Guma olduğunu biliyor olmalıydı kız. Guma gülümsedi.

Rosa Palmeirao da güldü. Buradan uzaklara gidecekti ve artık hiç sevmeyecekti; bundan böyle yalnızca kavga vardı onun için. Bluzun altında hançer, eteğinin altında ustura, ortalığı kasıp kavuracak, biçimli vücudu kocayacaktı. Kavga ve dalaştan bıkmış ve yorgun olarak bir gün limana dönerse, belki de bir çocuğu, herhangi bir kadının terk ettiği bir çocuğu alacak; ona bu insanların hayatını anlatacak ve bir denizci gibi gözüpek olmayı öğretecekti. Onu tıpkı bir oğul gibi, ilk erkeği melez Rosalvo’dan olan, ölü doğmuş çocuğuymuş gibi yetiştirecekti. Rosalvo’nun ardına takılıp gittiğinde küçücüktü daha, ama sevdanın yaşı yok ki. Gitmişti, ama yaşlı anasının okuduğu lânetleri de ardınca sürükleyerek. Aylağın biriydi Rosalvo, gitar çalar, körfezin bütün kentlerinde şenlik ve bayramlarda çalmak için *saveiro*’larda parasız yolculuk yapardı. Rosa Palmeirao çok sevmişti onu; onu tanıdığı zaman ancak on beş yaşındaydı. Rosalvo para kazanmadığı için çoğu zaman aç kalmış, kafayı çekip sarhoş olduğu günler dayaklarına, hatta başka kadınlarla gitmesine katlanmıştı. Ama çocuk istemediği için, doğumdan önce Rosalvo’nun ona içirdiği acı bir şurup yüzünden karnındaki çocuğun öldüğünü öğrenince bambaşka biri oldu Rosa. Hançerli, usturalı Rosa Palmeirao oldu ve gitarının yanında Rosalvo’nun canını aldı. Her şeyi sahteydi, palavraydı Rosalvo’nun, şarkıları, bakışları, tatlı sözleri bile. Öldürdüğü çocuğun öcünü almak için onu yatakta hançerlediğinde korkmasına bile fırsat kalmadı. Sonra, hapisanede geçen aylar, jüri, öldürdüğü zaman sarhoş olduğunu ileri süren avukat. Serbest bırakıldı ve başka bir çıkar yolu olmadığı için kavgacı olup çıktı. Kötü ün alına yazılmıştı artık.

Yıllar geçti ve yıllarla birlikte başka erkekler. Ve yeniden bir oğul sahibi olmak isteği ancak Guma’yla birlikte geldi, küçücük

kollarını oynatacak, kendisine 'anne' diyecek bir çocuk. Guma'ya işte bu yüzden, yaşlandığı için artık kendisini sevmeyen Guma'ya işte bu yüzden çok sevmişti. Guma da ona bir çocuk veremedi, ama suç artık yaşlanmış, işe yaramaz duruma gelmiş olan kendisindi. Mademki Guma sevmiyordu artık onu, gidecekti.

Farol das Estrelas'tan birlikte çıktılar. İnce bir yağmur yağıyordu. Guma, Rosa'nın beline sarıldı, kendisine vermiş olduğu bunca şeyden sonra bir aşk gecesine degeceğini düşündü. Bir veda gecesi, bulutlu göğün altında, yağmurla dalgalanmış denizde son bir gece. *Valente*'ye doğru yürüdüler. Çıkmasına yardım etti, yanma uzandı, sevişmek için yanaştı. Ama Rosa Palmeirao onu geri itti. Hançer ya da usturasını mı çıkaracaktı yoksa?.. Konuştu;

— Buradan gidiyorum, Guma...

İpince bir yağmur yağıyordu ve denizden müzik gelmiyordu.

— Yakında evleneceksin, bir nişanlı bulacaksın... Güzel, sana uygun bir kız... Ama bana bir şey vermeni istiyorum...

— Ne?

— Bir oğul istiyorum, ama çok yaşıyım...

— Hayır, kesinlikle hayır...

Yağmur hızlanmıştı.

— Yaşıyım; oğul tohumun döllemek istemedi beni... Ama sen evleneceksin, bir oğlun olunca buraya döneceğim. O zaman saçlarım bembeyaz olacak... Şimdi bile ihtiyarım Guma. O zaman artık kimseyle dalaşmayacağım, silâhlarımı fırlatıp atacağım, kimseyle hır çıkarmayacağım.

Guma bakıyordu ona; değişmiş gibiydi, deniz gibi derin, okşayıcı ana gözlerini üzerine dikmiş, yalvarır gibiydi.

— Artık kavgaya etmeyeceğim... Karının evinde bu ihtiyar kadına bir yer ayırmanı istiyorum senden... İkimiz hakkında hiçbir şey bilmeyecek. Başka bir şey istemiyorum, onunla dalaşmayacağım. Oğlunu büyütmesine yardım edeceğim, tıpkı seni doğurmuşum gibi... Anan olabilecek yaştayım... İster misin?

Gökyüzünde yıldızlar parıltıyordu, ay da göründü, denizden tatlı bir müzik geliyordu. Rosa Palmeirao oğlunun yüzünü okşuyordu.

Beş adlı Iemanja için yapılan bayramın gecesi oluyordu bunlar.

LİMANA BİR GEMİ YANAŞIYOR

Limana bir gemi geldi ve Rosa Palmeirao'yu alıp götürdü. Üçüncü mevkiden kendisine mendil sallayan kadına bakıyordu Guma. Son serüvenlerine doğru yola çıkıyordu. Geri döndüğünde, bakacağı ve ninesi olacağı bir çocuk bulacaktı. Gemi iyice uzaklaşmış, ama o hâlâ mendil sallıyordu; limandakiler de ona karşılık veriyorlardı. Guma'nın arkasında biri konuştu:

— Çılgın moruk karı... Dünyayı dörtнала yaşıyor...

Guma rıhtıma dönüyordu. Akşam ağır ağır iniyordu. Cachoeira'ya kumaş yükü götürmesi gerekiyordu. Ama denize açılıp körfezi geçmek istemiyordu canı. Birkaç gündür, daha doğrusu Iemanja Bayramından bu yana, kendisine bakmış olan kızı bulmaktan başka bir şey düşünmüyordu. O gece, Anselmo babanın törenine, Conceição Tarım İşletmelerine varıncaya kadar bir yığın insan geldiği için kız hakkında bir şey öğrenmesi olanaksızdı. Ev ev bakarak Liman Mahallesinin bütün sokaklarını dolaşmış, ama bulamamıştı onu. Kim olduğunu, nereden geldiğini hiç kimse bilmiyordu. Hiç kuşkusuz, herkesin birbirini tanıdığı limandan değildi. Zenci Rufino da kız hakkında bir şey öğrenememişti.

Ama umutsuzluğa kapılmıyordu Guma. Onu bulacağını biliyordu. Bir kumaş yükü bekliyordu onu, tekne yüklenir yüklenmez Cachoeira'ya demir alacak ve ırmağı bir kez daha çıkacaktı. *Saveiro* kaptanlarının öylesine hareketli bir hayatları vardı ki, ırmağı inip çıkmak ya da körfezi geçmek bir serüven gibi gelmiyordu onlara. Umursamadıkları, sıradan, gündelik işlerdi bunlar. Bu nedenle, seferi aklına bile getirmiyordu Guma. Iemanja Bayramında gördüğü kızı bulmak için her şeyini feda edebileceğini düşünüyor-du. Rosa gittiğine göre, gönül işlerinde özgürdü artık. Rıhtım boyunca, hafiften ılık çalarak yürüyor. Çarşı'dan şarkı söylüyorlar. Denizciler ve hamallar. Ortalarında bir melez, dans edip şarkı söylüyor:

Melezim ben, Zenci değilim.

Ah, Tanrım, acı bana!

Saçlarını yalanlar beni.

Ötekiler el çırpıyor, ağızlar gülümseyerek açılıyor; vücutlar şarkının ritmine göre salınıyor. Melez, şarkı söylüyor:

Saçlarım yalanlar beni...

Guma topluluğa yanaşıyor.

Gözüne ilişen ilk insan, üç aydır ortalıkta görünmeyen Rodolfo, deniz mavisi bir yünlü takım giymiş, çok şık. Bir sandığın üzerine oturmuş, şarkı söyleyen meleze bakarak gülüyor. Xavier, Maneca Maozinha, Jacques, Severiano da oradalar. Yaşlı Francisco, ortada oturmuş, piposunu tüttürüyor.

Rodolfo, Guma'yı görür görmez, elini sallıyor:

— Sana söyleyeceklerim var...

— İyi.

Melez, şarkısını bitirip çevresine gülüyor. Yorgunluktan soluk soluğa kalmış, ama muzaffer bir havası var. Bahia ile Santo Amaro arasında sefer yapan 'Sercia do Mar'dan bir tayfa, Jesuino. Guma'ya gülümsüyor:

— Ne var, ne yok kardeşlik!..

Maneca Maozinha haince söze karışıyor:

— Guma'ya takılma, Jesu... Yavrucuğun yekesi elinde kaldı.

— Nesi var?

— Yönünü şaşırdı... Bir hayâl görmüş.

Ötekiler gülüyorlar; Maneca Maozinha sürdürüyor:

— Kadın yüzünden pusulayı yitirmiş denizciye, hapı yutmuş derler. *Valente*'yi kayalıklara sürdüğünü bilmiyor musunuz?

Guma öfkeden kuduruyor. Her zaman şaka kaldırır, ama bu kez -nedenini bile bilmiyor- öfkeden patlayacak gibi. Maneca Maozinha sakat olmayacaktı... Ama Severiano ile Jacques söze karışıyorlar:

— Bulduğun çürük nasıl bir şeydi? diye soruyor Jacques.

— Tüyleri yolunmuş bir kart tavuk, diye yanıtlıyor Severiano, kahkahayla gülererek.

Rufino, Guma'nın kavgaya hazırlandığını görüp söze karışı-

yor:

— Yeter çocuklar. Herkes kendi yaptığı şeyi bilir.

— Kadının ortağı mısın? diye yanıtladı Severiano daha da gülerek.

Herkes gülüyordu. Ama uzun sürmedi, çünkü Severiano'nun üzerine atıldı Guma. Jacques ayırmak istedi, ama Rufino engel oldu ona:

— Teke tek, usule uygun...

— Budalalık etme, Zenci! Erkek mi sanıyorsun kendini! Karı kılıklı denizci!..

Ve Zencinin üzerine atıldı. Rufino geriye doğru sıçradı ve şarkı söylemeye başladı:

Korkak, cesaretin varsa

Kapa çenen, gevezelik etme...

Jacques'ın yumruğunu savuşturup ayağına bir çelme taktı, upuzun uzattı yere. Guma, Severiano'yla yumruklaşıyordu. Kimse ne olup bittiğini anlamamıştı. Severiano geri çekilip bıçağını çıkardı. Yaşlı Francisco bağırdı:

— Öldürecek Guma'yı!

Severiano bıçak elinde, Çarşının duvarına yaslanıp bağırdı:

— Rosa'yı çıkar karşıma kavgaya, sen erkek değilsin.

Guma üzerine atıldı, ama Severiano'nun tekmesi karnını buldu. Yere yığılıp iki büklüm oldu. Rufino'nun söylediği şarkıyı ıslıkla çalan Rodolfo işe karıştı. Severiano'nun bileğini bıçağı düşürünceye kadar sıkı. Guma doğruldu ve Severiano'ya esaslı bir yumruk patlatıp yere devirdi.

— Eli bıçaklı adama uygun düşer bu.

Rufino şarkı söylüyordu:

Seni gidi şiş göbek seni

Haşlanmış patates suratlı

Utan ki yüzün kalkmasın yerden

Söyle bize hele adını hemen

Topluluk ağır ağır dağıldı. Kimileri Severiano'yu kayığına götürdü. Jacques öcünü bırakmayacağını bağıra bağıra evine gitti. Guma ile Rufino, *saveiro*'ya gittiler. Guma, Rodolfo'nun kendisi-

ne seslendiğini duyduğu sırada teknesine atlamıştı bile:

— Nereye gidiyorsun?

Döndü:

— Orada olmasaydın çoktan ölmüştüm...

— Boş ver.

Rodolfo hatırladı:

— Çocukken kavgaya ettiğimiz güne benziyordu... Ama bu kez ben de sizinleydim!

— Cilâlı ayakkabılarını çıkartıp, *saveiro*'lar rıhtımının çamuruna daldı.

— Sana iki çift sözüm var.

— Hangi konuda?

— Şimdi işin var herhalde?

— Hayır...

Para isteyeceğine iyice inanmıştı Guma.

— Öyleyse otur ve beni dinle.

— Gene görüşürüz, dedi Rufino, ayrılırken.

Rodolfo, iyi taranmış saçlarının arasına soktu parmaklarını. Ucuz briyantın kokuyordu. Son aylarda onun nerede olduğunu düşünmeye çalıştı Guma. Bir başka kentte miydi? Hırsızlık yaptığı için hapisanede mi? Tekin bir adam olmadığını herkes biliyordu. Cüzdan çalıp kalp para sürüyordu. Birinde, Pitangueiras'da, para istemek için bıçağını bir adamın gırtlığına dayamıştı. İlk kez bu yüzden hapse girmişti. Ama bu kez parasız değildi Rodolfo; para dilenmeyecekti.

— Bugün denize çıkıyor musun?

— Cachoeira'ya gidiyorum.

— Acele mi?

— Evet. Bay Rangel'in malları. Karnaval hazırlıkları için hemen istiyor.

— Karnaval güzel olacak...

Sintinenin dibindeki küçük balyaları yerleştiriyordu Guma.

— Konuş, seni dinliyorum.

Böyle bir durumda konuşmanın daha iyi olacağını düşünüyordu Rodolfo; daha kolaydı: Guma'yı görmüyordu ve içtenlikle konuşabilirdi.

— Uzun hikâye. En iyisi baştan başlamak.

— Başla öyleyse.
— Babamı hatırlıyor musun?
— İhtiyar Concordia'yı mı? Hatırhyorum, evet. Çarşıda bir meyhanesi vardı.

— Öyle. Annemi bilmezsin. Ben doğarken ölmüş.
Kâh suya, kâh sintinede çalışan Guma'nın silüetine bakıyordu.

— Dinliyorum...

— İhtiyar Concordia, annemle evli değildi.

Guma şaşkınlıkla başını kaldırdı. Dalgın gözlerini suya dikmiş olan Rodolfo'yu gördü. Bunları niçin anlatıyordu acaba?

— Gerçek karısı yukarı kentte oturuyordu. Ölmeden önce bunları anlattı bana... Tahmin edeceğin gibi hiçbir şey yapmadım; kadınla alıp vereceğim olmadığı için kendisini görmeye gitmedim. İhtiyarın bana bıraktığı *saveiro*'nun iskeletiyle burada kaldım. Sonra, liman hoşuma gitmediği için kendime başka bir hayat seçtim.

Guma, kumaş balyalarını yerleştirdikten sonra yukarı çıkıp Rodolfo'nun karşısına oturdu.

— Rezil bir hayat, ama elden ne gelir.

— Bu hayatı bıraktım ve şurada burada sürtmeye başladım.
Başını eğdi.

— Hapiste olduğumu biliyorsun... Neyse! Evet, rahatım yerindeydi, bir kenarda biraz param vardı. Albay Bonfim'le iyi bir iş çevirmiştik... O zaman kızkardeşime rastladım.

— Kızkadeşin mi var senin?

— Olduğunu bilmiyordum. İhtiyar söylememiştii bana. Bana yalnızca karısını aramamı, kadının her şeyi bildiğini ve bana kendi çocuğuymuşum gibi bakacağını söylemişti.

— Bir de kızı mı varmış?

— Evet. O gün rastladım. Hayatta olduğumu bildiği için beni arayıp duruyormuş. Annesi öldü öleli beni arıyormuş. Bir yıl kadar olmuş.

— Peki nerede kalıyormuş onca zamandır?

— Akrabalarıyla.

— İhtiyar Concordia'nın akrabalarıyla mı?

— Hayır. Annesinin. Dayılarıyla. Oldukça karışık, tam olarak bilmiyorum.

Ama Guma bu anlattıklarıyla nasıl bir ilgisi olacağını anlamıyordu. Rodolfo bu hikâyeyi neden anlatıyordu kendisine?

— Lâfın kıyası... Kızcağz, ağabeyiyle ilgilendi. Beni iyi yola sokmak istiyordu. Uzun uzun nutuklar çekti!.. Tanrı tanığımdır, hayatımda onun gibi iyi bir kız görmedim... Benden çok genç, daha on sekiz yaşında. Ama beni yola getirmek! Başka bir şey! Beni yola getiremez; onuruma kadar neyim varsa yitirdim ben... Böyle bir hayata girince insan bir daha kurtulamaz...

Sustu, bir sigara yaktı.

— Çalışmaya alışamaz insan.

Guma hafiften ıslık çalmaya başladı. Rodolfo'ya acımişti. Lî-manda onun için kötü şeyler söyleniyordu. Tekin bir adam olmadığı, beş para etmediği, hırsız olduğu söyleniyordu. Ama bir kez bu hayata bulaşmıştı, iyi yürekli kızkardeşinin yardımıyla bile kurtulamıyordu.

— Beni suçluyor; doğrusu üzülüyorum onun için. Sonumun iyi gelmeyeceğini söylüyor; çok haklı.

Konuşmaya son vermek istemiş gibi bir hareket yaptı eliyle ve açıkladı:

— Kısacası, kızkardeşim, seni eve götürmemi istiyor...

— Evine gitmemi mi? Şaşırmıştı Guma.

— Evet öyle... Canaveiras'yı kurtardığın gün akrabaları gemideymiş. Tam bir erkek gibi davrandın. Bir iş ayarlamak için Ilheos'a gitmişler, ayarlayamamışlar. Gemiyle dönüyorlarmış. Rui Barbosa Sokağında bir dükkânları var. Üçüncü mevkidelermiş, hepsine ölü gözüyle bakılıyordu. Sana teşekkür etmek istiyor bu yüzden.

— Yaptığım bir budalalıktı. Herkes aynı şeyi yapabilir. Şansım varmış, deniz çok kötü değildi.

— Seni geçen gün Janaina Bayramında görmüş. Anselmo babanın *candomble*'sindeydi.

— Esmer, düz saçlı?

— Ta kendisi!

Ne söyleyeceğini bilemiyordu Guma. Rodolfo'ya, *saveiro*'ya, denize, şaşkınlıkla bakıyordu. Sevinçten şarkı söylemek, bağır-mak, sıçramak istiyordu. Rodolfo sordu:

— Neyin var?

— Hiç. Bilmiyordum ki...

— Güzel. Hazır ol, dönüşte oraya gideceğiz. Ona söz verdim, seni götüreceğim.

Tekneye, kumaş balyalarına öfkeyle bakıyordu Guma. Bu gece gitmek istiyordu oraya.

— İyi. Ben gidiyorum.

— Öyleyse, allahaısmarladık! Çok güzel... bir...

Rodolfo ayakkabılarını eline alıp sıçradı. Guma arkasından bağırdı:

— Adı ne?

— Livia!

Guma, *saveiro*'nun yelkenini açıyor, demir alıyor, rüzgâr uygun. Manuel Reisin *Viajante sem Porto*'su¹ dalgakıranı geçiyordu. O sıralar hiç kimse Manuel Reisten daha tez yol yapamazdı. Yelkenini açmış, hızla kayan 'Viajante sem Porto'ya baktı Guma. İyi-ce gece inmişti. Guma, piposunu ve *Valente*'nin fenerini yaktı; *saveiro* suyun üzerinde kaymaya başladı.

İtaparica önünde, Manuel Reisin teknesine yetiştii.

— Bahse girelim mi Manuel?

— Nereye gidiyorsun?

— Önce Maragogipe'ye, oradan da Cachoeira'ya.

— Öyleyse, Maragogipe'ye kadar yarışıyoruz.

— Beş *milreis* çalışır, ne dersin?

— İstersen on daha! diye bağırdı Manuel'in yanındaki Zenci Antonio Balduino.

— Tamam.

Sanki suları yarararak iki *saveiro* ileri atıldılar. 'Viajante sem Porto'da Maria Clara şarkı söylüyordu. Guma, yarışı kaybedeceğini anladı. Güzel bir şarkıya karşı koyacak rüzgâr yoktur. Ve Maria Clara şarkıların en güzellerini söyler. Manuel Reisin teknesi arayı açıyordu. *Valente*, isteksizce ilerliyordu, çünkü şarkının güzelliğine kaptırmıştı Guma kendini.

Maragogipe'nin ışıkları görünüyor nehir kıyısında. 'Viajante sem Porto' geçiyor onları. Guma, on beş milreisi kaybediyor. Manuel Reis bağılıyor:

---

1. *Viajante sem Porto*: Limansız yolcu.

— İyi yolculuklar!

Bir yarış daha kazandığı, ünü daha da yayılacağı için hoşnut Manuel Reis. Guma'nın da iyi bir ünü var limanda: Dümende el-leri çok güçlü, cesareti desen benzersiz: İyi bir *saveiro* kaptanı. 'Canaveira' gecesinde, kimse denize çıkmayı göze alamadı; bir tek o göze aldı. Manuel Reis bile kendini tehlikeye atmak istemedi, hayata küskün Xavier bile. Yalnızca o gitti. O zamandan beri, limanda dillerden düşmüyor ünü. Arkasında bir efsane, başkalarının mihenk taşı olan örnekler bırakan insanlardan o şimdi.

İrmağın dingin sularında ilerliyor *saveiro*. Maragogipe'nin büyük dirseğine giriyor. Guma mutlu. Kızın adı Livia. Adı Livia olan hiçbir kadın tanımıyor. Livia kendisiyle birlikte olduğu zaman bütün yarışları yitirecek Manuel Reis, çünkü Maria Clara gibi limanın eski şarkılarını söyleyecek Livia. Iemanja duydu Guma'nın kendisini ve kadını yolladı.

Denizci kadınlarının yazgısının mutsuz olduğunu söyleyen bir liman şarkısı vardır. Denizcilerin yüreğinin, rüzgâr gibi, hiçbir limana bağlanmayan gemiler gibi uçarı, vefasız olduğu söylenir. Ama her teknenin pruvasında bir ad vardır. Başka limanlara gidebilir bir gemi, yıllar boyu seferde kalabilir, ama hiçbir zaman unutmaz limanını; her zaman döner gelir oraya. Deniz insanının da yüreği böyledir: Kendisine, yalnızca kendisine ait olan kadını asla unutmaz. Limanda bir yığın kadınla düşüp kalkan Xavier, kendisine 'Caboré' adını takan kadını hiçbir zaman unutmadı; o karnında çocukla giden kadını. Guma da hiç unutmayacak Livia'yı, pek az gördüğü Livia'yı. Maragogipe'ye varıyor.

Müşteriler bekliyor kendisini limanda. Dönüşte yükleyeceği sigaraların pazarlığını yapıyorlar. En yakın meyhanede bir tek atıyor Guma, sonra hemen demir alıyor.

Burada, hızlı gitmek gerek, çünkü burada görünür kır at. Bilmem kaç yıldır –kimse bilmiyor hesabını– denizlerde dolaşıp duruyor kır at! Irmak kıyısındaki ağaçlıklarda böyle niçin koşup durduğunu kimsecikler bilmiyor: *Engenho*'ların,¹ eski feodal şatoların kalıntıları şimdiki kır atın, durmadan koşan hayalet atın mülkü.

---

1. *Engenho*: İçinde bir şekerkamışı değirmeni bulunan, Kuzeydoğu Brezilya tarım işletmele-ri.

Onu gören çıkamaz buralardan. Özellikle mayıs aylarında görünür, çılgınlıklarının ayıdır mayıs. *Saveiro*'suyla ilerliyor Guma, elinde olmadan, hayalet atın hüküm sürdüğü ağaçlıklara bakıyor.

Lânetli bir ruh olduğu, adamlarını öldüren kötü yürekli bir bey olduğu söyleniyor; hayvanlarını öldürünceye kadar çalıştırmış. Şimdi, kır ata dönüşmüş işte, ırmak boyunca koşturarak yaptıklarının bedelini ödüyor. Hayvanlarına yüklediği gibi ağır bir yük taşıyor sırtında. Ağaçlıkta koştuğu zaman, ağır yükün altında gıcırıyor koşumları. Geçtiği zaman toprak zangır zangır titriyor. Onu görenler çıkamaz buradan. Biri acıyıp da şatosunun yapımında kullanılan taşlarla yüklü ağır sepetlerden kurtarınca kadar işte böyle koşup duracak. Yıllar yılı koşup duruyor işte böyle.

Guma'nın duyduğu gürültü kır atın gürültüsü. Bir gün ormana gidip bu beyi köleliğinden kurtarmak geçiyor Guma'nın içinden. Guma mutlu. *Saveiro* kayıyor ırmakta, ardında hayalet atın toynaklarının çıkardığı gürültü, hızla ilerliyor. Başka bir nedenden dolayı da hızla ilerliyor, çünkü Livia'yı görmek için yarın limanına dönmek istiyor Guma.

Hiçbir sefer bu kadar uzun gelmemiştir. Üstelik daha yapılması gereken bir yığın şey var: Cachoeira'da yük boşaltacak, yük almak için yeniden Maragogipe'ye uğrayacak, sonra Bahia'ya inecek. Geri dönmek için sabırsızlanan biri için uzun bir yolculuk! *Saveiro*'da onunla birlikte olması, kendisi için şarkı söylemesi, *Valente*'yi yarışlarda kazandırması pek öyle uzun sürmeyecek, yakın. Bu nedenle, acele etmesi gerek, çünkü bu sefer çok uzun, tam iki gün.

Kıydan selâmlıyorlar Guma'yı. Meyhanede iğne atsan yere düşmez. Hep böyle hareketlidir Cachoeira Limanı; dört bir yandan tekne gelir buraya; bugün de bir Bahiana Kumpanyası gemisi bağlı rıhtıma. Sabahın üçüne doğru demir alacak, bu nedenle uyumuyor denizciler; hepsi meyhaneye dolmuş, *cachaça* içip kadınlara sarılıyorlar. Guma aralarına karışıp kendine bir *cachaça* söylüyor. Kapıda bir kör, gitar çalıyor. Kadınlar olur olmaz gülüp duruyorlar. Ama bir kadın, hayatından yakınıyor bir denizciye:

— Herkes sefil mi sefil... Müthiş yoksul! Kimsenin elinden bir şey gelmiyor, bir lokma ekmek için bile...

Bir gün önce sandalcılarla kentli delikanlılar arasındaki kav-

gayı anlatıyorlar Guma'ya. Kadına gitmişlermiş. Delikanlılar çok içmişmiş: Aralarından biri, Traira ile birlikte olan bir kadının odasına girmek istemiş, 'Maria da Graça'nın sandalcısı Traira'nın. Kapaıı tekmelemeye başlamış delikanlı. Traira kalkıp kapıyı açmış, delikanlı küt diye içeri yuvarlanmış. Hemen kalkmış, küfürler yağdırmaya başlamış, kadının kendi kadını olduğunu, çenesinin dağılmasını istemiyorsa 'pis Zenci'nin çekip gitmesini bağııırmış. Altı kişiymişler; gülüyorlarmış, başına bir iş gelmesini istemiyorsa basıp gitmesini bağıııyorlarmış Traira'ya. Kan beynine sıçramış Traira'nın ve bıçağını kaptığı gibi fırlamış.

— Altı kişiye karşı tekbaşına. Kazanması için bir mucize gerek, diye açıklamada bulunuyor, iriyarı Zenci Josué. Tekbaşına olduğu için altta kaldı. Yenildi, ama şerefiyle. Bunun üzerine oraya gittik, canlarına okuduk, hallerini görsen ağlardın... Tabanları yağlayıp kaçtılar. Aralarından biri de bir kadının karyolasının altına saklandı.

Kahkahayla gülüyorlardı, Guma da gülüyordu.

— İyi etmişsiniz!.. Ayaklarını denk alır teresler.

— İşin asıl yanını bilmiyorsun. Hepsi tüccarların yanında çalışıyorlar. Bugün herkes bunun sözünü ediyor! Dört bir yanda konuşuluyor ki aklın almaz. Karılar gibi çen çen edip duruyorlar. Öfkelenmişler. Hepsi de yeni kura neferi, bu yakınlarda bir kışlaya gidiyorlar, talimden sonra kadınların orada bekleyeceklermiş bizi.

— Bir kötek daha istiyorlar...

— Üniforma giyince adam olacaklarını sanıyorlar, dedi güleerek açık saçlı bir melez.

— Biraz sonra kadınların oraya gidiyoruz biz. Sen de bizimle geliyor musun?

Guma eliyle böyle bir niyeti olmadığını belirtti. Başka bir durumda hemen onlara katılır, bundan dolayı da mutluluk duyardı; çünkü kavgadan kaçtığı görülmemiştir. Şimdi bundan kaçınıyorsa bunun bir nedeni vardı, denizden gelen bir şarkı dinlemek ve Livia'yı düşünmek için *saviero*'ya dönmek istiyordu.

— Ne? Gelmiyor musun? diye şaşkınlığını belirtti Josué. Senin gibi yürekli bir arkadaştan böyle bir şey beklemiyordum.

— Benim sorunum değil, diye açıklamada bulunmak istedi Guma

— Ne dedin? Denizci değil misin sen?

Guma, kaçamak yolunun bulunmadığını anladı. Onlarla gitmeyecek olursa, elini kimse sıkmazdı limanda.

— Sözümü geri alıyorum. Geliyorum sizinle.

— Emindim bundan!..

Biraz sonra Traira geldi, kafayı bulmuştu biraz. Haykırışlarla karşılandı:

— İşte Traira! Sapına kadar erkek!

Traira selâmladı:

— Herkese iyi akşamlar! Ve yaşasın bahriye!..

Guma onu pek az tanıyordu. Bahia'ya pek gelmiyordu, ama körfezin hemen hemen bütün limanlarına tütün taşırdı. Karınca renginde, pancar suratlı bir melezd, bıyıkları bakımlıydı, saçı kazınmıştı. Josué onu tanıttı Guma'ya:

— Bu Guma, cesur bir Zenci...

— Tanıyorum, dedi Traira.

Dişlerinin arasına bir kürdan sıkıştırmış gülüyordu. Çizgili bir gömlek giymişti, komik bir biçimde eğildi:

— Senden söz edildiğini duydum... Sen değil miydin?..

— Ta kendisi. Küçük bir tekneye atladı, fırtınanın içine daldı ve 'Canavieiras'yı kurtardı.

— Senin gibi cesur birisi için müthiş bir eğlence var bugün.

— Josué anlattı bana.

— Tekbaşımaydım ilkin. Canıma okudular. Ama sonra...

— Bu hale getirdik! — Josué elini açıp kapadıktan sonra açık avucunu masanın üzerine koyarak anlaşılmasa bir hareket yaptı. Gençleri nasıl ezdiklerini anlatmak istiyordu.

— Şimdi patırtı çıkarmak istiyorlar. Hepsinin oraya gideceği söyleniyor.

Sokaktan uygun adım sesleri geliyordu. Manga geçiyordu.

— Sağa çark, marş! diye bir komut duyuldu.

...Ve yeri döven ayak sesleri. Josué bir *cachaça* daha söyledi.

Traira konuştu:

— Oraya gidiyoruz, öyle değil mi arkadaşlar? Yoksa geç kalaçağız ve kaçtığımızı söyleyecekler.

Hesabı masaya bırakıp dışarı çıktılar. On iki kişiydiler. Gemi-leri erken kalkacağı için Bahiana gemisinin tayfaları gelemiyordu,

gemide olmaları gerekiyordu. Aralarından biri sızlanıp duruyodu:

— Çok iyi bir fırsattı! Ben ki gölgeme bassalar hır çıkarırım... Talihe bak sen!..

Dereden tepeden konuşarak kadınların sokağını tuttular, kavgayı unutmışlardı sanki. Balıkçılıkla ilgili şeyler anlatıyorlardı; çirroz gibi zayıf biri, hısımlarından birinin evinde yediği pastayı ballandıra ballandıra anlatıyordu. Kamburunu çıkarmış Traira dinliyordu; kazınmış kellesi sokak lâmbalarının ışığında parlıyordu. Ama, kadınların sokağına vardıklarında bağırımaya başladılar:

— Geliyoruz!

Gelip geçenler şaşkınlıkla bakıyordu. İlginç bir topluluktu. Denizci oldukları ta uzaktan anlaşılıyordu, çünkü bütün denizciler gibi paytak paytak, çağanoz gibi yürüyorlardı. Sanki güçlü bir rüzgâr savurup duruyormuş gibiydi vücutlarını. Genç bir çocuk, belki de on altı yaşında, kendinden yaşlı arkadaşına:

— Denizciler geliyor, dedi. Gidelim buradan!

Öteki kabarıp sigarasından bir nefes çekti:

— N'oluyor sana? Denizciler de herkes gibi insan değil mi yani? Benim korktuğum falan yok.

Herkes bağırıyordu. Yaşlı biri homurdanarak geçti:

— Polis yok ki... Haydut sürüsü. Hayat hakkı yok namuslu insana... — Ve pencereden sarkan kadınlara kıskançlıkla bakıyordu.

Topluluk iki çocuğun yanından geçti. Kendine havalar veren yeniyetmenin salıverdiği sigara dumanı doğruca Josué'nin suratını ortaladı.

— Kasıtlı mı yaptın ulan insan müsvettesi?

Davranışında bir kasıt bulunmadığını titrek sesiyle açıkladı. Arkadaşı da yardım etti açıklamasına. Josué kuşkuyla bakıyordu. Topluluk biraz ileride durmuştu.

— Ötekilerin casusu olmayasın?

— Biz kendi yolumuzda gidiyorduk. Bizim olan bitenle bir ilgimiz yok şef.

— Ben kimsenin şefi değilim. Bir hakaret bu!

Traira, Josué'ye bağırıldı:

— Boş ver hadi, çabuk gel buraya, Allahın adamı. Geç kalıyoruz.

Bu sırada velet yalvarıp duruyordu:

— Vurmayın bana, allahaşkına. Hiçbir şey yapmadım ben.

Josué elini indirdi:

— Haydi, bas bakalım, çekil yolumdan!

— N'oldu?

— Hiç. Veletler korkudan altlarına yaptılar.

Evlerden birine girdiler. İriyarı bir melez kadın kalçalarını kıvırtarak dışarı çıktı.

— Ne istiyorsunuz?

Josué, kadını çenesinden tuttu:

— İşler nasıl yavru?

— Yavrusundan başlatma şimdi. Ne işiniz var burada? Dünkü gibi cingar mı çıkartacaksınız? Sonra gene polise ben hesap vereceğim. Hadi çıkın dışarı!..

— Böyle konuşma Tiberia. Kızlarla biraz eğlenmeye geldik, o kadar. Yani artık kızların yanına gelemeyecek miyiz?

Kuşkuyla bakıyordu hatun:

— Ne istediğinizi biliyorum ben. Cingar çıkarmaya geldiniz, başka bir şey için değil. Her şeyimiz birbirine denk, kıçımız trampet çalıyor sanıyorsunuz, sanki bir uyuzumuz eksik kaşınmak için...

— Bütün istediğimiz biraz bira içmek Tiberia.

İçeri girdiler. Salonda, masanın çevresinde oturan kadınlar korkuyla bakıyorlardı. Denizcilerden biri Guma'ya birşeyler söyledi:

— Yabani hayvan sanıyorlar bizi, hortlak görmüş gibi bakıyorlar.

Biraz geçkince sarışın bir kadın, Traira'ya seslendi:

— Gene kavga çıkartmaya mı geldin, hergele? Boyun devrilsin. Bugün, karakola gitmek zorunda kaldım.

— Seninle dün başladığımız işi bitirmeye geldim Lulu. Yatak işi yarım kalsın olmaz.

Masanın çevresine oturdular. Bira getirildi. Yalnızca beş kadın vardı. Tiberia uyardı:

— Hepinize yetecek kadar kadının yok. Hepsi topu topu beş tane.

— Ötekiler başka evlere gidecekler, diye açıklamada bulundu

Traira.

— Ama önce hep birlikte birer bira içeceğiz... ve Josué elini masaya vurarak hemen bira getirmeleri istedi.

Sonra kimileri öteki evlere gitti. Gençlerin talimden döndüklerini duyar duymaz dışarı çıkıp kavga zamanı bekleyeceklerdi evin yanında. On iki kişiden masada yalnızca Traira, Josué, dudağı yaralı çelimsiz melez ve Guma kaldı. Çoktan kafayı bulmuş olan Josué, Guma'ya sırnaşıp duruyordu:

— Senin ne biçim arkadaşın olduğumu bilemezsin, şerefsim... Limanda, benim huzurumda senin hakkında kimse kötü bir kelâmda bulunamaz.

Dudağı yaralı olan konuştu:

— Babanızı tanıdım. Birini öteki dünyaya postaladığı...

Guma yanıtlamadı. Bir kadın bir gramofon getirdi. Josué küçük bir melezle odaya girdi. Traira yaşlı sarışınla gitti. Tiberia boş bira şişelerini sayıyordu. Dudağı yaralı adam başını masaya dayadı. Bir kadın yaklaştı ona:

— Şimdi ben yani erkeksiz mi kalacağım?

Ve adamı neredeyse sürükleyerek götürdü. Zayıf melez söyleyip duruyordu:

— Buraya kavga için geldim, ama mademki buradayım...

Ve o da bir başka kadınla gitti.

Guma'nın payına düşen genç esmerin bu meslekte yeni olduğuna anlaşıyordu. Odada hemen soyunmaya başladı:

— Bana bir konyak ısmarlamayacak mısın, yakışıklı?

— Olur.

— Tiberia! Bir konyak getir.

Yarı çıplak durumda, araladığı kapıdan bardağı aldı. Guma'ya birazını verdikten sonra bardağı bir dikişte içti. Dilini şaklatarak "Mersi," dedi. Yatağa sırtüstü uzandı.

— Ne bekliyorsun orada? (Guma yatağın ayakucuna oturmuştu.) İstemiyor musun?

Guma ayakkabısını, ceketini çıkardı.

— Başka bir şey için geldiğine inanmaya başlıyorum, dedi kız.

— Hayır. Bunun için.

Odayı bir mum aydınlatıyordu. Lâmbanın yanmış olduğunu açıkladı kız: "Cachoeira'da elektrik hizmetleri çok kötü." Guma

yatağa uzanmış, konuşan genç kadına bakıyordu. Çok gençti, ama yaşlanmakta gecikmeyecekti. Kendi anası da aynı hayatı yaşamıştı. Çok acınacak bir yazgıydı. Kadına sordu:

— Adın ne senin?

— Rita, — ona doğru döndü — Rita Maria da Encarnaçao.

— Güzel. Uzun bir ad. Sanırım buralı değilsin?

Rita dudak büktü.

— Görüyorsun... Buradayım, çünkü... — Cümlelerin gerisini belirsiz bir hareket ve kederli bir bakışla açıkladı. — ...Ama başkenttenim.

— Bahia'dan öyle mi?

— Nereden olacaktım ya? Yoksa beni köylü mü sandın?

— Bu hayata girmek için çok genç olduğumu düşünüyorum.

— Felâketin yaşı yoktur.

— Kaç yaşındasın?

Mumun gölgesi kerpiç odada hayaletler çiziyordu. Kadın bir bacağı uzatıp Guma'ya baktı.

— On altı. Neden ilgilendiğini sorabilir miyim?

— Çok gençsin ve şimdiden bu hayatın içindesin. Dinle, bir kadın tanıyorum... (Anasını hatırlıyordu)... Çok çabuk ihtiyarladı.

— Bana öğüt vermeye mi geldin? Denizci misin, yoksa rahip mi?

Guma gülümsedi:

— Öylesine konuşuyorum işte... Üzüyor beni, hepsi bu.

Kadın, yatakta doğrulup oturdu. Elleri titriyordu.

— Bana acımana izin vermiyorum. Niçin geldin buraya?

Ve — kimbilir niçin? — birden utanıp bir çarşafa sarındı. Guma kederlenmişti, kadının kendisine hakaret etmesinin önemi yoktu. Kadını güzel buluyordu, daha on altı yaşındaydı ve annesinin bu yaşını düşünüyordu. Acımişti kadına, kadının kendisine söyledikleri daha da acılıydı. Elini kadının omzuna öylesine bir incelikle koydu ki kadın dönüp baktı ona:

— Özür dilerim...

— Tanıdığım kadının kim olduğunu biliyor musun? Anamdı. Onu gördüğüm zaman çok gençti, ama batık bir tekne gibi yıpranmıştı... Güzelsin, küçük bir kızsın. Niçin buradasın? — Ve nedenini bilmeden bağırıyordu. — Burada işin yok senin! Buraya göre ol-

madığın daha ilk bakışta anlaşıyor.

Örtüye daha da sarınıyordu genç kadın ve üşümüş gibi, vücudu kırbaçlanıyormuş gibi titriyordu. Bağırduğuna pişman oldu Guma.

— Buraya göre değilsin sen. Niçin gitmiyorsun?

Anasıyla konuşan bir oğulun sesi gibi okşayıcıydı sesi. Annesine söylemek istediklerini ona söylüyordu.

— Nereye? Burada bir bataklığa düşüyor insan. Tutunacak bir ağaç dalı yok. Bir sap ot bile yok...

Ağlayacak gibiydi.

— Neden gelip söyledin bunları bana? Hayatımdan çok hoşnutum. Geldin hırpaladın beni. Böyle davrandığın için eline bir şey geçmeyecek.

Mumun ışığı bir gidip bir geliyordu.

— Hayır, Bahia'dan değilim. Oraya adım bile atmadım. Alagoinhas'tanım; buradayım, çünkü utaniyorum. Gezgın satıcıydı adam. Alnı karalı olarak ayrıldım memleketten. Çocuğım öldü.

Elini Rita'nın başına koydu. Sessizce hıçkırıyordu, başı önüne düşmüştü.

— Peki, söyle ne yapabilirim?

Kapıya vuruldu. Guma, Josué'nin sesini duydu:

— Guma!

— Ne var?

— Geldiler... Çabuk ol!

Sokaktan gürültüler, ayak sesleri geliyordu. Kadın, Guma'yı kolundan yakaladı:

— N'oluyor, ne var?

— Asker adayları. Kavga çıkacak.

Guma yataktan atlamak istedi. Kadın iki kolundan da tutmuştu, korkuyor gibiydi, gözleri hâlâ yaş doluydu. Son umuduna, uçurumun kıyısındaki bir ağaca sarılır gibi sarılmıştı ona.

— Hayır, gitmiyorsun.

Kadını okşadı.

— Bir işe yaramaz. Bırak.

Kadın ona anlamaksızın bakıyordu:

— Peki ben ne olacağım? Ya ben? Gitmeyeceksin. Bırakmıyorum seni... Sen benimsin. Ölüme gidemezsin şimdi... Sen ölür-

sen, ben de kendimi öldürürüm.

Odadan çıktı, koridorda –bağıra çağıra içeri giren gençlerin gürültülerine karşı– hiçkırıklarını duyuyordu kadının hâlâ:

— Peki ben?.. Ben de ölürüm!

Askeri birlik aşağı yukarı yetmiş kişiydi, bunlardan evli olan ikisi gelmemişti. Kavganın böyle sonuçlanmasının nedeni de sayıları oldu. Odalara baskın yapıp kadın ve erkeklere vurmaya başladılar; denizciler karşı koydular. Traira mı ilkin bıçağı sapladı, yoksa delikanlı mı önce ateş etti, kimse bilemedi. Polis geldiğinde, denizciler evin arkasından kaçmışlar, duvardan atlayarak limana ulaşmışlardı; bir denizcinin peşinden arama yapmaya gidilmeyecek kadar tehlikeliydi liman. Bıçaklanan genç öldü. Bir başkasının yarası önemli değildi, kolunda bir bıçak yarası. Kan izleri, kurşunun Traira'yı yaralamış olduğunu gösteriyordu; acemi askerlerin çavuşu yarasının göğsünde olduğunu söylüyordu, delikanlı ateş ettiği zaman görmüştü.

— Melez çıkardı bıçağı, ama sonra iki büküm uzaklaştı. Kurşun göğüsten girdi, eminim. Limana ulaşamaz...

Genç kadın da ölmüştü. Çavuş ateş ettiği zaman Guma'ya siper olmuştu. Ama Rita'yı kimsenin düşündüğü yoktu, alt yanı bir orospuydu işte. Delikanlıya gelince, memleketin tanınmış bir ailesinin çocuğuydu; avukattı babası. Komiser telâşla kafasını bir yere çarpmıştı –çağırma geldikleri zaman uyuyordu–, Rita'nın cesedine baktı ve ayağıyla itti.

— Peki ya bu? Niçin?

Sarışın kadın da şaşırmıştı.

— Çarpılmış gibiydi. Odasından çıktığında sanki delirmişti; kendisiyle birlikte olan denizciye sarıldı, odasına götürmek istedi. O sırada ateş etmeye başladılar. Denizciye siper oldu ve kurşunları yedi...

— Dostu muydu?

— Sanırım bu gece tanıdıydı onu... –başını salladı. – ...Bir şey çarpmış olacak...

Ötekiler de anlamıyorlardı. Kimse anlamamıştı. Arındığını, kendisine göre olmayan bu hayatı bıraktığını kimse bilmiyordu. Ve aşkı için bu hayatı bıraktığını. Ama, evin maması Tiberia, göz-

leri korkudan faltaşı gibi açılmış, yineleyip duruyordu:

— Bir şey oldu, bir şey çarptı...

Valente'den oldukça uzakta suya atladı Guma. *Saveiro*'suna kadar yüzüp tekneye çıktı. Karşısında bir silüet belirdi:

— Guma? dedi fısıltıyla.

Josué'ydi. Beline kadar çıplaktı. Körfezin suları yükseliyordu ve tekne limandan oldukça uzaktaydı.

— Çok boktan bir maceraydı... Traira burada, yüze yüze getirdim. Anamdan emdiğim süt burnumdan geldi.

— Niçin burada?

— Kötüleşti, Guma. Onu Bahia'ya götürmek gerek. Zavallıyı yakalarlarsa işi bitik. Karnında bir kurşun var.

Rıhtımlar boştu; ışıklar içindeki Bahiana Kumpanyası gemisine tek tük yolcu geliyordu. Sandallar açılmıştı. Josué açıkladı:

— Onu getirdiğim zaman, herkes bir yana tüymüştü. Bir tek Valente vardı. Bir tekne olsaydı götürürdüm onu, ama benim sandalla olacak bir iş değil, dayanamaz sonuna kadar...

— Nereye yatırdın onu?

— Sintinede şimdi. Yarasını sardım. Sanırım şimdi uyuyor.

— Ne yapacağım onu?

— Doktor Rodrigo'ya götür. İyi yürekli bir insandır, ona bakar. Sonra da bir yere sıvışır.

— Tamam!

Guma feneri eline alıp sintinede yatan Traira'ya baktı. Yara-dan artık kan akımıyordu. Ölü gibiydi Traira. Yalnızca soluk alıp verişini yaşadığını gösteriyordu. Yüzü solgundu; fener, kazınmış başını parlatıyordu. Josué konuştu:

— Çabuk ol çocuk, polis neredeyse gelir!

Guma'nın manevra yapmasına yardım etti ve tekne hareket edince suya atladı. Elini salladı veda niyetine:

— Gene görüşürüz!.. Bu Zenciye güvenebilirsin.

Limandan çıkarken, Bahiana gemisinde alışılmadık bir hareketlilik gördü Guma. Bir yığın insan çıkıyordu gemiye, yüksek sesle konuşarak. Hiç kuşkusuz polisti. Guma dümendeydi. Elinden geldiğince ilerliyordu *saveiro*. Feneri söndürmüştü Guma, büyük bir dikkatle yönetiyordu tekneyi, ırmak kayalıklarla doluydu ve ge-

ce karanlıktı. Geminin birinci çağrısını duydu. "Önümde daha bir saat var," diye düşündü, bir saatlik mesafe, gemiden kurtulmak için bir saat. Tek çıkar yol ırmağın bir büküne gizlenmek ve geminin geçmesini beklemektir. Ama bir arama yaparlarsa da Traira'yı bulurlarsa, işi bitikti. Belki hapisaneye bile gidemezdi. Bu yörede böyle bir şey yoktu. Belki sırtında bir bıçakla suyun üzerinde yüzerdi. Öçlerini can çekişen Traira'dan almazlardı, ama birinden kesinlikle öç alırlardı. Delikanlı iyi bir ailenin çocuğuydu, saygıdeğer insanların çocuğu... Guma çevresine baktı. Deniz sakindi, rüzgâr esiyordu, tatlı bir meltem götürüyordu tekneyi. Deniz kendi insanlarına yardım ediyordu. Bir dosttur deniz, vefalı bir dosttur.

Mavi suyun üzerinde kayıyor *saveiro*. Bir kayalığı dolanıp dar bir kanala giriyor Guma. Gözleri dikkatli, güçlü elleri dümende. Traira inliyor sintinede. Guma sesleniyor:

— Traira... Duyuyor musun, Traira?

Yanıt yerine inlemeler çoğalıyor. Dümendenden ayrılamaz Guma. Kanalda tekneyi başıboş bırakmak çok tehlikeli.

— Geliyorum... Biraz bekle.

Inlemeler sürüyor, acılı. Traira'nın öleceğini düşünüyor Guma. *Saveiro*'sunda ölecek ve polisler onu burada bulacaklar. Öçlerini Guma'dan alacaklar. Bundan korkmuyor; istemediği şey, pisi pisine ölen Traira'nın cesediyle yalnız kalmak. Bıçağını çekmemeliydi Traira. Ötekilerin sayıca çok olmalarına karşın, kaçıp meydana boş bırakacak korkaklardan değildi. Ama Guma düşünüyordu. Kim olsa onun gibi davranır, bıçağını çekerti. Traira ölmek üzere, kafa patlatmanın gereği yok. Cesedi limana kadar götürebilmek için, yapılabilecek bir aramadan kurtulmalı ve onu arkasından gözyaşı dökerek olanlara teslim etmeliydi.

Kanaldan çıktılar. Guma feneri yakıp sintineye yaklaşıyor. Traira dönmeyi başarmış, yan yatıyor. Yarasından kan sızıyor.

— Bir şey mi istiyorsun kardeş? diye soruyor Guma... Bahia'ya gidiyoruz.

Traira'nın hareketsiz gözleri Guma'ya dönüyor:

— Su...

Guma asmakabağım alıyor, aşağı iniyor, ağzını yaralının dudaklarına yaklaşıyor. Güçlkle içiyor suyu Traira, sonra yeniden sırtüstü dönüyor, karnı havada. Gözlerini dikip Guma'ya bakıyor:

— Guma mısın?

— Evet, benim.

— Öteki öldü, öyle mi?

— Evet.

— Hiç kimseyi öldürmemiştim şimdiye kadar... Belâyı kendimiz arıyoruz...

— Başka yolu yoktu.

— Karım ne yapacak şimdi?

— Evli misin?

— Santo Amaro'dan evliyim. Üç küçük kızım var... Ne olacaklar şimdi?

— Önemli değil. Onların yanında iyileşeceksin.

— Polis arıyor mu bizi?

— Evet, ama atlattım.

— Peki, öyleyse sen dümene git.

Guma yukarı çıkıyor. Kaygılı Guma, çünkü Traira'nın karısı ve üç kızı var! Kim bakacak onlara? Denizcinin evlenmemesi gerektiğini söyleyen yaşlı Francisco haklı. Bir gün başına bir felâket gelir ve çocuklar aç kalır. Ama gene de evlenmek istiyor Guma. Livia'yı *saveiro*'suna getirmek, oğul sahibi olmak istiyor. Traira'nın boğuk sesi onu çağırıyor:

— Guma!

Guma iniyor. Traira başını kaldırmaya çalışıyor:

— Geminin düdüğünü duydun mu?

— Hayır.

— Ben duydum. Yola çıkıyor şimdi. Yapacak bir şey yok. Onunla geliyorlar, öyle değil mi?

Guma, Traira'nın polisleri kastettiğini biliyor. Yadsımıyor. Traira sürdürüyor konuşmasını:

— Bizi yakalayıp hemen öldürecekler.

Susuyorlar. Fener, Traira'nın acıyla kasılan yüzünü aydınlatıyor.

— Artık bir tek çare var. Ben nasıl olsa öleceğim. Yardım et yukarı çıkıp suya atlayayım. Geldikleri zaman beni bulamasınlar.

— Saçmalıyorsun, ahbab. Tekne nasıl yönetilir biliyorum hâlâ.

— Su ver bana.

Biraz su verdikten sonra yukarı çıkıyor Guma. Evet, şimdi dü-
dük çaldı gemi. Hiç kuşkusuz limandan ayrılıyor, peşlerine düşe-
cek. Yerlerini saptadıkları zaman işleri tamam. Gemi yoluna de-
vam edecek, silâhlı adamlar da hesaplarını görecekler. Sonra da
direndiklerini söyleyecekler: Bıçak, boğaz boğaza gelince bir işe
yarar. *Saveiro*'ya atladıkları zaman ellerinde tabanca olacak, silâh
kullanacaklar. Traira ile Guma bu akşam görecekler Janaina'yı.
Bir daha göremeyecek Livia'yı; ihtiyar Francisco'yu da göremeye-
cek artık. *Saveiro* ilerliyor, rüzgârı arkasına almış. 'Valente' elin-
den geleni yapıyor, ama bu 'Valente'nin son yarışı, kurşun altında
kalbura dönecek ve belki kaptanıyla birlikte sulara gömülecek. Fe-
neri artık körfezde parlamayacak, ırmakta sefer yapamayacak; Gu-
ma, artık Manuel Reisle bahse giremeyecek.

Delikanlı salonda düşüp kalmıştı; kadın da öyle. Guma ancak
şimdi hatırlayabiliyordu kadını. Kendisini kurtarmak için ölmüştü.
Genç ve güzeldi; kendisine yaraşmayan bu hayatı bırakmıştı. Öl-
memiş olsaydı, *cachaça* kadehinin dibinden ayrılamayacak, zama-
nından önce yaşlanacaktı. Bir denizci kadını gibi öldü. Halktan
bir kız göğsüne kurşun yiyerek ölmez. Guma'nın kadınıydı o, Jana-
ina biliyor bunu, Aioca topraklarında onunla birlikte dolaşacak,
Dalgakıran kayalığında kendine hizmetçi yapacak onu. Genç ve
güzeldi. Bir deniz adamı için öldü; cesedi mezarlığa gidecek, ama
hiç kuşkusuz Janaina gelip bulacak onu, kendine nedime yapacak.

Bir gürültü duyuyor Guma. Sanki biri sürünüyor *saveiro*'da.
Biri var, evet. Teknenin bordasına doğru birisi usulca ilerliyor.
Bakmak için dümeni bırakıyor Guma. Traira kendini denize at-
mak üzere. Guma üzerine atılıyor. Karşı koyuyor Traira: işi bitir-
mek istiyor; Guma'nın kendini feda etmesini istemiyor. Kazınmış
kafası fenerin ışığında parılıyor. Guma onu sintineye sürüklüyor.
Traira şükran duygusu ve gururla bakıyor Guma'ya... Limanın ya-
sasının böyle olduğunu biliyor, Guma saygı duyuyor yasaya, bunu
da biliyor. Öyleyse ikisi birden ölecekler. Guma'dan bir şey isti-
yor:

— Fazla bir bıçağın var mı?

— Evet. Ne yapmak için?

— Bana ver onu. Bir erkek gibi ölmek istiyorum. Hâlâ bıçak
tutabilir elim...

Ve güçlükle gülümsüyor.

Guma bı a ı verip yukarı çıkıyor. O da kendini savunacak. Canlı yakalanmış bir balık gibi öldürülmesine izin vermeyecek. Vurup d  t   zaman bırakacak elindeki bı a ı. Artık Livia'yı göremeyecek; bir başkasıyla evlenecek Livia, bir başkasından çocukları olacak. Ama o, Livia'nın adını söyleyecek ölürken. Ne yazık ki Rufino yanında değil. Zenci burada yanında olsaydı, Livia'nın adını koluna d verdi.

Bir *saveiro*'nun fenerini görüyor. Kim gelebilir? Kısa bir süre sonra öğrenecek bunu. Bir dostsa eğer, her şey yoluna girebilir. *Saveiro* yaklaşıyor; Jacques'ın *saveiro*'su. Daha bu sabah rıhtımda d v    lerdi. Ama Guma ona başvurup yardım isteyebilece ini biliyor, limanın yasası böyle çünkü.

Guma'nın fener işareti üzerine, duruyor Jacques'ın *saveiro*'su. Jacques korkmu . Guma'nın    alacağını sanıyordu, ama Guma olan biteni, izlenmesini anlatıyor. Traira sintinede. Jacques duraksamıyor. Traira'yı kendi *saveiro*'suna alıyor. Soluk solu a Traira.  lmek  zere.

— Maragogipe'de bekliyorum, diyor Guma.

— Tamam.

— İyi yolculuklar. İki tekne de yola çıkıyor. Artık i ler yolunda. Cachoeira yönüne giden Jacques'tan kimse ku kulanmayacak, 'Valente' deyse bir şey bulamayacaklar. Kadınlar dışında hiç kimse Guma'nın kavgaya katıldığını ileri süremez; böyle durumlarda, kimse kimseyi tanımayla kalkı maz. Özgür olacak.

Geldiler, aradılar —sintinedeki kan lekelerini yıkamı tı— ve bıraktılar. Jacques gelmekte gecikmedi. Guma sigaraları yüklüyordu. Biraz sonra tekneler birlikte yola  ıktılar. Jacques seferini yarıda kesmi ti, sonuna kadar onunla birlikte gidecekti. Traira  lmemi ti; teknenin dibinde inliyordu. Bahia'ya vardıklarında sabah oldu a ilerlemi ti. Kavgadan haberli olan limana gireli epeyce olmuştu gemi. Jacques *saveiro*'da kaldı. Guma, Doktor Rodrigo'yu aramaya gitti. Traira inliyor, karısını,    kızını sayıklıyordu. Kendisinden geçmişti, kocaman bir gemi görüyordu sayıklamasında, bir transatlantik, kendisini denize atmaya geliyordu. Gerçekte bir gemi değildi bu, kara bir buluttu, bir fırtına bulutu demir atmı tı li-

mana. Limana bir gemi yanaşmıştı. Bir bulut yanaşmıştı limana. Birini öldürmüş olan Traira'yı gelip alacaktı, almak için gelmişti bir fırtına. Karısı nerede? Vedalaşmak için kızları nerede? Gemiyle gidiyor, bulutla gidiyor. Hayır, gitmiyor, çünkü karısı burada değil, çünkü kızları henüz son veda için gelmemişler. Traira, gemide, bulutun üzerinde, fırtınanın içinde, hâlâ karısından, ailesinden, üç kızından söz ediyor. Kızlarının adı: Marta, Margarida, Raquel.

MARTA. MARGARIDA, RAQUEL

Limanda bilinen, sarsılmaz, değişmez bir gerçek, bir kesinlik varsa, o da şu: Doktor Rodrigo denizci ailesindendir; akrabaları, dedeleri, öteki ataları teknelerle bu denizlerde dolaşmışlar ve ekmeklerini bu denizlerden çıkarmışlardır. Diplomalı bir doktorun kentin güzel sokaklarını bırakıp gelmesinin, limana gelip birkaç kitap, bir kedi ve içki şişeleriyle bir kulübede oturmasının bir tek açıklaması varsa gerçekten, o da denizci bir aileden gelmesidir.

Bir aşk acısı değildi. Yüreğinde onulmaz bir dertten acı çekmeyecek kadar gençti. Hiç kuşkusuz –diye tekrarlıyordu sandalcılar– bir denizci ailesindendi ve denize dönmüştü. Denizde bir tekneyi yönetemeyecek, dolu bir çuvalı kaldıramayacak kadar güçsüz ve zayıf olduğu için, denizcilerin hastalarına bakıyor ve fırtınadan yarı ölü durumda gelenleri hayata döndürüyordu. En yoksulların gömülmesi için para veren ve dullara yardım eden de gerçekte oydu. Sarhoş olup hapisaneye kapatılanları da o kurtarıyordu. Denizciler için elinden gelen her şeyi yapıyordu. Limanda çok saygı duyuluyordu ona. Yalnızca cesur gemicilerin gidebildikleri yerlere kadar yayılmıştı üzü. Başka şeyler de yapıyordu, ama denizciler bilmiyordu neler yaptığını. Denizle ilgili şiirler yazdığını da belki yalnızca Dona Dulce biliyordu; çünkü zayıf buluyordu şiirlerini. Zengin olmasına, yukarı kentte saygınlığı bulunmasına karşın, neden limanda kaldığını Dona Dulce de anlamıyordu. Yıpranmış giysiler giyiyor, boyunbağı takmıyor ve hastalarını –kendisine bir şey ödemeyen bir yığın hastası vardı– ziyarete gitmediği zamanlar pipo içiyor ve durmadan görünümünü değişen denize bakıyordu.

Bir radyosu vardı, insanlar akşamları gelip başka ülkelerin müziğini dinliyorlardı. Evine korkusuzca girip eski, bilgi dolu güzel kitaplarına bakıyorlardı. (Başlangıçta, kendilerini Doktor Rodrigo'dan ayıran kitapların yanında tedirginlik duyuyorlardı.) Çoğu zaman radyoyu kapatıp doktor kendilerini duysun diye liman şarkıları söylüyorlardı.

Limanda, denizcilerin arasında yaşaması, yaşlı Francisco için bir giz değildi aslında. Bir gün doktora sormuştu:

— Babanız denizciydi, değil mi doktor?

— Bildiğim kadarıyla hayır, Francisco.

— Ama dedeniz?

— Tanımadım onu. Babamın da, hayatını bana anlatacak kadar vakti olmadı... diye yanıtlamıştı gülümseyerek Rodrigo.

— Denizciydi, diye üstelemişti Francisco. Tanıdım onu. Bir geminin süvarisiydi. Yiğit bir adamdı, çevresi severdi onu.

Ama Francisco, şu anda bile, yalanı kendisinin uydurmuş olmasına karşın, Rodrigo'nun dedesini tanıdığına neredeyse emindi. Doktorun kökeni hakkındaki inanç buradan kaynaklanıyordu. Doktor Rodrigo'nun bir gün Dona Dulce'yle evlenmesini bekliyordu herkes. İkisi buluşuyorlar, birlikte gezip konuşuyorlardı; ama şimdiye kadar evlilikten söz etmemişti ikisi de. Nè var ki, limanda herkes düşünlerinden söz ediyordu. En yakınları bu konuda doktora imâda bulunmaya bile kalkıştılar, ama doktor gülümsüyor, yıpranmış giysilerine daha bir gizlenir gibi oluyor, konuyu değiştiriyordu. Kitaplarına ve hastalarına –veremli bir çocuk hemen hemen bütün zamanını alıyordu–, deniz seyirlerine dönüyordu.

Başlangıçta, limandaki evlerin sağlık koşulları ve alınacak önlemlerle ilgili olarak sık sık kente gidiyordu Doktor Rodrigo. Önerilerini kimseye dinletemedi. Bunun üzerine gitmekten vazgeçti. Dona Dulce beklediği mucizeden söz etmişti ona. O zaman, her şey güzel olacaktı liman mahallesinde. O zaman, doktor, belki güzel dizeler de yazabilecekti, deniz kadar güzel dizeler.

Bekleme salonu olarak kullanılan odaya girdi Guma. Veremli küçük çocuğunu elinden tutan anneyi dinliyor şişman bir kadın. Bir deri bir kemik çocuk, zaman zaman öyle öksürüyor ki, yürek dayanmaz. Bir köşede küçük bir kız korkuyla bakıyor, ağzını bir

mendille kapatmış. Anne anlatıyor:

— Bazan düşünüyorum da, Tanrı suçumu bağışlasın –ve elini ağzına götürüyor – yanına alsa daha iyi eder diyorum... Dayanılmaz bir acı, hepimiz için. Sonu gelmeyen bir öksürük, bütün gece... Oyun bile oynayamayan küçücük zavallı için hayatın neresinde güzellik? Bazan, Tanrı yanına alırsa bana yardım etmiş olur diye düşünüyorum...

Giysisinin koluyla gözlerini siliyor, durmadan öksüren, bütün bunların çok uzağındaymış gibi görünen küçüğü daha çok okşuyor. Şişman kadın başıyla onaylıyor. Köşede oturan küçük kız soruyor:

— Nasıl yakalandı bu hastalığa?

— Üşütme. Önce zayıfladı, bu hale gelinceye kadar eridi.

Şişman kadın öğüt veriyor:

— Anselmo babaya götürdünüz mü? Diyorlar ki...

— Elinden bir şey gelmedi... Doktor Rodrigo da bizim için bir baba gibi...

— İemanja istiyor onu, diye ekliyor şişman kadın.

Guma soruyor:

— Doktor Rodrigo gecikecek mi, Bayan Francisco?

— Bilmiyorum Bay Guma. Tisurcio içerde, bacağında yarası olan. Hasta mısınız?

— Hayır. Başka bir şey için.

Çocuk öksürdü. Şişman kadın konuştu:

— La Mariana'yı tanırırsınız sanırım? Zé Pedrinho'nun karısı...

— Ha, evet.

— Çiroz gibi zayıflamıştı. Kan tükürüyordu, sanki bir gün ciğerini tükürecek gibi. Bunun üzerine Anselmo baba ona bir şurup verdi, ağaç kabuğundan...

— Mundinho'ya bir yararı olmadı. Üstelik onu Doktor Rodrigo'ya kendisi yolladı. Ama o da bir şey yapamadı. Elinden gelen her şeyi yaptı ama...

Kapı açıldı, Tiburcio topallayarak dışarı çıktı. Üzerine önlük giymiş Doktor Rodrigo görüldü, yüzü zayıf ve kemikliydi. Guma'yı selâmladı.

— Hasta mısınız Guma?

— Sizinle konuşmak istiyorum doktor. Acele bir iş.

— Giriniz.

Ve kadınlara dönerek:

— Bir dakika bekleyin, dedi.

Birkaç dakika sonra birlikte dışarı çıktılar, Rodrigo ceketini giymiş, alet çantasını eline almıştı. Kadınlara:

— İki saat sonra gelin. Şimdi önemli bir olay var.

Kapıda konuşmasını sürdürdü:

— Küçüğün ilacını unutmayın Bayan Francisco, öğle yemeğinden önce...

Rıhtıma vardıkları zaman Rodrigo sordu:

— Ne oldu, anlatın bana.

Guma anlattı. Denizciymiş gibi kendilerinden biri olan Rodrigo'ya güvenebileceğini biliyordu. Bütün kavgayı, Rita'nın ölümünü, Traira'nın yarasını anlattı.

— Delikanlı öldü. Ve Traira çok kötü durumda.

Rıhtımı geçip Jacques'ın *saveiro*'suna atladılar. Doktor Rodrigo hemen sintineye atladı. Traira sayıklıyordu, kızlarını anlatıyordu; adları Marta, Margarida ve Raquel'di. Marta'nın on sekizinci baharını yaşayan bir genç kız olduğunu, Margarida'nın taştan taş sığırayıp ırmakta yüzdüğünü, on dört yaşında ve uzun saçlı olduğunu, daha şimdiden bir genç kız sayılabileceğini hepsi öğrendiler. Ama en çok sözünü ettiği, dört yaşında olup da konuşmakta güçlük çeken Raquel'di. Tek sözcük bile söyleyemiyordu.

— Sayıklıyor, dedi Jacques.

Traira durmadan Marta, Margarida ve Raquel'i sayıklıyordu. Marta çamaşır dikip kendine çeyiz hazırlıyordu, çünkü her an bir kısmet çıkabilirdi; Margarida taşların üzerinde sığıyor, ırmak kıyısında oynuyor, bir balık gibi yüzyordu; Raquel eski bez bebeğiyle konuşuyordu, çünkü bir o anlıyordu söylediklerini. En çok Raquel'i düşünüyordu. Raquel eski bebeğiyle konuşuyor, babası kendisine yeni bir sarışın bebek getireceği için onu bir kenara atacağını söylüyordu. Ve can çekişen baba, Raquel'e, Marta'ya ve Margarida'ya sesleniyordu. Kendisine balık kızartması hazırlamış olan emektar karısını da anıyordu.

Rodrigo yarayı inceledi. Hasta artık bir şey duymuyordu, on-

ların varlığından bile habersizdi. Çevresinde dans eden, gülümseyerek sıçrayan, mutlulukla gülen kızlarından başka kimseyi görmüyordu: Marta, Margarida, Raquel.

Raquel'in kollarının arasında yeni bir oyuncak bebek var, bu seferden getirdiği bebek. Gemiyle gidiyor. Bir buluta binip gidiyor ve Marta, Margarida ve Raquel rıhtımda dans ediyorlar. Traira'nın uzun seferlerden döndüğü, getirdiği armağanları masanın üzerinde sergilediği mutlu günlerdeki gibi, el ele tutuşmuş dans ediyordu kızları. Marta çeyizinin en yeni parçalarıyla şişiniyor, Margarida ırmak kıyısında bulduğu taşların üzerinde dans ediyor, Raquel göğsünün üzerinde bir bebek sıkıyordu.

— Kesin ameliyat...

— Nasıl doktor?

— Kurşunu kesinlikle çıkarmak gerek... Tek çare... Adamı benim eve götürmek gerekiyor. Ailesi var, değil mi?

— Marta, Margarida, Raquel, diyordu Traira.

— Nasıl götüreceğiz? diye sordu Jacques.

Ama çözdüler bu işi de. İlk *saveiro*'yu limanın boş bir yerine götürdüler. Traira'yı bir ağa koydular, ağı bir sırığa takıp Traira'yı omuzlarında taşıdılar. Rodrigo aletlerini hazırlamıştı, hemen ameliyat başladı. Guma ve Jacques ona yardım ettiler ve kesilen etleri, vücudu parçalayan kurşunu, bir balık gibi dikilen etleri gördüler. Traira uyuyordu; artık üç kızından söz etmiyor, onları çağırılmıyordu.

Ameliyat bitince, Guma sordu:

— İyileşecek mi doktor?

— Sanırım dayanamayacak Guma. Çok geç.

Rodrigo ellerini yıkıyordu.

Guma ve Jacques arkadaşlarına bakıyorlardı, solgun yüz, kızınmış baş, koca gövde, parçalanmış karın. Sanki çoktan öteki dünyaya gitmiş gibiydi, bu dünyada değildi artık. Guma konuştu:

— Ailesi var. Bir karısı, üç kızı. Denizci insan evlenmemeli.

Jacques başını eğdi, çünkü bir ay sonra evlenecekti. Doktor Rodrigo sordu:

— Ailesi nerde?

— Santo Amaro taraflarında oturuyorlar.

— Haber vermek gerek.

— Karısı duymuştur... Kötü haber çabuk ulaşır.

— Hiç kuşkusuz polis çoktan basmıştır orayı.

Doktor Rodrigo konuştu:

— Sizler işlerinizin başına dönün. Ben gerekeni yaparım.

Çıkıldılar. Ağır ağır inleyen adama bir kez daha baktı Guma. Doktor Rodrigo yalnız kalınca, pencereden denize baktı. Denizcilerin yaşamı kahr doluydu! Guma evlenmemeleri gerektiğini söylüyordu. Önünde sonunda aile sefalete düşüyordu; açlığın pençesinde kıvranacak Marta'lar, Margarida'lar, Raquel'ler vardı her zaman. Dona Dulce bir mucize bekliyordu. Rodrigo şiirlerine dönmek istedi, ama can çekişen adam, denizden söz eden şiirin boşunallığını hatırlatıyordu. Ve hayatında ilk kez, liman yaşamının acı ve yoksulluğundan söz eden bir şiir yazmayı düşündü Rodrigo.

Sonra, ölüm sessizce geldi. Traira teknede değildi artık. Guma ile Jacques'ı çağırdı Rodrigo. Traira üçünü yatağının çevresinde gördü. Artık inlemiyordu. Elini uzattı, ama gördüğü doktor ve dostları değildi. Yatağının çevresinde kızlarını görüyordu, artık sabah olduğu (güneş odayı doldurmuştu), sandalya ile denize açılması gerektiği için kızları uyandırmaya gelmişlerdi onu.

Elini uzattı, sevecenlikle gülümsedi. Rodrigo ellerini ovuşturuyordu. Marta'nın, Margarida'nın, Raquel'in adlarını söyledi; Raquel'in adını söyledi bir kez daha ve sandalına bindi.

Sandalına bindi.

VIKONTLAR, KONTLAR, MARKİLER VE BESOURO

Guma'nın *saveiro*'suyla gittiği Santo Amaro kenti, İmparatorluğun ağababalarının, vikontların, kontların, markilerin yurdu oldu, ama aynı zamanda Besouro'nun da anayurduydı! İşte bu nedenle, yalnızca bu nedenle –şeker, kontlar, baronlar, markiler ve *cachaça* ürettiği için değil– Santo Amaro'yu sever liman insanları. Besouro orada doğdu; sokaklarında koştu, kan döktü, bıçak salladı, ateşe verdi, dövüştü ve samba söyledi. Santo Amaro'nun hemen yanında, Maracangalha'da bıçakla dilim dilim kestiler onu. Kanı orada aktı. Ve onun yıldızı orada parlar, pırıl pırıl ve koca-

man, Lucas de Feira'nın kadar kocaman hemen hemen. Yıldız oldu, çünkü cesur bir Zenci idi.

Santo Amaro, Besouro'nun anayurdudur. *Saveiro*'sunda sırtüstü yatmış bunu düşünüyor şimdi Guma. Üç gün önce başka şeyler düşünüyordu Guma. Traira'nın öldüğü gün, aklından çıkmayan Livia'yı görecekti. Ama, yaşlı Francisco'nun sözleri, denizde söylenen şarkı, yaşanan örnek (*Mutsuzdur denizciyle evlenen kadın. – Bir denizci evlenmemelidir*), arkasında bir kadın ve üç kız bırakan Traira'nın durumu kafasını bir kez daha karıştırıp onu tasalandırmıştı.

Bir denizci özgür olmalı, diyor şarkı ve günlük olaylar, diyor yaşlı Francisco. Özgür, ama sevmek için değil, dopdolu yaşamak için değil. Ölmek için, denizin anası Iemanja'yla düğün yapmak için. Ölmek için özgür, çünkü onlar ölmek için yaşarlar; tasa bile edinmedikleri, çok yakın, kaçınılmaz bir ölüm. Bir denizcinin bir kadını feda etmeye hakkı yoktur. Yaşamlarının sefaletinden, yoksul evlerinden, geleneksel parasızlıktan, her gün sofraya gelen demirbaş balıktan dolayı değil. Bu tür şeyler vız gelir onlara, katlanırlar, çünkü babalarının evinde alışmışlardır. Liman Mahallesinin kızlarıdır onlar da, ya da yoksul işçi ve emekçi kızlarıdır. Yoksulluğa alışmışlardır, hatta yoksulluktan daha beter şeylere. Ama, apansız ölümlere, birden, erkeksiz, yurtsuz-yuvasız, tutamaksız, yiyeceksiz kalmaya, bir fabrika tarafından ya da gençseler fuhuş tarafından yutulmaya alışkın değildirler. Liman kadınlarının en güzeli Livia'nın kendini başka erkeklere vereceği, kendisi de bir gün bir başka kadının mutsuz etmek için denizci olacak olan bir çocuğa bakmak için penceresinden erkekleri çağıracağı düşüncesiyle ürperdi, korktu. Bir pencerenin demir parmaklıklarının –tıpkı hapisane pencereleri gibi– ardından, gizemsiz ve tasasız yüzünü gösterecek, gelip geçen erkekleri çağıracaktı. Oğul, Guma'nın oğlu, denizin oğlu, ağlamamak için, anası yüzünden ağlamamak için saklanacaktı. Daha sonra, Iemanja ile uzak Aioca topraklarına giderken –hepsinin sonuydu bu...– kendisi de ardında bir kadın bırakan bir oğula bakmak için vücudunu satacaktı. Denizcilerin anayurdu, gerçekten sahip olabilecekleri biricik kadının yaşadığı Aioca: Beş adlı gizemli Janaina'nın yurdu. Janaina hem ana, hem de eştir ve bu yüzden korkunçtur. Evli bir denizcinin, *save-*

iro'sunda ya da sandalında yaşlandığı görülmemiştir. Iemanja'nın bir yığın kıskançlığı vardır; o zaman İnae'dir ve fırtınalarını başıboş bırakır. Armağanlar sunmak da bir işe yaramaz; kendisine hizmetçi yapsın diye genç kızlar sunulması da çare değildir, çünkü o kocalarını istemektedir, yani liman kadınlarının oğullarını ve kocalarını.

İşte bu nedenle, Livia'nın yazgısını karartmamak için, Santo Amaro'ya küçük bir yük alıp limandan kaçtı Guma, dönüşte *cac-haça* şişeleri yükleyecek. Rodolfo'yla birlikte Livia'yı görmeye gitmemek, berrak gözlerine bakmamak, ona daha da tutulmamak için kaçtı. İşte bu yüzden, kontların, vikontların, baronların, markilerin ve Besouro'nun kenti Santo Amaro Limanında, *saveiro*'sunda yatıyor şimdi.

Ey dünyanın öteki limanlarının insanları, Besouro burada doğdu! Onun parıldadığı gökyüzüne bakıyor Guma. Ay daha büyüktür, daha çok parıldar, insanlar ilkin ona çevirirler gözlerini, bunların hepsi doğru, ama daha sonra hemen liman Zencilerinin en yürekli Besouro'nun yıldızını ararlar. Yürekli insanların sergenidir gökyüzü: Zumbi, Lucas da Feira, Zé Ninck, Besouro. Ay'la Lucas'ın arasındaki yere hiç kuşkusuz Virgulino Ferreira Lampiao yerleşecek öldüğü zaman.

Ama Besouro dışında bunların hiçbiri denizci değildi, hiçbiri denizci çocuğu değildi, tezayak *saveiro*'larla sefere çıkmamıştı hiçbiri. Yalnızca o, Besouro, deniz insanıdır. Dümen tutmasını, bir sandal yönetmesini, rüzgâr ve müzikle birlikte gitmesini bilirdi. Dünyanın öteki ucundaki Aioca topraklarının yerini aralarında bir o bilir. İşte bu nedenle liman insanları en çok onu severler. Ve burada, Santo Amaro'da -ey, bütün dünyanın denizcileri, yükleyiciler ve boşaltıcılar, dok işçileri, sandalcılar, Doktor Rodrigo, Dona Dulce, ey siz ekmeğini denizden çıkartanlar- o burada doğdu! Ve hemen şurada, Maracangalha'da, kocaman bir bıçakla dilim dilim kestiler onu, kıyma yaptılar. Ama, şunu iyi bilin ki bütün dünyanın denizcileri, ihanete uğradı o, dünyada en çok bir tekneye benzeyen, dalgada sallanır gibi salınan hamakta uyurken kalleşliğe kurban gitti o.

O burada doğdu. Körfezin çevresinde suların yiğit insanları doğar. Bahia'da, başkentte, bu yedi kapılı kentte, limanların en

güzel kadınları doğarlar. Livia orada doğdu. Besouro onu görmüş olsaydı –diye düşünüyor Guma *Valente*'de pipo içerken– o anda vurulurdu ona; onun uğruna en az üç-dört kişiyi bıçaklardı. Denizci Besouro cesur bir erkekti. Ve Bahia Limanında, Livia'dan, yürekli olduğu için Iemanja Bayramına yalnızca Guma'yı görmeye gelen Livia'dan daha güzeli yoktur. Şimdiye kadar serüvenler yaşadı Guma ve bir gün büyük gemilere binip yabancı ülkelere gitmeyi kuruyor. Livia'yı istiyor; çoktandır beklediği kadın o ve o da seviyor Guma'yı; duru ve yalansız gözleriyle gelip davet etti onu. Ve zaten, Rosa Palmeirao'yla bir anlaşması var. Guma'nın: Rosa büyütülmesine yardım etsin diye, onunla oynasın, hırgür, kavga ve ölüm dolu bir yaşamı unutsun diye Livia'yla birlikte bir erkek çocuk yaratacaklar. Besouro'nun hiç evlenmediği doğru. Ama Besouro tanımadı ki Livia'yı: Livia doğduğunda ölmüştü o. Livia gibi bir kadın uğruna her şeyi unuttur bir denizci. Bir oğulla ya da ardında Marta, Margarida ve Raquel'i bırakan Traira gibi üç kızla, yalnız başına yoksul bıraksa bile.

Limandan gelen müziği dinlemiyor Guma; şöyle bir kulağına çalınıyor... Ama düşüncelerine egemen oluyor: Gecelerin aşk için yaratıldığını söyleyen o eski şarkı bu; çoğu zaman kavgalar ve cınayetlerle dolu olan gecelerin. Öteki geceler tehlikeli firarlar içindir, tıpkı Besouro'nun, dört askeri devirdikten, bir sürüsünü yaraladıktan sonra, biri çenesinde, biri kolunda iki kurşunla ormanda saklanması gibi. Karanlık bir geceydi, onu izliyorlardı; ormanı kuşattılar; bunun üzerine suya atladı ve yaralı olmasına karşın, kendisini alacak bir tekne buluncaya kadar, iyi bir denizci gibi yüzdü; bir 'rahip' baktı ona. Ama hiç kuşkusuz aşk geceleri de oldu. Aylı gecelerde, müzikli gecelerde, nehrin suları mavi olduğu zamanlar, Maria José, ya da Josefa da Fonte ya da Alipia ya da karşısına çıkan başka bir kadınla sevişmişti. Ama tek bir kadını, yazgısını yazgısına bağladığı tek kadını, 'ölümüyle hayatını cehenneme çevireceği bir kadını olmadı. Birçok kadın ağladı onun için, ama bütün liman halkı da ağladı. Cenaze töreni, Santo Amaro'lu bir kontun, bir vikontun, bir baronun ya da bir markinin cenaze törenine hiç mi hiç benzemedi. Onun için ağlandı, çünkü iyi bir insandı, yoksullara karşı eli açıktı, bir denizcinin hakkını savunmak için elinde bıçağı hazırды. Ama hiçbir kadın onun yiğitliğini, iyiliğini, yaptıkları-

nı düşünmeden ağlamadı; hiçbir kadın kocasına, evinin orta direğine, mutluluğuna ağlar gibi ağlamadı onun için. Çünkü yaşlıların söylediği gibi, şarkının söylediği gibi: Liman erkekleri evlenmemelidir. Guma'nın kafası karmakarışık, tasalı. Gece aşk için yaratılmış, ama serüven aşkı için, kumsalda bir rastlantıyla bulunan aşk için, ırmak kıyısında, çarşıda bulunan aşk için: Herhangi bir melez.

Geceler aşk için yaratılmıştır, diye şarkı söylüyor bir Zenci, Santo Amaro'nun suları üzerinde. Bir başka şarkı da -limanın hepsi de şiir olan tarihi efsaneler, sambalar, şarkılar, ezgiler- denizci kadınlarının yazgılarının kara olduğunu söylüyor: Limanda bir yelkenli beklemek, fırtınalı gecelerde bir cesedin dönüşünü beklemek. Besouro hiç evlenmedi. Denizciydi, ama aynı zamanda bir *Jagunço*'ydu.¹ Küreklerinden başka bir silâhı, denizci bıçağından başka bir usturası vardı. İki erkeğe bedel liman kadını Rosa Palmeirao'nun da çocuğu olmadı, hiçbir zaman.

Babadan yetim kalan bir melezle, Judith'le bu ay içinde evlenecek olan Jacques, Traira'nın ölümünden sonra kararsız kaldı. O da, tıpkı Guma gibi *saveiro*'suna uzanıp, pipo içip müzik dinleyerek düşünmek için Cachoeira'ya gitti. Saklısı gizlisi yok Livia'nın, gözleri kötü bir yaşamın gölgesini bile istemiyor. Yaşamını bir denizciye bağlamak, kendi elleriyle yaşamını berbat etmektir; ne güzel söylüyor şarkı bu gerçeği. Guma kuduruyor, bağırmak, kendini denize atmak istiyor, çünkü denizde ölmek güzeldir; Besouro'nun yaptığı gibi bir yığın insanla boğuşmak istiyor.

Besouro'nun yıldızı gökyüzünde parlıyor. Parlak ve büyük. Kadınlar, insanların -baronlar, kontlar, vikontlar, markiler- Santo Amaro'nun insanların kötülüklerini gözetlediğini söylüyorlar. Denizcilerin uğradığı bütün haksızlıkları görüyor. Öç almak için dönecek bir gün.

Kılık değiştirmiş olarak gelecek ve hiç kimse onun Besouro olduğunu bilemeyecek. Belki de Dona Dulce'nin beklediği mucize, Doktor Rodrigo'nun şiirlerinin sözünü ettiği gün olacak bu. Belki de o gün, denizciler evlenebilecekler, kadınlarına en iyi yaşamı verebilecekler, kendi ölümlerinden sonra onların açlığa ve fa-

---

1. *Jagunço*: Yasadışı insan.

hişeliğe mahkûm olmayacaklarından emin olacaklar. O gün ne zaman gelecek? Aya ve yıldızlara soruyor Guma.

Besouro yığitti, onu ancak kallesçe öldürdüler; vücudunu lokma lokma ettiler ve gömmek için her bir parçasını aramak gerekti. Engenho'ların, yeşil şekerkamışı tarlalarının eskiden ve şimdi sahipleri olan, *saveiro*'ların ve sandalların taşıma ücretlerini eskiden ve şimdi saptayan baronlara, kontlara, vikontlara, markilere karşı savaşıyordu. Engenho'ları basıyor, ürünlerden pay alıyor, denizde ölenlerin dul ve yetimlerine dağıtıyordu. Baronlar, vikontlar, markiler ve kontlar parlamentoda söylevler çekiyor, II. Pedro'yla konuşuyor, güzel şaraplar içiyor, kölelerin ırzına geçiyor, Zencileri kırbaçlıyor, *saveiro* kaptanlarına ve sandalcılara uşaklanıymış gibi davranıyorlardı.

Ama Besouro'dan ödleri kopuyordu. Onlar için bir İblis'ti o, adını bile duymaktan hoşlanmıyorlardı. Peşine polisi saldılar, bir yığın insan, tabur tabur insan gönderdiler, ama Besouro'ya bir şey yapamadılar, çünkü limanda, ırmakta, körfezin kentlerinde kendisi için Iemanja'ya yakaracak bir kadını yoktu. Ve kendisine bir sığınak olacak ne bir *saveiro*'su, ne bir sandalı, ne bir salapuryası vardı. Tanrıya yakararak, topraklarını bağışlamasını istediler Besouro'dan; böylelikle, bazı Zenci kadınlar, bazı Zenciler ve denizciler esirgenmiş oldular. Çünkü beyler Besouro'dan korkmuşlardı.

Bir gün Besouro geri dönecek. Evlenmek için bugünü beklemek zorunda Guma. Besouro'nun nasıl döneceğini hiç kimse bilmiyor. Belki de, başka ücret tarifeleri, başka yasalar, dul ve yetimlerin korunmasını isteyerek ayağa kalkan sayısız liman insanı görünüşünde gelecek.

Livia bekliyor onu, biliyor bunu Guma. Geceler aşk için yaratıldı ve Livia bekliyor onu. Guma'ya rastlayamadığı için kızıyor olmalı Rodolfo. Guma'nın kaçtığını, Livia'yı mutsuz etmek istemediğini nereden bilsin! Ama şimdi, geri dönmekten başka bir şey istemiyor, onu bir daha görmek, kımıldamadan karşısında durmak tutkusu. Livia onunla gelmeli; bu *saveiro*'da sayısız geceler uyumalı. Ve ölecek olursa, fahişelik yapmayacak kadar yürekli olmalı. Geceler aşk için yaratıldı, aşk da Guma ile Livia için. Serüven aşkını, rastlantı aşkını, herhangi bir melez kızı istemiyor o. Iemanja ona Livia'yı yolladı. Iemanja'nın buyrukları tartışılmaz. Sandalcı-

lar, balıkçılar, *saveiro* kaptanları korkarlar aşktan. Düşünmek üzere Cachoeira'ya giden Jacques nasıl bir karar verecek? Livia'nın yazgısını karartmak istemiyor Guma, ama elinden bir şey gelmez. Yazgı önceden yazılır; kimse değiştiremez onu. Livia'nın yazgısı liman kadınlarının bahtsız yazgısı. Ne Livia, ne Guma, ne de gökyüzünde bir yıldız olan Besouro değiştirebilirler onu. Guma onu aramaya gidecek; kaçmamalıydı, çünkü güzel ayışığında yıkanan, yıldızların harman olduğu bu gece aşk için yaratıldı. Böyle bir gecede, fırtınayı, kavgayı, kasırgayı, ölümü düşünmez kimse. Guma, Livia'nın güzel olduğunu düşünüyor ve arzuluyor onu.

Santo Amaro, Besouro'nun toprağıdır. İmparatorluğun soylularının, sayısız kölelerin efendilerinin burada doğmuş olması önemli değil. Hiç önemli değil, denizciler! Bu sularda yelken açan en cesur denizcinin, Besouro'nun doğum yeri burası. Baronlar, kontlar, vikontlar, markiler, derebeylik şatolarının kalıntılarının yanındaki mezarlarında uyuyorlar, içine kapatıldıkları mezarları zaman kemiriyor. Ama Besouro gökyüzünde parılıyor – bir yıldız – ve Livia'yı aramaya giden Guma'nın *saveiro*'sunun üzerine ışıklarını yayıyor.

Bir gün Besouro dönecek, ey bütün dünyanın denizcileri ve o zaman bütün geceler aşk gecesi olacak, limanda ve kadınların yüreğinde yeni şarkılar olacak.

EZGİ

En hızlı rüzgârları yolladı deniz ona; *Valente*'yi önüne katmış Bahia Limanına götüren kuzeydoğu yelini gönderdi ona deniz. Körfezi geçen sandallar ve *saveiro*'lar, balıkçıları götüren sallar, ağaç yüklü salapuryalar iyi yolculuklar diliyorlar ona.

— Yolun açık ola Guma!

İyi yolculuklar, çünkü Livia'yı aramaya gidiyor. Ay yolunu aydınlatıyor, denizse geniş ve doyulmaz bir yol. Ve kuzeydoğu rüzgârı bir dost gibi esiyor, ırmak kolunu hızla geçmesine yardım ediyor. Kuzeydoğu rüzgârı yamaçların şarkılarını, kuyruksallayan kuşlarının şarkılarını, balıkçıların şarkılarını getiriyor. Dalgakıranın ötesinde dalgaların üzerinden atıyor köpekbalıkları. Gelen ıslıl ıslıl

gemide dans ediliyor. Gemide, ayışığında, bir çift konuşuyor. "İyi yolculuklar!" diyor Guma elini sallayarak. Onu yanıtlıyorlar ve iki gülücük arasında bu garip denizcinin selâmını yorumluyorlar.

Livia'yı aramaya gidiyor, denize sunmak için güzel bir kadını aramaya gidiyor. Kısa bir süre sonra Livia'nın teni okyanusun tuzlu sularının tadını alacak, denizin serpintileriyle saçları ıslanacak. *Valente*'de liman türküleri söyleyecek. *Besouro*'nun öyküsünü, büyülü atın öyküsünü, bütün deniz kazalarının öykülerini öğrenecek. Neredeyse denizin bir parçası olacak, bir *saveiro* gibi, bir kayığın gövdesi gibi, bir yelken, bir şarkı gibi.

Kuzeydoğu rüzgârı esiyor, *Valente*'nin yelkenlerini geriyor. Koş *saveiro*, koş, Bahia'nın ışıkları parıldamaya başladı çünkü. *Candomble*'lerin tamtamları, gitar sesleri, armonikaların hüznü iniltileri duyuluyor artık.

Koş *saveiro*, koş...

LIVIA'NIN KAÇIRILIŞI

Onunla olmanın, ona sahip olmanın yoğun tutkusuyla geçen altı ay. *Valente* denizin ve ırmağın sularını yarıyor, *Valente* gidip geliyor, ama tutku bırakmıyordu Guma'yı. Santo Amaro'dan geldiği gün görmüştü onu. Rodolfo'yla birlikte gitmiş ve ona daha güzel, daha çekingen görünmüştü, duru, tertemiz gözleriyle bakmıştı. Akrabaları, dayısıyla yengesi, bütün umutlarını Livia'nın güzelliğine bağlamışlardı ('İyi bir evlilik yapabilirdi...') Guma'ya teşekkür eder etmez, ona pek öyle iyi bir gözle bakmamaya başladılar. Onu evlerine kabul ederken, şöyle bir görünsün, teşekkür etsinler ve bir daha geri dönmeksizin kendi yoluna gitsin istemişlerdi. Bir denizciden ne bekleyebilirdi Livia? Ve kendileri, kendilerinden daha yoksul birinden ne bekleyebilirlerdi?

Onu görmek, birkaç sözcük çiziktirmek (yalnızca Livia konuşuyor, o sessizce dinliyordu) için, dayı ve yengenin bakışlarına altı ay katlanmıştı. Öfkeli, sevgisiz, hor gören bakışlar. Hayatlarını kurtarmıştı, ama buna karşılık, hayat için ellerinde kalan biricik umudu almak istiyordu. Bakışlara karşın, duysunlar diye oldukça

yüksek sesle söylenen fısıltılı sözcüklere karşın, hep geliyordu Gu-
ma: Sahip olduğu tek takım elbisenin içinde dökülerek, ne yapaca-
ğını şaşırarak.

Hemen ilk hafta Livia'ya bir mektup yazdı; yanlışlarını düzelt-
mesi için Dona Dulce'ye göstermek istedi, ama utandığı için oldu-
ğu gibi gönderdi:

Yüreği safların safı, Sevgili L....

*Beceriksiz bir elle, çılgın ve senin için yanıp tutuşan bir yürekle
yazıyorum bu yetersiz satırları sana.*

*Livia sevgilim senden rica ediyorum ki kızını bana hemen ce-
vap verebilmek için bu mektubu dikkatlice oku, ama benim kalbim
için senin kalbinden gelen samimi bir cevap istiyorum.*

*Livia bilir misin ki aşk bir öpücükten doğar ve hıçkırıkla sona
erer? Ama kızım düşünüyorum ki sen de beni sevecek olursan, bir
bakıştan doğan bizim aşkımız bunun tam tersi olacak, bir öpücükle
daha da büyüyecek ve asla bitmeyecek, öyle değil mi aşkım? Sordu-
ğum bütün sorulara karşılık vermeni istiyorum, rica ediyorum, anlı-
yor musun? Kızım düşünüyorum ki içinde İYİLİK adı olan yaldızlı
bir istiridyedir senin kalbin.*

*Livia, aşkım, seni severek doğdum, bu sırrı artık saklayamaya-
rak, kalbimin hissettiği ıstıraba artık dayanamayarak, sana hakikati
söylüyorum taptığım melek, anlıyor musun?*

*Benim için tek bir ümit olacaksın. Kaderinin peşinden gitsin di-
ye sana kalbimi veriyorum. Düşünüyorum ki beni sevmiyorsun,
ama kalbim her zaman senin ellerindeydi ve son anlarıma kadar se-
nin ellerinde kalacak.*

*Meleğim seni görünce daha çılgın ve daha çok yanar oldum se-
nin için, yalvarınalarımı dinleyeceğin saat gelsin de bunları sana söy-
leyeyim istiyordum.*

*Kalbimi boşaltmak için yazıyorum sana, senin dışında kimseyi
sevmiyorum, ebedi bir saadet için sana saygı duyuyor ve seviyorum
seni.*

*Şimdi senden büyük bir iyilik isteyeceğim, bir alay konusu ola-
bilecek bu mektubu kimseye gösterme, çünkü benimle alay edecek
olan çıkarsa kafasında dümen yekesini kırabilirim. Neyse, olumlu
cevap vereceğini ümit ettiğim için, mektubu kimseye göstermeyecek-*

sin ve bu sır ikimizin arasında kalacak.

Kalbine senin de aşk ateşinin düşüp düşmediğini öğrenmek için acele bir mektup bekliyorum, ama benim kalbim için senin kalbinden gelen samimi bir cevap istiyorum, anlıyor musun?

Cevabın bedbaht kalbim için bir merhem olacak, anlıyor musun?

Yazımı ve imla hatalarımı affet.

Yazı değişikliği göreceksin; çünkü kalem değiştirdim, anlıyor musun? Evde seni düşünerek ve sana yazarak tekbaşına yazdım bu küçük mektubu, anlıyor musun?

Mektubuma son verirken seni çok seven ve bütün kalbiyle sana inanan senin G.....nin bir öpücüğünü kabul et, anlıyor musun?

GUMERCİNDÖ

Kestane kebab acele cevap.

Bu mektup az kalsın bir tartışma, müthiş bir kavga çıkartıyordu. 'Doktor' Filadelfio başlamıştı mektuba. Hemen hemen kimse Filadelfio demez ona; herkes 'Doktor' der. Hikâyeli şiirler, liman destanları ve şarkılar yazardı. Her zaman yarı sarhoştı, derin bilgisiyle böbürlenir -bir yıl bir din okulunda okumuştı-, aileler, âşıklar, kadınlar ve muhtelif âşıklar için mektuplar yazarak şurada burada beş on kuruş kazanırdı. Vaftiz törenlerinde, nikâhlarda, pazardaki bütün meyhanelerin açılışında ve bütün teknelerin vaftiz törenlerinde söylev çekerdi; liman mahallesinde hayranlık kazanmıştı; yemesi içmesi için herkes birşeyler verirdi.

Kulağının arkasında bir divit, cebinde bir şişe mürekkep, bir sarı şemsiye, bir tomar kâğıt, Allan Kardec'in bir kitabı koltuğunun altında. Hep bu kitabı okur ve bir türlü bitiremezdi; daha otuzuncu sayfayı hiç geçmemişti, ruh çağırıcı olduğunu ileri sürerdi. Ama hiçbir ruh çağırma toplantısında hazır bulunmamıştı, çünkü öteki dünyanın ruhlarından müthiş korkardı. Her akşam pazarın önünde kocaman bir sandığın üzerine otururdu, liman aşklarının aracısıydı. Kayıkçı ailelerinin hastalıklarını, parasızlıklarını konu alan acıklı oyunlar kaleme alır, Iemanja'ya mektuplar yazardı; herkesin yaşamını bilirdi. Rufino'yu görünce omuzları sarsılarak gül-

meve başlar ve sorardı:

— Sonuncusu kim?

Rufino bir ad söylerdi. Filadelfio her zaman aynı mektubu yazardı. Ve bir dostunu görünce, hemen haber verirdi:

— Elisa boşta. Rufino bıraktı onu.

Başkaları için mektup yazıyordu. Hayatını ve içki parasını böyle kazanıyordu. Birinde, on *milreis*'e, Jacques için müthiş gururlandığı bir başyapıt kaleme aldı. Judith'in hep koynunda taşıdığı bir akrostiş:¹

*Ey benim biricik kuşum, güzel sevgilim
Lâkin bu ıstıraba ne hacet sanki
Var olan eğer aşkımızsa bu dünyada
Elini ver bana tutayım gül ellerini
Dayanmasın isterse kalbim bu heyecana
Aşkım kalır sana miras unutma beni.*

Şiirin adını 'Elveda' koydu ve heyecanla Jacques'a baktı:

— Ben aslında siyaset için yaratılmışım, küçük. Bu liman hayatı benim kariyerim değil. Siyasete atılsaydım, Rui'nin bile bana kafa tutamadığı görülürdü...

Akrostişi yüksek sesle okudu, en güzel yazısıyla temize çekti, on *milreis*'i aldıktan sonra şöyle dedi:

— Eğer bu mektuptan sonra armut gibi kucağına düşmezse, parayı geri veririm.

— Doğru mu?

— Geri veririm... Doğru.

Cachoeira ve Sao Felix'in şenlikler mevsimi gelince bir dostunun *saveiro*'suna biner, ününün perçinlenmiş olduğu bu kentlerin pazar ve panayırlarında mektup, akrostiş ve şiirler yazmaya giderdi.

Zorunlu olarak herkesin sırdaşıydı. Çoğu zaman kendi yazdığı mektupları gene kendisi yanıtlardı. Onun sayesinde limanda çocuklar doğmuş, birçok genç kız evlenmişti. Limana dönmeyen denizcilerin ölüm haberini akrabalarına gene o yazardı. O günler iyice içkiye vururdu kendini.

1. *Akrostiş*: Her dizenin ilk harfi yukarıdan aşağı okununca bir sözcük oluşturacak biçimde yazılan şiir. (Çev.)

Kendisiyle konuşmak için Filadelfio'nun başının boş olacağı bir zamanı bekliyordu Guma. O akşam 'doktor'un pek az müşterisi vardı, akşam yemeğini kimin ısmarlayacağını düşünerek dişlerini karıştırıyordu. Guma yaklaştı.

— İyi akşamlar, doktor.

— İyi rüzgârlar seninle olsun, delikanlı...

Konuşmayı çok severdi.

İşini açmadan sustu Guma. 'Doktor' yüreklendirdi onu:

— Rosa'nın yerine kimseyi bulmayacak mısın? Kimsenin dayanamayacağı şiirler yazmak için buradayım ben.

— Bu yüzden...

— Kurban kim?

— Söylemek istemiyorum bunu...

'Doktor' alındı:

— Tam on iki yıldır herkes bana güvenir. Yedi kat kilitli bir kasa gibi ağızım açılmamıştır.

— Güvensizlik değil 'doktor'... Ama, sonunda, herkes öğrenecek.

— Çok aşkî bir mektup istiyorsun, öyle değil mi?

— 'Doktor'un bana esaslı şeyler söyletmesini istiyordum...

— Güzel, haydi bakalım... hangi türden söz konusu hanım?

— Çok güzel.

— Bir genç bayan mı, hafifmeşrep bir kadın mı, yoksa bir yolcu mu?.. bunu soruyorum. — Canı sıkıldı, çünkü "Bu babta malûmat almak istiyorum" diyecekti, ama son anda unuttu —.

Bir karşılık beklemeden, kendilerini aşk adına denizcilere veren hizmetçi melez kızlar için kullanırdı bu 'yolcu' deyimini.

— Ciddi bir kız; kendisiyle evlenmek istiyorum.

— Öyleyse, zarfa koymak için portakal çiçekleri ve birbirine geçmiş iki kalpli kâğıt bulman gerekiyor.

Guma istenenleri bulmaya gitti. Doktor uyardı:

— Böyle bir mektup iki *Cruzado*'ya¹ patlar. Ama hoşnut kalırsın.

Guma döndü. Yüksek sesle okuyarak yazmaya başladı 'doktor'. Sevgilinin adının yerine Guma'nın istediği gibi bir 'L' yazdı.

1. *Cruzado*: 400 reis.

‘Kızım, düşünüyorum ki içinde İYİLİK adı olan bir yaldızlı istirid-yedir senin kalbin’ cümlesini yazarken tartışma çıktı. Çünkü yüre-ğinin yaldızlı bir çekmece olduğunu yazmıştı. ‘Çekmece’den hoş-nut kalmayan Guma onun yerine ‘istiridye kabuğu’nu önerdi. Çek-mece çirkin bir şeydi. Oysa, ‘doktor’ tartışmaya bile yanaşmıyor-du. Ya ‘çekmece’ ya da hiç dedi, yoksa yazmayacaktı mektubu. Guma kâğıdı ‘doktor’un elinden çekip aldı, ayrıca dividi ve mürek-kebi de aldı. *Saveiro*’suna gitti. ‘Çekmece’yi silip yerine ‘istiridye’ yazdı. Daha sonra, mektubun geri kalan bölümünü büyük bir ke-yif içinde kendisi tamamladı. Mektubun sonuna gelince iki yazı arasındaki farklılığı açıkladı ve ‘doktor’un yanına döndü.

— Buyurun alın aletlerinizi.

— Bitirmemi istemiyor musun?

— Hayır. Ama paranızı veriyorum...

Ve sekiz yüz reisi verdi.

‘Doktor’ parayı cebine koydu, mürekkep şişesini kapattı ve Guma’ya ciddi ciddi baktı:

— Sen hiç çekmece gördün mü?

— Yeşil renklisini tekneyle Maragogipe’ye götürdüm.

— Ama hiç yaldızlı çekmece görmedin, öyle değil mi?

— Hayır.

— İşte bu yüzden ‘istiridye kabuğu’nun daha güzel olduğunu söylüyorsun ya. Eğer bir yaldızlı çekmece görmüş olsaydın benim-le tartışmazdın.

Ama mektup ‘istiridye’ sözcüğüyle gitti. Akşam yanında gö-türdü ve ziyaretin sonunda Livia’ya:

— Size bir şey vereceğim, ama kimseye göstermeyeceğinizce yemin edeceksiniz, dedi.

— Yemin ederim...

Mektubu verdi ve koşarak uzaklaştı. Ancak limanda durdu ve Livia’nın yazacağı yamtı düşünerek bir ecel gecesi yaşadı.

Ziyaretine gittiği zaman yanıtını ağızdan verdi Livia:

— Çeyizimi hazırlıyorum...

Ve bütün umutlarını onun evliliğine bağlamış olan dayı ile yenge, durumu öğrenince Guma’yla tartıştılar ve eve bir daha gel-memesini söylediler. Hiç kimse Rodolfo’nun nerede olduğunu bil-miyordu. Kimseden yardım isteyemiyordu Guma. Sefere çıkmadı-

ğı zaman, kısa bir süre görmek, iki çift söz etmek ve bir buluşma ayarlamak için, gecenin çok geç saatlerinde bile evin önünden geçiyordu.

Vê tutkusu her gün biraz daha kabarıyordu. O da içini Rufino'ya döktü. Zenci bir tahta parçasıyla yeri kazarak yanıtladı onu:

— Bunun için tek bir yol var...

— Ne gibi?

— Kaçır kızı.

— Ama...

— Zor değil. Kızla anlaş, bir gece al yanma, *saveiro*'ya bindir ve Cachoeira'ya yelken aç. Dönüşte evlenmekten başka çare kalmaz.

— Peki Cachoeira'da kimin yanında kalacak?

— Jacques'ın kaynanasında... dedi Rufino, biraz düşündükten sonra.

— Haydi gidip Jacques'a soralım, bakalım ne söyleyecek bu işe.

Jacques birkaç ay önce evlenmişti. Kaynanası, Cachoeira'da oturuyordu. Guma, akrabalarıyla evlilik üzerinde anlaşmaya çalışırken Livia onun yanında kalabilirdi. Jacques kabul etti. Guma, Livia'nın uygun bir anını kollamaya başladı.

Livia'yla konuşmayı başardı; olumlu yanıt aldı. O da böyle bir şey istiyordu. Bir sonraki hafta için anlaştılar, cumartesi gecesi, akrabaları gezmeye gittikleri zaman. Onlarla birlikte gitmemek için bir bahane uyduracak ve kaçacaktı. O gece, '*Farol das Estrelas*'ta herkese içki ısmarladı Guma ve 'doktor'a 'çekmece'nin 'istiridye'den daha güzel olduğunu söyledi. Ama yalnızca yaldızlı bir çekmecenin.

Aylardan hazirandı, güney rüzgârı ve fırtınalar ayı. Haziran ayında, korkunç güney rüzgârını sallar Iemanjá. O dönemde bendi geçmek çok tehlikelidir, fırtınalar korkunçtur. Balıkçılar ve *saveiro* kaptanları için en kötü aydır. Bahia Kumpanyasının gemileri için bile tehlikelidir haziran ayı; büyük posta vapurları için bile.

O haziran gecesi gökyüzü bulutlarla kaplıydı; Iemanjá'nın ayı görmeye gelmesi olanaksızdı. Muşamba yağmurluklarına sarınan

insanları iki büküm eden rüzgâr, soğuk ve nemli limanın altını üstüne getiriyordu. Guma uzun süredir Rui Barbosa Sokağının köşesindeydi, Rufino da onunla birlikteydi ve Livia'nın dayısıyla yengesi dışarı çıktılar. Guma'nın içi rahatladı. Onlarla birlikte gitmemeyi başarmıştı Livia. Tramvay durağına kadar onlarla birlikte geldi. Yengesi gülüyor, dayısı gazete okuyordu. Bunun üzerine Rufino, Livia'nın yanına gitti. Guma sokak köşesinde kaldı. Rufino kapıyı çalarken bir komşu seslendi Livia'ya:

— Sen de onlarla gitmiyor musun Livia? İstersen bize gel.

Livia kapıyı çalan Rufino'yu gördü, fısıltıyla konuştu onunla, sonra komşudan yana dönerek:

— Halam çantasını unuttu... Götürmemi istiyor.

İçeri girdi, çantayı ve şemsiyeyi aldı ve komşusuyla konuştu:

— Tramvay durağında bekliyor; şemsiye de götürüyorum...

Yağmur yağacak.

Livia yürüdü. Alanı geçtiler, büyük asansörle aşağı indiler ve yeni yurdu deniz ve limanla karşılaştı. Guma ona muşamba yağmurluğunu giydirdi. Tanıdık insanlarla karşılaşmak olasılığına karşı Rufino önden yürüyordu. İnce bir yağmur yağmaya başladı. *Saveiro*'nun yanında Rufino ayrıldı.

Aylardan hazırandı, işte bu rüzgârlar ayında, güney rüzgârı ayında, deniz uğruna evinden ayrıldı Livia. Rüzgâr karşıdan esiyordu, *saveiro* yan yatmıştı. Limana dönen bir sandalcı Guma'ya iyi yolculuklar diledi. Ve denizin selâmını ilk kez yanıtladı Livia:

— İyi yolculuklar!

Güney rüzgârı saçlarını uçuruyordu. Guma dümene eğilmişti ve varlığının en derinlerinden yükselen bir sevinç, okyanus için şarkı söylemesini istiyordu. Bildiği en güzel şarkıyla selâmladı denizi Livia ve böylece *saveiro* dalgakıranı geçip sete girdi, çünkü kadınların söylediği güzel şarkılar rüzgârı ve denizi yatıştırır. Mutluydu Livia ve mutluluğunu yaşayan Guma, hayatında ilk kez, yaklaşan fırtınayı görmedi. Livia ayaklarının dibine uzandı, saçları rüzgârda uçuyordu. Artık şarkı söyleyemediği için her şey sessizlik içindeydi. Yalnızca güney rüzgârı uğuldatıyordu ölüm şarkısını.

Fırtına bütün haziran fırtınaları gibi birden geldi. Güney rüzgârı *Valente*'nin yelkenine saldırdı; fenerin ışığında setin yüksek

dalgaları görünüyordu. Denizde geçen yıllar boyunca sayısız fırtınalarla karşılaşmıştı Guma. Kimileri kayıkçıların ve *saveiro* kapitanlarının birçoğu için acılı olmuştu. Bir gece, bir gemiyi kurtarmak için – fırtına öylesine azgındı ki kimse göze alamamıştı – tekbaşına denize açıldı. Hiç korkmamıştı. Ölümüne, denizin derinliklerinde kalma düşüncesine alışmışlardı. Bu sefer de yaman olacaktı fırtına.

İri dalgalar birbirini izliyordu, sanki kim daha güçlü diye yarışa girmişlermiş gibi. Yine de en acımasız fırtınalara kafa tuttu Guma ve asla korku nedir bilmedi. Bugün niçin korkuyor? Fener söner diye niçin korkuyor? Fırtınadan bunalmış, hayatında ilk kez yüreği atıyor. Bütün gün beklemekten, akrabaları gelmesi için diretirlerse her şeyin berbat olması korkusundan yorgun düşmüş Livia. Dümende duran Guma'nın ayaklarının dibinde, *saveiro*'nun tahtalarına uzanmış yatıyor. Sağlarının dokunuşlarını hissediyor Guma. Çok istiyor onu, belki de hiçbir zaman sahip olamayacak. Belki de daha vücutları birleşmeden Aioca topraklarına doğru birlikte yola çıkacaklar...

Ölüm saati gelmedi daha. Çünkü kudurmuş fırtına ve denize karşın, birbirlerine dokunur dokunmaz zevkten titreyen vücutlarında hâlâ istek var. Ona sahip olmadan ölmek istemiyor Guma, yoksa bu gövdenin peşisıra dolaşıp duracak.

Deniz yaşamı hakkında hiçbir şey bilmeyen Livia gözleri korku içinde soruyor:

— Hep böyle midir Guma?

— Ömür boyu böyle olsaydı kimse ikinci sefere çıkamazdı.

Bunun üzerine ayağa kalkıp Guma'ya sarılıyor Livia:

— Bugün ölecek miyiz dersin?

— Sanmam... *Valente* iyi bir tekne, ben de onu kullanmasını bilirim biraz... – Ve fırtınaya karşın gülümsedi Guma.

Livia omzuna daha bir sarılıyor Guma'nın ve fısıldıyor:

— Öleceğimizi sanıyorsan benimle gel hemen. Böylesi daha iyi.

Guma'nın da isteği bu. Birbirlerinin olduktan sonra ölürlere böylece. Ama, seti geçer de ırmağa girmeyi başarırlarsa kurtulmuş olacaklarını biliyor, çünkü *saveiro*, kıyılardan birine yanaşacak. Kendilerini durmadan açıklara atan bu güney rüzgârına karşı

yol almak olanaksız. Fener hâlâ yanıyor, kurtuluş henüz mümkün. Su Livia'nın giysisini kırbaçlıyor, Guma'nın üzerinden sel gibi akıyor, *saveiro*'nun köprüsünü yıkıyor. Yelkende şişiyor rüzgâr, *Valente* yan yatıyor, sanki alabora olacak ve böylece yan yatmış durumda açıklara doğru uzaklaşıyor, kendi denizi olmayan bir denize, transatlantiklerin ve kara yük gemilerinin denizine doğru. Dümene bütün gücüyle sarılmış olan Guma, rüzgârın ve dalgaların bütün öfkesine karşın tekneyi yönetmeyi başarıyor. Livia ona sarılmış, yalvarıyor:

— Öleceksek, gel benimle.

— Atlatabiliriz...

Gökyüzünde yıldız yok; aşk için yaratılmamış bu gece. Bu yüzden limanda şarkı söylenmiyor; yalnızca rüzgârın uğultusu var. Yine de, belki de son geceleri olabilecek bu gecede sevişmek istiyorlar. Üstelik ertelenmez bir aşk bu. Dalgalar vücutlarını ve *saveiro*'yu yıkıyor. Bu süre içinde biraz ilerlediler. Üstelik teknenin açıklara, setin dışına atılmasına engel oldu Guma. Bir gemi limana dönüyor; sıkır sıkır ışıklar içinde. Dalgalar gövdesine çarpıp kırılıyor, ona bir şey yapamıyorlar. Ama kimi zaman, dalgaların arasında yitip giden, Guma'nın küçük teknesi için durum aynı değil. Yalnızca Livia cesaret veriyor ona, yalnızca ona sahip olmak, onun yanında yaşamak isteği tutuyor onu ayakta. Hiçbir zaman korkmadı fırtınadan. Bugün, ilk kez. Ona sahip olmadan ölmek korkusu.

Irmağa girmeyi başardılar. Ama rüzgâr aynı rüzgârdı. *Valente*'nin feneri bir su sağanağında söndü. Livia onu yeniden yakmaya çaballıyor, ama bütün kibrit kutusunu kullanmasına karşın başaramıyor. Guma yanaşacak küçük bir buk arıyor. Irmağın bu kesiminde pek fazla yok. Bir tane var, ama büyülu kır atın dolıştığı kesim: 'e. Eski toprak ağasının toynak seslerini dinlemektense, fırtınanın göbeğinde kalmak daha iyi, bir denizci için. Oraya yakınlar. Garip koşunun sesi daha şimdiden duyuluyor. Kır at gidiyor, geliyor, yükler sağrılarına vuruyor, şimşegin aydınlığında silüeti beliriyor.

Livia şarkı söylüyor, Guma'ya bir çağrı bu. Ama kır at koşup duruyor; fırtınada ölmek daha iyi. Ama ona sahip olmak, Livia'nın el değmemiş vücudunu kendi vücuduna bastırmak güzel bir

şey olmalı! Geceyi yaran şimşegin aydınlığında küçük bir bük görüyor Livia.

— Bak, Guma!.. Tekne demir atabilir oraya.

Kır at vız mı gelecek? Dügün geceleri olan bu gecede Livia'nın ölmesine izin vermeyecek Guma. Kır at koşuyor, ama Livia şarkı söylüyor, korkmuyor ondan. O, fırtınadan, güneş rüzgârından, Iemanja'nın öfkeli sesi olan gökgürültülerinden, Iemanja'nın gözleri olan şimşeklerden korkuyor.

Guma küçük büke çeviriyor teknenin burnunu.

Yıllar sonra, yaşlı adam – kimsenin yaşını bilmediği bir yaşlı adam – aşk için yaratılmış gecelerin yalnızca aylı geceler olmadığını söylüyordu. Fırtına geceleri, Iemanja'nın öfke geceleri de aşk için uygundu.

Aşk iniltileri en tatlı ezgilerden biridir, şimşekler gökyüzünde kalır ve yıldız olurlar, sevişenlerin bulunduğu kumsala dalgalar küçük küçük çarpar. Fırtına geceleri aşk için de iyidir. Çünkü aşta ezgiler vardır, yıldızlar, dinginlik vardır.

Acılı iniltilerinde müzik vardı Livia'nın. Gözlerinde yıldızlar vardı ve şimşekler gökyüzünde kahıyorlardı. Guma'nın gururlu çağlığı gökgürültüsünü susturdu. Dalgalar küçük büke şırıltılarla vurmaya başladı. Ve ikisi öylesine mutlu oldular, bu karanlık, aysız ve yıldızsız gece öylesine güzelleşti ve öylesine aşkla doldu ki, büyülü at, yüklerinin üzerinden alındığını ve cezasının sona erdiğini hissetti. Ve şimdi artık denizcilerin sevişmeye gittiği kumsala bir daha uğramadı.

DÜĞÜN MARŞI

Dayı ve yenge Guma'yı öldüreceklerini, gereken her türlü yola başvuracaklarını söylüyorlardı. Guma, Livia'yı Jacques'ın kaynanasının evinde bıraktıktan sonra Bahia'ya döndü. Her zaman olduğu gibi birdenbire ortaya çıkan Rodolfo, akrabalarını yatıştırdı ve onların polise başvurmalarına engel oldu. Guma ona limanda rastladı. Rodolfo olanlara bozulmuş havası vermeye çalıştı, ama başaramadı. Guma'ya sarıldı ve,

— Kızkardeşimi çok severim. Beş para etmediğimi biliyosun, ama onun mutlu olmasını istiyorum. Sen işine bak şimdi, dedi.

Guma yanıtladı:

— Evlenmek istiyorum. Böyle bir şey yaptıysam, Nuh deyip peygamber demeyen ihtiyarların yüzünden yaptım...

Rodolfo güldü:

— Biliyorum, biliyorum. Her şeyi yoluna koymak üzereyim onlarla. Kâğıtları hazırlayacak kadar paran var mı?

Guma, evlilikle ilgili bütün işlemleri Rodolfo'ya bıraktı; o da, ertesi gün, evlenme töreninin en geç on iki gün sonra Mont Ser-rat Kilisesi ile evlendirme memurluğunda yapılacağını ilan etti. Ama, yaşlı Francisco kızmıştı. Bir denizcinin kesinlikle evlenmesi gerektiği kanısındaydı. Bir kadın, hayatlarını çıkmaza sokmaktan başka bir işe yaramazdı. Ama Guma'nın artık yetişkin bir erkek olduğunu ve işlerine burnunu sokmaması gerektiğini düşünerek bir şey söylemedi. Ancak, Guma'ya hak vermesi, onu desteklemesi de olanaksızdı. Desteklemedi Guma'yı; özellikle yaşam koşullarının çok ağır, *saveiro* ve kayıkların taşıma ücretlerinin çok düşük olduğu böyle bir zamanda... Guma'ya evden ayrılacağını haber verdi:

— Buralarda demir atacak bir yer arayacağım kendime.

— Böyle bir saçmalık yapmayın... Burada kalacaksınız.

— Karın istemez...

— Siz beni kılıbık sanıyorsunuz. Sizin evde emir veren kimdi, kimin borusu ötüyordu? Sizin mi, yoksa yengemin mi?

Yaşlı Francisco birşeyler mırıldandı. Guma konuşmasını sürdürdü:

— Seveceksiniz onu. Çok iyi kızdır.

Yaşlı Francisco önündeki yelkeni onarmayı sürdürürken kendi evliliğini anlatmaya başladı:

— Herkesin gözünü kamaştıran bir şenlikti. Kızartma yemek için dört bir yandan insanlar geldi. Kimselerin tanımadığı zıdır baban bile çıkageldi. Ancak, yengenin cenaze töreni daha büyük oldu...

Elinde iğne, öylece düşünmekaldı:

— Evlenmek bir şey kazandırmaz. Sonu hep kötü gelir. Bir

tahminde bulunmak, bir kehanette bulunmak istemiyorum, hayır...

Guma, yaşlı Francisco'nun haklı olduğunu biliyordu. Yaşlı Francisco fırtınadan kurtulup eve sağ dönünce sevinçten ölmüştü yengesi. Birçok kadın artık kocaları geri dönmeyeceği için kederden ölürlerken, o sevinçten ölmüştü.

Düğüne davet etmeye gittiği zaman, Doktor Rodrigo işte bu nedenle ürkerek bakmıştı kendisine. Kendisine bakarken, Doktor Rodrigo'nun ne düşündüğünü biliyordu Guma. Kızlarını sayıklaya sayıklaya ruhunu teslim eden Traira'nın öldüğü günü anımsıyordu hiç kuşkusuz. Raquel armağan olarak bir bebek aldı, evet doğru; ama bir sefer dönüşünde babasının elinden alamadı bu armağanı. Traira'yı ve ötekileri anımsıyordu Guma. Denizde kalmışlardı, bir kavgada kalmışlardı ve bilinmez ülkelere gitmişlerdi. Kocasını olmaksızın bir kadın limanda nasıl yaşayabilir? Kimileri yukarı kente çamaşırcılığa gider, kimileri de fahişelik edip *Farol das Estrelas*'ta içki içer. Hepsi de acıdır, ağlayan çamaşırcılar da kederlidir; şarkıların, içki bardaklarının arasında gülen fahişeler de. Doktor Rodrigo gülümseyerek uzattı elini:

— Sizleri kutlamak için orada olacağım...

Ama sesi ölgündü, neşesizdi. Traira'yı ve muayenehanesinden geçen öteki denizcileri düşünüyordu.

Buna karşın, coşku ve sevinçle gülümsedi Dona Dulce:

— Hayatın sizler için daha da güçleşeceğini biliyorum. Ama onu seviyorsunuz, değil mi? Evlenmekle iyi ediyorsunuz. Hayat boyu böyle sürüp gitmez. Bazan düşünüyorum da Guma...

Sesinde çocuklara özgü bir umut vardı. Bir mucize bekliyordu. Guma biliyordu bunu, limanda herkes biliyordu. Onu seviyorlardı, gözlüklü kurumuş yüzünü, zayıf ve yaşlanmış görüntüsünü seviyorlardı. Çocuklarını beş altı aylığına ona emanet ediyorlardı. O da, öğretmesi gereken sözcüğü, mucize yaratacak sözcüğü bıkıp usanmadan arıyordu.

Guma'nın elini sıktı ve,

— Benimle tanıştırmaya getirin onu, dedi.

'Doktor' Filadelfio parmaklarını kirli yeleğinin koltuk altlarına geçirdi ve kendine özgü belirsiz gülüşüyle güldü:

— Hadi bunu kutlamak için birşeyler içelim...

Ve anımsadı:

— ‘Çekmece’yi çıkarmasaydın mektuptan, bu kadar beklemezdi kız.

Farol das Estreias’ta Guma’nın ve ‘müstakbel’inin sağlığına içti. Herkes içti. Kimileri evli, kimileri de bekârdı. Ama çoğunun, bir kadını kendi hayatlarına feda edecek cesareti yoktu.

Dona Dulce’yi ziyarete gitti Livia. Akrabaları ziyaretine geldiler, inatlarından vazgeçmişlerdi. Çeyizini de getirdiler. Düğün hazırlığı yapılıyordu. Yaşlı Francisco seviyordu gelin adayını. Öylesine mutluydu ki, gören, onun evleneceğini sanırdı. Limanda Guma’nın cumartesi günü yapılan düğününden başka bir şey konuşulmuyordu; ilkin pek az davetlinin huzurunda evlendirme memurluğunda (Rufino tanıktı ve imzasını ancak yarım saat uğraştıktan sonra atabilmişti), sonra da çiçekler arasında Mont Serrat Kilisesinde yapılmıştı tören. Guma’yı ve gelini görmek için bütün liman halkı oraya gelmişti. Herkes güzel bulmuştu gelini. Birçoğu Guma’ya imrenerek bakıyordu. Birkaç kişi yorum yapıyordu:

— Şansı var oğlanın. Ne güzel kadın!.. Becerebilseydim ben evlenmek isterdim onunla.

Gülüyorlardı.

— Artık çok geç.

Biri ekledi:

— Biraz bekle yeter; pek yakında dul kalır...

Kimse gülmedi. Yaşlı bir denizci eliyle bir işaret yapıp gençlere şunları söyledi:

— Söylenmez böyle şeyler.

Konuşan delikanlı utanıp başını eğdi, evli olan bir başkasının belkemiği, güney rüzgârı yemiş gibi uzun uzun ürperdi.

Livia gençti, çok güzeldi. Guma, nedenini bilmeden herkese gülümseyip duruyordu. Kentin üzerine serin bir haziran akşamı iniyordu. Liman pırıl pırıldı. Dar sokaktan iniyorlardı.

Nemli ve bulutlu bir akşamdı. İnsanlar yağmurluklarını giymişlerdi, ince bir yağmur yağıyordu. Henüz vaktin erken olmasına karşın tekneler aydınlanmıştı. Yelkenlerini toplamış *saveiro*’ların direkleri kurşun renkli gökyüzüne doğru yükseliyordu. Guma’nın evlendiği bu nemli gecede deniz sakindi. Yaşlı Francisco, Rufi-

no'ya kendi düğün törenini anlatıyor ve yarı sarhoş Zenci beceriksizce yanıtlar vererek dinliyordu onu. Filadelfio, Guma'nın masasında biraz sonra yapacağı konuşmayı ve alacağı alkışları düşünüyordu. Gece kfilesinin üzerine yağmur yağıyor ve Mont Serrat'ın çanları inen geceyi haber veriyorlardı. Kumsalı deniz basmıştı, teknelerin demir alması oldukça güçlü.

Kafilenin sonunda, Dona Dulce, Doktor Rodrigo'yla konuşuyordu. Nişanlılar gibi kol kola girmişlerdi. Gözlüklerine karşın pek iyi göremeyen Dona Dulce öne doğru eğilmişti. Doktor, pipo içiyordu:

— Mundinho öldü, dedi.

— Zavallı annesi...

— Elimden gelen her şeyi yaptım. Ama onu burada kurtarmak olanaksızdı. Sağlık koşullarının yetersizliği, bakımsızlık...

— Okula gelmişti. Geleceği olan iyi bir öğrenciydi...

— Şöyle ya da böyle, sürdüremezdi...

— Elllerinde değil, doktor. Nafakalarını çıkarmak için çocuklarının yardımına ihtiyaçları var. Çocukların çoğu alabildiğine zeki. Guma'yı alalım...

— Uzun yıllardır buradasınız, öyle değil mi Dona Dulce?

Yüzü biraz kızararak yanıtladı:

— Çok oldu, evet. Çok üzücü.

Onun kendi hayatına mı, yoksa liman hayatına mı anıştırma yaptığına karar veremiyordu Doktor Rodrigo. Dona Dulce kamburunu çıkarmış yürüyordu; yağmur, saçlarını gümüşlüyordu.

— Bazan buradan gidebileceğimi, daha iyi bir iş bulabileceğimi düşünüyorum... dedi Dona Dulce. Ama beni çok seven bu insanlar için üzülüyorum. Ne var ki onlara ne diyeceğimi bilemiyorum.

— Nasıl?

— Hiç ağlaya ağlaya bir kadın gelmedi mi size? Siz genç bir kadını ziyarete hiç gitmediniz mi?.. Livia gibi evlenen çok kadın gördüm. Kocaları denizden dönmediği için ağlayarak bana geldiler sonra. Ve ben ne diyeceğimi bilemedim, bilemiyorum.

— Bir süre önce, benim muayenehanede bir adam öldü, tabii muayenehane demek doğruysa... Karnına yediği bir kurşun yüzünden öldü. Kızlarını sayıklıyordu; bir sandalcıydı...

— Onlara ne diyebileceğimi bilmiyorum... Başlangıçta inancım vardı, henüz mutluydum. Tanrının bir gün bu insanlara acıya-
cağına inanıyordum. Bugün, bunca şey gördükten sonra inanmıyo-
rum artık. Yine de, o sıralar, avutabiliyordum onları.

— Buraya geldiğim zaman Dulce... (Kısaca Dulce dediği için
Dona Dulce ona baktı ve kardeşi gibi bir şey olduğunu anladı...) Ben de inanıyordum. Bilime inancım vardı. Bu zavallı insanları bi-
limden yararlandırmaya gelmişim...

— Peki şimdi?

— Ne demem gerektiğini bilemiyorum. Yoksulluğun hüküm
sürdüğü bir yerde sağlık koşullarından söz etmek... yalnızca ölüm
tehlikesinin var olduğu bir yerde rahattan söz açmak... Başarısızlı-
ğa uğradığımı sanıyorum.

— Bir mucize bekliyorum. Nasıl bir şey bilmiyorum, ama bek-
liyorum.

Livia, Dona Dulce'ye gülümsüyordu. Doktor Rodrigo yağ-
murluğunu tersine çevirmişti.

— Yalnızca bir mucize. Bu da Tanrıya hâlâ inancınız olduğu-
nu gösteriyor. Bu da bir şey. Tanrıçama olan inancımı yitirdim
ben.

Konuşmaların uğultusunu, Rufino'yla konuşan yaşlı Francis-
co'nun gülüşünü, Guma'nın mutlu gülüşünü, gelenlere seslene Li-
via'nın dost sesini duyuyorlardı. Dona Dulce yeniden konuşmaya
başladı:

— Artık mucize beklemiyorum. Azizlere çok dualar ettim,
ama erkekler de, çocuklar da ölüyorlar hâlâ. Ancak, inancım var,
evet. Bu insanlara inancım var Rodrigo. İçimde birşeyler mucizeyi
bu insanların yaratacağını söylüyor bana.

Doktor Rodrigo, Dona Dulce'ye baktı. Öğretmenin gözleri-
nin içi gülüyordu, iyilik doluydu. Yetersiz şiiirlerini, kısır bilimini
düşündü doktor. Çevresinde gülen insanlara baktı. Manuel Reis,
Maria Clara'yla birlikte 'Viajante sem Porto'dan atlamış, evlenen
çifte doğru koşuyordu. Geç kalmıştı, özür dilerken gülüyordu.
Doktor Rodrigo sordu:

— Hangi mucize, Dulce? Hangi mucize?

Yüzünün biçimi değişmişti Dona Dulce'nin; sanki bir azize gi-
biydi. Uysal gözleri denize bakıyordu. Bir çocuk yaklaştı, kuru eli-

ni çocuğun başına koydu.

— Bir mucize, evet.

İnen nemli gecede çocuk onlarla birlikte yürüyordu. Dulce konuşmasını sürdürdü:

— Bu denizin tertemiz teknelerle kaplı olduğunu, denizcilerin iyi beslendiklerini, emeklerinin karşılığını aldıklarını, kadınların geleceğinin güvenlik altında olduğunu, çocukların okula gittiklerini, ama altı ay değil, gerektiği kadar, yetenekli olanlarının fakültelere başladıklarını hiç düşündünüz mü? Irmağın girişinde, setin yanında kurtarma ekipleri bulunduğunu düşündünüz mü? Bazan limanı böyle düşünüyorum ben...

Çocuk sessizce, bir şey anlamadan dinliyordu konuşmaları. Gece nemli, deniz sakindi. Her şey kederli ve güzellikten yoksundu. Dulce'nin sesi:

— Bu, insanların bir mucizesi, Rodrigo... Bu kış gecesindeki ay gibi tıpkı her şeyi aydınlatan, her şeyi güzelleştiren.

Rodrigo gökyüzünde yükselen aya baktı. Yusuvarlaktı, her şeye ışık saçıyor, denizi ve geceyi değiştiriyordu. Yıldızlar çıkmaya başlamıştı, eski kaleden bir şarkı geliyordu, insanlar iki büklüm değillerdi artık. Güzeldi gece kafilesi. Gecenin nemi gitmişti. Soğuk kurulaşıyordu. Ay, denizin üzerinde geceyi aydınlatıyordu. Manuel Reisle Maria Clara kol kola yürüyorlardı. Guma, Livia'ya gülümsüyordu. Doktor Rodrigo gecenin mucizesine bakıyordu; çocuk aya gülümsüyordu. O zaman, Dona Dulce'nin ne demek istediğini anladı Doktor Rodrigo. Çocuğu kucağına aldı. Doğruydı: Bu insanlar tıpkı bunun gibi bir mucize yaratacaklardı bir gün. Dona Dulce'ye fısıltıyla söyledi:

— Mucizeye inanıyorum.

Kafile Guma'nın evine vardı. Yaşlı Francisco bağıırıyordu:

— Girin dostlarım, evimiz sizin eviniz. Yoksul, ama gönlü yüce!

Doktor Rodrigo ile Dona Dulce içeri girerlerken sordu:

— Yeni bir düğünden mi söz ediyorsunuz?

Doktor Rodrigo yanıtladı:

— Bir mucizeden söz ediyoruz.

— Geçti artık, mucizeler zamanı... — dedi gülümseyerek yaşlı Francisco.

— Hayır, daha geçmedi — diye yanıtladı Dona Dulce — ... ama günümüzün mucizesi başka bir şey.

Pencereden ay giriyordu.

Jerémiás ile Rufino gitarlarını, başkaları da armonikalarını getirmişlerdi. Maria Clara da sesiyle oradaydı. Gecelerin aşk için yaratıldığını — herkes Guma ve Livia'ya gülümsüyordu — anlatan şarkıdan başlayıp denizde ölümün tatlı bir şey olduğunu anlatan şarkıya varana kadar bir yığın şarkı söylediler. Dans da ettiler; herkes gelinle dans etmek istiyordu. *Cachaça* içip yaşlı Francisco'nun, Rufino'nun yardımıyla pişirdiği kuru fasulye yemeği ile Dona Dulce'nin getirdiği şekerlemeleri yediler. Çok gülüyorlardı, nemli geccyi, güneş rüzgârını, haziran ayını unutmuşlardı. Bir süre sonra, Ermiş Jean yortusunda limanı maytaplar aydınlatacaktı.

Guma, herkesin çekip gitmesini bekliyordu. Durumu, Livia'nın dayısıyla yengesinin eski davranışlarına benziyordu. Kaçırdığından, fırtınalı gecede ona sahip olduğundan bu yana, bir daha kollarına almamıştı Livia'yı. Gülen, içki içen, tartışan konuklara bakıyordu. Hiç kuşku yok, pek öyle erken gitmeyeceklerdi. Manuel Reis bir kavga olayını anlatıyordu:

— Öyle tokat falan değildi. Adama bir yumruk patlattım, duvara yapıptı...

Kavga hikâyesinden sonra Rufino'dan bir şarkı söylemesini istediler. Livia başını Guma'nın omzuna koymuştu. Francisco herkesin susmasını istedi. Rufino gitarına dokundu; sesi evde yankılandı:

Paradır yöneten bu dünyayı.

Dünyayı yöneten paradır, para.

Şarkı sürüyordu. Rufino'nun sesi fırtınalı havadaki dalgalar gibiydi, dizeler, hızla, arka arkaya geliyordu:

Yerde bir çukur, bir delik bu,

Çengelli bir dal, bir çatal bu,

Çöz sonra yeniden bağla saçlarını,

Saçlarını bağla Maria.

Salondaki genç melez kızlara bakıyor ve onlar için şarkı söylü-

yordu; çünkü kadınlar için şarkı söylemesini severdi o, kadınlar da onunla kumsalda yuvarlanmayı severlerdi. Limanda, 'tekneyi pruvadan denize sokacak ve bir kürek darbesiyle denize açılacak kadar iyi bir sandalcı' olduğunu söylerlerdi. Pek sık görülmeyen bir gözüpeklikti bu davranış, ancak eski sandalcılar bu yiğitliği gösterebilirdi.

*O öğretti bana her şeyi
O öğretti, aşk nedir bilmezdim
Kokusundan sert fırtınayı
Islığından kara yılanı
Ve kadının hası nasıl seçilir
Hep o öğretti bana.*

Salonda herkes gülüyordu; melez kadınlar gözlerini Rufino'ya çevirmişlerdi. Manuel Reis ellerini dizlerine vurarak müziğe eşlik ediyordu. Rufino şarkıyı sürdürüyordu:

*Kim yaralı, inleyen insan,
İnleyen kim, acı çeken insan,
Demirci: demiri döver,
Zangoç: çanları çalar.*

Rufino gitarı tımbırdatıyordu. Livia bu şarkıyı seviyordu, ama ona kalırsa, hiç kuşkusuz, bir başka şarkıyı yeğlerdi, limanda söylenen eski şarkılardan birini. Rufino'nun şarkısı pek bir şey söylemiyordu. Bir şarkının anlamı derin olmalı. Rufino sonuna geliyordu şarkının:

*Tıpkı diş ağrısı gibiyimdir
İyice azıp zonkladığı zaman.
Çorbayı tuzsuz bibersiz yaparın
Haşlamaya un falan katmam
Bir tomurcuk değilim ki ben
Bir mevsim ölüp bir mevsim açan.*

Bir yığın övgüden sonra gitarını yere bıraktı ve gözlerini kırıştırdı:

— Dans edelim hadi dostlar, bugün sevinç günüdür!... dedi.

Dans ettiler. Armonikalar inliyordu, sanki dalgaların gelgiti gibi. Manuel Reis, Doktor Rodrigo'ya anlatıyordu:

— Hava iyi değil doktor. Denize çıkmak çok tehlikeli. Bu kış çok insan Janaina'yla birlikte kalır...

Müzik sesi komşu rıhtıma ulaşıyordu. Bay Babau içeri girdi: Elinde içki şişeleri vardı; yeni evlilere armağanıydı. Bu gece kimse gitmediği için *Farol das Estrelas*'ı kapatmıştı. Salonda şöyle bir döndürmek için bir kadın aradı. Samba, doruk noktasındaydı, ayakların sesinden yer gök inliyordu. Sonra, Maria Clara şarkı söyledi. Sesi tıpkı denizin sesi gibi girdi geceye. Uyumlu ve derin. Söylüyordu:

*Onun gelmediği geceler
Hüzünlü gecelerdir benim için...*

Yumuşaktı sesi. Denizin derinliklerinden geliyordu. Tıpkı vücudu gibi, rıhtım ve tuzlu balık kokusu vardı sesinde. Herkes dikkatle dinliyordu. Söylediği şarkı onların şarkısıydı, denizin şarkısıydı.

*Dalgalar alıp götürdü onu
Karışıp gitti sulara.*

Denizin bin yıllık huyu. Neden bu şarkılar yalnızca ölüm ve acıdan söz ederler? Yine de güzeldir deniz, su mavidir ve ay parlak. Ama şarkılar, denizin cilveleri gibi acıdır, insana ağlama isteği verir, bütün sevinçleri alıp götürür.

*Başka ülkelere gideceğim ben de
Çünkü sevgilim de gitti uzaklara
Yeşil dalgaların altına gitti.*

Hepsi gidecek bir gün yeşil dalgaların altına. Şarkı söylüyor Maria Clara. O da denizin üzerinde yaşıyor. Ama o denizde doğdu, denizden geldi, denizde yaşıyor. Bu nedenle, şarkı yeni bir şey söylemiyor ona, yüreğini Livia'nın gibi çarptırmıyor.

Yeşil dalgaların altında, uzaklara.

Evlendiği gece Maria Clara'nın neden böyle şarkı söylediğini düşünüyor Livia. Bir düşman gibi tıpkı, sesi fırtına gibi. Kocasını çok yıllar önce yitirmiş olan bir yaşlı kadın salonda ağlıyor. Her şeyi alıp götürüyor denizin dalgaları. Onlara her şeyi veren ve her şeyi ellerinden alan deniz. Maria Clara söylüyor:

Başka ülkelere gideceğim ben de...

Bu ülkelere gider denizciler, Aioca'nın uzak topraklarına. Guma gülümsüyor, ağzı aralık. Livia başını omzuna yaslamış dinleniyor ve ilk kez erkeği için korkuyor. Ya bir gün denizden dönmeyecek olursa, kendisi ne olacak? Hepsinin bir gün yeşil dalgaların altında kalacağını söylüyor şarkı. Yüksek sesle ağlayan, kaçmak ve Guma'yı uzaklara, dünyanın öteki ucuna, denizin 'yeşil dalgaları'nın çağrısını artık duymayacakları bir yere götürmek isteyen Livia'dan başka salonda bulunan hiç kimse ne karşı çıkıyor, ne de isyan ediyordu.

Livia'nın soluğu tıkanıyor gibi. Şarkı sona eriyor, ama soğuk haziran gecesinde, sesi teknelere, limana ve *saveiro*'lara doğru yayılıyor. Yüreklere hoplatmayı sürdürüyor. Ve unutmak için, hepsi dansa kalkıyor; dans etmeyenler içkiye vuruyor kendini. Maneca Maozinha bardağını kaldırıp bağırıyor:

— Bu rezil içki. Sanki kurşun.

Dışarıda yağmur yağıyor. Bulutlar ayı örtüyor.

Bu mutsuzluk şarkısı gece yürüyüşüne çıktı. Liman yaşamını özetleyen şarkı. Kocası evden çıkarken her kadın "Boğulmaya gitti" diyebilir. Yazgısı acılı bir yazgı! Ağabeyi karabatak gibi, bir görünüp bir kayboluyor; hakkında kimse bir şey bilmiyor. Düğününe gelmedi; günlerdir görmedi onu. Kâğıtları o hazırladı, düğün gününü o saptadı, sonra ortadan kayboldu. Hayatı hakkında kimse bir şey bilmiyor, nerede oturduğunu, nerede yemek yediğini, özenle taranmış güzel başını nerede dinlendirdiğini hiç kimse bilmiyor. Kocası her gün denizin yeşil dalgaları altında boğulmaya gidecekti. Bir gün kendisi gidip cesedi geri dönecekti. Ve Aioca'nın bilinmez topraklarına doğru yola çıkacaktı.

Livia eteğini kaldırıp gözyaşlarını siliyor. Vücudunda artık sevişme isteği yok. Ama henüz kana kana doymuş değildi, erkeğini ancak bir kez hissetmişti. Ve bugün evlendiler; bugün sevişmenin günü, ama gel gör ki kederli. Vücudunda birikmiş olan isteği alıp götürdü şarkı. Guma, kendisini kucakladığı zaman, dalgalara kapılıp giden vücudunu düşünecek. Boğulmaya giden kocasını düşünecek. İçinde sevişme isteği kalmamıştı, kendini yeterince veremeyecekti ona, elinden gelseydi, bu geceden kaçıp giderdi, denizden

çok uzaklara, *sertao* kırlarına giderdi, dalgaların büyüünden ka-
çardı. Oranın kadın ve erkekleri denizi düşünerek yaşarlar. Deni-
zin, erkekleri öldüren acımasız bir efendi olduğunu bilmezler.

Bir *sertao* şarkısı, beyler beyi Lampiao'nun karısının, gemi
dumanı renginde bir giysisi olmadığı için ağladığını söyler. Gemi
denizden gelir ve denizde hiç kimse buyruk veremez, Lampiao gi-
bi yürekli bir haydut olsa da. Deniz hayatların sahibidir, deniz kor-
kunç ve gizemlidir. Denizde yaşayan her şey bir gizemle sarılmış-
tır. Çarşafın altında büzülüp ağlıyor Livia. Bundan böyle günleri
acı geçecek artık. Denizin yeşil dalgaları altında boğulmaya gi-
den Guma'yı görecektir her gün.

Birdenbire bir karar alıyor. Hep Guma'yla birlikte gidecek.
Kendisi de denizci olacak, deniz şarkıları söyleyecek, rüzgârları ta-
nımayı öğrenecek, ırmaktaki kayalıkları ve denizin gizlerini öğre-
necek. Sesi, tıpkı Maria Clara'nın sesi gibi fırtınaları yatıştırarak.
Saveiro'suyla uçup gidecek, şarkısı sayesinde yarışlar kazanacak.
Ve bir gün Guma, dalgaların altına gidecek olursa kendisi de
onunla birlikte gidecek; Aioca'nın topraklarına doğru birlikte yol
alacaklar.

Odaya girip giremeyeceğini soruyor Guma. Gözlerini silip gir-
mesini söylüyor. Mum sönüyor ve şafak sökmesine yakın, aşk inil-
tileri yükseliyor. Boğulmaya gidecek kocası, cesedi denizin yeşil
dalgalarında yüzecek. Ağlıyor ve seviyor onu; sanki ölüm yatağın
çevresinde dört dönüyormuş, sanki son kez yapıyorlarmış gibi, çılgınca
erişiyorlar birbirlerine.

Şafak söküyor ve Livia, oğlunun asla denizci olmayacağına, *saveiro*'larla
sefere çıkmayacağına, o müziği dinlemeyeceğine, kalles
denizi sevmeyeceğine and içiyor. Şafakta, denizin uysal bir dost oldu-
ğunu söylüyor bir Zenci. Livia'nın oğlu denizci olmayacak. Bir top-
rak adamı olacak, sakın bir yaşam sürecektir: Karısı, Livia gibi acı çek-
meyecek. Yeşil dalgaların altında boğulmaya gitmeyecek.

Şafak söküyor ve Guma, oğlunun denizci olacağını, *saveiro*'la-
rı Manuel Reisten daha iyi yöneteceğini düşünüyor; kayıkları Rufi-
no'dan daha iyi kullanacak ve bir gün, kocaman bir gemiyle Chico
Tristeza'nın yaşadığı ülkelerden de uzaklara gidecek. Uysal bir
dosttur deniz. Guma'nın oğlu denize gidecek.

Şafak söküyor ve aşk iniltileri yeniden yükseliyor.

‘PAQUETE VOADOR’¹

---

1. Hızlı gemi. Hızlı tekne.

MAR GRANDE YOLU

Liman için kötü bir ay. *Saveiro*'lar pek az sefer yapıyordu. Taşıma ücretleri çok düşüktü. Nafakasını çıkarmak için pek çok denizci balığa çıkıyordu. Guma çırpınıp didiniyor, karşısına çıkan bütün yükleri alıyor, işin iyisine kötüsüne bakmıyordu. Livia hemen her zaman ona yoldaşlık ediyordu. Kendi kendine verdiği söze bağlı kalarak her zaman kocasının yanında olmak istiyordu. Bununla birlikte, bir gün, kendisiyle birlikte sefere çıkmanın çok güç olduğunu açıkladı Guma. Korku nedir bilmeyen o, gökyüzü bulutlarla kaplandığı ve birlikte denizde oldukları zamanlar, müthiş korkuyordu. Karısının hayatını tehlikeye atma kuşkusuydu kapıldığı ürkünün, rüzgâr ve fırtına korkusunun nedeni. Bunun üzerine, denize çıkmayı seyrekleştirdi Livia, neşesi yerinde olduğu zamanlar Guma'ya yoldaşlık ediyordu artık. Kimi zaman, gözlerindeki gelme isteğini fark ettiği zaman Livia'yı Guma davet ediyordu.

— Benimle gelmek ister misin Zenci kızı?

Sevgiyle 'Zenci kızı' diyordu ona. Gülerek hazırlanmaya gidiyor ve kendisine yoldaşlık etmeyi niçin sevdiğini sorduğu zaman, hayatı için tasalandığını kesinlikle söylemiyordu. Kıskanç olduğunu, limanlarda başka kadınlarla gitmesinden korktuğunu söylüyordu. Guma gülümsüyor, piposundan bir nefes çektikten sonra,

— Sen bir budalasın Zenci kızı, diyordu. Hep teknede kalıyorum ve seni düşünüyorum.

Guma'yla gitmeyip de yaşlı Francisco'yla evde yalnız kaldığı zamanlar, eski liman serüvenleri, batma, ölüm ve boğulma hikâyeleri dinlerken dehşete kapılıyordu. Kocasının denizde, dayanıksız bir teknede, rüzgârların insafına terk edilmiş olduğunu biliyordu. Livia'nın yardımıyla yelkenleri onarırken yaşlı Francisco'nun anlattığı öyküdeki gibi, Andrade Reis benzeri vücudu gıcırtilı yengeçlerle kaplı olarak dönebilirdi.

Evlendiği gün Maria Clara'nın söylemiş olduğu şarkıyı hiç unutmamıştı: "Denizin yeşil dalgaları altında boğulmaya gitti..."

Kocasının sabah akşam ölümle buluşmaya gittiğini görüyor, ama onu durduracak, ona engel olacak bir şey yapamıyordu. Limandaki öteki kadınlar kocalarının sefere çıkışını kaygısızca izliyorlardı. Ama bu kadınlar limanda doğmuşlar, babalarının, kardeşlerinin, amcalarının cesetlerinin denizden dönüşüne tanık olmuşlardı. Bunun bir gerçek olduğunu, limanın yasasının böyle olduğunu biliyorlardı onlar. Fabrikaların yoksulluğundan, kırsal yaşamın yoksulluğundan daha beter bir şey vardı limanda: Beklenmedik bir gece, herhangi bir gece, yaşamın denizde sona ereceğine olan inanç. Bu kadınlar biliyorlardı bunu; binlerce yıllık bir yazgıydı bu, saptanmış bir alinyazısı. Kimse karşı çıkmıyordu buna. Babalarının ardından ağlıyorlar, kocaları denizden geri dönmediğinde saçlarını yoluyorlar, oğullarının büyümesini, kendi sıralarını savmalarını beklerken, öfkeyle işe ya da fahişeliğe vuruyorlardı kendilerini. Liman kadınlarıydılar; yürekleri çoktan dövmelenmişti.

Ama Livia, liman kadını değildi. Sevdığı bir erkek uğruna gelmişti buraya. Ve onun için korkuyor, onu kurtarmanın ya da hiç değilse onunla birlikte ölüp ardısıra ağlamamanın bir yolunu bulmaya çalışıyordu. Kocasını boğulmaya gidiyorsa, o da onunla birlikte gitmek istiyordu.

Yaşlı Francisco, denizle ilgili öykülerden başka bir şey bilmiyordu. Bütün gün bunları anlatıyordu, ne var ki deniz kazaları ve fırtınalarla doluydu bunlar. Tanıdığı *saveiro* kaptanlarının yiğit ölümlerini göğsü kabararak anlatıyor, kendi hayatını kurtarmak için *saveiro*'sunda bulunan dört kişinin hayatını feda eden İto'nun adını anar anmaz tükürüyordu. Bir denizci kesinlikle böyle bir şey yapmayacağı için tiksintiyle tükürüyordu. Yaşlı Francisco'nun anlattığı bütün öyküler hep bu türdendi. Livia'nın yüreğini rahatlatmıyor, tersine biber gibi yakıyor, sık sık gözlerinin yaşarmasına neden oluyorlardı. Ve yaşlı Francisco'nun dağarcığındaki öyküler, acılı haberler, bir türlü bitmek bilmiyordu. Livia sık sık ağlıyor, artık duymamak için odasına kaçıyor. Ve saçmalamaya başlayan yaşlı Francisco, yalın hareketlerle, yalın sözcüklerle kendi kendine konuşmasını sürdürüyordu.

Esmeralda komşu eve taşınınca, işte bu yüzden mutlu oldu Livia. İri göğüslü, yuvarlak kalçalı, güzel bir melezdi Esmeralda: Güzel bir kadındı! Çok konuşuyor, kakkahayla gülüyor, kendisine

son derece bağı olan Rufino'nun yazgısıyla hiç mi hiç ilgilenmiyordu. Vitrinlerde gördüğü yeni giysiler, briyantınlar ve sandallardan başka bir şey konuşmuyordu; ama Livia'yı oyalıyor, ölüm düşüncesini kafasından uzaklaştırıyordu. Kimi zaman Maria Clara da geliyordu. Ama, denizde doğmuş, hep *saveiro*'larda yaşamış olan Maria Clara, her şeyden çok denizi, denizden de çok Manuel Reisi seviyordu. Bütün istediği, Manuel Reisin çevrenin en iyi *saveiro* kaptanı olmayı sürdürmesi, kendisine bir oğul vermesi, saati gelince de cesaretini yitirmeden Iemanja ile birlikte gitmesiydi.

Okuldan sonra, Dona Dulce de uğruyor, biraz sohbet ediyordu. Ama Livia'yı en çok oyalayan, şakacı sesi, baygın hareketleri, dereden tepeden konuşmalarıyla Esmeralda'ydı. Şunu bunu ödünç alarak yaşıyor, Guma'lara geliyor (onu görünce içi giden yaşlı Francisco yalanıp göz kırpmıyor, o da 'şu moruk balığın sevimliliğine bakın hele...' derken gülümsüyordu), ipe sapa gelmez sorular soruyordu. Kayığıyla ırmakta bir aşağı bir yukarı sefere çıkan Rufino ise bir gece evde, bir hafta dışarıdaydı. Esmeralda'nın iple-diği bile yoktu. Bir gün Livia ağlarken şöyle dedi:

— Budalasınız siz; erkek milletine çok önem veriyorsunuz... Bırakın, elinden geliyorsa başka kadınlarla düşüp kalsın. Benim gibi yapın... Vız gelip tırıs gidiyor bana...

— Bu yüzden değil Esmeralda. Denizde ölmesinden korkuyorum.

— Peki hepimizin sonu o değil mi, ölmeyecek miyiz hepimiz? Ben kaygılanmıyorum. Benimki ölecek olursa bir başkasını bulurum.

Livia anlamıyordu. Guma ölecek olursa kendisi de ölürdü, çünkü duyacağı dayanılmaz yalnızlığın dışında, ağır işlerde çalışmak için yaratılmamıştı ve ekmek parası için vücudunu satmak istemiyordu.

Esmeralda aynı kanıda değildi. Rufino ölecek olursa bir başkasını bulur, hayatını sürdürürdü. Zaten Rufino da ilki değildi. Birincisini dalgalar almış, ikincisi bir gemiye binip almış başını gitmiş, üçüncüsü de bir başka kadın bulmuştu. Hiçbir şeyi umursamıyordu: Yaşıyordu. Kendisi ölecek olsa, Rufino'nun ne yapacağını bilmiyor muydu sanki? Bütün istediği, saçlarını parlatmak için briyantın, limanda yürümek için sandallar, kalçalarını saracak güzel

bir giysi idi. Livia gülüyordu, hem de nasıl. Esmeralda eğlendiriyordu onu. Böyle bir komşusu olması bir şanstı onun için. O olmasa, yaşlı Francisco'nun acılı öykülerini dinleyerek, kocasının boğulmaya gittiğini düşünerek nasıl geçirdi günleri?

Ama Rufino teknesiyle döndüğü zaman Esmeralda bambaşka biri oluyordu: Zencinin dizlerinin üzerine oturuyor ve Livia'ya bağıyordu:

— Komşu, benim karaoğlan geldi. Çorbanın tadı bir başka olacak bugün...

Rufino iyice vurgundu ona. Esmeralda'nın güçlü bir aşk şerbeti yaptırdığı söyleniyorsa da, o, Dona Janaina'ya yazmıştı. Rufino onu sinemaya, kente uğradıkları zaman bir sirke götürüyordu, bazan da 'Oceano Football Club'e dansa gidiyorlardı. Aslında futbol sahası değildi burası, liman halkının cumartesi, pazar günleri danslı eğlenceler düzenledikleri bir yerdi. Rufino'nun içki içmesine, dayak atmasına karşın mutlu görünüyorlardı -ve Livia çoğu zaman kıskanıyordu Esmeralda'yı-. Esmeralda korkmuyordu Rufino için. Yüreği kaygısızdı.

Kimi günler, Livia, Guma'yı bekliyor ve limana giren yelkenler arasında *Valente*'nin yelkenini görmek için rıhtımdan ayrılmıyordu. Kendi yelkenlerine benzer birini görür görmez yüreği sevinçle hopluyordu. Yuvarlak koluna Guma'nın ve *Valente*'nin adını dövdürmüştü Rufino'ya. Koluna bakıyor, yanıldığını, gelenin kendi teknesi olmadığını fark edinceye kadar gözlerini denizden ayırmıyordu. Bir başka yelkeni beklemek gerekiyordu. Şimdi o mu görünecek acaba?.. Ve yüreği umutla doluyordu. Hayır, bu da değil. Bazan, bütün öğle sonunu ve akşamın bir bölümünü bekleyerek geçiriyordu. Guma eğer saptanan günde dönmemiş, şu ya da bu nedenle gecikmişse, yüreği acıyla dolu olarak dönüyordu eve Livia. Esmeralda'nın sözleri de yüreğine su serpmiyordu:

— Kötü haber tez gelir. Başına bir şey gelmiş olsaydı çoktan öğrenirdin.

Kimi zaman aylarca nerede oldukları bilinmeyen ve bir gün ortaya çıkan insanlarla ilgili öyküleri yorgun belleğinden bulup

çıkarmaya çalışan yaşlı Francisco da yarasına merhem olamıyordu. Uyumuyor, Maria Clara'nın şarkı söyleyen sesini duyduğunu sanıyordu:

*Dalgalar alıp götürdü onu
Karışık gitti sulara.
Başka ülkelere gideceğim ben de...
Çünkü sevgilim gitti uzaklara
Yeşil dalgaların altına gitti.*

Uyku ve yorgunluk baskın çıkıp da yatağa gidecek olursa, o zaman, fırtınalarla, yengeçlerin gıcırdadığı vücutlarla dolu karabasanlar görüyordu.

Geceleyn ya da şafak sökerken Guma'nın sesini duyduğu zaman dinlenebiliyordu. Guma bir çocuk sevinciyle bağırıyordu:

— Livia! Livia! Sana ne getirdim bak!

Ama, genellikle her zaman Esmeralda görüyordu onu ilkin, dışarı çıkıp iri memelerini vücuduna sürterek Guma'ya sarılıyor ve soruyordu:

— Bana bir şey getirmedi mi?

— Sana Rufino getirir...

— O mu? Kuru balık kuyruğu bile getirmeyi düşünmez o.

Livia gözlerini kurulamış olarak dışarı çıkıyor, geceleyn kaç kez ölü olarak düşlediği için gelenin onun olduğuna bir türlü inanmıyordu.

Bir cuma günü Guma, davet etti Livia'yı:

— Yarın benimle gelmek ister misin Zenci kızı? Mar Grande'ye tuğla götüreceğim. Manuel de oraya gidecek. Kozlarımızı paylaşacağız...

— Ne kozu? diye sordu Livia, bir kavgadan korkarak.

— Bir bahse girmiştik. Birinde kim daha çabuk gidecek diye bahse girdik, o kazandı. Çok önce. Şimdi yeniden kapışacağız. Sen de 'Valente'nin hızlı gitmesi için şarkı söyleyeceksin.

— Şarkı söylememin bir yardımı olur mu?

— Bilmiyor musun? Daha iyi şarkı söyleyene rüzgâr yardım eder. Geçen sefer o kazandı, çünkü Maria Clara güzel bir şarkı söylemişti. Benimse şarkı söyleyecek kimsem yoktu.

Livia'yı belinden kavradı, gözlerine baktı:

— Burada olmadığım zaman neden ağlıyorsun?

— Doğru değil, yalan, kim söyledi sana?

— Esmeralda. İhtiyar Francisco da söyledi. Bir şeyin mi var?

Gizli bir şey yoktu gözlerinde, saydamdı, su gibi berrak, ırmağın berrak suları gibi. Livia parmaklarını Guma'nın uzun saçlarına geçirdi.

— Bana kalsaydı, hep seninle olurdum *saveiro*'da...

— Benim için mi korkuyorsun? Tekne nasıl kullanılır biliyorum...

— Ama bir yığın insan dönmedi.

— Yukarıda da... — kente bakıyordu — ... ölüyor insanlar. Hepsi aynı şey.

Livia öptü onu. Guma, Livia'yı yatağa yatırdı, ertesi gün nerede olacağını bilmeyen erkeklerin aceleciliğiyle öpmeye başladı. Ama Esmeralda içeri girip seslenerek Guma'nın okşamalarına engel oldu.

Guma *saveiro*'sunu yüklemek için limana gitti. Livia akşama doğru her zamankinden daha iyi giyinip asansöre bindi. Dayısıyla yengesini ziyarete gidiyordu. Mutluydu, çünkü ertesi gün, Guma'yla birlikte sefere çıkacak, teknede iki gün onunla olacak, sonra da *Mar Grande*'den¹ Maragogipe'ye gideceklerdi.

Akşamleyin Guma eve döndü. Livia'nın dışarı çıktığını bildiği için uzun süre *Farol das Estrelas*'ta kalmıştı. (Bay Babau'nun bir bacağı ağrıyor, 'doktor' Filadelfio, Maneca Maozinha için mektup yazıyor ve durmadan içki içiyordu.) Penceresine mevzilenmiş Esmeralda ile konuşmak için durdu Guma:

— İçeri girmek istemez misin, komşu?

— Böyle iyi, komşu.

Esmeralda gülümseyerek çağırdı:

— İçeri gir. Oturunca hemen gitmez insan.

Kabul etmedi. İyiydi böyle, hemen evine gidecekti. Livia da gelmek üzereydi. Esmeralda konuştu:

— Ondan mı, yoksa Rufino'dan mı korkuyorsun? Rufino seferde...

---

1. *Mar Grande*: Büyük deniz.

Guma şaşkınlıkla baktı ona. Memelerini vücuduna sürterek kucaklamış, birkaç kez senli benli davranmıştı, ama hiç bu kadar ileri gitmemişti. Hiç kuşkusuz kendisini çağırıyordu. Tam bir melezdi, ama en iyi dostu Rufino'nun kapatmasıydı ve Guma, ne Rufino'ya ne de Livia'ya ihanet edebilirdi. Onu duymamış gibi davranmaya karar verdi, ama buna da gerek kalmadı: Livia, küçük so-kağı çıkıyordu.

— Bir başka gün artık... dedi Esmeralda.

— İyi.

O anda aşk istiyordu Guma, sabahleyin Esmeralda'nın engel olduğu aşkı, elini daha çabuk tutamadığı aşkı istiyordu, çünkü dostluk engel olmuştu ona. Gelen dostluk muydu, yoksa Livia mı? Düşünüyordu Guma. İnsanın ağzını sulandıran bir melezdi Esmeralda. Ve kendisini ona vermeye, sunmaya hazırды. Rufino'nun sevgilisiydi; Rufino, Guma'nın arkadaşıydı ve ona iyiliklerde bulunmuştu. Nikâh tanığıydı.

Guma'nın karısı, limanın en güzel kadını; başka bir kadına ihtiyacı yoktu. Sevdiği bir kadını var. Esmeralda'nın fıkırdak vücuduna ihtiyacı var mıydı? Esmeralda'nın kalçaları kıvrılıyor, esmer memeleri bluzunu zorluyordu. Ve gözleri yeşildi, yeşil gözlü bir melez. Esmeralda kendisini Guma'yla aldatırsa ne yapardı acaba Rufino? İkisini de öldürürdü hiç kuşkusuz ve kendisini denize atardı. Livia zehir içerdi. Esmeralda'nın gözleri yeşil.

Livia sesleniyor:

— Yemek soğuyor.

Soğursa soğusun. Livia'yı odaya sürüklüyor.

— Bana bir şey göster.

Yatakta titredi Livia. Limanın en güzel kadını onun kadını. Bir dosta hiçbir zaman ihanet etmeyecek.

Güneş dolu güzel bir sabah. Bu limanın en güzel zamanı ekim ayıdır. Güneş henüz yakıcı değildir, sabahlar pırıl pırıl ve serin olur, kâğıt gibi sabahlar. Yakındaki teknelerden pazara getirilmiş olgun meyvelerin kokusu geliyor. Bay Babau, *Farol das Estrelas*'ın müşterilerine benzersiz içkiler hazırlamak için *abacaxi*'ler¹

---

1. *Abacaxi*: Bir tür ananas.

satın alıyor. Et suyu kovaları taşıyan bir Zenci kadın geçiyor. Bir başkası şekerli haşlanmış mısır satıyor. Yaşlı Francisco iki kâselik bulamaç satın alıyor. Bir *saveiro* yola çıkıyor, dolu. Tekneler balığa çıkıyorlar; balıkçıların belden yukarısı çıplak. Çarşı canlanmaya başlıyor, aşağı kenti yukarı kente bağlayan asansörden insanlar iniyor.

Manuel Reis rıhtıma gelmiş bile. Maria Clara kırmızı bir şit giyinmiş, saçlarında bir kurdele. Her sabah erken kalkan yaşlı Francisco yanlarına geliyor:

— Gidiyor musunuz, reis?

— Guma'yı bekliyorum. Yeni evli gibi, geç geliyor...

— Beş ay oldu...

— Sanki dün gibi, diyor Maria Clara.

— İyi anlaşıyorlar; gerekli olan bu.

Geliyorlar: Livia, uykusuz geçen bir geceden sonra gözleri şişmiş; Guma'nın kolları yorgun, bahsi kaybedeceğinden emin.

— Bahis gitti. Hesabım tamam.

Livia bir art düşüncesi olmaksızın gülüyor, kocasının kolunu sıkıyor.

— Olsun.

Manuel Reis selâmlıyor:

— Acele etme...

Livia, Maria Clara ile konuşmaya başlıyor. Maria Clara:

— Çok şişmanladın. Dikkat et... diyor.

— Hayır. Önemli değil.

— Sanırım yeni bir *saveiro* kaptanı göreceğiz.

Livia kızarıyor:

— Ne *saveiro* kaptanı, ne de kayıkçı. Henüz düşünmüyoruz...

Kazandığımız ikimize ancak yetiyor.

— Mesele bu. Manuel Reis ne zaman isterse ben de o zaman isterim, diye açıklıyor Maria Clara. Ancak kız olur diye korkuyorum.

Manuel Reis teknedeydi. Yaşlı Francisco, Pazar'da toplananların yanına gitti. Ama daha önce, Guma'ya öğütte bulundu:

— Adanın çevresinde arayı aç! Manuel'in manevraları o kadar iyi değildir.

— Merak etme, diye yanıtladı Guma, ne var ki yitireceğinden

emindi.

Pazarda da bahse giriyorlardı. Çoğu Manuel Reisten yana pey sürüyordu, ama Guma'nın hayranları vardı 'Canavieiras'ı kurtarmasından bu yana; hele Traira olayı limanda hemen yayılmıştı.

İlkin 'Viajante sem Porto' yola çıktı. Rüzgâr uygundu; başını dalgakırana çevirip hemen yol aldı. Guma, *Valente*'nin demirini almıştı. Livia yelkenleri gözden geçiriyordu. Dalgakıranın oralardan Maria Clara'nın sesi geliyordu:

*Koş, koş saveiro'm benim,
Koş, koş rüzgârla.*

Dalgakıranda 'Viajante sem Porto' bekliyordu. Yarış oradan başlıyordu. 'Valente' ilk manevraları yapıyordu. Limanda, bakan insanlar topluluğu vardı. Guma'nın teknesi rüzgârı hissetti, yelkenler gerildi; kısa bir süre sonra 'Viajante sem Porto'nun yanına vardılar. Ve ikisi birden ileri atıldılar. Manuel Reis biraz önden gidiyordu. Maria Clara şarkı söylüyordu. Guma, kollarının yorgun olduğunu hissediyordu, yorgundu vücudu. Livia gelip yanına uzandı. Rüzgâr Maria Clara'nın sesini getiriyordu:

*Koş, koş saveiro'm benim,
Koş, koş rüzgârla.*

Livia da şarkı söylüyordu. Yalnızca, müzik yatıştırır deniz ve rüzgârı. Ve iki ses de güzeldi, kendini denize sunan limanın sesleri. Livia söylüyordu:

*Koş, koş saveiro'm benim,
Koş, rüzgârdan daha hızlı koş.*

Valente'yi okşuyor Livia. Aydınlık sabah mavi sulara gönderiyor yansılarını. Aşk gecesinin yorgunluğunu yavaş yavaş üzerinden atıyor Guma, teknesine yardım ediyor, rüzgâra yardım ediyor. Tekneler hemen hemen aynı hizada. Manuel Reis sesleniyor:

— Yaman bir çekişme olacak, delikanlı!

Mavi ve yer yer deniz dibi taşlarının görüldüğü dingin denizin üzerinde yeşil bir leke gibi Itaparica Adası. Midye ve istiridyeye olmalı dipte. 'İstiridyeye' ve 'çekmece' sözcükleri için Filadelfio ile tartışmaya kalkışmıştı Guma. Livia'ya vurgundu, ona sahip ol-

mak istiyordu. Ama bugün, bir başka şey mi düşünüyor? Aşk dolu bir gece yaşadı, giriştiği bahsi kazanmayı düşünmüyor; Livia'yı yeniden kollarının arasına almak, bütün gücüyle kendine bastırmak istiyor. Maria Clara'nın sesi, seti aşıyor:

— Buraya uzan, Livia.

— Sen kazandıktan sonra.

Onun yanına uzanacak olursa, onun artık dümeni de, yarışı da, teknesinin iyi ününü de düşünmeyeceğini biliyor Livia. Yalnızca aşkı düşünecek. İki tekne hep aynı hizada. Rüzgâr götürüyor, kaptanlar yardım ediyorlar. Kim birinci gelecek? Kimse bilmiyor. Guma elinden geleni yapıyor, Maria Clara şarkı söylüyor, Livia da şarkı söylemeye başlıyor ve *Valente* biraz ileri çıkıyor. Ama Manuel Reis davranıyor ve 'Viajante sem Porto' geride bırakıyor *Valente*'yi.

Şimdi, dönemece geliyorlar. Burada kayalar neredeyse su yüzeyinde. Dirseği almak için teknenin başını sağa çeviriyor Manuel Reis; hâlâ önde. Ama Guma kimsenin görüp duymadığı bir şey yapıyor: Dönemeci çok dar alıyor ve neredeyse kayanın üzerinden geçiyor, öylesine yakından geçiyor ki, teknenin gövdesi kayaya sürtünüyor. Ve Manuel Reis dirseği aldığı zaman Guma'nın ki arayı oldukça açmış durumda. Küçük ve yoksul Mar Grande Limanında bu başarının kahramanını alkışlıyor balıkçılar. Şimdiye kadar böyle bir şey görmemişler, dirseğin kayalıklara bu kadar yakından alındığını görmemişler. Ancak, bu yaşlı balıkçı aynı kanıda değil:

— Kazandı, ama öteki daha iyi denizci. Bir denizci, teknesini tehlikeye atmamalıdır.

Ama gençler bu aklıbaşında sözleri duymak bile istemiyorlar ve Guma'yı alkışlıyorlar. Yaşlı balıkçı, homurdanarak ayrılıyor oradan. *Saveiro* yanaşiyor. Az sonra Manuel Reis de geliyor.

— Berabereyiz, diyor. İlkini ben kazandım, bugün de sen kazandın. Önümüzdeki günlerde kozumuzu paylaşırız.

Elini Guma'nın omzuna koyuyor:

— Ama unutma, bir insan senin yaptığını iki kez yapamaz. İkincisinde orada kalakalır.

Guma dinlemiyor.

— Kolay, diyor.

Livia gülümsüyor. Maria Clara şakalaşılıyor:

— Peki doğacak olan da böyle bir şey yapabilecek mi?

Ciddileşiyor Livia, oğlunun hiçbir zaman böyle bir şey yapmayacağını düşünüyor. Yine de, elinde olmaksızın, güzel buluyor. İnsana yaraşır bir yazgı olduğunu düşünüyor.

Guma ve Manuel Reis, *saveiro*'ları boşaltıyorlar. Yeniden yükleyip Maragogipe'ye doğru demir alacaklar, orada sigara ve tütün yükledikten sonra Bahia'ya dönecekler. Birlikte yolculuk yapacaklar, gidiş gelişlerin az olduğu bu kötü aylarda iyi bir yolculuk.

Maria Clara ve Livia, kıyı boyunca yürüyorlar, Mar Grande'ye giden tek yol bu. Evler kamıştan, ottan yapılmış. Pantolonları çemrelenmiş, kolları dövmeli adamlar balık satıyorlar. Burada, Mar Grande'de ünlü *candomble*'ler,¹ saygın 'rahipler' var. Yazlıkçılar kesiminde birkaç taş ev var. Balıkçıların yurdu. Her sabah tekneler balığa çıkarlar, öğleden sonra saat dörde doğru geri dönerler. Eskiden kentten yazlıkçıları getirirlerdi. Şimdi bu işi bir şalupa yapıyor.

Ekim ayı ve güneydoğu rüzgârı hâlâ esiyor. Ama yaz gelince, yumuşak kuzeydoğu rüzgârı *fresco* esmeye başlayacak. Yazlıkçılar gelince, kayalıklara gitmek için —çünkü şalupa böyle bir şeyi göze alamaz— balıkçılara başvurmak zorundalar. Yalnızca *saveiro*'lar gidebilirler. Rüzgârlar hiçbir yerde Mar Grande'de olduğunca sert değildir.

Kasabanın tek yolu olan kumsalda yürürken bunları düşünüyor Livia. Maria Clara, sessiz. Zaman zaman deniz kabukları topluyor Livia yol üzerinde.

"Bir fotoğrafa çerçeve yaptırmak için," diye açıklıyor.

Karşılarına birden Çingene kadınlar çıkıyor. O sırada tencerelelere vurarak geçen bir adam çarpıyor gözlerine. O da Çingene. Şimdi dört kadın kalıyorlar. Kir pas içindeler, bilinmez bir dil konuşuyorlar, sanki kendi aralarında tartışıyorlar. Maria Clara soruyor:

— El falımıza baktıralım mı?

— Neden? diye soruyor korkuyla Livia.

---

1. *Candomble*: Brezilya Zencilerinin yıllık büyük dinsel törenleri. Genellikle, Amerika Zencilerinin büyü törenleri için de bu sözcük kullanılır.

Ama Maria Clara, Livia'nın yanıtını beklemeden Çingenele-
re doğru koşuyor. Yaşlı bir kadın, Maria Clara'nın elini alıyor:

— Dört yüz milreis ver, sana her şeyi söyleyeyim, diyor. Şim-
di, geçmiş, gelecek.

Bir başkası Livia'ya soruyor:

— Almyazmızı okumamı ister misiniz?

— Hayır.

Maria Clara yanıtlıyor:

— Alt tarafı bir *cruzado*,¹ budala. Her şeyi öğreneceksin...

Livia parayı verip elini uzatıyor. Yaşlı kadın Maria Clara'ya
söylüyor:

— Bir yolculuk görüyorum. Bayan çok yolculuk yapacak; çok
çocuğu olacak...

— Söylediklerini Janaina duysun! diyor, gülererek Maria Clara.

Kulaklarında iri küpeler taşıyan gebe Çingene, Livia'nın falı-
nı söylüyor:

— Şu anda para bakımından sıkıntıda-sınız, ama daha da sıkı-
şacaksınız: Sonra kocanızın talihi açılacak, ama tehlike de çok.

Livia korkuyor; Çingene sürdürüyor:

— Bir *milreis* vererseniz tehlikeyi afsunlarım.

Yanında parası olmayan Livia, Maria Clara'dan istiyor. Para-
yı acayip bir dua okuyan Çingeneye veriyor ve garip dildeki tartış-
malarına yeniden başlayarak topluluk uzaklaşıyor. Maria Clara gü-
lüyor:

— Bir düzine çocuğum olacağını söylüyor. Manuel duysa deli
olur. Ben isterim. Hepsini 'Viajante'yle götürürdük.

Çingenenin sesi hâlâ Livia'nın kulaklarında:

— Ama tehlike çok.

Hangi tehlikeye atacak Guma kendini acaba? Hiç kuşkusuz,
liman yaşamına yakıştırmada bulunuyor. Mar Grande kumsalı uza-
yıp gidiyor. Limana dönüyorlar. Tekneler yüklerini boşaltmışlar.
Yemeği hazırlayıp balık kızartıyorlar. Guma ve Manuel Reis kı-
zartmanın kokusunu koklayarak gülüyorlar. Yemekten sonra tek-
neleri yüklemeye başlıyorlar.

Ve akşam inerken demir alıyorlar. Mar Grande'nin hırçın

---

1. *Cruzado*: 400 reis.

denizi dingin. Ve *saveiro*'lardan, müzik ve ingenelerin garip dildeki ŗarkıları duyuluyor. Güzel, ama hüzünlü.

— Felketten baŗka bir ŗey söylemiyor gibi bu müzik, diyor Guma, Livia'ya.

Baŗını eēiyor Livia, yanıtlanmıyor. Gökyüzü bir yıldızlar harmanı.

Mar Grande yolu tehlikeli bir yol. Bu yüzden büyük bir dikkatle ilerliyor *saveiro*'lar kayalıkların arasından. Bir yēēin denizci canını yitirdi burada. Ve bir fırtına gecesinde, Jacques ve babası Raimondo burada kaldılar. Cachoeira'dan gelirken Guma buldu cesetlerini. İhtiyar, oēlunun gmleēine yapıŗmıŗtı: Hiç kuŗkusuz oēlunu kurtarmak istiyordu. Judith, o gece dul kaldı. Livia rıhtımda bekliyordu. Jacques'ın ldēn Rufino haber vermiŗti. Amcasının evinden Guma'yla birlikte katıēı zaman Jacques'ın kaynanası bakmıŗtı ona. Ve Mar Grande'nin deniz dibi kayalıkları Jacques ve babasını yutmuŗtu! Her gün onlarca teknenin getiēi yol.

Çingene, Livia'ya tehlikeli bir iŗten söz etmiŗti. Guma'nın geeceēi yeni Mar Grande yolu hangisi? Livia'nın yaŗamı daha ŗimdiden hayâl kırıklıēı ve sıkıntı dolu! Guma, *Valente*'yle Mar Grande'ye doēru ilerlerken, felâketten baŗka bir ŗey dŗnmyor Livia. Böyle dŗne dŗne Guma'nın baŗına felâket getireceēini söyledi Maria Clara.

Tehlikeli Mar Grande yolu ŗimdiye kadar bir yēēin insan yuttu! Bir gün, Guma'nın da sırası gelecek, ama daha önce, ingenenin dediēine göre, tehlikeli iŗlere girecek. Yani yalnızca Mar Grande'ye mi sefer yapacak? Ne olacaēını kim bilebilir? Kimse'nin nereden gelip nereye gittiklerini bilmediēi ingeneler, denizin sesini bir mhre boncuēunda duyan ingeneler de bilemez bunu.

Livia bir avuç deniz kabuēu getirdi Mar Grande'den, Guma'nın fotoērafını ereveleyecek; asansörün altında, bir bahçede, bir aēaca yaslandıēı resmini. *Valente*'yle birlikte grndē resmini bir zarfa koyup Janaina'ya gönderdi, oēlunun babasını alıp gtrmemesini istedi. Çünkü Maria Clara haklı. Livia'nın karında kımıldayan baŗka biri var, bir gün —yazēı bu— Mar Grande'ye yelken açacak olan bir canlı.

ESMERALDA

Livia ilkin Doktor Rodrigo'yu görmeye gitti. Gebe olduğunu anlayan kadınların kendisine gelmesini salık verirdi her zaman. Bunun için hiçbir şey ödemezdi kadınlar ve doğum daha kolay olurdu. Çocuk almayı reddetmediği de söyleniyordu limanda. Birçok kadın, Doktor Rodrigo'nun yardımıyla çocuk düşürmüştü. Bir gün, Dona Dulce bunun doğru olup olmadığını sordu Doktor Rodrigo'ya:

— Doğru. Zavallı kadınlar çok acı çekiyorlar, açlığa katlanıyorlar, kocalarının ölümünü görüyorlar. Kimileri, çocuk istememekte çok haklı. Bazan, sekiz on çocukları oluyor; bakamıyorlar. Benden rica ediyorlar... Ne yapmalıyım? Düzenbazların eline mi teslim edeyim bu kadınları? Daha kötü olur...

Dona Dulce birşeyler söyleyip yanıtlamak istedi, ama sustu. Haklıydı doktor. Başını eğdi. Liman kadınlarının paşa gönülleri öyle istedi diye çocuk düşürmediklerini biliyordu. Böyle yapıyorlarsa, bunun nedeni, doğurdukları çocuklarını kendi elleriyle liman mağazalarına teslim etmek ve daha sekiz yaşlarında çalışmaya başladıklarını görmek istememeleriydi. Her zaman parasızdılar. Doktor Rodrigo haklıydı. Ama kucağında kımıl kımıl, sarışın başlı, kumru gibi kuğurdayan çocuklar tutmak isteyen Dona Dulce'de kullanılmamış annelik içgüdüğü konuşuyordu.

— Gerçeği olduğu gibi kabul etmek gerek. Mucizeler beklemiyorum, dedi Doktor Rodrigo.

Dona Dulce gülümsedi:

— Haklısınız, ama çok yazık...

Ama, karnındaki çocuğu aldırarak için gitmedi Doktor Rodrigo'ya Livia. Doğru olup olmadığını öğrenmeye gitti, çünkü çok yeni idi; karnı daha yuvarlaklaşmamıştı. Doktor, gebeliğinin gerçek olduğunu, doğumun kolay ve oğlunun güçlü olması için her türlü yardıma hazır olduğunu açıkladı. Eğer çocuğu aldırarak istemiyorsa tabii. İlk çocuklarını aldırmadıklarını çok iyi biliyordu Doktor Rodrigo.

Guma, geceyarısı döndü, elindekileri bir köşeye bıraktıktan sonra, getirdiği armağanı Livia'ya gösterdi. Makineleri bozulduğu

için gemisi limanda kalan Brezilya Lloyd Kumpanyasından bir denizciyle girdiği bahis sonucu kumaş kazanmıştı. Denizci bu durumdan yararlanarak Cachoeira'da oturan ailesine görmeye gitmişti. Yola çıkmaya hazırlanan Guma'nın *saveiro*'suyla gitmişti oraya – üç gün önce – ve Bahiana Kumpanyasının aynı yöne giden gemisini geçemeyeceği konusunda Guma'yla bahse girmişti. Guma, bahsi kazanmıştı.

— Biraz tehlikeliydi, ama kumaşı güzel buldum... Bir tanıdığına götürüyordu...

— Bir daha böyle bir şey yapmayacaksın, dedi Livia.

— Önemli değil...

— Hayır.

Guma, Livia'nın ciddi konuştuğunu ancak o zaman anladı.

— Neyin var?

— Benim de sana bir armağanım var.

— Ne?

— Çık bahşişi...

Cebinden iki yüz *milreis* çıkardı:

— Tamam.

Livia ona yaklaştı:

— Çocuğumuz olacak, dedi.

Guma, yataktan sıçradı. Daha iyice soyunmamıştı. Hızla çıktı. Livia sordu:

— Nereye gidiyorsun?

Guma, Rufino'nun kapısını çaldı, uzun uzun çaldı. İçeridekilerin uyandıklarını duyunca, Livia'nın bir oğlu olacağını haber vermek için, yalnızca bunun için, böyle bir saatte gelip insanları uyandırmaya kalkışmasına kendisi de şaşırdı. Rufino'nun sesini duydu:

— Kim o?

— Yabancı değil, Guma.

Rufino kapıyı açtı. Gözleri uykudan şişmişti. Oda kapısında, bir örtüye sarınmış Esmeralda görüldü:

— Bir şey mi oldu?

Guma apışıp kaldı. Budalaca bir haber için uyandırmıştı onları. Rufino yineledi:

— N'oluyor, kardeş?

— Hiç. Yeni geldim, bir uğrayayım dedim.

Rufino anlayamıyordu:

— İyi. Söylemek istemiyorsan...

— Saçma bir şey.

Esmeralda diretiyordu:

— Çıkar dilinin altındaki baklayı. Söyle de kurtul.

— Livia'nın çocuğu olacak.

— Şimdi mi? diye sordu Rufino.

Guma sinirlendi:

— Hayır. Daha var. Ama bugün gebe olduğunu anlamış.

— Ah!

Rufino dışarı baktı, geceydi. Esmeralda, Guma'ya bir veda işareti yaptı:

— Yarın gösteririm ben o yalancıya. Bir de inkâr ediyordu.

Rufino dışarı çıktı. Guma'nın yanında sessizce yürüyordu.

— Haydi, bunu kutlamak için gidip 'Farol'da birşeyler içelim...

İçtiler, ama bir bardak değil, sayısız bardak. Meyhanede bir yığın insan vardı: Denizciler, sandalcılar, orospular, dok işçileri. Gecenin sonunda, iyice kafayı bulan Rufino ilan etti:

— Dostlarım, arkadaşım Guma'nın başına gelen bir şeyin şerefine içeceğiz.

Ötekiler bakıyorlardı, bardaklarını doldurdular. Zayıf bir kadının gelip Guma'ya sordu:

— Ne var?

Sarhoş değildi kadın. Guma yanıtladı:

— Karımın bir oğlu olacak.

— Müthiş bir şey!

Bardaktan biraz bira içti, sonra gece için anlaştığı erkeğin yanına döndü. Dışarı çıkmadan önce, kadın, Guma'ya bir kez daha baktı ve gülümseyerek:

— Karının mutlu olmasını dilerim, dedi.

Eve sabahleyin döndüler.

Körfezdeki limanlara dağılmış bütün tanıdıklarına -sayıları oldukça yüksekti- haberi aktardı Guma. Doğacak çocuk için kendisine armağanlar verdiler. Mutluluklar dilediler. Esmeralda ertesi sabah evlerine geldi. Bir yığın gürültü çıkardı, bir yığın şeyler

anlattı, gebe olan kendisiymiş gibi sevinçli olduğunu söyledi, ama Livia kahve yapmak için mutfığa girince, ağzından kaçır-
dı:

— Ama ben, beni gebe bırakacak bir erkek bulamıyorum...
Bu işte hiç şansım yok... Gebe bırakmıyorlar beni...

Bunu söylerken kasıklarını gösteriyordu. Guma güldü:

— Rufino'ya söyle bunu.

— Ona mı? Kara derili bir oğul istemiyorum. Benden daha beyaz birinden çocuk istiyorum, aileyi iyileştirmek için...

Kendisine bir oğul verebilecek olanın kim olduğunu anlamak istercesine bakıyordu Guma'ya. Yeşil gözleri de söylüyordu bunu, Guma'ya garip bir biçimde, yalvarırcasına bakıyordu. Dudakları aralanmıştı, göğsü inip kalkıyordu. Guma bir an apışıp kaldı, sonra bütün varlığıyla ona sahip olmak istedi. Ama Rufino'yu anımsadı. Livia'yı anımsadı.

— Ya Rufino?

Esmeralda bir sıçrayışta ayağa kalktı, Livia'ya bağırdı:

— Ben gidiyorum, komşu! Yapacak bir yağın işim var! Sonra yine uğrarım.

Yüzü öfke ve utançla kaplıydı. Hızla çıktı, Guma'nın yanından geçerken:

— Yararsız herif! dedi.

Başı ellerinin arasında, olduğu yerde kaldı Guma. Şeytan kadın! Bütün gücüyle baştan çıkarmak istiyordu onu. Ya Rufino? Her şeyi Rufino'ya anlatmalı, gerçeği söylemeliydi. Ama Rufino inanır mıydı kendisine bakalım? Rufino'yu büyülemiş gibiydi melez; anlatmak hiçbir şeye yaramazdı. Ama bu kadınla bir olup bir dostuna ihanet etmeyecekti, kesinlikle. İşin kötüsü, kadın baştan çıkartmaya kalkıştığı, yeşil gözleriyle kendisine baktığı zaman aklı başından gidiyor, ne kendisine bunca yararı dokunan Rufino'yu, ne de gebe Livia'yı gözü görüyordu; melez kadının vücudundan, onun sivri memelerinden, yuvarlak kalçalarından, kendisini çağıran vücudundan, gözlerinden başka bir şey görmüyordu gözleri. Bir şarkı, denizin yeşil dalgalarına boğulmaya giden erkeklerden söz eder. Esmeralda'nın gözleri böyleydi işte. Sanki onun yeşil gözlerinin içinde boğulacakmış gibiydi. Guma'yı tahrik ediyordu, Guma'yı istiyordu. Vücudu Guma'nın gözlerinin önünde dans ediyordu. Guma'ya "İşe yaramaz!" demişti. Guma'nın kendisini sır-

tüstü yere yıkıp vücudunu aşkla iniletemeyeceğini sanıyordu. Ah! Guma gösterirdi göstermesine, ama. Öylesine inler, öylesine çırpınırdı ki, yanıldığını söylemek zorunda kalırdı. Kadın kendisini istiyorsa, Rufino'ya n'oluyordu? Livia'ya gelince öğrenmesi olanaksızdı. Livia, elindeki kahveyle içeri girdi. Guma'nın yüzündeki kargaşayı anladı:

— Bir şey mi oldu?

Livia gebe, karnı her gün biraz daha büyüyor; karnında oğlunu taşıyor, Guma'nın oğlunu. Aldatılması olanaksız. Ya Rufino, çocukluğundan beri hep birlikte olduğu, iyi yürekli Rufino? Kahve fincanında Esmeralda'nın yeşil gözlerini görüyor. Memeleri Rosa Palmeirao'nunkiler gibi dik. Çocuğunun doğacağını haber vermek için Rosa Palmeirao'ya yazmalı, diye düşünüyor. Ama düşüncesi değişmiyor. Esmeralda'nın yüzü karşısında. Guma limana kaçıyor, karşısına çıkan ilk işi kabul edecek, Maragogipe'ye götürülecek tütün falan, yük çıkmasa bile...

Maragogipe'den Cachoeira'ya gidiyor. Livia bir gün bir gece boşu boşuna bekledi onu. Esmeralda da bekledi. Çılgınca istiyor onu Esmeralda. Bu çok cesur olduğu söylenen beyazımsı denizciyi istiyor Esmeralda. İstiyor mu, özellikle istiyordu; çünkü mutluydu Livia ve kendisini hiç mi hiç umursamıyordu, kocasının esenliğinden başka bir şey görmüyordu gözü; bu yüzden bütün varlığıyla yaralamak istiyordu onu. Bu uğurda her şeyi yapardı, ne pahasına olursa olsun Guma'ya baştan çıkarmalıydı.

Guma iki gün geç geldi. Esmeralda pencerede bekliyordu kendisini:

- Kaybolmuştun...
- Denizdeydim, tütün taşıyordum...
- Karın kaçtığını sanıyordu...
- Guma farkına varmayarak güldü.
- Korktuğunu düşündüyüm.
- Neden korkacaktım?
- Beni görmekten.
- Nedenmiş o?
- Bana yaptığın hakareti hatırlamıyor musun?..

Bluzunun açık yakasından sivri memeleri görünüyordu.

— Göreceksin, bir gün...

— Neyi?

Ama Guma gene kaçtı. Yoksa, hemen içeri girecek ve kadın onun odadan çıkmasına bile fırsat vermeyecekti; her şey orada olup bitecekti. Ama Livia kendisini bekliyordu.

— Çok uzun sürdü. Bir hafta sürdü Maragogipe'ye gitmek.

— Yoksa kaçtığımı mı sandın?

— Delisin sen.

— Bana öyle dediler de.

— Kim uydurmuş bunu?

— Esmeralda söyledi.

— Eve gelmeden önce sen de komşularla konuşuyorsun, öyle mi?

İşin kötüsü sesinde hiçbir öfke izi, biraz olsun keder yoktu Livia'nın. Ve birden, farkına varmadan, Esmeralda'yı savunmaya başladı Guma:

— Şaka yapıyordu canım. Selâmlaştık; senin hakkında iyi şeyler söyledi. Gerçek bir dost senin için. İyi, çünkü Kara Rufino'yu severim ben.

— Ama Esmeralda sevmiyor onu.

— Fark ettim, dedi Guma, kötü niyetle.

Esmeralda'nın neredeyse sevgilisi olduğunu düşünmüyordu artık Guma. Rufino'nun sevgisine karşılık vermeyen melez bir kadına kıızıyordu.

— Fark ettim... Ama Rufino anlarsa bunu, Esmeralda'nın canına okur.

— Başkalarından söz etmeyi bırakın, dedi içeri giren yaşlı Francisco.

Sarhoştı Francisco — aslında, pek az sarhoş olur —, ve Filadelfio'yu yemeğe getirmişti. Meteliksiz 'doktor'a *Farol das Estrelas*'ta rastlamış, cebindeki bütün parayı içkiye yatırdıktan sonra onu yemeğe getirmişti.

"Bir kap fazla çorba vardır. Bir obur için."

Filadelfio, Guma'nın elini sıktı:

— Konuk, umduğunu değil bulduğunu yer. Fasulyeye su eklemeye kalkışmayın, dedi.

Kendi şakasına bol bol güldü. Ötekiler de güldüler. Livia sof-

raya yemekleri getirdi: Demirbaş balık ve kurutulmuş etli fasulye. Filadelfio yemeğin ortasında mektup hikâyesini, 'istiridye' ve 'çekmece' tartışmasını anlattı Livia'ya.

— 'Çekmece' daha güzel değil mi? diye sordu Livia'ya.

Livia, Guma'dan yana çıktı:

— 'İstiridye'yi daha güzel buluyorum ben.

Guma'nın canı sıkılmıştı. Livia mektubun ortaklaşa yazıldığını bilmiyordu. Filadelfio diretiyordu:

— Yıldızlı bir çekmece düşünün. Gözünüzün önüne hiç yaldızlı bir çekmece getirdiniz mi?

Francisco ile 'doktor' gidince, mektup olayını açıklamaya başladı Guma. Livia boynuna atıldı.

— Kapı çeneni, somurtuk. Beni hiç sevmedin sen.

Guma onu yatak odasına götürdü. Livia karşı çıktı:

— Hayır, yemekten sonra olmaz.

Ama, geceyarısı, Livia kendini kötü hissetmeye başladı. Bir şeyler oluyordu, midesi gurulduyordu, ölecek gibiydi sanki. Kusmak istedi, ama başaramadı. Yatakta yuvarlanıyor, soluk almakta güçlük çekiyordu. Karnı ağrıyordu.

— Küçüğü doğuracak mıyım acaba?

Şaşırان Guma dışarı fırladı, kapıyı yumruklayarak Esmeralda'yı uyandırdı. Rufino seferdeydi. İçeriden, kim olduğunu sordu Esmeralda.

— Guma.

Esmeralda geldi, onu elinden tutup içeri çekti.

— Livia ölmek üzere Esmeralda. Bir şeyi var. Ölecek gibi.

— Ne!.. — Esmeralda odasına girdi —. Geliyorum; üstümü değiştirip hemen.

— Sen Livia'nın yanında kal. Doktor Rodrigo'yu aramaya gidiyorum.

— Git ara. Ben beklerim onu.

Köşe başında, iki evin önündeki çamurlu alanı geçerken bir kez daha gördü Esmeralda'yı.

Doktor Rodrigo giyinirken, ne yaptığını sordu, sonra yatıştırdı onu:

— Önemli bir şey değildir... Gebelik yüzünden...

Farol das Estrelas'ta oturmuş Filadelfio ile içki içen ve birkaç denizciye hikâye anlatan yaşlı Francisco'yu buldu. Meyhanede bir kör, gitar çalıyordu. Francisco'nun sarhoşluğuna su kattı Guma:

— Livia ölmek üzere.

Yaşlı Francisco, gözlerini kırıştırdı ve koşarak dışarı çıkmak istedi. Guma ona engel oldu:

— Hayır. Doktor eve gitti. Siz yukarı kente gidip akrabaları-na haber verin. Çabuk.

— Onu görmek istiyordum...

Boğuk bir sesle konuşuyordu yaşlı Francisco.

— Doktor önemli bir şey olmadığını söyledi.

Yaşlı Francisco gitti. Guma eve döndü. Korkmuştu. Bazan konuşuyor, bazan yavaşıyordu. Ölmesinden, onu ve oğlunu yitirmekten korkuyordu. Eve hırsız gibi girdi. Esmeralda'nın aceleyle çıktığını, bir leğen ve çamaşır ile döndüğünü gördü. Yaklaşmaya cesareti yoktu. Doktor Rodrigo dışarı çıktı. Koridorda yakaladı onu Guma:

— Nasıl, doktor?

— Önemli değil. Bana hemen haber vermemiş olsaydın tehlikeli olabilirdi. Çocuğu düşürebilirdi. Şimdi dinlenmeye ihtiyacı var. Yarın, beni görmeye eve gel, onun için bir ilaç vereceğim.

Ağzıyla, gözleriyle gülüyordu Guma.

— Yani tehlikeyi atlattı mı?

— İçin rahat etsin. Dinlenmesi gerek.

Guma odaya girdi. Esmeralda gürültü etmemesi için parmağını dudagina götürdü. Yatağın kıyısına oturmuş Livia'nın saçlarını okşuyordu Esmeralda. Livia gözlerini çevirdi, Guma'yı görüp gülümsedi:

— Öleceğimi sandım.

— Doktor önemli bir şey olmadığını söyledi. Uyuman gerek.

Esmeralda dışarı çıkmasını söyledi, Guma çıktı. O anda, Esmeralda için bir başka sevgi duyuyordu, okşamak istiyordu onu. Ona sahip olmak isteğiyle ilgisi yoktu bu duygunun. Livia'ya karşı iyi davranmıştı.

Karanlık salona girdi. Odanın bir ucuna ağ serilmişti; uzanıp piposunu içmeye başladı. Elinde gaz lâmbasıyla odadan çıkan Esmeralda'nın yumuşak adımlarını duydu. Parmaklarının ucunda yü-

rüyör olmalıydı. Vücudu *saveiro* gibi salınıyordu mutlaka, çünkü parmak uçlarında yürüyordu; kalçaları bir tayfa gibi iki yana salınıyor olmalıydı. Melezdi Esmeralda, ama nasıl bir melez! Gaz lâmbasını yemek odasına koydu. Guma'ya yaklaştı.

Sessiz adımlarını duydu. İsteği yavaş yavaş uyanıyordu. Hâlâ soluk almakta güçlük çeken Livia'nın soluk sesi geliyordu. Ama Esmeralda'nın adımları yaklaşıyordu. Sesleri Livia'nın soluk sesi ni bastırdı.

— Uyuyor, dedi Esmeralda.

Ağın iplerine yaslandı:

— Korkuyorsun, değil mi?

— Yorgunsun, uykundan uyandırdım seni.

— İsteyerek yaptım, senin için.

Ağın üzerine oturdu. Bacakları Guma'nın bacaklarına değiyordu. Ve birden, Guma'ya sarıldı ve dudaklarını ısırdı. Ağın üzerinde yuvarlandılar ve Guma, soymadan, hiçbir şey düşünmeden sahip oldu Esmeralda'ya. Ağın sürtünmeleri uyandırdı Livia'yı:

— Guma!

Esmeralda'yı üzerinden itti ve odaya koştu. Livia sordu:

— Burada mısın?

— Evet, buradayım.

Saçlarını okşayacaktı, ama ellerinde hâlâ Esmeralda'nın kokusu vardı, bu yüzden kendini tuttu. Livia konuştu:

— Gel yanıma yat.

Ne söyleyeceğini bilemeden kalakaldı. Öteki odada, başladıkları işi bitirmek için bekliyordu Esmeralda. Ama Livia'nın akrabalarını anımsadı.

— Sen uyu. Dayınla yengeni bekliyorum, çağırsın diye Francisco'yu göndermişim onlara.

— Korkuttun zavallıları.

— Ben de korktum.

Yeniden okşamasına engel oluyor elinin. Esmeralda'yı yeniden anımsıyor, boğazını bir düğüm sıkıyor. Ya Rufino? Livia yataktaki dönüp gözlerini kapatıyor. Ağın üzerine uzanmış Esmeralda giysisinin önünü açmış; sivri memeleri ortada. Apışıp kalıyor, çılgın gibi bakıyor. Esmeralda elini uzatıp çağırıyor onu, kendisine doğru çekiyor, sarılıyor. Ama Guma öylesine uzak ki. Soruyor Esme-

ralda:

— Beni bu kadar acı mı buluyorsun?..

Ve yine başlıyorlar. Guma deli gibi: Ne yaptığını bilmiyor artık, düşünmüyor artık, kimseyi anımsamıyor. Ölümüne bir savaşı andıran bu kapişmada vücuduna bastırıldığı vücuttan başka bir şey görmüyor. Ve üst üste geldikleri zaman Esmeralda fısıldıyor:

— Rufino görseydi bunu...

Kendine geliyor Guma. Altındaki Esmeralda. Rufino'nun kadını. Ve kendi kadını içeride uyuyor, hasta, bir başka odada. Esmeralda yine Rufino'dan söz ediyor. Guma artık başka bir şey duymuyor. Gözleri kan çanağı gibi, ağzı kurumuş; elleri Esmeralda'nın boynunu arıyor ve sıkmaya başlıyor.

— Bırak şu şakayı, diyor Esmeralda.

Şaka değil. Öldürecek onu Guma, sonra da denizin dibine Jainaina'mn yanına gidecek. Guma, yaşlı Francisco'yla konuşan Livia'nın dayısının sesini duyduğu sırada bağırmak üzereydi Esmeralda. Guma ağdan aşağı atlıyor. Aceleyle üstünü başını düzeltiyor Esmeralda, ama Livia'mn yengesi şaşkın gözlerle salona bakıyor. Guma'nın elleri çaresizlik içinde.

— Livia şimdi daha iyi, diyor.

BEŞ ÇOCUKTULAR

Livia iyileşir iyileşmez Guma yeniden seferlerine başladı. Bir kene gibi peşinden ayrılmayan, kumsalın ıssız yerlerinde buluşmalar öneren, rezalet çıkarmakla tehdit eden Esmeralda'dan bucak bucak kaçıyordu. Ama, özellikle, bir cumartesi sonra yapılacak olan 'agua dos Meninos' Panayırı için birkaç gün sonra yük getirecek olan Rufino'ya rastlamamaya çalışıyordu.

Santo Amaro'ya yük getirmişti. İşi bittiği halde oyalanıyordu orada. Alışkanlığının tersine, doğruca meyhanelere koşuyor, tek-nede kalıp ay ve yıldızlara bakmıyordu. Çünkü gökyüzünde Rufino'nun yüzünü görüyordu, sanki uğradığı ihaneti öğrenmiş gibi, öylesine korkunç. Hayatının mutsuzluklarla dolu olduğuna inanıyordu. Çocukluğundan beri bir uğursuzluk vardı sırtında. Bir gün, annesi durup dururken karşısına çıkmıştı; oysa kendisi o sırada

bir sokak kızını bekliyordu ve onu canı çekmişti. O gün kendini denize atmak, Aioca'nın uzak topraklarına doğru Iemanja'yla birlikte sonsuz bir yolculuğa çıkmak istemişti. Aslında, o sırada kendini öldürmüş olsaydı, ölümünden dolayı hiç kimse acı çekmezdi. Yaşlı Francisco belki biraz üzüldü, ama çabuk atlatırdı bunu. Guma adını daha önce sahibi olduğu dört teknenin adının yanına, koluna dövdürür, bildiği sayısız öykülere kendi çocukluk öyküsünü de eklerdi...

— Bir yeğenim vardı, Janaina onu istedi ve bir dolunay gecesi alıp götürdü onu. Daha çocuktuk, ama siz çocuk dediğime bakmayın, bir *saveiro* yönetirdi, görecektiniz, koca bir un çuvalını kap-
tığı gibi sırtlardı. Janaina yanına istedi onu...

Yaşlı Francisco, onun öyküsünü işte böyle anlatıp düşünürdü Guma'yı. Artık intihar edemezdi, karnında bir oğulla Livia'yı tekbaşına bırakamazdı. Diyelim ki intihar etti, gerisinde nasıl bir öykü bırakacaktı yaşlı Francisco'ya? Bir arkadaşına ihanet etti, kendisine iyiliği dokunan birinin karısıyla mercimeği fırına verdi. Ve sonra, arkadaşının öç almasından korkup kaçtı, karısını karnında bir çocukla açlıktan ölüme mahkûm etti. Francisco, daha sonra, bu soysuzluğu bir kaldırım yosması olan anasından aldığını eklerdi. Ve adını, dört teknesinin adının yanına dövdürmezdi. Utanırdı kendisinden.

Aya bakmıyor Guma. Limanın yasasını çiğnedi. Rufino'dan korkmuyor. Arkadaşı olmasaydı eğer önemli değildi. Utanıyor, Rufino ve Livia'dan utanıyor. Esmeralda'yı öldürmek, kayalıklarda *Va-lente*'yle birlikte denize gömülüp ölmek isterdi. Esmeralda'nın cilvesine kapılmış, arkadaşı Rufino'yu, bitişik odada hasta yatan Livia'yı unutmuştu. Yenge, kendisine kuşkuyla bakmıştı; artık onun gözlerine bakamazdı. Belki iyice kuşkulanmamıştı; üstelik, Livia'ya gösterdiği yakın ilgiden dolayı Esmeralda'ya teşekkür bile etmişti.

İşin en kötü yanı, o zamandan bu yana Esmeralda'ya karşı bir gönül borcu duyuyordu Livia, ona bir armağan aldırması. Melez kadın bundan yararlanarak eve sık sık geliyor, Guma'yı gözaltında tutuyordu. O gelince Guma evden kaçıp *Farol das Estrelas*'a gidip içmeye başlıyordu, bu yüzden içki içmesi dillere düşmüştü. Ama Esmeralda peşini bırakmıyordu, konuşma fırsatı bulur bulmaz nerede buluşacaklarını soruyor, kumsalda ıssız yerler bildiği-

ni söylüyordu. Guma da biliyordu bilmesine. Bir yığın melez, bir yığın Zenci kız götürmüştü kumsala, aylı gecelerde. Ama Esmeralda'yı götürmek istemiyordu; artık onu görmek istemiyordu; onu öldürmek, sonra da intihar etmek istiyordu. Ne var ki karnında bir çocukla birlikte Livia'yı bırakıp gidemezdi. İstemeden yatmıştı Esmeralda'yla, tutkunun gözü kördü çünkü. O sırada kimseyi görmemişti gözü, ne Rufino'yu, ne Livia'yı, ne de kimseyi. Esmeralda'nın esmer vücudundan, sivri memelerinden, patırtılı yeşil gözlelerinden başka bir şey görmemişti gözleri. O günden bu yana acı çekiyordu. Bugün ya da yarın Rufino'ya rastlayacak, onunla konuşmak, birlikte gülmek, kendisine iyiliği dokunmuş bir dostu nasıl kucaklarsa onu da kucaklamak zorunda kalacaktı. Ama, Rufino'nun arkasından, Esmeralda işaretler yapacak, buluşma saatleri verecek, kendisine gülümseyecekti.

Ve Livia, o seferde olduğu sürece acı çeken, onun için korkan Livia! Livia'nın buna yaraşır biri olmaması bir yana, kendisi için acı çekiyor ve karnında oğlunu taşıyordu. Salondan, Livia'nın soluğunun sesini duymuş, ama bunların hiçbirini düşünmemişti. Ağın üzerine abanmıştı Esmeralda. Melezin vücudundan, baygın gözlelerinden başka bir şey görmemişti Guma. Sonra onu öldürmek istemişti, dayı ile yenge gelmemiş olsalardı onu boğmuş olacaktı.

Santo Amaro'nun gecesi aydınlık. Ayışığında, nehir boyunca şerkerkamışları uzanıyor. Besouro gökyüzünde parlıyor: Yiğit bir adamdı. Bir arkadaşının karısıyla yattığı hiç duyulmamıştı. Verdiği söze saygılı, arkadaşlarına sadık bir insandı. Guma, her şeye ihanet etmişti. Denizin dibinde yolculuğa çıkmaktan başka çaresi yoktu. Bunu yapmazsa nasıl bir hayat bekliyordu kendisini? Her gün Esmeralda'yla karşılaşacak; kimi zaman onunla gitmek, onunla yatmak, bu melez kadınla birlikte şehvetten inlemek zorunda kalacaktı. Evde saçını süpürge eden, kendisi için ağlayan, bir gün sulara gömülüp gideceğini düşünen, gebe Livia'yı görecek. Kahkahayla gülen, elini omzuna koyup kendisine "kardeşim, kardeşim!" diyen Rufino'yu da görecek. İhanet ettiği herkesi görecek, çünkü Esmeralda'yı da aldatmıştı. Artık onu aramıyor, şehvetli etini istemiyordu artık. Hepsine ihanet etmişti. Henüz doğmamış olan oğluna da ihanet etmişti, li-man geleneğini ona bırakmamıştı çünkü.

Onu göstererek hiç kimse şöyle bir şey söylemeyecekti:

— İşte Guma'nın oğlu, babası bu yörelerin ünlü bir yiğidiydi...

Hayır. O bir haindi. Besouro'yu sırtından hançerleyen herif gibi davranmıştı. Ünlü haydutun dostu olduğunu ileri sürüyordu, ama bir gün onu sırtından hançerlemiş ve ötekilere bıçakla lokma lokma kıydırmıştı. Bunun üzerine jandarma komutanı oldu, ama bugün bir kimse onun adını anmak zorunda kalsa ağzının kirlenmemesi için hemen yere tükürür.

Guma da bu durumda. *Saveiro*'suna uzanmış, elini soğuk sulara sokmuş. Limanda henüz hiç kimse bir şey bilmiyor. Ama onun gibi içkiye düşkün olmayan birinin bir ayyaş gibi içki içmesine şaşıyorlar. Ama neden içtiğini bilmiyorlar, sanıyorlar ki Guma, oğlu olacak diye mutlu da ondan içiyor.

Livia şu anda hiç kuşkusuz onu düşünüyor, denizde olduğu için acı çekiyor. Yaşlı Francisco'nun karısı, kocası dönünce sevinçten ölmüştü. Livia da onun dönüşünü dört gözle bekliyor. Hiç kuşkusuz denizciliği bırakmasını, kent yaşamına karışmasını, başka bir meslek tutmasını isterdi Livia. Ama, denizde yaşayan insanların kesinlikle başka bir iş tutmayacaklarını bildiği için bunun hiç sözünü etmedi şimdiye kadar. Dona Dulce gibi denize bulaşanlar da başka bir yerde yaşayamazlar. Iemanja'nın büyüü çok güçlüdür. Ama Guma gidebilirdi. Livia ile birlikte çok uzaklara gidecekti; Ilheos'da çok para kazanıldığını söylemişti biri kendine. Buralardan kaçacak, başka bir iş tutacaktı.

Valente'ye bakıyor: Bir zamanlar yaşlı Francisco'nun kullandığı iyi bir *saveiro*. İhtiyarın sahip olduğu beşinci *saveiro*. Artık çok yeni değil, nasıl yeni olsun, yıllardır sularla boğuşuyor. Kaç kez körfezi geçip ırmağı çıktı. 'Canaviciras'yı kurtarıırken Guma'yla birlikteydi. Kaç kez batayazdı; bir gün gövdesi delindi. Kimbilir kaç tane yelken eskitti. Efsanelik bir tekne. Ama şimdi, bu meslekten ayrılmaya, onu başka bir kaptana satmaya, buralardan gitmeye hazır durumda Guma: En iyi çözüm yolu bu. Ona uyan ceza bu: Limandan ayrılmak, denizi bırakmak, başka topraklara gitmek. Bir gün, Chico Tristeza gibi, yolculuklara çıkmayı, büyük gemilerde denizleri dolaşmayı düşünmüştü. Sonra, Livia'yı tanıdı ve yolculuk umutlarına elveda dedi. Livia'yla kaldı, limanın kederli yaşamına, kaçınılmaz bir ölümü her gün bekleme acısına sürükle-

di onu. Sonunda, ihanet etti ona, arkadaşı Rufino'ya ihanet etti. Elleriyle yüzünü örtüyor Guma, denizci olmasaydı eğer bir çocuk gibi, bir kadın gibi ağlardı.

Bir serüvenin alıp götürmesini beklemekten başka çaresi yok, *Valente* de gitmeli serüvende, çünkü başkalarına bırakmaya gönlü varmıyor onu. Çünkü limandan kaçmak, başka topraklara gitmek, onun yapamayacağı bir şey. Denizden ayrılmanın ne denli güç olduğunu ancak denizde yaşayanlar bilirler, bir dostun yüzüne bakamayan, gökyüzünde parıldayan ayı seyredemeyenler için bile böyledir bu. Guma, denizci olmasaydı, bir çocuk gibi, bir kadın gibi, karanlık bir zindana kapatılmış bir mahkûm gibi ağlardı.

Rufino'ya denizde rastladı. Böylesi daha iyiydi. Rufino'nun sandalı su alıyordu; farkına varmadan ayrılmıştı limandan. Tekneyi kalafatlamasına yardım etti. Yükün bir bölümü zarara uğramıştı. Şeker götürüyordu Zenci. Dipteki çuvallar ıslanmışlar, eriyordu şeker. Bu çuvalları *Valente*'ye taşıdı Guma, güneşe serdi. Başına gelen belâyla uğraşan Rufino'nun yüzüne bakmamaya çalıştı.

— Zararı ödemek için taşıma ücretimin bir bölümünden vazgeçmem gerekecek.

— Belki de gerekmez. Çuvallar kuruyor, eksildiğini anlamazlar. Belli değil.

— Nasıl oldu anlayamadım. Böyle şeylere çok dikkat ederim, ama Albay Tinoco şeker yüklemek için adamlarını yolladı; yanlarındaydım. Yağmur yağdığı için bir kadeh bir şey içmeye gittim. Geri döndüğüm zaman her şey hazırdı. Yola çıktım, ancak yarı yolda işin farkına vardım. Sandal öylesine ağırlaşmıştı ki yerinden kımıldamıyordu. Bir bakayım dedim, su girdiğini gördüm...

— Bir şey ödemek zorunda değilsin; tam aksine tazminat istemelisin onarım için, mademki adamlarının yüzünden oldu.

— Ama bunu kanıtlayamam. Nehrin ağzındaki kayalıklara sürtündüm. Bunun için...

Konuşa konuşa biraz yol aldılar. Ama *saveiro* öne çıktı. Rufino tekneyi hızlandırmak için kürek çekiyordu. Gözden uzaklaşmaya kadar bir daha bakmadı Guma. Nasıl olup da onunla konuşabildiğini, bakışını kaldırabildiğini, onunla birlikte güldüğünü bilemiyordu. Ona olayı anlatmalı, Rufino'nun, kafasına bir kürek in-

dirmesini sağlamalıydı. Rüzgâr esiyor, *saveiro*'yu önüne katmış götürüyordu.

Livia, limanda bekliyordu, yanında Esmeralda vardı, tasasızca sordu:

— Benim Zenciyi gördün mü?

— Teknesiyle geliyor. Şeker çuvalları getiriyor. Sandalı batıyordu...

Livia ilgilendi:

— Ne olmuş?

Esmeralda, Guma'ya bakıyor:

— Biri bir şey yapmış olmasın?

Melez kadının, kavga etmelerinden kuşkulandığını fark etti.

— Galiba giderken kayalıklara bindirmiş biraz. Ama buradan uzak değil. Zarara üzülüyordu.

Teknesini bağladı, Livia'yla evlerine dönüyorlar. Esmeralda seslendi:

— Lenha Limanında bekleyeceğim onu.

— Çuvalların burada olduğunu söyle ona.

— Söylerim.

Yolu tırmanan çifte baktı Esmeralda. Guma, kendisinden kaçıyordu. Rufino'dan korkuyordu Guma, Livia'dan korkuyordu, belki de kendisiyle sevişmek hoşuna gitmemiştir? Birçok erkek onun uğruna dövüşüyordu limanda. Hepsi Rufino'dan korkuyor, yine de bir yolunu bulup ona lâf atıyor, önerilerde bulunuyor, armağanlar gönderiyorlardı. Yalnızca Guma kaçıyordu ondan, açık tenli, omuzlarına değecek kadar uzun saçlı, dudakları çocuk dudakları gibi kırmızı Guma'yı canı çekiyordu. Memeleri dikleşti; limandan uzaklaşan erkeğe kıskançlıkla baktı. Neden kaçıyordu? Yaptıklarından pişman olduğu, bu yüzden acı çektiği aklına bile gelmiyordu. Janaina'ya mektup yazacak, görmeye gidecekti Janaina'yı. Lenha Limanına doğru yürüdü Esmeralda.

Sandalcılar selâmladılar onu. Bir yük gemisini boyayan denizci, işini bırakıp hayranlıkla ıslık çaldı. Yalnızca Guma kaçıyordu ondan. Kendisiyle bir kez yatması için yapmadığı şey kalmamıştı; adamın üzerine saldırmış, kendisini bir yosma gibi ona sunmuş ve ardından Guma öldürmeye kalkışmıştı kendisini. Esmeralda'nın kalçalarının altın değerinde olduğu söyleniyordu limanda. Ama

Guma fark etmiyordu kalçalarını. Guma kaçırıyordu ondan, etinden, gözlerinden kaçırıyordu. Zayıf, gözü sulu Livia'dan başkasını görmüyordu. Denizcinin ıslığını duydu Esmeralda, ona baktı, gülümsedi. Eliyle saat altıda serbest olacağını işaret etti. Denizci kumsalı gösterdi. Gülümsedi Esmeralda. Guma neden kaçırıyordu kendisinden acaba? Hiç kuşkusuz Rufino'dan korktuğu için, Zencinin öç almasından korktuğu için, bütün gün kürek çekmekten güçlenen kollarından çekindiği için. Rıhtımda soğuk bir rüzgâr esiyordu. Uzakta Rufino'nun sandalı görünmüştü, burnu suları yarıyordu.

Gece indi, soğuktu; kumsalın kumunu, denizin suyunu savuruyordu rüzgâr. Birkaç *saveiro* denize açıldı. Genellikle fırtınaya çevirmez bu rüzgâr. Limanın ince kumları uçuşuyor, kentin sokaklarına kadar yükseliyordu. Conceição'da Praira Kilisesinde bir tören vardı; şallarına sarınmış kadınlar geçiyordu; erkekler sokağı iniyordu. Rüzgâr aralarından geçiyordu. Çanlar çalıyordu. Dükânlar kapanmıştı, aşağı kent ıssızlaşıyordu.

Akşam yemeği bitince, yaşlı Francisco dışarı çıktı. Kilisenin önüne konuşmaya, öykü anlatıp öykü dinlemeye gitti. Guma, piposunu yaktı; biraz sonra limana inip *saveiro*'nun yükünü boşaltıp boşaltmadıklarına bakmayı düşünüyordu, belki de ertesi gün için yük bulabilirdi. Livia, bulaşığı yıkamıştı; karnı önde gidiyordu. Rengi donuklaşmış, yüzü solmuş, eski parıltısını yitirmişti biraz. Karnında bir oğul taşıyordu, her gün bakım için Doktor Rodrigo'nun muayenehanesine gidiyordu; başı dönüyordu. Tabakları, koca koca bardakları taşırken gidip gelişine bakıyordu Guma. Siyah, küçük bir köpek mutfakta yemek artıklarını yiyordu. Boş tabak, masanın yanındaydı. Guma komşu evde Rufino'nun ayağa kalktığını duydu. Hiç kuşkusuz yemeğini bitirmiş Esmeralda'yla konuşuyordu; sanki Guma'ların evinde konuşuyorlarmış gibiydi; söylenenlerin hepsini duyuyordu:

— Islanan çuvallar için Albay Tinoco'yla konuşmaya gideceğim... Sıkı bir pazarlık olacak.

Esmeralda yüksek sesle konuşuyordu:

— Conceição Şenliğine bir göz atmama izin verir misin? Çok güzeldir kilise, yürekte bağli olduğum bir azize...

— Git, ama çabuk dön. Yorgunum, erken yatmak istiyorum.

Esmeralda yüksek sesle konuşmuştu. Hiç kuşkusuz, kendisini

duymam için, diye düşündü Guma. Ama Conceiçao da Praira'ya gitmeyecekti. Pencereden, bir yolcu gemisinden daha parlıtlı, daha ıslıl ıslıl olan kiliseyi görebiliyordu. Gitse gitse Livia'yla birlikte giderdi oraya, oğlu için dua ederdi.

Kilisenin çanları çalıyor, çağırıyordu. Pencereden rüzgâr giriyordu. Külrengi gökyüzüne baktı Guma. Çok sakın bir akşam! Ama, yine de iyi şeyler haber vermiyor gece. Rufino'nun sesi ara duvarını geçiyor:

— Orada mısın kardeş?

— Evet.

— Tinoco moruğuyla konuşmaya gideceğim.

— Senin kabahatin yok.

— Ama herif katır gibi inatçıdır herif, Nuh der peygamber demez.

— Git durumu anlat.

— İyi bir çıkışacağım, görecek!

Esmeralda,

— Hemen dönerim, diyerek dışarı çıktı.

Rufino'nun sesi boğuk geliyordu:

— Bırak boynundan öpeyim, melez kızı.

Guma tedirgindi. Esmeralda'yla bir araya gelmek istemiyor, dahası görmek bile istemiyordu onu, ama sanki Rufino kendinden bir şey çalıyormuş gibi bir duygu vardı içinde. Gerçekte, Rufino'dan bir şey çalan, ona ihanet eden kendisiydi. Esmeralda'nın ayak sesleri uzaklaşıyordu. Rufino bağırdı:

— Melez kızı kiliseye gidiyor...

Biraz düşündükten sonra Esmeralda'nın arkasından bağırdı:

— Çılgın, Livia'ya haber vermiyor musun?

— Guma'yla çıkacağını söyledi... -ve ayak sesleri sokakta kayboldu.

Rufino odada gidip geliyordu. Guma yeniden gökyüzüne baktı. Rüzgâr giderek hızlanıyordu, bulutların arasından birkaç yıldız görünüyordu. "Fırtına çıkacak," diye düşündü Guma. Bulaşığı birtirmişti Livia, sordu:

— Şenliği görmek istiyor musun Guma?

Solgundu Livia, çok solgundu. Karnı giysisini geriordu. Görünüşü gülünç olmalıydı, ama umursamıyordu bunu Guma. Yal-

nızca Livia'mn, karnında kendi oğlunu taşıdığını, bu yüzden acı çektiğini ve kendisinin de onu aldattığını biliyordu. Rufino'nun gitliğini duydu. Livia ayakta dikilmiş yanıtını bekliyordu:

— Git üstünü değiştir.

Livia odaya girdi, kapıya vurulduğu için hemen çıktı.

— Kim o?

— Evin bir dostu...

Yine de garipti ses; böyle bir ses hatırlamıyordu Guma. Livia, Guma'ya bakıyordu, gözlerinde korku vardı. Guma ayağa kalktı:

— Korktun mu?

— Kim acaba?

Kapıya vuruluyordu.

— Kimse yok mu? Mezarlık mı, yoksa teknesi batmış bir ev mi burası?

Bir denizciydi. Guma kapıyı açtı. Sokak karanlığında bir pipo parlıyordu, arkasında paltoya sarınmış bir karaltı vardı.

— Francisco nerede? Nerede şu hergele herif? Henüz gebermedi, biliyorum. Onun gibi bir rezili şeytan ne yapsın.

— Dışarı çıktı.

Livia, Guma'nın arkasına baktı. Karaltı kımıldadı; koridora yönelmiş benziyordu... Böyle daha iyi. Baş uzandı, içeri baktı. Sanki Guma'yı ancak o zaman gördü:

— Peki sen kimsin?

— Guma.

— Hangi bokun soyu oluyor bu Guma? Bileceğimi mi sanıyorsun yani?

Guma sinirleniyordu:

— Peki kimsiniz siz?

Karaltı yanıt yerine ilerleyip kapıyı geçti. Guma kolunu uzatıp yolunu kesti:

— Ne istiyorsunuz?

Yaşlı adam Guma'nın kolunu kavrayıp *saveiro* kaptanını duvara itti, Guma olduğu yerde kaldı. Yirmi insana bedeldi gölgenin gücü. Livia ilerledi:

— Ne istiyorsunuz, bayım?

Adam Guma'yı bırakıp gaz lâmbasının aydınlattığı odaya girdi.

Yaşlı adamın ak bıyıklı bir dev olduğunu gördü Guma. Adam palto-sunun önünü açınca belindeki hançeri fark etti Livia. Yaşlı adam eve, gaz lâmbasının gölgeleri irileştiren kırmızı ışığına bakıyordu.

— Francisco budalası burada mı oturuyor peki? Peki sen kim oluyorsun?

Livia'ya bakıyordu.

Livia yanıtlamak üzereydi. Guma adamın karşısına dikildi:

— Önce siz kim olduğunuzu söyleyin?

— Sen Francisco'nun oğlu musun? Bir oğlu olduğunu hiç duymamıştım.

— Frederico'nun oğluyum ben. Onun yeğeniyim.

Yanıtladığına pişman olmuştu Guma. Yaşlı adam dehşete kapılmış gibiydi:

— Frederico'nun mu?

Livia'ya baktı ve sonra gözlerini yine Guma'ya çevirdi.

— Karın mı?

Guma başıyla 'evet' dedi. Yaşlı adam Livia'nın karnına baktı, sonra yeniden Guma'ya döndü.

— Baban hiç evlenmemişti...

Yaşlı adamın bembeyaz saçları vardı, üzerindeki paltoya karşın üşüyor gibiydi. Böyle söylemesine karşın hakarete uğramış gibi hissetmiyordu kendini Guma.

— Öleli çok oluyor, öyle değil mi?

— Evet, çok oldu.

— Ama Francisco ölmedi, öyle değil mi?

Yaşlı adam, gaz lâmbasına baktı, sonra Guma'ya döndü:

— Benim kim olduğumu bilmiyor musun? Francisco sana benden hiç söz etmedi mi?

— Hayır.

Yaşlı adam Livia'ya baktı:

— Evde cachaça'n var mı? Bir akrabanın dönüşünü kutlamak için içki içeceğiz.

Livia odadan çıktı, ama aynı anda, eve dönen ve içerideki ziyaretçinin kim olduğuna bakan Francisco'nun haykırışını duydu:

— Léoncio!

Hızla içeri girdi. Cachaça şişesiyle dönen Livia hâlâ gözlerine inanamayan Francisco'ya baktı.

— Seni öldü sanıyordum. Öyle uzun zaman var ki...

Guma konuştu:

— Kim olduğunu söyle bari?

Yaşlı Francisco bir sır verirmiş gibi konuştu; uzun bir yarıştan yorgun düşmüş gibi görünüyordu.

— Amcan. Kardeşim benim.

Konuğa dönüp Guma'yı tanıttı:

— Frederico'nun oğlu.

Livia cachaça verdi; yaşlı adam içkiyi bir dikişte içip bardağı yere bıraktı. Francisco oturup sordu:

— Kalmıyorsun, değil mi?

— Hemen basıp gitmemi mi istiyorsun, ha?

Yaşlı adam içinden gülüyordu. Beyaz bıyıkları titriyordu.

— Burada bir işin yok senin. Herkes ölmüş olduğunu sanıyor. Kimse bilmiyor seni.

— Herkes öldüğümü sanıyor, öyle mi?

— Evet herkes öldüğünü sanıyor. Ne işin var burada? Göreceğin hiçbir şey yok burada, hiçbir şey, hiçbir şey.

Guma ile Livia şaşırmışlardı. Cachaça şişesini sıkıyordu Livia. Ölümün eşliğinde, yorgun biri gibi görünüyordu Francisco; olduğundan daha yaşlı görünüyordu; şimdiye kadar hiç anlatmadığı bir öyküyle karşı karşıya bulunuyordu. Léoncio pencereden rıhtımlara baktı. Evin önünden bir kadın geçti. Judith'ti geçen. Karalar giyinmişti, kucağında bir çocuk taşıyordu. Evi uzaktı; annesi yardıma gelmişti ona, hâlâ birlikte oturuyorlardı. İkisi de çamaşıra gidiyordu. Küçük oğlan çok zayıftı, ölü gibiydi. Léoncio sordu:

— Dul mu?

— Evet dul. Dulsu sana ne? Burada işin olmadığını söyledim sana. Neden geldin? Sen ölüsün. Neden geldin?

— Neden mi geldim? diye soruyordu yaşlı adam; ağlıyormuş gibi, ama gülüyordu. — Beni gördüğün için sevinmedin. Kardeşini kucaklamadın bile.

— Çek git buradan. İşin yok burada.

İhtiyar gene rıhtımlara, bulutlu gökyüzüne bakıyordu. Tıpkı limanına dönmüş yaşlı bir denizci gibi her şeyi hatırlamak, tanımak ister gibiydi. Denizin üzerinde soğuktu gece. İhtiyar adam, Francisco'ya döndü:

— Bu gece fırtına olacak... Fark ettin mi?

— Gideceksin. Burada işin yok senin.

Büyük bir çaba gösterip konuşmasını sürdürdü:

— Senin limanın değil burası.

Yaşlı adam, saldırganlığı bıraktı, başını eğdi, sanki çok uzaklardan geliyormuş gibi yalvarıyordu sesi:

— Bırak kalayım, topu topu iki gece. Çok oldu...

Livia, yaşlı Francisco'nun karşı koymasına fırsat bırakmadı:

— Kalın, bu ev sizin eviniz.

Francisco, öfkeyle baktı Livia'ya.

— Yorgunum. Çok uzaklardan geliyorum.

— İstedığınız kadar kalın, dedi Livia.

— Yalnızca iki gece... — Francisco'ya dönerek — ... Korkma.

Gökyüzüne, denize, rıhtımlara baktı. Limanına dönmüş eski bir denizci gibi bütün varlığıyla sevinç içindeydi. Francisco gözlerini kapattı, yüzünün kırışıklıkları çoğaldı. Léoncio, Francisco'ya dönüp sordu:

— Babamın bir fotoğrafı yok mu?

Yanıt alamayınca bir süre sustu. Sonra Guma'ya:

— Erken mi yatacaksın?

— Niçin sordunuz?

— Limana kadar gideceğim. Kapıyı açık bırak. Gelinece kapattım.

— Olur.

Paltosunu düğmeledi, külâhını başına geçirdi, kapıya yöneldi. Ama geri döndü, elini uçsuz bucaksız göğsüne soktu, bir madalya çıkardı, Livia'ya yaklaşıp verdi:

— Bu senin.

Yaşlı adam dışarı çıkınca, yine söylendi Francisco.

— Neden döndü acaba? Onu içeri sokmayacaktın, öyle değil mi Livia?

— Anlat nedir şu iş amca? diye sordu Guma.

— Ölülere karşı öfkelenmeye değmez. Herkes onu öldü sanıyor.

Francisco dışarı çıktı. *Farol das Estrelas*'a girdiğini gördüler. O akşam limana hiçbir gemi demir atmamıştı; Léoncio nasıl gelmişti acaba? O gece, gene hiçbir gemi demir almadı limandan,

ama ne o akşam, ne de daha sonra geri döndü. Livia'ya verdiği madalya altındandı, uzak bir ülkeden gelmiş gibiydi. O da çok uzaktan gelmiş gibiydi, başka bir çağın insanı gibiydi.

Her şeye karşın, Conceiçao da Praia'ya gittiler. Bu olay hakkında bir şey bilip bilmediğini sordu Livia, Guma'ya. Hiçbir şey bilmiyordu Guma. Yaşlı Francisco hiçbir şey anlatmamıştı bu büyük kardeş hakkında. Guma, Esmeralda'yı görmedi kilisede. Hiç kuşkusuz onu beklemekten yorulup gitmişti. Guma'nın içi rahatladı. Yaptığı işaretlere katlanamayacaktı. Acaba böylesine bir olay yüzünden mi dönememişti Léoncio rıhtımlara, böylesine bir olay yüzünden mi limanını yitirmişti? Bir denizci ancak çok aşağılık bir şey yaparsa, limanını ve rıhtımını yitirir. Günnük kokan kilisede yoktu Esmeralda. Dışarıda barakalar vardı. Mektup yazarak, şiir döktürerek nikel paralar kazanıyordu Filadelfio. Bir Zenci şarkı söylüyordu bir toplulukta:

*Bir gün uyanıyorum
Ekmeğimden yoksun durumda
Bir muz pastası yapıyorum.
Muzdan bir pasta yapıyorum.*

Eve döndüler. Ara duvarın öte yanında Rufino'nun sesi soruyor:

- Sen kimsin kardeş?
- Biziz, evet. Yeni geldik.
- Şenlik bitti mi?
- Kilisedeki bitti, ama çevresinde kermes var.
- Esmeralda'yı gördün mü orada, Livia?
- Hayır, görmedim. Ama biz pek kalmadık.
- Rufino birşeyler homurdandı. Guma sordu:
- Albayla neye karar verdin?
- Zararı paylaşıyoruz.
- Birkaç dakika sonra konuştu:
- Hava berbat; kötü şeyler olacak gibi.

Guma'yla Livia odalarına girdiler. Livia, Léoncio'nun verdiği madalyaya baktı. Guma da inceledi: "Güzel," dedi. Öteki evde Rufino'nun adımlarını duydular, Esmeralda kumsalda birini bulmuş

olabilirdi, kim olursa olsun. Rufino kuşkulananacaktı; Guma'yla da yattığını söyleyebilirdi Esmeralda. İşte o zaman iş iyice berbatlaşırdı, havadan da berbat olurdu. Elini bile kaldırmayacaktı Rufino'ya, kavga etmeyecekti onunla. Kendisini öldürmesine izin verecekti, çünkü arkadaşındı onun. Peki, ya Livia, ya oğlu, ya yaşlı Francisco? Ölümünden sonra bile limansız denizci olacaktı. Eve dönün Esmeralda'nın ayak seslerini, Rufino'yla konuşmasını duyuncaya kadar yaşadı bu bunaltıyı:

— Geciktim, Zencim. Ama çevreye bakıyordum. Senin de geleceğini düşündüm.

— Pis köpek, nereye gittin? Kimse orada görmemiş seni.

— Ama o kalabalıkta ben... Livia'yı bile gördüm...

Sonra bir çift tokat sesi duyular. Hiç kuşkusuz dövüyordu Esmeralda'yı Rufino.

— Beni aldatırken yakalarsam seni, öbür dünyayı boylarsın.

Sonra, tokat sesi duymadılar, kavga sona ermişti. Melezin yuvarlak kalçaları vardı. Kavga gürültüsü değildi bu gürültü, ne de tokat sesi. Sivri memeleri vardı Esmeralda'nın ve Rufino çıldırıyordu onun için.

Fırtına geceyarısı patladı. Bu rüzgâr genellikle fırtınaya dönmezdi, ama dönünce de korkunç olurdu. Geceyarısı geldi, denizde bir yığın tekneyi devirdi, *Farol das Estrelas*'tan gelen yaşlı Francisco, Guma'yı uyandırdı. Rufino'yu da uyandırdı:

— Galiba daha şimdiden üç tekne alabora oldu. Yardım istiyorlar. Tekneler denize açılacaklar; senin de gitmeni istiyorlar. Teknenin biri bir aile getiriyordu, hepsi denize döküldü.

— Nerede?

— Yakında. Setin orada.

Koşarak çıktılar. Guma, *saveiro*'sunun palamarını çözdü; Rufino da onunla birlikte geliyordu. Rıhtıma iri dalgalar çarpıyordu. Öteki tekneler gitmişlerdi. Yakaladı onları Guma. Karanlık gecede, alabora olmuş *saveiro*'lardan birinin yelkenini görüyordu. 'Vi-ajante sem Porto' denizi yararak biraz önde gidiyordu. Borda fenerinin ışığında Manuel Reisin karaltısı görölüyordu.

— Hey! Manuel!

— Sen misin, Guma?

Guma oturmuştu. Birden Guma'ya sordu Rufino:

— Limanda Esmeralda'dan söz edildiğini duydun mu hiç?

— Hangi konuda? diye sordu Guma korkuyla.

Teknenin gövdesinde dalgalar çatlıyordu. Önde giden 'Viajante sem Porto' dalga geldikçe gözden kayboluyor gibiydi.

— Dürüst olmadığını söylediklerini. Benimle konuşmazlar böyle bir şey...

— Hayır, hiç duymadım...

— Biliyorsun, sık sık sefere çıkıyorum. Benim için bir şey yapmanı istiyorum. Bir şey duyarsan, bana söyleyeceksin... Boynuzlu biri olarak dolaşmak istemiyorum... Sana söylüyorum, çünkü sen benim dostumsun. Korkuyorum ben bu melezen.

Guma, tekneyi nereye götüreceğini bilemiyordu. Rufino konuşmasını sürdürdü:

— İşin boktan yanı, seviyorum onu.

— Konuşulduğunu hiç duymadım.

Sete yaklaşıyorlardı. Üç teknenin enkazı denizde yüzüyordu. Kurtarmaya gelenleri de batırmak istiyordu fırtına. İnsanlar tahtalara, *saveiro*'ların gövdelerine tutunmuşlardı. Batan *saveiro*'lardan birinin kaptanı olup kucağında bir çocuk tutan Paulo'nun dışında hepsi bağırıp ağlaşıyorlardı. Köpekbalıkları daha şimdiden iki zavallıyı gövdeye indirmiş, üçüncüsünün de bir bacağı koparmışlardı. Manuel Reis, kurbanları teknesine almaya başladı. Ötekiler de aynı şeyi yapıyorlardı, ama kolay bir iş değildi bu; tekneler gidip geliyordu. Birkaç kişi tutundukları tahtaları bırakmışlar, ama tekneye yetişmek olanağı bulamamışlardı: Denize batıyorlardı. Paulo, çocuğu Manuel'e uzattı; tekneye çıkarken:

— Beş taneydiler. Yalnızca bu kaldı, dedi.

Çocuğun annesini de kurtardılar, çocuğunu kucağında sıkmış, kımıldamadan duruyor, deli gibi bakıyordu. Köpekbalığının bacağı-
nı kopardığı adam Guma'nın teknesine yatırılmıştı, acıdan haykırıyordu. Yaşlı bir adam geliyordu tekneye doğru. Zamanında tekneye yapışamayan zavallıyı kurtarmak için Rufino denize atladı. Ama göremedi onu; kendisini izleyen ve çevresinde dolaşan köpekbalığını gördü. Guma baktı, *Valente*'nin dümenini bıraktı, ağzında bıçakla denize daldı. Balığın altına yüzdü: Rufino sağ salim çıktı yüzeye. Köpekbalığı ölüpken kuyruğunu salladı; Guma'yı bayıltayazdı.

— Sen olmasaydın, dedi Rufino, Guma'ya.

— Önemli değil.

Cesetleri arıyorlardı. Bir kol parçası yüzüyordu; genç bir kadının koluydu; geri kalan kısmını köpekbalıkları götürmüştü. Giysi ve insan parçaları. Yedi ölü vardı: Dört çocuk, iki erkek, bir kadın. Kurtarılanlar da cesetlerle birlikte döndüler. Çocuğunu göğsüne bastırmış olan anne, *saveiro*'ya uzanmış bukleli saçlı bir başka çocuğu görüyordu. Beş taneydiler, babaları limanda beş çocuk bekliyordu. Cachoeria'da bir gezintiden dönerlerken, fırtınaya yakalanmışlardı. Ölen iki erkek, batan *saveiro*'ların kaptanlarıydı. Çocuğu kurtararak yalnızca Paulo kurtulmuştu. Yoksa, yolcularla birlikte ölecek, teknesiyle birlikte sulara gömülecekti.

Beş çocuktular, ama şimdi tek canlı kalan çocuğunu bağrına bastırmış anne. Birinin cesedi teknede. Ötekiler köpekbalıklarıyla kaldılar; anne cesetlerini bile göremeyecek artık. *Valente*'de uzanıp yatan bukleli saçlı bir çocuğun cesedi. Anne ağlamıyor artık; elinde kalan son çocuğunu göğsüne bastırmış. Koca koca dalgalar halinde kaynıyor deniz. Tekneler geri dönüyorlar. Alabora olan teknelerden birinin gövdesi ağır ağır batıyor. Beş çocuktular.

DİNGİN SU

Léoncio'nun dönüşünden ve yine kayboluşundan sonra evde pek az oturdu yaşlı Francisco. Rıhtımlarla konuşarak, *Farol das Estrelas*'ta içki içerek geçiriyordu vaktini, eve sabaha karşı sarhoş dönüyordu. Léoncio'nun öyküsünü anlatmak istememiş, bu konuyu bir daha açmamasını söylemişti Guma'ya. Guma, yaşlı Francisco'nun içkisiyle ilgileniyordu. Doktor Rodrigo yaşlı adamın bu hıza dayanamayacağını söylemişti. Amcasını uyarmak istiyordu, ama elini kolunu bağlayan bir yanıt aldı ondan:

— Sen kendi hayatınla ilgilen...

Rufino da değişmişti. Başlangıçta, Rufino'nun bir şeyden kuşulandığını düşünüyordu Guma. Ne var ki peşini bırakmıştı Esmeralda bir süredir; bir başkasını bulmuş gibiydi. Guma rahattı, sakin artık. Onu ölü olarak gözünün önüne getiriyordu, artık o olayı da düşünmüyordu; Esmeralda ölmüş, o da bütün yürek ezincin-

den kurtulmuştu sonunda. Melez kadın ölürse, bütün kederinin, bütün pişmanlık acılarının yok olacağını sanıyordu. Bunu öylesine düşünüyordu ki yemek odasındaki masanın üzerine yatırılmış bir ceset görüyordu: Kapalı gözler, ölümün kapattığı öpüşmeye doymamış dudaklar. Bir başka kadınla gününü gün eden Rufino'yu da görüyordu. Tabutun yanında Livia ağhyordu, liman erkekleri onu son kez görmek için geliyorlardı. Güzel bir melezdı.

Ama işın berbat yanı, ölmüyordu melez. Yaşıyordu ve hiç kuşkusuz ihanet ediyordu Rufino'ya. Elinde olmaksızın kıskanıyordu Guma. Sekiz gündür limanda onarım için bekleyen bir geminin tayfası olduğu söyleniyordu. Bir tayfa Esmeralda'nın kalçalarını görmüş, dudaklarının tadına bakmış, onunla yatmıştı. Kuşkuluydu Rufino, melez kadını izliyordu.

Bir akşam, Guma seferden dönmüştü. Rufino onu görmeye geldi:

— Beni boynuzlattı!

— Ne oldu ki?

— Ben boynuzluyum.

Ve açıkladı:

— Kuşkulanmıştım. İzlemeye başladım, sonunda orostopolluğu keşfettim... Bugün bir mektup buldum adamdan.

— Kimmiş?

— Miranda'nın tayfalarından biri. Gemi bu sabah ayrıldı limandan, böylece bıçağı yemeden paçayı kurtardı herif.

— Ne yapmayı düşünüyorsun?

— Ona iyi bir ders vereceğim, kardeş! Benim duygularımla oynadı. Çok hoşuma gidiyordu bu melez, hem de nasıl bir bil-sen!..

— Ne yapacaksın? Onun yüzünden yakma kendini.

— Ağırbaşlı bir kadın olmaması bıktırmıştı beni. Aldatıyordu. Onunla birlikte olduğum zaman da başkaları vardı. Kötü bir ünü vardı. Ama vurulunca insanın gözü bir şey görmüyor...

Ufuk çizgisinde bir şeye bakıyordu. Sesi kalın ve tekdüzeydi. Liman şarkıları söylediğı zamanki sesine benzemiyordu.

— Başka kadınlarla olduğı gibi olacağını sanıyordum başta. Yatarsın, sonra bırakırsın. Ama büyüledi beni. Yapacak bir şey yoktu. Şimdi herkes alay ediyor benimle limanda.

Sesini biraz daha kıstı:

— Biliyordun bunu, ama bir şey söylemedin bana.

— Bir şey bilmiyordum. Şimdi senden öğreniyorum. Ne yapacaksın?

— Onu parçalamak, herifi de denizin dibine göndermek istiyorum, hepsi bu.

— Onun yüzünden kendini yakacaksın.

— Sana bir şey söyleyeceğim. Ne yapacağımı bilemiyorum, ama başıma bir felâket gelecek olursa benim için bir şey yapacaksın.

— Budalalık yapmayı düşünme artık. Kapı dışarı et gitsin...

— Anneme her ay yirmi *milreis* gönderiyordum; yaşlı bir kadındı. Lapa yakınlarında yaşıyor; çalışamıyor artık. Başıma bir felâket gelecek olursa, sandalımı satar, parasını ona gönderirsin.

Guma'nın engel olmasına fırsat bırakmadan birden çıktı. Hızla rıhtımlara doğru yürüdü. Komşu evde, yüksek sesle şarkı söylüyordu Esmeralda. Guma, Rufino'nun peşinden çıktı, ama onu yakalayamadı.

Ay, gökyüzünde parıldayan dolunay. Rufino'nun şarkısını dinliyordu: "Üzüyor beni yokluğu, o yalancı, o yüreğimi aldatan kadının." Limanda çok sevilen bir şarkıydı ve Esmeralda sandalda hiçbir şeyden kuşkulananmadan gidiyordu. Rufino ona Santo Amaro Şenliklerine gideceklerini söylediği için yeşil giysisini giymişti. Bu yeşil giysiyi çok severdi Rufino, bu yüzden, erkeğinin hoşuna gitsin diye giymişti Esmeralda. Onu sevmiyordu, gerçekte bu. Ama Zenci, şarkı söylediği zaman, sıcak sesine hiç kimse dayanamazdı. Esmeralda gelip onun yanına oturdu. Kürekler suları yarıyor, yelkeni iten rüzgâra yardım ediyordu. Bomboştu ırmak, geniş ve derindi, yıldızları bir ayna gibi yansıtıyordu.

Şarkısını sürdürüyordu Rufino. Ama zamanı gelince, kürekleri bıraktı; şarkı durdu. Esmeralda sarıldı ona.

— Çok güzeldi...

— Hoşuna gitti mi?

Esmeralda'ya baktı. Baştan çıkartan gözler, öpüşmek için aralanan ağız. Rufino bakışını çevirdi; belki karşı koyamazdı? Şu anda, 'Miranda'da bir tayfa alay ediyordu kendisiyle.

— Ne yapacağımı biliyor musun?

- Ne yapacaksın?
- Seni öldüreceğim.
- Şakayı bırak...

Tekne ağır ağır ilerliyor, tatlı bir meltem esiyordu. Aşk için bir geceydi. Hüzünle konuşuyordu Rufino. Sesinde kin yoktu:

- ‘Miranda’ dan bir tayfayla aldattın beni.
- Kim söyledi?

— Herkes biliyor; herkes alay ediyor benimle. Mademki beni istemiyordun, niçin gitmedin? Ama herkesin benimle alay etmesini istiyordun. İşte bu yüzden öldüreceğim seni.

— Guma söyledi, öyle değil mi?.. (Ölümün kesin olduğunu biliyor ve ona elinden geldiğince işkence etmek istiyordu...) Beni öldüreceksin. Sonra hapsi boylayacaksın. En iyisi öldürme beni. Bırak gideyim; bu limana bir daha geri dönmem.

- Janaina’yı göreceksin. Hazırlan.

— Guma söyledi sana, öyle değil mi? Kıskanıyordu biliyorum. Yalnızca kendisinin olduğunu sanıyordu. Ama Guma’yla pek az yattım. Tayfayı seviyordum.

— Guma’yla aramı bozamayacaksın. Hayır, beni köpekbalığının ağzından kurtardı. Onunla aramın açılmasını istiyorsun.

- Ne istiyorum?

Her şeyi bütün ayrıntısıyla anlattı. Guma’nın kendisine Livia’nın hastalandığı akşam nasıl sahip olduğunu anlattı. Üstelik gülüyordu.

— Şimdi öldüreceksin beni. Limanda arkandan gülecek bir yığın insan var. Floriano var, Guma var.

Gerçeği söylediğini biliyordu Rufino. Yüreği acılıydı, ölümü istiyordu. Bir kez hayatını kurtarmış olan Guma’yı öldürebileceğini hissetmiyordu içinde. Ve üstelik suçsuz Livia vardı. Ama yüreği ölüm istiyordu ve mademki Guma’nın ölümü olmayacaktı bu, öyleyse kendi ölümü olsun. Denizin dolunayı gökyüzünde parılıyordu. Esmeralda hâlâ gülüyordu. Ve ölünceye kadar güldü. Kürek başını yarı. Akıp giden vücuda baktı Rufino. Irmağın sularında yüzen kanın çağrısına geliyordu köpekbalıkları. Baktı: Çok sevilen bir vücut akıp gidiyordu. Yeşil gözlü, sivri memeli, şehvet dolu güzel vücut. Vücudunu soğuk kış gecelerinde ısıtmış olan vücut. Bir zamanlar kendisinin olan bu ten. Guma’yı bir an bile düşünmedi. Ar-

kadaşı öleli yıllar olmuştu sanki. Elini uzun uzun sandalın gövdesinde gezdirdi, limanın uzak ışıklarına son kez baktı; önünde sular açılıverdi. Yeniden suyun yüzeyine son kez çıktığı zaman akıntıya kapılıp giden teknesini göremedi artık, ama sevmiş olduğu insanlar geçiyordu gözlerinin önünden. Gülümseyen bir devi, babasını gördü. Kamburu çıkmış, yorgun annesini gördü. Düşününde tanıklık yaptığı Livia'yı gördü; gece kafilesinde yürüyordu Livia; yaşlı Francisco'yu gördü, Doktor Rodrigo'yu, Manuel Reisi, *saveiro*'cuları, sandalcıları gördü. Guma'yı da gördü, ama Guma kendisiyle alay ediyor, arkasından gülüyordu. Yaşam izleri yitmiş gözleri, kendisiyle alay eden Guma'yı gördüler. Kıvançsız bir ölümle öldü.

'VALENTE'

Chico Tristeza geri döndü! Bir gün bir gemi getirdi onu, tıpkı yıllar önce bir geminin alıp götürmesi gibi. Karaderili bir dev olmuştu. Limanda iki gün geçirildi: Bir İskandinav şilebi olan gemisinin limanda kaldığı kadar. Sonra yeniden okyanusa açıldı. Ama limanda geçirdiği gece bir bayram gecesi gibiydi. Tanıyanlar onu görmeye geldi. Tanımayanlarsa tanışmaya geldiler. Acayip diller biliyordu, Aioca'nın toprakları kadar uzak topraklara gitmişti.

Guma elini sıktı; yaşlı Francisco haberler sordu. Chico Tristeza gülüyordu; *cocada* satan yaşlı anası için ipek bir şal getirmişti. Akşam olunca, Pazarın önüne gitti, erkekler çevresine toplandılar, gittiği ülkelerle ilgili öyküler anlatmaya başladı. Liman, denizci, gemi öyküleri; kimi zaman gülünç, kimi zaman acılı. Ne var ki hepsi de hüznü. Uzun pipolarını tütürüp *saveiro*'lara bakarak dinliyordu öykülerini erkekler. Dipte, Pazarın gölgesi üzerlerine devriliyor gibiydi. Chico Tristeza anlatıyordu:

— Arkadaşlar, Afrika'nın benim gördüğüm yerlerinde, Zencilerin hayatı köpeklerinkinden bin beter. Fransızların elinde bulunan topraklara gittim. Orada Zencilerin bir kuruluş bile hükmü yok, Zenci demek Beyazın kölesi demek; kırbaça yiyor. Ama gene de kendi ülkesinde...

— Orada olmamış olsaydı ne olurdu!

Chico Tristeza, sözünü kesen adama baktı, konuşmasını sür-

dürdü:

— Kendi ülkelerinde, Zencilerin hayatı bir pula. Yalnızca Beyazın değeri var, Beyaz her şey! Her şey Beyazın. Zenciler limanlarda çalışıyor, gemileri boşaltanlar, gemileri yükleyenler onlar. Sırtlarında çuvalar, fareden de hızlı koşuyorlar. Biraz yavaşlayan olursa, Beyaz basıyor kırbacı, görmeye yürek dayanmaz.

Herkes sessizce dinliyordu. Zencinin biri öfkeden titriyordu. Chico Tristeza, sürdürdü konuşmasını:

— Olay burada geçti, dostlarım. Brezilya Lloyd Kumpanyasının bir gemisiyle oradaydım. Zenciler gemiyi yüklüyor, Beyazın kırbacı havada şaklıyordu. Beyaz adam kırbacı indirmek için Zencilerden birinin biraz ağırdan almasını bekliyordu. Geminin ateşçisi bir Zenci – Bagé’ydi adı – gemiye dönüyordu; bir melez kadını görmeye gitmişti. Merdivende, sırtında çuval taşıyan, orali Zencilerden biriyle karşılaştı. Çuvaları bir merdivenden geçerek taşıyorlardı. Zenci durdu, yalnızca bir an, Beyazın kırbacı sırtına indi, adam yere yıkıldı. Bagé gördüğünden hoşlanmamıştı, oraya ilk olarak geliyordu. Bagé, Zencinin yerde kıvrandığını görünce, kırbacı Fransızın elinden aldı ve kafasına indirdi. Fransız tepetaklak gitti... Fransız yerden kalkmak istedi, ama Bagé bir daha indirdi adama ve işini bitirdi. Bunun üzerine Zenciler sintineye çıktılar, samba söylediler, çünkü böyle bir şey görmemişlerdi ömürlerinde.

Ötekiler dinliyordu. Bir Zenci kendini tutamayıp mırıldandı:

— Hoşuma gitti şu Bagé...

Ama Chico Tristeza gitti; gemisi iki gün kaldı: ikinci akşam demir alıp okyanusa açıldı, çünkü Chico Tristeza’nın yazgısı böyleydi.

Guma ondan üzüntüyle ayrıldı. Zenci Bagé’nin öyküsü zihnine kazınmıştı. Dona Dulce’nin mucizesi, işte böyle, yavaş yavaş gerçekleşiyordu.

Guma, daha gençken, yolculuğa çıkmayı düşünmüştü. Uzak ülkelere giderek ezilen Zencilerin öçlerini alacaktı. Chico Tristeza’nın bildiklerini o da öğrenecekti. Ama Livia yüzünden limanda kalmıştı. Onun yüzünden limanda kalmış, ama ona ihanet etmişti, Rufino’ya ihanet etmişti, limanın yasasına ihanet etmişti. Rufino da, Esmeralda da hayatta değillerdi artık. Cesetlerinden ancak bazı parçalar bulunmuştu; setin köpekbalıkları parçalamıştı onları.

Komşu eve yeni insanlar taşınmıştı. Geçen erkekleri baştan çıkartmak için pencereden sivri memelerini sergileyen Esmeralda'nın görüntüsünü görmüyordu artık. Yuvarlak kalçaları, baygın bakışları da gözünün önüne gelmiyordu. Bütün güzelliği, deniz gibi yeşil bakışları, denizle ırmağın birleştiği yerdeki setin efendileri olan köpekbalıklarına kalmıştı.

Kimi zaman, Rufino'nun "Kardeşim, kardeşim" diyen, ya da "Bu melezi seviyordum, ona vurgundum," diye yakınan sesini duyar gibi oluyordu. Limanda her şeyin tıpkı bir fırtına gibi birden başlayıp birden sona ermesine karşın Livia'nın korkusu hep sürüyordu, sürekli bir acıydı onunkisi.

Livia'nın korkusu her gün giderek büyüyor. Liman yaşamına, bu sonsuz beklemler yaşamına alışamıyor Livia. Tam tersine, korkusu her gün daha bir büyüyor, Guma'nın hayatının, her denize açılışında daha çok tehlikeye girdiği izlenimini yaşıyor. Her gün onu bekliyor. Fırtınalı günlerde yüreği dışarı fırlayacakmış gibi çarpıyor. Son aylarda birçok denizci cesedi gördü, balıkçıların getirdiği cesetler gördü. Nasıl öldükleri bilinmeyen Rufino ile Esmeralda'nın kalıntılarının getirildiğini gördü. Sandalları suyun üzerinde başıboş gidiyor-muş; bu nedenle cesetlerini aramışlar. Ancak kol ve bacak parçaları ile Esmeralda'nın başını bulabildiler, Esmeralda'nın gözleri korkuyla bakan bakışını. Jacques ile Raimondo'nun, bir fırtına sırasında ölen baba ve oğulun cesetlerinin getirildiğini de gördü Livia. Judith'i dul bıraktı Jacques, sonra çocuk dünyaya geldi, Judith'in yaşadığı yoksulluk anlatılır gibi değildi, neredeyse sadakalarla yaşıyordu. On yıl boyunca tek bir adamın kadını olan Risoleta'nın fahişelik yaptığını, önüne çıkan erkekle gittiğini görmüştü Livia. Ama adamı, 'Flor dos Mares' adlı *saveiro*' suyla kayalıklara bindirip sulara gömülmüştü. Bunun gibi nice olaylara tanık olmuştu Livia.

Karada pek az *saveiro* kaptanı ölür. Son anlarında yıldızlı gökyüzünü, mavi denizi görmeden yataklarında ölenler parmakla sayılabacak kadar azdır. Livia korkuyor. Bir denizkızı olan Maria Clara gibi boyun eğip katlanabilse her şey yoluna girecek. Böyle olması gerektiğini, hep böyle olduğunu bildiği için Maria Clara'nın yüreği tasalı değil. Deniz kıyısında doğdu o; bütün yakınları okyanusun dibinde. Yalnızca Manuel Reis aşırıyor dalgaları, ama Maria Clara'nın da büyük bir ailesi vardı bir zamanlar, babası, annesi, erkek kardeşleri,

öteki akrabaları. Şimdi yalnızca erkeği hayatta; o da şimdilik, onun da sırası gelecek. O zaman, ellerini kiralayarak bir fabrika arayacak Maria Clara; dokuma tezgâhlarının ya da sigara makinelerinin yanında deniz şarkılarını fısıltıyla söyleyecek. Ölümü yaklaşıncı denize dönecek, çünkü orada doğdu, çünkü limanı orada, orada ölmesi gerek. Maria Clara böyle düşünüyor. Ama Livia karadan geldi; denizkızı değil; ailesinden hiç kimse kalmadı dalgaların altında, kimse Iemanja'yla birlikte bilinmez ülkelere doğru yola çıkmadı. Ama Guma gidecek. Limanın yazgısı böyle, kurtulamaz bundan. Livia'nın, kocasının ölümünden çok korktuğunu, bunun ona uğursuzluk getireceğini söylüyor Maria Clara. Ama Livia'nın olacıklara inancı öylesine büyük ki, kocasının seferden döndüğünü gördüğünde, sanki ölmüş de dirilmiş gibi geliyor ona.

Bekleyiş ve korku günleri çok acı Livia için. Liman güzel. Deniz taşları okşar. Gökyüzü şerbet gibidir. *Saveiro*'larda müzik, erkeklerin dudaklarında gülümseme vardır. Ama Livia için hüznüdür günler, acı doludur.

Bir gün Rodolfo ortaya çıktı. Tedirgindi, Guma'yı görmeye gelmişti. Nereden geldiğini sormadı Livia. Birlikte yemek yediler, Guma'nın dönüşünü beklediler. *Saveiro*'nun saat dokuzda dönmesi bekleniyordu. Sigara içiyordu Rodolfo, çok sabırsızdı, yerinde duramıyordu. Dolaşıyordu. Kendisine bakan Livia'yla konuştu:

— Düşün günü gelemedim. Kötü niyetim yoktu. Bir engel çıktı. Ama işlerin yolunda olduğunu görüyorum. Bir yeğenim olacak...

— Bu düzensiz hayatı ne zaman bırakacaksın Rodolfo? Bir yerde durup şerefli bir iş bulmaya çalışabilirsin... Böylesine bir hayat neye yarar; sonun kötü olacak ve başkaları da acı çekecek...

— Kimsenin beni düşündüğü yok Livia. Serserinin biriyim; kimse sevmiyor beni.

Haksızlık ettiğini ve Livia'nın üzüldüğünü fark etti.

— Böyle diyorum, ama seni katmıyorum aralarına. Benim için acı çekiyorsun, kızkardeşimsin, iyi yüreklisin.

Odanın ortasında durdu ve konuşmasını sürdürdü:

— Sana rastladığımdan bu yana bu hayatı bırakmayı kaç kez düşündüm. Ama sürmedi. Bir iş buluyorum, budalaca bir şey ol-

duğunu düşünüyorum, sonra yeniden düzensiz hayata dönüyorum. Seni tanıdığımdan beri üç kez bıraktım. On, on beş gün bir işte çalıştım, sonra bıraktım. Katlanamıyorum. Daha üç ay önce, bir kumarhanedeydim. Görevliydim; bir köşeye biraz para bile koymuştum. Oldukça da kazanmıştım...

— Ne yapıyordun?

— Farcılık yapıyordum.

Livia'nın anlamadığını görünce açıkladı:

— Çaylakları tongaya bastırıyordum. Oynayıp kazanıyordum. Benim kazandığımı görünce yanaşıp mandepsiye basıyorlardı. Oyuna girip söğüşleniyorlardı.

Gülüyordu. Livia bir şey söylemedi. Rodolfo yine dolaşmaya başladı.

— Uzun süre kalmadım. Budalaca geldi bana, bu yüzden aldım voltamı. Ne oluyor bilmiyorum, bir şey bilmiyorum. Benden daha kuvvetli. Karışık işlerden, tehlikeli işlerden hoşlanıyorum.

— Hayatını düzene sokmaya ihtiyacın var. Bir gün sana ihtiyacım olabilir.

— İyi bir kocan var. Guma iyi bir melez.

— Ama ölebilir... -söylediğine pişman olarak elini ağzına götürdü-... Böyle bir şey olursa senden başka kimsem yok benim, bana yardım edecek... -başını eğip mırıldandı: Çocuğa yardım edecek.

Rodolfo döndü:

— Sana bir şey söyleyeceğim. Düğüne neden gelemedim biliyor musun? Gelmek istiyordum, ama biraz para gerekliydi. Sana bir armağan vermek için. Züğürttüm. Bir albaya rastladım, kaşka-valın birine benziyordu. Parasını araklamak istedim...

Sustu. Özür dilemek istermiş gibiydi:

— Sana bir saat hediye edebilmek için. Bir vitrinde güzel bir saat görmüştüm. İş kıvrımasına kıvırdım, ama aynasızlar ensemeye bindi. Birkaç ay yedim... İşte bu yüzden...

— Hediye istemiyordum ben; senin gelmeni istiyordum.

— Boş elle mi? Dürüstsün sen, bir azizesin... Benden daha güçlü, yapacak bir şey yok. Ama bir gün bana ihtiyacın olursa...

Livia kardeşinin boynuna sarıldı. Yorgundu, sabırsızdı Rodolfo. Guma gelmemişti. O anda, hem kardeşi, hem de kocası için

korkuyordu. Bilmediği bir nedenden dolayı gelmişti Rodolfo ve söylemek istemiyordu geliş nedenini. Hiç kuşkusuz para istemeye gelmişti. Hapisaneden yeni çıktığı için meteliksiz olmalıydı. Yerdeki hasırın üzerine uzandı Rodolfo. Ucuz briyantın sürülmüş saçları özenle taranmıştı. Livia'nın dizlerine yaslandı. Serüvenler, tehlikeli hırsızlıklarla yorgun düşmüş başını okşadı Livia, bir ninni söylemeye başladı. Oğluna ninni söyler gibi, kardeşine ninni söylüyordu. Hırsızdı. Piyasaya kalp para sürüyordu, hayâli arsalar satıyordu; batakhanelerle, kumarhanelerle işbirliği yapıyor, iğrenç yerlerde yaşıyordu; bıçağını gırtlaklarına dayayıp insanların paralarını çalıyordu. Hapisanelere girip çıkmıştı. Dudağının altında bir yara izi vardı, eli usturayla hacamatlanmıştı. Ama o sırada bir çocuk gibi uyuyordu, Livia'nın karnında taşıdığı çocuk gibi masumdu. Yeni doğmuş bir çocuk gibiydi, ninni söylediği bir çocuk.

Guma geldiğinde, saat gecenin on birini geçiyordu. Livia, kardeşinin başını usulca hasırın üzerine koyduktan sonra kocasına koştu. Mar Grande'de yük boşaltma sırasında beklenmedik bir terslik olmuş, bu yüzden de gecikmiş Guma. Eniştesini sesini duyunca uyandı Rodolfo.

Kucaklaştılar. Bir bardak bir şey içmek için Guma cachaça şişesini aradı. Hem Rodolfo'nun gelişini kutlamak için – diye açıkladı – hem de tepeden tırnağa ıslanmış olduğu için.

— Sırılsıklam oldum.

Livia, Guma'nın akşam yemeğini getirdi. Rodolfo cachaça bardağının önüne oturdu. Guma balığını hızlı hızlı yiyordu. Başıyla Livia'nın karnını göstererek, bazan karısına, bazan kayınbiraderine gülümsüyordu. Rodolfo baktı. Uzun süre baktı, başını salladı, saçlarını sıvazladı, içkisini içti.

— Güzel. Ben gidiyorum.

— Bu kadar çabuk mu?

— Sizi görmeye geldim...

— Ama Guma'yla konuşmak istediğini söylememiş miydin? dedi Livia.

— Görmek istiyordum; çoktandır görmemiştim.

— Evin yolunu öğrendiğini umalım...

Rodolfo güldü, saçlarını bozmamak için şapkasını dikkatle

giydi, cebinden çıkardığı bir aynaya baktı ve ıslık çalarak gitti.

Livia fısıldadı:

— Seninle konuşacak bir şeyi varmış. Sanırım para isteyecekti.

Guma tabağı itti, pencereden seslendi:

— Rodolfo! Rodolfo!

Yolun öteki ucuna varmıştı Rodolfo, dönüp geldi. Pencerenin altında durdu. Guma fısıldayarak sordu:

— Parasız mısın? Bu yüzden mi benimle konuşmak istiyordun? Sana biraz para verebilirim...

Rodolfo elini eniştesinin omzuna koydu, Guma'nın kolundaki bir dövmeye baktı:

— O yüzden değil... — cebinden çıkardığı paraları gösterdi — ... Çok param var.

— Peki, neydi yani?

— Hiç. Seni görmeye gelmiştim. Ciddi söylüyorum.

Sokağı yeniden inmeye başladı. ıslık çalıyordu, ama müziği düşünmüyordu. Guma'ya bir iş önermeye geldiğini düşünüyordu, ikisine de çok kolay para kazandıracak bir iş. Ama ikisini de kodesse postalayacak bir iş. Bıyığını çiğneyip ıslık çalıyordu. Bir melekti Livia. Kendisinin, Rodolfo'nun da bir yeğeni olacaktı. Çocuğun ağlayarak dünyaya gelişini, yüzünü gözünün önüne getirerek gülmüşüyordu. Yoluna bir engel çıkmış, güzelim iş yatmıştı. Ama çabucak unuttu bütün bunları, kızkardeşi ve yeğeni yüzünden, Guma'yı tehlikeye atmamak için güzelim işi yatırmıştı. Ve sokağı inen bir melez kadının ardına takıldı.

Dayısıyla yengesi Livia'yı görmeye geldiler; işleri yolunda gidiyordu, dükkân büyüyordu, dayısının boynunda takma yaka vardı, yengesi sebze getirmişti. Onlar içeri girerken yaşlı Francisco dışarı çıkıyordu: evin yoksulluğuna bakışlarından hoşlanmıyordu yaşlı adam. Dayı, yüzünü buruşturup, "Bu tekne işinin geleceği yok," diyordu Livia'ya. Deniz işini kesinlikle bırakıp, kente taşınmaya neden inandırmıyordu Guma'yı? Teknesini satıp eline geçen parayla kendilerine ortak olabilirdi. İş büyütürler, bir mağaza açarlardı, zenginleşirler, doğacak çocuğun geleceğini güvenceye alabilirlerdi. Yapılacak en iyi iş buydu. Tehlikeli liman hayatını, nehir seferlerini bırakmak ve gelip yanlarına yerleşmek. Eğer Guma, söy-

lediği gibi Livia'yı gerçekten seviyorsa, bunu yapması gerekir, diye ekliyordu yenge. Livia hiçbir şey söylemeden dinliyor, ama içinden söylenenleri onaylıyor, bunun gerçekleşmesini diliyordu.

Guma'nın limanı bırakması için her şeyini verebilirdi. Bir denizcinin teknesinden ayrılmasının çok güç olduğunu, denizi bırakıp bir başka yaşama yönelmesinin hemen hemen olanaksız olduğunu biliyordu. Denizde doğan denizde ölür. Bu nedenle, bu konuyu hiç konuşmuyordu onunla. Bunun gerçekleşmesi hayatına bir çözüm getirirdi. İçini kemiren korkudan kurtulmuş olurdu. Ve ayrıca, oğlu deniz kıyısında doğmaz, kendini denize bağımlı hissetmezdi. Guma, çocuğu sefere götürmeyi ve hemen tekne kullanmayı öğretmeyi tasarlıyordu. Kocası için bunca acı çektikten sonra, oğlunu bekleyerek yine acılı geceler yaşamak zorunda kalacaktı.

Dayısıyla yengesi gider gitmez, Guma'yla konuşmak istiyordu. Onu inandırmalıydı. *Valente*'yi satar - kolay olmazdı hiç kuşkusuz bu, kendisi de üzüldü - akrabalarının yanına yerleşirdi. Artık korku falan kalmazdı. Guma'yla konuşmaya karar veriyor, ama denizin sularıyla ıslanmış, üzerinde seferin izlerini taşıyarak döndüğü zaman, kendine güvenini yitiriyor, onu denizden koparmanın olanaksızlığını hissediyordu. Oğlu kısa zamanda yelkenlere, teknelere, deniz şarkılarına, vapur düdüklarine alışacaktı. Denizci Sindbad'ın yazgısını değiştirmek olanaksızdı.

Yağmur yağmadı. O gece bulutlar gökyüzünde toplanmadı. Liman ve kentte şenlik ayıydı aralık ayı. Ama ay görünmedi, külrengi gökyüzü mavileşmedi gece inerken. Rüzgâr her şeyi karartıyordu. Tekbaşına her şeye bedeldi o, yağmura, şimşeklere, gökgürültüsüne; hepsinin görevini tekbaşına o yapıyordu. Bu gece yalnızca onundu. Jerémiás'nın söylediği şarkıyı kimse duymuyordu: Rüzgârın önünde dağılıp gidiyordu. Eski denizciler limana giren yelkenlilere bakıyorlardı. Büyük bir hızla geliyorlardı; böyle bir gecede, tekneyi rıhtıma yanaştırmak için usta bir kaptan olmak gerekirdi. Teknelerin çoğu henüz denizdeydi; bazıları nehirden gelerek sete doğru yelken açmıştı.

Limanın efendilerinin en korkuncudur rüzgâr. Suları kabartır; teknelerle oynamaktan, dümeni tutan bilekleri kırarak tekneleri alabora etmekten hoşlanır. Bu gece onun gecesiydi. Borda fe-

nerlerini söndürerek işe başladı, denizi ışksız bıraktı. Dipte yalnızca deniz feneri parlıyor, teknelere yol gösteriyordu. Ama rüzgâr kötü rotalara sokuyor, rotalarını değiştiriyor, bir *saveiro*'nun karşı koyamayacağı yüksek dalgaların egemen olduğu açıklara doğru sürükliyordu onları.

Eski kalede, yaşlı askerin söylediği şarkıyı hiç kimse duymuyordu.

Denizi bölen dalgakıranın ucuna yerleştirilmiş olan fenerin ışığını hiç kimse görmüyordu. Rüzgâr her şeyi söndürüyor, her şeyi yıkıyordu: Fenerleri, şarkıları.

Rotalarından çıkmıştı tekneler, rüzgârın insafına kalmışlardı, oyuncak gibi dönüp duruyorlardı. Sette, çılgın köpekbalkları bekliyordu. Bu gece hiç kuşkusuz iş çıkacaktı onlara. Tekneler dönüp duruyordu.

Livia bir şala sarındı (karnı öylesine büyümüştü ki yengesine haber salmıştı) ve sokağı indi. *Farol das Estrelas*'ın kapısında rüzgârı inceliyordu yaşlı Francisco. Livia'yla birlikte yürüdü. Ötekiler içeride içki içiyorlardı, ama gözleri korkunç geceye çevriliydi.

Limanda insan toplulukları konuşuyordu. Transatlantik rıhtımında vinçler çalışıyordu. Livia da rüzgâra boyun eğmişti. Yaşlı Francisco haber almak için bir topluluğa yaklaştı. Livia cümlelerin ancak yarısını, şurasını burasını duyabiliyordu.

— ...tam bir erkek olmak gerek...

— ...bu rüzgâr fırtınadan da beter...

Uzun süre bekledi. Belki yarım saat kadar. Ama onun için çok uzundu bu süre. Uzaktan görünen teknenin yelkeni *Valente*'nin yelkeni değildi. Manuel Reisin yelkenine benziyordu daha çok. Çılgın bir hızla geliyordu; kaptan dümene abanmış, tekneyi durduracak bir manevra yapmaya hazırlanıyordu. Maria Clara, *saveiro*'nun köprüsünde sinmişti. Saçları savruluyordu. Livia omzundan kayan şalı tutturdu, rıhtımda bekleyen insanlar gördü, kıyıya yaklaştı. Tekne yanaştı. Maria Clara birinin üzerine eğilmişti. Daha Manuel Reis konuşmaya başlamadan *Valente*'nin kazaya uğradığını söylemeden, 'Viajante sem Porto'nun köprüsünde yatanın Guma olduğunu biliyordu. Maria Clara üzerine eğilmişti. Sarhoş gibi yaklaştı, ama birden, kendini tekneden ayıran çamura yuvarlandı.

OĞUL

Doktor Rodrigo çağrıldı. Guma'nın başında bir yara vardı, bir kayaya bindirmişti. Ama doktor, gelince, kapıldığı korku sonucu birkaç gün önce sancılanan Livia'yla ilgilenmek zorunda kaldı. Ve başı sarılmış, kolu bir sargıyla boynuna asılmış Guma kendine geldiği zaman, çocuk çoktan ağlamaya başlamıştı. Oğluna bakıyordu. Maria Clara, babasına benzetiyordu çocuğu:

— Ne fazlası, ne eksigi var. Tıpatıp Guma.

Yorgun Livia gülümsüyordu. Dinlenmesi için içeride bulunanların dışarı çıkmasını istedi Doktor Rodrigo. Manuel Reis eve döndü, ama Maria Clara, yengesi gelinceye kadar Livia'nın yanında kaldı. Yaşlı Francisco tanıdıklara haber vermeye gitmişti. Livia'yla yalnız kaldıkları zaman Maria Clara konuştu:

— Bugün bir oğul ve bir koca kazandın.

— Anlat bana.

— Şimdi değil. Dinlenmeye ihtiyacın var. Ne olup bittiğini daha sonra öğreneceksin. Rüzgâr korkunçtu...

Guma, salonda bir aşağı bir yukarı yürüyordu. Oğlu doğmuştu, ama hayatını kazanacağı teknesi yoktu artık. Bir salapuryaya sandalcı olmak zorundaydı. Aioca topraklarına giderken arkasından oğluna bırakacağı bir teknesi olmayacaktı artık. Kollarını kiralamak zorundaydı; artık kendi teknesi, yöneteceği bir teknesi olmayacaktı. Bir ceza bu, diye düşünüyordu. Bir ceza, çünkü Rufino ve Livia'ya ihanet etmişti. Bir cezaydı bu. Rüzgâr üzerine abanmış, onu kayanın üzerine sürüklemişti. Manuel Reis suda kendini bulmamış olsaydı, oğlunu göremeyecekti Guma.

Livia'nın akrabaları geldiler. Guma'yı kucakladılar. Yaşlı Francisco yolda gelirken her şeyi anlatmıştı onlara. Maria Clara gitti, daha sonra gelecekti. Livia'nın uyuduğunu, uyandırmamalarını söyledi. Yenge odada kaldı, ama tüccar hemen dışarı çıkıp Guma'yla konuşmaya başladı:

— Tekne gerçekten gitti mi?

— Battı... Güzel bir tekneydi.

— Ne yapacaksınız şimdi?

— Bir teknede ya da doklarda bir iş bulacağım. Başka bir şey

bilmiyorum...

Üzgündü. Artık teknesi yoktu. Oğlunun da teknesi olmayacaktı. Livia'nın dayısı bunun üzerine önerilerini sıraladı: Guma onunla gidecek, işlere bakacak, kendisine yardım edecekti. Ticareti genişletmeyi öneriyordu:

— Bu konuda Livia'yla konuşmuştum. Tekne için bir müşteri bulacak, ortak olarak işe girecektiniz. Şimdi buna gerek kalmadı.

Guma yanıtlamadı. Limandan ayrılmak ve pes etmek çok güçtü onun için. Livia'nın dayısından bir yardım kabul etmek istemiyordu. Yaşlı adam, ticaretini genişletmek, bir mağaza açabilmek için Livia'nın iyi bir evlilik yapmasını beklemişti. Guma'yla evlenmesine karşı çıkmıştı. Sonra, barışmış ve Guma'yı bir ortak gibi görmeye başlamıştı. Bütün hayâlleri yıkılıyordu. Guma'nın da ekmek parasını çıkaracağı küçük dükkânıyla yetinmek zorundaydı. Bir yanıt bekliyordu dayı.

Francisco içeri girdi. Kolunda taze mürekkep parıldıyordu. Öteki dört teknenin adlarının ('Trovao', 'Estrelas da Manha', 'Laguna' ve 'Ventania') yanına *Valente*'nin adını yazdırmıştı. *Valente* de onlara katılmıştı. Francisco dövmeyle gururla gösterdi, piposunu koyup Guma'ya sordu:

— Ne yapacaksın şimdi?

— Dükkâncı olacağım.

— Dükkâncı!

— Benim ortağım olacak, dedi Livia'nın dayısı üstüne bastırarak. Her şeyi bırakacak.

Yaşlı Francisco piposunu aldı, tütün doldurdu ve yaktı. Livia'nın dayısı konuşmasını sürdürüyordu:

— Yukarı'da yaşayacak. Siz de gelebilirsiniz herkesle birlikte.

— Henüz elim ayağım tutuyor, yaşamak için sadakaya ihtiyacım yok.

Yenge oda kapısında göründü, parmağını dudaklarına götürdü:

— Yavaş konuşun da biraz uyusun.

— Size hakaret etmek istemiyordum, diye açıkladı Livia'nın dayısı.

Guma, amcasını düşünüyordu. Tekbaşına limanda ne yapardı? Bir süre sonra artık yelken yamayamaz, ekmek parasını çıkar-

tamazdı. Yaşlı Francisco piposundan bir nefes çekip öksürdü:

— Gerek kalmadığını söylerim Doktor Rodrigo'ya...

— Neyin?

— Joao Caçula, '*Roncador*'u¹ satıyor. Üç mavuna satın aldı, artık *saveiro* istemiyor. Ucuza satıyor. Yarisını peşin vermek yeter; Doktor Rodrigo sana yardım edeceğini söylemişti... Ama sen dükkâncı olmak istiyorsun...

— Doktor Rodrigo yarisını mı veriyor?

— Ödünç veriyor. Eline geçtiği zaman borcunu ödeyeceksin. Öteki yarisı krediyle; her ay ödenecek.

— Tekne iyi mi?

— Bu limanda onun kadar iyisi yok... (Yaşlı Francisco heyecanlanıyordu)... Bir '*Viajante sem Porto*' var. Ötekiler ancak onun yarisı ederler. Üstelik çok ucuza satıyor.

Francisco, Joao Caçula'nın, tekneyi kaçta sattığını söyledi; pahalı olmadığını kabul etti Guma. Artık bir tekne sahibi olabilecek oğlunu düşünüyordu.

— Joao Caçula burada mı?

— Seferde. Ama döner dönmez konuşacağız.

— Tekneyi kimse istemiyor mu?

— Kim istemez? İş üstünde başka insanlar da var, ama ben anlaştım onunla. Daha çocukluğundan tanırım onu.

Livia'nın dayısı odaya girdi. Guma, yaşlı Francisco'ya bir kurtarıcı gibi baktı. Yaşlı adam mürekkep kurusun diye kolunu masanın üzerine koymuş pipo içiyordu.

— Bütün teknelerimin en uzun ömürlüsüydü, dedi.

— *Valente* mi?

— Az kalsın onunla kayalara bindiriyordum, hatırlıyor musun?

Güldü. Guma da güldü. Cachaça şişesi aramaya gitti.

— '*Roncador*' adını değiştiririz.

— Adını ne koyacaksın peki?

— Çok güzel bir ad var: '*Paquêta Voador*'.²

Dostları içeri girdiler. Cachaça şişesi hemen bitiverdi. Evi bir

1. *Roncador*. Horultucu.

2. *Paquêta Voador*. Hızlı gemi.

lavanta kokusu doldurmuştu.

Livia'yla tekbaşına kaldığı zaman olayın nasıl olduğunu anlattı. Livia, gözleri yarı kapalı dinliyordu Guma'yı. Yanında çocuk uyuyordu. Anlatması bitince Livia konuştu:

— Artık teknenin sözünü etmek yok, kendimize başka bir hayat kuracağız.

— Ama başka bir tekne için görüşme halindeyim...

Söz konusu pazarlığı açıkladı. 'Roncador' gibi bir tekneyle hiç kuşkusuz para kazanacaktı. Büyük ve hızlı bir tekneydi.

— Biliyorsun ki, bu durumda, parasız pulsuz gidemem dayının yanına. Ama tekneyle para kazanınca, onu satıp dayınlara katılabiliriz. O zaman olur.

— Söz mü?

— Yemin ederim.

— Ne kadar sürer?

— Altı ayda ödemem gerek... Sonra, bir yıl biraz para kazanıp satabiliriz tekneyi. Ve ihtiyarın elindekilerle birlikte bir mağaza açarız.

— Yemin eder misin?

— Yemin ederim.

Bunun üzerine, çocuğu Guma'ya gösterdi Livia. Ve gözleriyle, bunun yüzünden, yalnızca bunun yüzünden böyle istiyorum, diyordu.

ARAP TOUFİCK¹

Yirmi değişik limana uğrayan bir geminin üçüncü mevkiinde gelmişti. Dünyanın öteki ucundan geliyordu. Dağ Sokağını fethe çıkmadan önce, göğsünde taşıdığı deri cüzdan hemen hemen boş gibiydi. Bir fırtınalı gecede, Jacques'ın teknesinin setin oralarda battığı gece gelmişti. O gece, üçüncü mevkiden bakarken ağlamıştı. Çöller arasında yitmiş bir köyden, Arabistan'dan geliyordu;

---

1. *Toufick*'in '*Tevfik*' olduğu düşünülebilir. Ancak çevirmen olarak, özgün metindeki '*Toufick*'i korumayı uygun buluyorum. (Çev.)

dünyanın öteki ucunda hayatını kazanmak için kum denizlerini yenmişti. Ondan önce başkaları da gelmişti. Kimileri geri dönmüş-tü; zeytinlikleri, kendi evleri vardı şimdi, zengindiler. O da bu yüz-den gelmişti buraya. Dağlardan yola çıkmış, deve sırtında kum çöl-leri aşmış, bir geminin üçüncü mevkiine binmiş, uzun süre deniz-de kalmıştı.

Henüz dil bilmiyordu, ama Bahia'lı memurlara, hizmetçilere semsiyeler, ucuz ipekliler, cüzdanlar satıyordu. Yavaş yavaş, kente, dile ve göreneklere alışıyor. Arap Mahallesinde Pelourinho Sokağında oturuyor ve her sabah, elinde bir gezginci satıcı bavuluyla yola koyuluyordu. Sonra, ilerledi. Kentin en zengin Arabı olan F. Murad'la tanıştı.

F. Murad'ın, Şili Sokağında, birçok evden oluşan kocaman bir ipekli mağazası vardı. İpek kaçakçılığından zenginleştiği söyleniyordu. Arapların birçoğu ondan nefret ediyor, yurttaşlarına yardım etmediğini söylüyorlardı. Ama gerçekte, F. Murad'ın elinin altında, Bahia'da yaşayan yurttaşları hakkında yeterli bilgi vardı, aralarından biri kendine yararlı olabileceğini kanıtladığı zaman, onu hemen yanına çağırıyordu. İşyerlerinde, yararlı birine verilecek bir iş bulunurdu her zaman. Uzun süredir Toufick'le ilgileniyordu. Gelişini, gelişinin nedenini haber veren bir mektup almıştı. Yalnızca zenginleşmek için gelmemişti Toufick. Ülkesinden ayrılmıştı, çünkü kendini unutturmak istiyordu. Arkasında bir kan izi bırakmıştı. F. Murad birkaç ay gözaltında tutup izledi onu ve nasıl hızla ilerlediğini gördü. Her şeyden önce cesur, kendisine para getirecek herhangi bir hizmeti yapabilecek bir insandı. F. Murad onu çağırttı, en kâr sağlayıcı işlerinde kullandı. Gemi kâhyaları ve süvarileriyle, kaptanlarla, gümrük vergisiz ipekli yükleriyle ilgilenenlerle görüşmelerde bulunan kişi artık Toufick'ti. Çok yetenekli görünüyordu. İşler hiç bu kadar iyi yürümemişti.

Birkaç yıl sonra, Toufick de ülkesine dönebilirdi. Üzerine bir zeytinlik dikip arkasında bıraktığı kan izini silebilirdi.

Limanı avucunun içi gibi biliyordu. *Saveiro* kaptanlarıyla içli dışlıydı. Garip bir ağızla söylese de bütün teknelerin adını biliyordu. 'Caboré'nin kaptanı Xavier, onun hesabına çalışıyordu. Hayatta küskün olduğu için para yapmamıştı Xavier şimdiye kadar, kazandığı para 'Farol das Estrelas'ta içki içmesine, yukarı kentin ku-

marhanelerinde oyun oynamasına ucu ucuna yetiyordu. Gecenin sessizliğinde gemilere yanaşıp ipekli kumaşları yükleyen, pek az insanın bildiği yerlere götüren 'Caboré'ydi. Kimsenin bilmediği tehlikeli yolları izleyerek Arap Toufick gerçek bir *saveiro* kaptanı olmuştu sanki. Hiç olmazsa, eski asker Jerémias'nın eski kalede geceleyin söylediği şarkıya daha şimdiden vurulmuştu. Ve sisli gecelerde, yurttaşlarından, gemiye bindiği limanın denizcilerinden duyduğu bir deniz türküsü söylüyordu kendi dilinde. Gecenin sisinde tuhaf bir ezgiydi bu. Ama, dilleri ve müzikleri ne kadar değişik olursa olsun, denizcilerin şarkıları hep aşktan ve denizde ölümden söz eder. Asya'nın berbat bir limanında dağlı bir Arap tarafından söylenseler bile, bütün denizciler anlar bu şarkıları.

KAÇAKÇI

Oğul yürümeye başlıyordu, yaşlı Francisco'nun yaptığı teknelerle oynuyordu. Rodolfo'nun getirdiği tren, Livia'nın almış olduğu ucuz ayı, Livia'nın yengesinin armağan ettiği bebek bir köşede, kendi başlarına duruyordu, çocuk hiç ilgilenmemişti bunlarla. Yaşlı adamın bir gemi direği parçasından yapıp verdiği kayık hepsinden değerliydi çocuk için. Livia'nın çamaşır yıkadığı yalakta, çocuğun ve yaşlı adamın büyülenmiş bakışları altında yüzüyordu tekne. Dümen-siz ve kaptansız olduğu için varması gereken limana varamıyor, ya denizin ortasında kalıyor ya da serüvene atılıyordu. Arap Toufick'in konuşmasına benzer bir dille konuşuyordu çocuk:

— Dede, yap rüzgâ!

Yaşlı Francisco, çocuğun yalakta fırtına çıkmasını istediğini biliyordu. Tıpkı Iemanja'mn denizin üzerine rüzgâr göndermesi gibi, yaşlı Francisco yanaklarını şişiriyor ve 'kuzeydoğu'yu salıveriyordu yalağın üzerine. Zavallı tekne fır dönüyor, rüzgârın önünde rastgele gidiyordu. Yaşlı Francisco yanaklarını daha çok şişiriyor, rüzgârı hızlandırıyor, kuzeydoğu rüzgârına öykünerek ıslık çalıyordu. Yalağın bir göl suyu gibi sakın suları hareketleniyor, dalgalar teknenin üzerine saldırıyor ve su alan tekne yavaş yavaş batırıyordu. Çocuk ellerimi çırpıyor; sulara gömülen tekneye hep kederle bakıyordu yaşlı Francisco. Kendi ellerinden çıkmış bir oyuncak ol-

masına karşın bir gemiydi batan önünde sonunda. Sonra her şey tıpkı göl gibi sakinleşiyordu. Dipteki batık tekne, yan yatmış duruyordu, ama çocuk elini yalağa sokup çıkartıyordu onu. Oyun başlıyor, çocuk ve yaşlı adam, minyatür bir denizin, bir oyuncak *saveiro*'nun, teknelerin ve deniz insanların gerçek yazgısının üzerine eğilmiş durumda bütün akşamı geçiriyorlardı.

Bir köşede unutulmuş olan tren, ayı ve bebeğe tasayla bakıyordu Livia. Treni raylar üzerinde hiç kaydırmamıştı çocuk. Bebeği ayıyla hiç dövüştürmemişti. Tekneyi, yaşlı Francisco'nun yanaklarından çıkan fırtınayla giriştiği savaşımında izliyordu dikkatli gözleri. Tren, ayı ve bebek bir kıyıda unutulmuştu. Birinde, Livia'nın yüreği umutla doldu. Frederico – adı Frederico'ydu çocuğun – bir gün, şiddetli fırtınaların ortasında yalakattan ayrılmış, bebeği aramaya gitmişti. Onu bulunca, büyük bir sakınlımla eline almıştı. Livia büyük bir dikkatle izliyordu. Fırtınalardan, deniz kazalarından bıkmış mıydı acaba çocuk? Yeni bir şey diye mi ilgilenmişti teknenin yazgısıyla? Tekneden bıkmış da unuttuğu oyuncaklara mı dönüyordu? Hayır. Bebeği teknenin üzerine koymuştu. *Saveiro* kaptanlığı yapsın istiyordu. Bu sarılı mavili bebek garip bir *saveiro* kaptanıydı aslında! Ama yeryüzünde öylesine garip giysili denizciler vardı ki, bu peluş giysili bebeğe kimse şaşırmazdı. Ve o günden sonra, küçük tekne ne zaman kaza geçirse, son âna kadar fırtınaya karşı koymuş olan oyuncak bebek boğuluyor, gerçek bir *saveiro* kaptanı gibi ölüyordu. Yalağın dibinde, yengeçlerin saldırısına uğramış gibi şişiyordu cesedi. Çocuk ellerini çırpıyor, dedesine gülüyordu. Francisco da gülüyor ve oyun yeniden başlıyordu.

Tekne o kadar sık battı, kaptanı o kadar çok boğuldu ki kumaş çürüdü ve bir gün bir bacağı koptu. Ama deniz insanı sadaka istemez. Ve peluştan yapılmış garip denizci, teknesinin direğine yaslanıp tek ayağı üzerinde, fırtınalarla savaşımını sürdürdü. Çocuk, yaşlı Francisco'ya açıklıyordu:

— Balık edi.

Bacağı köpekbalığı yemişti, yaşlı Francisco anlıyordu. Sonra, şiddetli bir fırtına sırasında kopan başı da yedi balık. Ve kaptan –bütün denizlerin en ilginç kaptanıydı– başını yitirmiş olmasına karşın dümendenden ayrılmadı ve fırtınaları yendi. Çocuk gülüyordu, yaşlı adam gülüyordu. Bir dosttu, uysal bir dosttu deniz onlar için.

Bir Livia gülmüyordu. Bir kıyıda unutulmuş trene, ayya bakıyordu. Onun için bir düşmandı deniz, korkunç bir düşmandı. Kaderin bir cilvesi olarak denizci olan şu sarı ve mavi peluştan bebek gibiydi deniz insanları: Bacağını yitirmiş, sakat kalmış olmasına karşın, denize karşı kin duymadan savaşıyordu.

Çocuk ve yaşlı adam gülüyorlardı. Yalakta amansız bir fırtına esiyor, tekne fırtınanın önünde gidiyor, başsız ve bacaksız denizci, teknesini yönetmeye çalışıyordu.

‘Roncador’ un adı ‘Paqute Voador’ olarak değiştirilmiş, yeniden boyanmıştı. Değiştirilmesi gerektiği için yenilenen yelkenlerle, Bahia’nın en hızlı teknesi olmuştu. Paranın yarısını Doktor Rodrigo borç olarak vermişti, Guma, bu borcu, kalan öteki yarıyı Joao Caçula’ya ödeyip bitirdikten sonra ödeyecekti doktora. Joao Caçula’ya ödenecek para on eşit taksite bağlandı. Eldeki parayla *saveiro*’nun onarım giderlerini ödedi Guma ve büyük bir cesaretle yeniden denize döndü. Biraz para biriktirip Livia’nın dayısının yanına ortak olarak girmek için saptadığı bir yıllık süre de iki yıla ıktı. Ne var ki, birinci yılın sonunda, Joao Caçula’ya olan borç hemen hemen olduğu gibi duruyordu. Sandalcıların, tekne kaptanlarının hayatı yeniden iyice güçleşmişti. Yüklerin pek az olması bir yana, bir de kriz vardı, daha hızlı, daha ucuza yük taşıyan benzinli salapuryalar yüzünden taşıma ücretleri çok düşmüştü. Herkes çok az para kazanıyordu, limanda böylesine bol küfür hiçbir zaman duyulmamıştı.

Livia umudunu kesmişti: Bu yıl denizden ayrılması olanaksızdı Guma’nın. Oysa o, borçlarını ödeyip zgr olabilmek için durmadan çalışıyordu. Joao Caçula, tedirgin ediyordu: Borç süreleri geçmişti. Satın aldığı mavnalardan şansı yaver gitmemişti Joao Caçula’nın. Doktor Rodrigo, hiçbir şey istemiyordu, ama Joao Caçula tedirgin ediyordu Guma’yı. Neredeyse Guma’nın kapısının önüne karargh kurmuş, ayrılmıyordu. Sefer dönüşlerinde de rıhtımda hazır ve nzırdı. Ama o sıralar pek öyle sefer olmuyordu. *Saveiro* kaptanları ve sandalcılar vakitlerinin büyük bir bölümünü Pazarın önünde güçlüklerle dolu hayatı, yıl sonu bunalımını yorumlamakla geçiriyorlar, bunun dışında, *Farol das Estrelas*’ta vakit öldürüyorlardı; Bay Babau, *cachaça*’yı veresiye satıyor, alacakları yeşil

kaplı bir deftere yazıyordu. Yalnızca gidiş için yük olsa bile, bütün sefer önerilerini kabul ediyordu Guma. İtaparica gibi küçük seferleri bile kabul ediyordu. Gelgelelim, Joao Caçula'ya taksit ödemek için, ay sonunda metelik kalmıyordu cebinde. Livia, yelken onarımında yaşlı Francisco'ya yardım ediyordu. Elinde iğne, günnün büyük bir bölümünü fırtınanın parçaladığı kalın yelken bezlerinin üzerine eğilmekle geçiriyordu. Ama bu yaptıkları iş de, çoğunlukla veresiyeydi; çünkü limanda herkesin tekeri tersine dönmüştü. Her şey öylesine kötü gidiyordu ki, dok işçileri bile grev tehdidinde bulunuyorlardı. Guma'nın hayatı, teknesi için yük aramakla geçiyor ve müşteri kaybetmemek için seferi olabildiğince kısa süreye sığdırıyordu. Bazı *saveiro* patronları, teknelerini sattılar, limanda başka bir iş tutmaya koyuldular; doklarda, uzun yol gemilerinde, yolcuların bagaj ve kolilerini taşımada.

— Bay Joao Caçula geldi.

Guma, sefer çantasını yatağın üzerine attı. Francisco'yla oyun oynayan oğluna baktı. Ay sonuydu ve Joao Caçula'ya birşeyler ödemeye söz vermişti. Ama elinde avucunda bir şey kalmamıştı. Son seferden dişe dokunur bir şey kazanmamıştı: İtaparica'ya sefer yapmıştı. Çocuk, su havuzunun yanında oynuyordu. Guma bir şey yemek istemedi, hemen dışarı çıktı. Daha beş dakika geçmemişti ki Joao Caçula kapıyı çaldı.

— Guma geldi mi, Bayan Livia?

— Geldi, ama hemen çıktı, Bay Joao.

Joao Caçula kuşkulu gözlerle içeri baktı:

— Nereye gittiğini biliyor musunuz?

— Bilmiyorum, Bay Joao, ben içerideydim.

— Peki, iyi geceler.

— İyi geceler, Bay Joao.

Joao Caçula, bıyıklarını çekiştirerek sokağı indi. Yoksul mahallenin evlerinde gaz lâmbaları yanıyordu. Bunlardan birine sarhoş bir adam giriyordu. Joao Caçula bir kadın sesi duydu:

— Eve böyle geliyorsun, ha? Artık burama geldi...

Rıhtımda insanlar konuşuyorlardı. Joao Caçula, Guma'nın nerede olduğunu sordu. Gören olmamıştı. Pazarın önünde biri Guma'nın *Farol das Estrelas*'ta olduğunu söyledi.

— Efkar dağıtıyor...

Biri sordu:

— Mavnaların durumu nasıl Joazinho?

— Nasıl olacaklar yani? İyi durumda olan bir şey var mı? Yalnızca masraf kapısı...

Yoluna devam etti, sigara içerek inen Doktor Rodrigo'yla karşılaştı.

— İyi geceler.

— İyi geceler doktor. Size bir şey söylemek istiyordum.

— Ne var ki Joao?

— Karımın hastalığı hakkında. Kaç kere geldiniz, sizin çabanızla ayağa kalktı. Tanrı canını verdi, ama siz kurtardınız. Oysa size hâlâ bir şey ödemedim...

— Önemli değil Joao. İşlerin iyi gitmediğini biliyorum.

— Hem de çok kötü doktor... çok kötü... Ama yine de ücretiniz ödenmeli. Hava cıvayla yaşamıyorsunuz ya. Ama işler iyileşir iyileşmez...

— Bunun için dertlenme. Yuvarlanıp gidiyorum.

— Sağ olun, doktor.

Doktor Rodrigo sigara içe içe gitti. Joao Caçula, Guma'yı düşündü. Geri dönmek istedi (durumlar öylesine kötüydü ki...) Hatta geriye döner gibi oldu da, ama kararını verdi ve *Farol das Estrelas*'a yöneldi.

Guma'yı hemen gördü, bir masada, bir *cachaça* bardağıyla baş başa oturuyordu. Yanında Manuel Reis vardı. Bay Babau, oturduğu tezgâhtan, müşterilerine üzüntüyle bakıyordu; uyur gibiydi. Elini umutsuzca havaya kaldıran Manuel Reisi gördü Joao Caçula. İçeri girecek cesareti yoktu. Guma'ya acıma duygusuyla baktı. *Saveiro* kaptanının uzun saçları yüzüne inmişti, gözlerinde korku vardı. "Korkuyor," diye düşündü Joao Caçula ve geri dönmeye çalıştı. Ama mavnada çalışanların ücretlerini ödemek zorundaydı ve ilerledi. *Farol das Estrelas*'ın birkaç gedikli müşterisi onu selâmladılar. Onlara eliyle karşılık verdi, kendini Manuel'in yanındaki bir sandalyeye bıraktı.

— N'aber? diye sordu Manuel. — Bu selâmın ağzından güçlkle çıktığı seziliyordu.

— Bay Joao... dedi Guma.

Joao Caçula bıyığını sıvazladı ve *cachaça* istedi. Manuel Reis, çok ylgın, cesareti kırılmış görünüyordu, konuşmuyor, boş bardağına bakıyordu. Bir süre üçü de sustu. Köşesinden bir müşterinin bağırduğu duyuldu:

— Yahu şu zıkkım geliyor mu, gelmiyor mu?

Bay Babau, adları defterine yazdı. Guma birden doğruldu, saçlarını eliyle geriye atarak düzeltti:

— Gene bir şey yok Bay Joao. İşler kötü, dedi.

Manuel Reis bir yankı gibi yineledi:

— İşler kötü...

Ve daha yüksek bir sesle sordu:

— Ne kadar sürecek?

Bay Babau baktı, elini defterden kaldırdı, kalem havada öyle durdu. Kapının önünde oturan körün söylediği ağıtı duymaya başladı Joao Caçula. Bu yanık halk türküsü yavaş yavaş etkiliyordu Joao Caçula'yı. Manuel Reis, kendi sorusunu kendisi yanıtladı:

— Sanırım hiç bitmeyecek. Ve açlıktan öleceğiz...

Bay Babau kalemi bıraktı, kararsızdı, durup dururken güldü. Defteri kapattı ve hesap yazmayı bıraktı... Başını koluna dayadı, uyur gibiydi.

— Yelken açtı, dedi biri.

— Kötüydü... dedi Joao Caçula, geçmiş ayları düşünerek.

Körün ağıtı dışarıda sürüyordu. Çanağa düşen para sesi duyulmuyordu. Ama şarkısını sürdürüyordu o. Ve Joao Caçula, istemese de, bu ağıtı duymak zorundaydı. Guma yeniden konuşmaya başladı:

— Size bu ay para vermek istiyordum, ama meteliğim yok. Bir şey kazanamadım, kesinlikle bir şey kazanamadım, Bay Joao.

Bir kadın girdi, Madalena'ydı. Masalara baktı. Kimse davet etmedi onu. Güldü, kalın sesiyle bağırdı:

— Ölü yası mı var burada?

Hepsi ona baktı. Manuel Reis elini uzattı. Bir zamanlar aşk yaşamışlardı. Ama Madalena masaya Joao Caçula için gelmişti.

— Bana bir *cachaça* ismarlamıyor musun Joao?

Garson *cachaça* getirdi.

Yoksulluğunu anlatıp sadaka isteyen körün ağıtı sürüp gidiyordu dışarıda. Guma konuşmasını sürdürdü:

— Biraz sabredeceksiniz Bay Joao. İşlerin düzelmesini bekleyeceksiniz...

Manuel Reis kuşkusunu belirtti:

— İşler yoluna girecek mi bir gün?

Madalena onlara baktı, sonra Bay Babau'ya bağırdı:

— Bugün gramofon çalmıyor musun, Babau?

Babau başını kaldırdı, çevresine baktı ve eski gramofonunu kurmaya gitti. Salonu bir samba doldurdu. Ama her şeye karşın, körün ağıtını duyuyordu Joao Caçula.

— Ama Guma, ben de sıkışık durumdayım. Kapana sıkışmış gibiyim. Üç sandalcıma ücretlerini ödemek zorundayım. Mavnalar başıma borç derdi açmaktan başka bir işe yaramıyorlar.

Önce Manuel Reise, sonra Madalena'ya bakıp ellerini açtı:

— Yalnızca borç...

— Biliyorum, Bay Joao. Ödemek istiyorum, ama nasıl?..

— Sıkışık durumdayım, başım deritte, Guma. Ya para bulurum ya da borçlarımı ödemek için mavnalardan birini satmaktan başka çarem yok...

Körün ağıtı sambaya karşın sürüyordu. Guma başını eğdi. Bay Babau başını tekrar defterin üzerine koymuş, uyuyordu. Madalena konuşmayı ilgiyle dinliyordu.

— Düşünüyorum ki... - dedi Joao Caçula, ama konuşmasını sürdürmedi.

— Neyi?

— Tekneyi satardık, sen kendi payını alırdın, ben de kalanıyla işimi görürdüm. İstersen birşeyler ayarlarız. Benim mavnalarda çalışırsın.

— 'Paquête'yi satmak mı?

İhtiyar körün ağıtı sambayı bastırıyordu. Samba daha güçlü, daha baskındı; ne var ki körün ağıtını duyuyorlardı:

Acıyın n'olur bu köre

Gözleri ııksız insana.

Manuel Reis de anlamamıştı öneriyi:

— 'Paquête Voador'u satmak mı?

Madalena elini masanın üzerine koyup konuştu:

— Çok güzel bir tekne...

— Ne yapılabilir bundan başka? — diye sordu Joao Caçula.

Tekrarladı:

— Ne yapılabilir?

— Bay Joao, bir ay daha bekleyin. Para bulacağım. Bu ay aç kalsam da para bulacağım...

— Kendim için istemiyorum, Guma. Borçlarımı ödemem gerek...

Kendisi için istediğini sanmalarından korkmuştu. Körün yakın türküsü işkence ediyordu ona.

— Bir dostu kazıklamak için kötü bir durumdan yararlanmaya kalkışacak biri olmadığımı bilirsin. Ama durum kötü, başka bir çıkar yol göremiyorum...

— Ay sonunda...

— Adamlarıma yarın paralarını ödemezsem tekneleri bırakırlar.

Manuel Reis sordu:

— Bir çaresi bulanamaz mı?

— Nasıl?

— Borç alınır...

Düşündüler. Kim borç verebilirdi? Manuel Reis, Doktor Rodrigo'nun adını verdi. Ama Guma kadar Joao Caçula'nın da eski borçları vardı ona. Bu yüzden üstünde durulmadı. Joao Caçula özür dilemeyi sürdürüyordu:

— Böyle bir şey yapabilecek bir adam mıyım, sor bakalım ihtiyar Francisco'ya. Beni eskiden beri tanır... (Körden susmasını rica etmek istiyordu.)

Madalena, Bay Babau'yu salık verdi:

— Kimbilir belki borç verir?

— Olabilir... dedi Manuel.

Kendisini kurtarmaları için yalvarırmışçasına bakıyordu onlara Guma. Ve Joao Caçula özür dileyip duruyordu. Tekneyi Guma'ya armağan edip kendini denize atmak istiyordu, çünkü sandalcıların ücretlerinden yoksun kalmalarına katlanamazdı. Manuel Reis ayağa kalktı, tezgâha gitti, Bay Babau'nun kolundan usulca tutup masaya getirdi. Babau oturdu:

— Ne var?

Guma pişman oldu. Joao Caçula'nın aklı körün ağıtındaydı.

Manuel Reis konuştu:

— Para durumun nasıl?

— *Cachaça* borçları ödendiği zaman zengin olacağım, diye yanıtladı Bay Babau gülerek.

— Ama borç verecek kadar paran vardır?

— Ne kadar istiyorsun?

— Ben değil. Bay Joao ile Guma... —Joao Caçula'ya döndü—
...Size hemen ne kadar para gerekli?

Joao Caçula, körün ağıtını dinliyordu. Açıkladı:

— Sandalcılarımın ücretlerini ödeyecek kadar. Guma'dan biraz alacağım var, ama işlerin nasıl kötü gittiğini biliyorsun...

Guma araya girdi:

— Borcu ben yükleniyorum. Para bulur bulmaz öderim... İşler berbat!

Bay Babau sordu:

— Ama ne kadar?

Joao Caçula hesapladı:

— Yüz elli ile işimi görürüm.

— Ne yazık ki yarısı bile yok bende. İsterseniz kasayı açayım bakın.

Düşündü:

— Elli *milreis* yetecek olsaydı...

— Elli yetmez mi sana? Joao Caçula'ya baktı Manuel.

— Elli ancak birine yeter. Yüz elliyle de bir kısmını ödeyeceğim.

— Sen ne kadar borçlusun Guma?

— Ayda yüz... Ama ödemelerde gecikmişliğim var.

Bay Babau ayağa kalktı, meyhanenin arkasına gitti.

— Ah bende olaydı, dedi Madalena...

Gramofon durmuştu. Sessizce körü dinliyorlardı. Bay Babau elli *milreis*'le geri döndü. Onluk ve beşlik kâğıt paraları Guma'ya verdi.

— İlk seferde ödersin tamam mı?

Guma, parayı Joao Caçula'ya verdi; Manuel Reis, elini Madalena'nın omzuna koydu:

— Bir albay bul da bize yüz *milreis* borç ver.

Madalena gülümsedi:

— Bugün beş tane bulsam mutlu olurum.

— Birkaç gün daha bekleyin; belki gerisini bulabilirim, dedi Guma, Joao Caçula'ya.

Joao Caçula uzlaşma anlamında bir işaret yaptı. Madalena içini çekti, rahatlamıştı, çenesi açıldı:

— Joana Doca'yı tanır mısınız? Sen tanırsın onu öyle değil mi Manuel? O işte! Bugün penceredeyken birinin kendisine gözlerini dikip baktığını görmüş. Sonra...

Ama Guma sözünü kesti:

— Bu tekneden başka bir şeyim olmadığını biliyorsunuz, üstelik benim olmayan bir tekne. Aşağı yukarı tümünü borçluyum. Size ve Doktor Rodrigo'ya borçluyum. Bu tekne olmazsa, ne bırakacağım oğluma? Uzun süre yaşamaz ki insan; bir gün bir fırtına patlar, haydi hop, tamam. Ama karısı ve oğlu olmayan biri...

— İğrenç bir hayat -dedi Manuel. - Bu yüzden çocuğum olsun istemiyorum. Karım istiyor, ama...

— Güzel kadın, seninki, dedi Madalena, Guma'ya.

— Tanır mısın onu?

— Senin yanında gördüm.

Kapının önünde sürüyordu körün yanık türküsü. *Cachaça* getirdiler. Joao Caçula konuştu:

— On *milreis* daha bulsam, adam başına yirmi verirdim. Böyle daha iyi olurdu belki.

— On mu, yarın sabah bulurum -diye yanıtladı Manuel. - ...Bizim dişi korsanda olmalı.

— Şimdi bizimle oturan kadına benziyor, dedi Madalena.

— Yeni bir mal mı var sizin evde?

— Yenisi böyle olursa, Allah acısın sana!

— Kim bu?

— Bir morukcuk. Xavier'nin karısı olduğunu söylüyor.

— Xavier'nin mi? 'Caboré'nin kaptanı?

— Evet onun.

— Bir gün onun hakkında birşeyler anlatmıştı, dedi Guma.

— Ben de oradaydım, diye onayladı Manuel.

— Çok seviyormuş kadını. Kadın bırakıp gitmiş. Yine de teknesine 'Caboré' adını vermiş. Kadın kendisine 'Caboré' dermiş.

— Garip biri... -Madalena yüzünü buruşturdu - ...Hiç gör-

medim böylesini...

Joao Caçula, Guma'ya döndü:

— Rufino'nun arkadaşıydın, öyle mi?

— Niçin sordunuz.

Körün türküsünü açık seçik duydu.

— Karısını öldürdüğünü söylüyorlar. Kadın, bir tayfayla boy-nuzlatıyormuş onu.

— Ben de duydum bunu, dedi Madalena.

— Şimdi duyuyorum. Eğer yaptıysa iyi etmiş. Şerefli bir Zen-ciydi.

— Limanda onun gibi ikinci bir sandalcı yok, dedi Manuel.

Rufino'nun kendisine, "Kardeşim, kardeşim..." dediğini duy-du Guma... Ama kendi ihanetini öğrenmeden öldüğünü düşünün-ce içi rahatlıyordu. Joao Caçula, cümlesini tamamladı:

— Ben olsaydım, o melez herifi de öldürürdüm...

Maneca Maozinha içeri giriyordu. Topluluğun yanına geldi, ama bütün meyhanedekilere konuştu:

— Ne söylendiğini duydunuz mu?

Gerisini beklediler. Maneca Maozinha anlattı:

— Xavier teknesini Pedroca'ya satmış, sudan ucuza. Tayfaya ihtiyacı olan bir Yunan gemisine girdi.

— Ne diyorsun sen?

— Dediğim gibi. Kimseye bir şey söylemedi. Yarım saat önce gitti...

— Kadın yüzünden, diye mırıldandı Madalena.

— Yunan gemilerinde iyi yemek verilmediği söylenir, sefalet-miş -dedi bir Zenci.

Dışarı çıktılar. Kapının önünde kör, şarkı söylüyordu. Eski te-neke kutusunu uzattı, Joao Caçula içine bir nikel bıraktı. Pipo tü-tünü almayacaktı bu gece.

Xavier'nin çekip gitmesine Arap Toufick'in çok canı sıkılmış-tı. Beş gün sonra kaçak ipekli yüklü bir gemi gelecekti, büyük bir maldı. *Saveiro* olmadan, güvenilir bir *saveiro* kaptanı olmadan ge-miyi nasıl boşaltabilirdi? F. Murad'a açıkladı:

— Bir *cachaça* düşkünüydü, ayyaşın biriydi. İçki içen adam beş para etmez. Şimdi ciddi bir adam bulmak istiyorum.

— Çabuk bulmaya çalış! Yüğü boşaltmalıyız.

Toufick limana geldi. Bay Babau'dan tekne kaptanlarının mali durumlarını öğrenmeye çalıştı. Bir gece önceki olayı, 'Paquôte Voador'u satacak duruma düşen Guma'nın borç almak zorunda kalışını öğrendi. Sordu:

— Ciddi bir adam mı?

— Guma mı?

— Evet.

— Limanda ondan daha dürüst yoktur.

Toufick, doğruca Guma'nın evine gitti. Livia karşıladı:

— Guma çıktı, ama gecikmez, Bay Toufick. Beklemek ister misiniz?

Olumlu yanıt verdi ve salonda oturdu; şapkasını elinde çevirirken, odanın dibinde suda oynarken üstünü kirleten çocuğa bakıyordu. Guma'nın bu kaçakçılık işine girip girmeyeceğini Rodolfo'ya sorduğunu hatırlıyordu Toufick. "Kayınım size göre bir insan değil, Türk," diye yanıtlamıştı Rodolfo onu. Ve Guma'nın böyle bir işe girecek türden bir insan olmadığını da eklemişti ayrıca... Bu nedenle, bekleme zahmetine değer mi diye düşünüyordu Toufick. Xavier'nin yerine hemen birini bulmak zorundaydılar. Kendisine Guma'yı salık vermişlerdi; borcu vardı ve limanın en iyi kaptanlarından biriydi, üstelik iyi ve hızlı bir teknesi de vardı. Ama böyle bir işe atılmayı göze alabilecek miydi? Ama, Guma'nın böyle bir iş yapmaktan dolayı utanabileceğini aklına getirmiyordu. Ayağa kalktı, pencereden dışarı baktı. Sokağı öbür ucunda belirmişti Guma. Toufick'i görünce hızlandı.

— Bir şey mi var, Bay Toufick?

— Sizinle konuşmak istiyordum.

— Sizi dinliyorum...

Livia yan odadan konuşmayı dinlemeye geldi. Guma sordu:

— Bir cachaça içermisini, Bay Toufick?

— Çok az.

Toufick bahçede oynayan çocuğu gösterdi:

— Sizin mi?

— Evet.

Livia *cachaça*'yı getirdi. Toufick içti. Livia evin içinde kaybolunca sandalyeden kalkıp Guma'nın üzerine oturduğu sandığın ya-

nına geldi.

— Özür dilerim, Bay Guma, para durumunuzun nasıl olduğunu söyleyebilir misiniz lütfen?

— İyi değil, Bay Toufick, işler kötü gidiyor. Niçin sordunuz?

— Biliyorum. Zaman kötü, çok kötü. Ama, kararlı bir insan gene de çok para kazanabilir.

— Çok zor...

— Yeni teknenizin borcunu bitirmediniz.

— Geciktim. Nasıl para kazanılabilir?

— Xavier'nin gittiğini duydunuz mu?

— Evet, duydum. Kente gelen karısı yüzünden.

— Hangi kadın?

— Kendi karısı. Evliydi.

— Demek bunun için. Benim için çalıştığını biliyor muydunuz?

— Duymuştum.

— Pekâlâ! Toufick'i yüzüstü bıraktı, tam böyle. İşinden çok para kazanıyordu.

— Kaçakçılık yapıyordu.

— Kendisine söylenen yükü taşıyordu ve...

— Beni uyutmaya kalkmayın, Bay Toufick. Bu hikâyeye limanda herkesin karnı tok. Yani şimdi benimle anlaşmak istiyorsunuz, öyle mi?

— Teknenizin borcunu iki ya da üç ayda ödeyebilirsiniz. Kazançlı bir iş. Tek seferde beş yüz *milreis*'e kadar kazanabilirsiniz.

— Ama polis işe burnunu sokarsa hapı yutarım.

— Bizim öyle bir usulümüz var ki ruhu bile duymaz. Şimdiye kadar bir şey oldu mu?

Guma kararsızlıkla baktı.

— Çarşamba günü Alman gemisi geliyor. Büyük bir yük getiriyor. Çok kazançlı bir iş... -Konuşmasını kesti- ...Tekneniz için hâlâ ne kadar borcunuz var, çok mu?

— Sekiz yüz *milreis* kadar.

— Bir çırpıda size beş yüz *milreis* kazandıracak bir iş bu. Teknenizin üç seferine bedel büyük bir iş. Bir gece içinde cebinizde bilin parayı.

Konuşuyordu, başı hemen Guma'nınkinin yanında, bir entri-

kacı gibi fısıltıyla konuşuyordu. Guma bu işi bir ya da iki kez yapacağını düşünüyordu, teknenin borcunu ödeyinceye kadar. Sonra, Toufick'i bırakırdı. Ama aklından geçenleri okumuş gibiydi Arap:

—İki ya da üç seferde teknenin borcunu ödersiniz, sonra isterseniz bırakırsınız. Bu arada ben de sıkıntıdan kurtulurum, şu anda kimse yok. Zaten normal seferlerinize çıkarsınız, kimse bir şey anlamaz.

Toufick bir yanıt bekliyordu. Guma düşünüyordu. Bir ya da iki kez yapacaktı, fazla değil. Teknenin borcunu öder, bırakırdı işi. Toufick kendisi söylemişti. Tehlikeyi sevdiği için korkmuyordu, ama yakanırsa Livia'nın içine düşeceği sıkıntıdan çekiniyordu. Kardeşi için acı çekiyordu zaten zavallı!.. Toufick'in sesini duydu:

— Paraya ihtiyacınız var mı?

Sandalcılarına para ödeyemeyen ve teknesini satmak isteyen Joao Caçula gözünün önüne geldi.

— Yüz *milreis* avans verirsiniz, işi alırım.

Arap, elini pantolon cebine soktu, bir sürü kâğıt çıkardı: mektuplar, makbuzlar, alındı kâğıtları. Bu kirli kâğıtlara karışmıştı para.

— Xavier'nin nereye yük boşalttığını biliyor musunuz?

— Nereye?

— San Antonio Limanına.

— Set fenerinin yanı.

— Evet.

— Güzel.

Yüz *milreis*'i aldı. Yaşlı Francisco giriyordu içeri. Toufick giderken fısıltıyla ekledi:

— Cuma saat onda teknenizle birlikte hazır olun.

Yaşlı Francisco, selâmladı.

— Günaydın, Bay Toufick.

Livia öğrenmek için geldi:

— Ne istiyordu?

— Xavier hakkında birşeyler öğrenmek istiyordu. Borcunu ödemedен gitmiş.

Yaşlı Francisco inanmamış gibi baktı. Livia ekledi:

— Hiç gitmeyecek sanıyordum.

Bahçede, çocuk ağladı. Guma, onun yanına gitti.

Karada gece sıcaktı. Ama denizde insanın içini titreten bir rüzgâr vardı. Yıldızlı gökyüzünde kocaman, sarı bir ay. Deniz sakindi, yalnız dört bir yandan gelen şarkılar bozuyordu sessizliği. 'Paquête Voador'un biraz ötesinde 'Viajante sem Porto' duruyordu, Maria Clara'nın aşk iniltilerini duyuyordu Guma. Böyle aylı gecelerde, limandaki teknesinde sevişirdi Manuel Reis. Gümüş renkli deniz uzanıyordu çevrelerinde. O anda, evde kaygı içinde olan Livia'yı düşünüyordu Guma. Bu hayata hiçbir zaman alışmamıştı. Özellikle 'Valente'nin uğradığı felâketten sonra, her seferinde Guma'nın cesedinin geri döneceğini düşünerek sürekli dehşet içinde yaşıyordu. Şimdi artık ipek kaçakçılığına bulaşmış olduğunu bilseydi, ölüm korkusuna hapis korkusu da ekleneceği için rahat yüzü görmezdi.

Teknenin borcunu öder ödemez kaçakçılık işini bırakacağına and içiyor Guma. Bu gece ilk kez yapacak ve beş yüz *milreis* alacak. Bir yerden borç bulduğunu söyleyerek Joao Caçula'ya olan bütün borcunu ödeyecek. Sonra, Doktor Rodrigo'ya olan borcu kalıyor, ama o kaygılanmıyor bundan. İki sefer daha yaptıktan sonra, teknesinin borcunu ödeyebilir Guma. Daha sonra, biraz para kazanacak, 'Paquête Voador'u satıp Livia'nın dayısına mağaza işinde ortak olacak. 'Paquête Voador'u satacak mı? Sahip olmak için bunca özveride bulunduktan sonra, küçük bir işe ortak olmak için satmak çok güç. Denizi, *saveiro*'ları ve limanını bırakmak? Bir denizciye acı verecek bir şey, hele gece güzel, gökyüzü yıldız harmanı ve güzel bir ay varsa. Saat onu geçti, ama Toufick hâlâ ortalarda yok.

Alman şilebinin öğleden sonra saat üçte geldiğini gördü Guma; teknesindeydi. Şilep içeri girmedi, çünkü limana göre çok büyüktü; duman bulutları salarak dışarıda kaldı. Guma, 'Paquête Voador'dan geminin ışıklarını görüyor.

Guma'nın çoktan sefere çıktığını, Mar Grande'ye büyük bir yük taşıyan *saveiro*'sunun ırmağın sularını yadığını düşünüyor Livia. Sabaha karşı bekliyor Guma'yı. Kaygılı, korku içinde olmalı, eve döner dönmez limandan ne zaman ayrılacaklarını soracak. Bir mağaza... Teknesini satmak, limanı bırakmak, Rufino'ya ihanet ettiği zaman, *Valente*'yi yitirdiği zaman düşünmüştü bunu Guma. Ama şimdi istemiyor artık. Denizde olduğu kadar karada da ölür insan; bütün bunlar Livia'nın saçmalıkları. Ama şimdi, 'De-

nizci kadınlarının yazgısının mutsuz' olduğunu ileri süren eski şarkı söyleniyor. 'Paquête Voador'un gövdesini okşuyor Guma. Hızı eşsiz. Limanda ancak 'Viajante sem Porto' boy ölçüşebilir onunla. Ve üstelik Manuel Reis gibi bir kaptanı var. 'Valente' de iyi bir tekneydi; ama 'Paquête Voador' kadar değil. *Saveiro* ve öteki tekneler konusunda büyük bir deneyimi olan yaşlı Francisco bile, bunun gibisini görmediğini söylüyordu. Şimdi satacak mıydı onu?..

Toufick'in tekneye atladığını duyuyor. Yanında bir başka Arap var, havanın sıcak olmasına karşın boynuna bir atkı sarmış. Toufick tanıştırıyor:

— Bay Haddad.

— Guma Reis.

Arap, asker selâmı verir gibi elini başına götürüyor.

— İyi geceler, diyor Guma.

Toufick, tekneyi inceliyor:

— Çok büyük, haa!

— Bu limanda daha büyüğü yok.

— İki seferde bütün yükü taşıyabileceğini sanıyorum.

Haddad başıyla onaylıyor. Guma soruyor:

— Şimdi mi gidiyoruz?

— Bekleyeceğiz. Henüz erken.

İki Arap, teknenin kıyısına oturuyorlar, kendi aralarında konuşmaya başlıyorlar. Eski kaleden gelen şarkıyı dinleyerek pipo çiyor Guma:

Dalgaların altında kaldı,

Boğulmaya gitti.

Konuşmalarını sürdürüyor iki Arap. Guma, Livia'yı düşünüyor. Kendisini setin oralara varmış olarak düşünüyor olmalı. Birden, Toufick dönüp konuşuyor:

— Güzel müzik değil mi?

— Evet.

— Çok güzel.

Öteki Arap bir şey söylemiyor. Paltosunu kapatıyor, Arapça birşeyler mırıldanıyor. Toufick gülüyor. Guma onlara bakıyor. Eski kaleden gelen ses sustu. Manuel Reisin teknesinden gelen aşk

seslerini açık seçik duyuyorlardı.

Geceyarısına doğru Toufick konuştu:

— Gidebiliriz.

Guma, teknenin demirini aldı (Haddad, dövmelelerine bakıyordu) ve yelkenleri açtı. Manëvradan sonra tekne hızlandı. Geminin ışıkları görünüyordu. Eski kaleden müzik yeniden başladı. Hiç kuşkusuz, böylesine yıldızlı bir gecede ay için şarkı söylüyordu Jerémias. Teknede herkes susuyordu. Geminin yanına gelince Toufick konuştu:

— Durun!

‘Paquête Voador’ durdu, Toufick’in buyruğu üzerine yelkenleri indirdi Guma. Teknenin gövdesi ağır ağır sallanıyordu. Haddad, garip bir ısıklık çaldı. Bir yanıt gelmedi. Bir daha ısıklık çaldı. Üçüncü çalışta yanıt veren ısıklık duyular:

— Gidebiliriz, dedi Haddad.

Guma kürekleri aldı, yelkeni açmadı. *Saveiro*, geminin çevresinde dolandı ve gövdesine yanaştı, İtapagipa’ya bakan tarafına. Bir baş görüldü, Haddad’la Guma’nın bilmediği bir dilde konuştu ve hemen kayboldu. Sonra bir başkası geldi. Yeniden konuşma. Haddad, Guma’dan tekneyi biraz daha yaklaştırmasını istedi. Geniş bir ağıza doğru ilerlediler. Bunun üzerine iki adam, ipek toplarını indirmeye başladılar, Guma ile Haddad, teknenin sintinesine yerleştiriyorlardı. Kimse tedirgin etmedi kendilerini.

Saveiro, usulca uzaklaştı gemiden. Dalgakıranı geçtikten sonra yelkenleri açtı, sönük fencerle yola koyuldu. Rüzgâr uygundu. San Antonio Limanına çabucak vardı. Dalgalar biraz daha yüksekti burada, deniz daha sakindi. Ama ‘Paquête Voador’ büyük bir tekneydi, kolayca karşı koyuyordu.

— Çabuk geldik, diyerek düşüncesini açıkladı Toufick.

İki adam bekliyordu tekneyi. Biri, iyi giyimli olanı, ilerledi:

— Her şey yolunda mı?

— Kaç sefer daha var?

— Bu tekneyle bir sefer daha yeter.

İyi giyimli adam, boşaltmaya yardım eden Guma’ya dikkatle baktı. Mahzeni limana bakan bir eve gidiyordu ipekliler.

— Delikanlı bu mu?

— Evet bu, Murad Bey.

Guma, parababasına baktı. İyi tıraşlı, siyah giyinmiş, şişman biriydi. Elini Guma'nın omzuna koydu:

— Delikanlı, benimle çok para kazanabilirsiniz. Ciddi ve dürüst olmak yeter.

Boşaltma işine bir daha göz attıktan sonra, Toufick'e:

— İşlerin yolunda gitmesi için gözünü dört aç. Ben hemen gi-di-yorum. Antonio hasta.

Hukuk öğrencisi Antonio, oğluydu. Okumuş ve eğlence düş-künü oğluna büyük bir tutkusu vardı. Ne yaparsa yapsın bağışlıyor-du. Gazetelerde, makalelerin sonunda adını görmekten hoşlanı-yordu. Bu yüzden Haddad sordu:

— Antonio hasta mı? Ziyaretine git.

Ayrılmadan önce elini bir daha Guma'nın omzuna koydu F. Murad:

— Bana karşı dürüst olun. Zararlı çıkmazsınız.

— Tasanız olmasın.

Biraz uzakta, ikinci köşe başında otomobil bekliyordu adamı. Boşaltma işi tamamlanınca *saveiro* yeniden yola çıktı. Sintine yeni-den ipekli balyalarıyla dolduruldu. Yüklenen balyaların sayısını unutmuştu Guma. Toufick birine bir tomar para verdi, bir cep lâmbasının ışığında parayı saydı adam.

— Tamam, dedi, korkunç bir şiveyle, arkada duran.

Tekne yola koyuldu. Yine Santo Antonio yönünü tuttular, yel-ken açıp olaysızca vardılar. Bu kez Toufick, *cachaça* sundu Gu-ma'ya. Yük boşaltıldı. Haddad evde kayboldu. Guma piposunu yaktı. Toufick ona doğru geldi:

— Size ne zaman ihtiyacımız olacağını daha sonra söyleyece-ğim.

Cebinden iki tane iki yüz *milreis*'lik banknot çıkardı ve ekle-di:

— Bu evi hiç görmediniz, anlaştık mı?

— Bir denizciyle konuşuyorsunuz.

Toufick gülümsedi:

— Güzel bir şarkıydı, öyle değil mi?

Ceketini düğmeleyip eve girdi. İki kâğıt parayı elinde sıktı Guma. Tekneye manevra yaptırdı, gün doğarken yola çıktı. Kolla-rının, bacaklarının yorgunluğunu biraz açıldıktan sonra hissetti.

Tekneye uzandı ve mırıldandı:

— Çok korktum.

Şafak sökerken set feneri yanıp sönüyordu.

— Dürüst bir insansın, dedi Joao Caçula, Guma'ya.

— Karımın dayısından ödünç aldım. Artık ona öderim. Dükân iyi kazanıyor; bir mağaza açacak belki. Kendisine ortak olmamı istedi.

— Kendisini bir gün senin evde görmüştüm.

— İyi bir insan.

— Öyle görünüyor.

On gün kadar sonra geldi Rodolfo. Geceleyin Cachoeira Seferinden dönmüştü Guma. Hâlâ uyuyordu. Yaşlı Francisco birşeyler almak için dışarı çıkmıştı. Rodolfo, yeğeniyle oynayarak, Livia'yla konuşarak bekledi.

— Hâlâ korkuyor musun?

— Alışırım bir gün...

— O gün oldukça uzak!

Havuzda yüzen tekneyi göstermek için kendini çekiştiren yeğenine baktı.

— İhtiyarlarla ticaret işine girişmesini istemiyor musun? diye sordu Livia'ya.

— Evet, istiyorum.

— Daha çok var...

— Ne demek istiyorsun? diye sordu Livia ölkeyle.

Gözücuyla baktı Livia'ya. Bilecek olursa daha çok acı çekecekti.

— Hiç; küçük yüzünden. Büyüdü, buralara alışacak.

Livia'nın içi rahatladı, ama hâlâ kuşkuluydu:

— Bir şey var sanıyordum.

Birden sordu:

— Guma'ya borç verdiğin parayı nereden buldun?

— Ben mi?.. (Ama hemen anladı.) ...İyi bir iş yapmıştım. Nasıl olsa ıvrır zıvıra harcayacaktım.

Livia ayağa kalktı, kardeşinin saçlarını okşadı:

— Çok iyisin.

Guma kalktı. Livia kahve yaparken, Rodolfo ona yaklaştı:

— Sahi, kaçakçılığa mı başladın?

— Nereden biliyorsun?

— Her şeyden haberim vardır benim. Birinde Toufick'in isteği üzerine buraya geldim, Livia'ya acıdığım için söylemedim.

— Hani o gün...

— Evet.

— Ama çok durmayacağım... Teknenin borcunu ödeyinceye kadar, çok sürmez.

— Dikkatli ol. İş duyulursa, yer yerinden oynar. Murad'a bir şey olmaz. Adam parayla oynuyor, işlerini yoluna koyar. Ama kabağ senin gibi yoksulların başına patlar. Dikkatli ol.

— Bu işte kalmayacağım. İstiyorum ki Livia...

— Ama, bugün ya da yarın öğrenecek. Ne kadar borç aldın benden?..

Guma gülererek yanıtladı:

— Üstelik Livia'nın okşamasına katlandın?..

— O kadarıyla bile zihnim karışır benim. Dikkatli ol. Tehlikeli bir iş.

Livia girdi, kahve ve bir dilim pasta getirmişti. Bu fısıltılı konuşmadan pirlenmişti.

— Ne dolap çeviriyorsunuz?

— Dolap falan yok. Çocuktan konuşuyorduk.

— Rodolfo da dayıma ortak olmanı doğru buluyor, dedi Livia.

— Küçük için, diye ekledi Rodolfo.

— 'Paquôte Voador'un borcunu ödeyinceye kadar bana izin ver Zenci kızı. Biraz para kazanayım, sonra ticaret. Pek yakında...

Karısının beline sarıldı; dizlerine oturdu Livia.

— Çok korkuyorum.

Rodolfo başını eğdi.

İkinci seferde küçük çapta kadın çorabı ve parfüm yüklemesi yapıldı. Yüz *milreis* kazandı Guma. Her şey yolunda gitti. Bu kez, F. Murad geldi tekneyle, gemiden birisiyle uzun uzun konuştu. Sonra yüklü bir para ödedi. Dönüşte F. Murad yüzüne en ciddi görünüşünü takınarak:

— Benim herhangi bir gemiye çıktığımı görmediniz, tamam mı delikanlı? dedi.

— Uyarmanıza gerek yok.

— Hakkınızda oldukça şey öğrendim. Cesur delikanlı olduğunuz söyleniyor. Teknenizin ne kadar borcu kaldı.

— Yüz ödedikten sonra, üç yüz elli kalacak.

— Birkaç seferden sonra teknemizle başınız dinç olacak. Sonra bizi bırakacak mısınız?

— Sizinle çalışmayı bırakmak mı? Galiba öyle.

— Düşünüyor musunuz?

— Bay Toufick'e böyle söyledim. Bu işe girdim, ancak istediğim zaman ayrılabilirim. Teknemin borcunu ödemek için girdim.

— Ayrılmanıza kimse engel olmaz.

— Korkmayın, ağzımı bıçak açmaz benim.

— Bundan korkum yok. Dürüst bir delikanlı olduğunuzu biliyorum. Ama benimle kalırsanız çok para kazanacağınızı düşünüyorum.

Elini Guma'nın omzuna koydu:

— Bu işi çok tehlikeli mi buluyorsunuz?

— Bir karım, bir oğlum var. Yarın, polis beni yakalayacak olursa... (Rodolfo'nun sözlerini hatırlıyordu) ...size bir şey olmaz. Siz zenginsiniz. Kabak benim başıma patlar.

F. Murad sesini alçalttı:

— Kaçakçılık yaptığımı kimsenin bilmediğini mi sanıyorsunuz? Poliste satın alınacak adam çok. Sizin gibi bir genç bulmak çok zor olacak.

Yolun bundan sonrası sessiz geçti. Limana vardıkları zaman, F. Murad yine konuştu:

— Devam etmek isterseniz çok para kazanırsınız.

— Düşüneceğim, karar verirsem...

Bir ay sonra büyük malın geleceğini bildirdi Toufick. İki yüz *milreis*, belki de daha fazla kazanacaktı.

Ertesi gün yüz *milreis*'i Doktor Rodrigo'ya götürdü. Son sefer sırasında kazandığını söyledi ona. Rulet oynamak aklına esmişti Cachoeria'da; beş sürmüş, yüz yirmi kazanmıştı. Ve, Joao Caçula'ya olan borcunu bitirmiş olduğu için, doktora olan borcuna baş-

lamıştı. Başlangıçta parayı kabul etmek istemedi Rodrigo, Guma'nın gereksinimi olabileceğini ileri sürerek. Ama Guma directti. Tekne borcunu ne kadar çabuk öderse o kadar iyi olurdu.

Bir Santo Amaro Seferi ayarlamak üzere doktordan ayrıldı. *Cachaça* yükleyecekti. Seferlerinden kazandığı parayla geçiniyorlardı; kaçakçılıktan gelen para teknenin borcuna gidiyordu. Teknenin borcu bittikten sonra da bir süre bu işi sürdürebilirdi, beş yüz *milreis* falan kazanıncaya kadar. Bundan sonra Livia'nın isteğini yerine getirebilirdi. Gidip yukarı kente yerleşir, dayı ve yengesiyle birlikte bir mağaza açardı. Belki 'Paquêto Voador'u satmasına gerek kalmazdı; Manuel ya da Maneca Maozinha'yla birlikte ortak işletirdi. İki de tekneleri olmasından mutlu olurlardı. Üstelik Maneca Maozinha'nın bir tek sandalı vardı. Guma da 'Paquêto Voador' gibi bir güvencesi olduğu için mutlu olurdu, çok para kazanırdı. Ve limandan büsbütün ayrılmak zorunda kalmazdı. Zaman zaman kendisi de sefere çıkardı. Denizciliği, denizle ilgisi ve seferleri de sürerdi. Hem Livia'yı hoşnut eder, hem kendisi hoşnut olurdu; hayatı tümünden değişmezdi. İyi bir tasarıydı. Ama, bu tasarımı gerçekleştirmesi için kaçakçılığı sürdürmesi, Livia'nın dayısına ortak olacak kadar para kazanması gerekiyordu. Birkaç ay, birkaç sefer sonra, bu parayı toplayabilirdi. Kârlı bir işti. Ama tepetaklak gitmeyi, hapse girmeyi göze almak gerekiyordu. İş anlaşılırsa, rezaletin bini bir paraydı. On bir *conto*'suyla¹ F. Murad'ın sırtı kalındı; ona bir şey olmazdı. Ama bir teknecikten başka bir şeyi olmayan Guma'ya gelince...

Korkmuyordu. Kaçakçılığın tehlikelerinden, Livia ve oğlu yüzünden korkuyordu. Çocuğun su dolu yalakta küçük tekneyle oynayıp geliyordu gözünün önüne. Denizle ilgili şeyleri seviyordu; gerçek bir liman çocuğuydu. Büyüdüğü zaman o da 'Paquêto Voador'u yönetecek, sular üzerinde koşacaktı. Babasının gelmiş geçmiş en iyi *saveiro* kaptanı olduğunu, kente göçmesine karşın teknesini satmadığını, zaman zaman limana dönüp sefere çıktığını söyleyecekti. 'Paquêto Voador'un gövdesini okşuyordu Guma.

Sintineye göz atmaya gidince, ipek kumaş gördü, aklından çıkıp gitmişti ipekli. Kumaşı F. Murad vermişti ve:

---

1. *Conto*: 1000 *milreis*in karşılığı para birimi.

— Karınıza armağan edersiniz, demişti.

Eve dönmek için acele ederken unutmuştu kumaşı. Livia sevi-necekti. Bundan böyle şık kadınlar gibi giysisi olacaktı.

Teknedeki işini bitirip eve yöneldi. Öğle yemeğinden sonra ayrılmıştı evden. Livia kucığında çocukla pencerede bekliyordu kendisini. Gelince, ipek kumaşı gösterdi.

— Teknede unutmuşum.

— Ne o?

— Bak...

Guma içeri girdi. Livia pencereden ayrıldı, çocuğu yere bırakıp kumaşa baktı.

— Ama pahalı ipek bu! (Gözlerinde bir soru vardı.)

— Cachoeria'da bir kermeste kazandım.

— Yalan söylüyorsun. Neden doğruyu söylemiyorsun bana?

— Neyi? Doğru, bir kermeste kazandım onu.

Kumaşı topladı, bir dakika kadar sustu, sonra birden sordu:

— Her şeyi neden başkalarının ağzından öğrenmemi istiyorsun?

— Ama neyi?

— Çok kötü.

— Delisin sen...

— Bilmediğimi sanıyorsun, öyle mi? Kötü bir şey hemen öğrenilir. Kaçakçılığa başlamadın mı, yalan mı?

— Rodolfo mu söyledi sana?

— Çoktandır görmedim onu. Ama, limanda herkes Xavier'nin yerine geçtiğini biliyor...

— Yalan.

Ama yadsımak olanaksızdı. En iyisi her şeyi söylemekti.

— Görüyorsun, kurtulmak için başka çare yoktu. Anlamıyor musun? Joao Caçula, 'Paquêta Voador'u satmak istiyordu; dım-dızlak kalacaktık ortada. Sandalcı olarak kapılanacaktım bir yere; artık limandan hiç ayrılmayacaktım ve senin istediğin de olamayacaktı...

Livia sessizce dinliyordu. Çocuk koşarak içeri girdi ve eteklerine yapıştı. Guma konuşmasını sürdürdü:

— Görüyorsun... Onların hesabına en çok üç sefer daha yapacağım. Teknenin borcunu hemen hemen ödedim. Birkaç ay için-

de, dayına ortak olacak kadar param olacak.

Üstüne bastırarak ekledi:

— Bu işe girdiysem, seninle çocuk yüzünden girdim.

— Korkuyorum Guma. Temiz para değil kazandığın. Bir gün, her şey tepetaklak gidebilir... Eskiden çok korkuyordum, şimdi korkum daha da çok.

— Uzun sürmeyecek. Kimse bilmiyor; kim öğrenebilir? Polisin işten habersiz mi olduğunu sanıyorsun? Bal gibi biliyor, ama Bay Murad'ın paralarını cebine indirmekten geri kalmıyor.

— Bir ya da iki kişiyi tavlamis olabilir. Bir gün yerlerine dü-rüst biri gelir ve iş biter.

— Ama ben o zaman olmayacağım işin içinde. Üç ya da bile-medün dört ay daha kalacağım. Ama dediğin gerçekleşmezse, biraz para yapacak kadar vaktim olacak...

— Şimdi artık yapılacak bir şey yok, dedi Livia kesinlikle. Ama en uygun zamanda ayrılacağına söz ver bana. Yukarı kente benimle birlikte geleceksin.

— Söz veriyorum.

Bunun üzerine ipekli kumaşı açtı. Güzel bir kumaştı. Üzeri-ne yayıp gülümsedi:

— Ancak bu işi bıraktığın zaman diktiririm.

— Çok sürmez.

Ve Guma kaçakçılık serüvenlerini anlatmaya başladı.

Yeni iş Toufick'in söz verdiği kadar para getirmedi Gu-ma'ya. Gemideki 'herif'in, pehlivan tefrikası gibi uzayıp giden ko-nuşmasının sonunda, Guma'nın bilmediği o garip dille yaptığı açıklamaya göre, bekledikleri kadar mal gelmemişti. Guma topu topu elli *milreis* aldı. Bir hafta sonra gene mal beklediklerini bil-dirdi Toufick. Bu sırada dok işçilerinin grevi patlak verdi. *Saveiro* kaptanları ve sandalcıların büyük bir bölümü dok işçileriyle day-a-nışma yaptı. Dok işçileri kazandılar ve *saveiro* ile sandal taşıma üc-retleri de yükseldi. Ama aramalar sürüyordu; Armand adlı bir dok işçisi, o gece yeni tarifeye göre yük taşıyan Guma'nın tekne-siyle kaçmak zorunda kaldı. Ve o yıldızlı gecede, iskele hamalı olaylarla ilgili birçok şey anlattı. Guma için gece değildi geçen za-man, söken şafaktı.

Doktor Rodrigo, dok işçilerine büyük bir destek sağladı. Her şey sona erince, Dona Dulce'nin beklediği mucizenin gerçekleşmeye başladığını dile getirerek sona eren bir şiir yazdı. Dona Dulce gülümseyerek onayladı. Kamburu her zamankinden daha çok çıkmıştı, ama şiiri dinlemek için dikeliyordu. Sevinçle gülümsüyordu. Yoksulların evinde söylenecek yeni sözler öğrenmişti. Artık ona hem iyi insan, hem de dost denilebilirdi. Onlara nasıl teşekkür etmek gerektiğini biliyordu. İnancına yeniden kavuşmuştu; ama bu inanç ötekinden biraz farklıydı.

Santo Amaro göğünde, Besouro'nun yıldızı görünmüyordu, çünkü dok işçileriyle birlikteydi.

Guma, Toufick hesabına birkaç sefer daha yaptı ve teknesinin borcunu ödedi. Bu çok kibar adamla dost oldu. Boyun atkısını hiç çıkarmayan Haddad hep susuyordu. Murad pek seyrek görünüyordu, o da yapılacak çok önemli bir şey varsa. Guma'nın evinde iki yüz *milreis*'i vardı ve bütün borçlarını ödemişti. Yukarı kente taşınacakları günden, çok yakın bir olay olarak söz ediyordu Livia. Bir *conto* kazandığı zaman karısının dayısının yanına ortak olabilecekti Guma. Ve yeteri kadar çalışamayan ihtiyar dinlenecekti. Tekneyi Maneca Maozinha yönetecek ve yaşlı Francisco'ya aylık ödeyecekti. Artık korkmuyordu Livia; sakın sakın bekliyordu; tedirginliği büyük ölçüde azalmıştı. Son zamanlarda her şey yolunda gidiyordu. Taşıma ücretleri bile artmış ve liman hayatı normale dönmüştü. Bunalımı yenmeyi başarmışlardı.

Çocuğun büyük dayısına gittiği geceler teknede olmayı seviyordu Livia. Guma'nın yanına uzanıyor, liman şarkılarını dinliyor, altın sarısı aya ve gökyüzündeki yıldızlar harmanına bakıyor, saçlarını suyun yüzeyine sermiş olan lemanja'nın varlığını hissediyordu. Denizi bir dost, tatlı bir dost olarak düşünüyordu. Limanı bırakıp yazgısından ayrılacak olan Guma için üzülüyordu. Ama teknesini satmayacaktı Guma: Zaman zaman, denizin sakın olduğu zamanlar, dalgalar üzerinde gezinmeye, denizin üzerinde yıldızlara ve aya bakmaya, limanın hüzünlü şarkılarını dinlemeye gelecekti. Böylece *saveiro*'larını daha çok seveceklerdi. Dalgalar vücutlarını yıkayacak ve aşk daha da güzel olacaktı. Derileri tuzlu deniz suyu tadına bulanacaktı. Kulakları, rüzgârın mırıltısını, gitarlarına eğil-

miş Zencilerin ve armonikaların iniltilerini duyacaklardı. Eski kalede şarkı söyleyen Jerémias'nın sesini duyacaklardı. Ama Rufino'nun sesini duymayacaklardı, çünkü kendisine ihanet eden melez bir kadın yüzündün ölmüştü Rufino. Sularda dolaşan köpekbalıklarına, denizlerin ve teknelerin ecesi Iemanja'nın güzelim saçlarına bakacaklardı. Bırakıp gittikleri şeyler için üzüleceklerdi. Guma elini 'Paquêta Voador'un sadık gövdesinde gezdirecekti. *Valente*'yi hatırlayacaklardı. Ama kentin sokaklarında büyüyen, daha iyi bir yazgı için büyüyen oğullarını düşününce, özveride bulundukları şeyler için yanan yürekleri avunacaktı.

Ama, buna karşın, büyük bir özlem duyacaklardı, tıpkı çok sevilen bir varlığı özlermiş gibi. Çünkü deniz kıyısında doğan ya da deniz kıyısında yaşayan bir kişi yoktur ki onu bir sevgili gibi, bir dost gibi sevmesin. Acıyla sevillebilir okyanus. Korku ve kinle karışık bir sevdadır bu. Ama ihanet edilemeyen, hiçbir zaman terk edilemeyen bir sevgidir bu. Çünkü dosttur deniz, tatlı bir dosttur. Ve belki de, Aioca'nın gerçek yurdu denizdir, çünkü denizcilerin yurdu deniz.

AİOCA'NIN ÜLKESİ

Eteğinin altında artık ustura taşımıyor Rosa Palmeirao, bluzunda da hançer yok. Guma'nın haberi kuzey topraklarında kendisine ulaştığı sırada, sahibi kendisinden korktuğu için para ödemediği son derece sefil bir pansiyonda kalıyordu. Tayfa kendisini bulup da "Guma beni sana torununun doğduğunu haber vermek için gönderdi," deyince, eteğinin altından usturayı, bluzundan da hançeri çıkardı. Ama, dönüş masrafını karşılamak için bir kez daha kullandı bunları.

Çoktandır görmediği bir dostmuşçasına karşıladı Livia kendisini:

— Burası sizin kendi evinizdir.

Rosa başını eğdi, başlangıçta kendisinden kaçan çocuğu bütün gücüyle bağrına bastırdı, sonra gülümsemeye çalıştı.

— Guma çok şanslı.

Kendisi nenesi olduğuna göre, Francisco'nın karısı olup olma-

diğını sordu çocuk. O sırada ağlayabilirdi, çünkü artık ne eteğinin altında ustura, ne de bluzunun içinde hançer vardı. Giyimine dikkat ediyor, kapının önüne oturup çocuğu dizlerine alıyordu. Bazı geceler, limanda efsanesinin şarkısının söylendiğini duyuyordu, efsane sanki başkasıyla ilgiliymiş gibi şaşkınlıkla dinliyordu. Böylesi-ne armağanları ancak deniz verir çocuklarına.

Kaçak mal taşırken ilk kez fırtınayla savaşıacaktı Guma. Ama Livia'nın kaygılanmadığını, sakin olduğunu görünce -bütün dertler bitmek üzereydi çünkü- iç rahatlığıyla yola çıktı. Toufick kendisini teknede bekliyordu, bu kez, Haddad'dan başka genç bir Arap vardı. F. Murad'ın öğrenci oğlu, yazar adayı Antonio'ydu bu delikanlı; merak ettiği için kaçakçılığın nasıl yapıldığını görmek istiyordu.

Gökyüzünde bulutlar yığılıyordu. Rüzgâr öfkeyle esiyordu. Açıkta ki gemi, tekneden belli belirsiz görünüyordu.

— Fırtına çıkar mı dersiniz? diye sordu Toufick.

— En şiddetlisi hem de.

Arap, F. Murad'ın oğluna döndü:

— Eve döerseniz daha iyi olur, Bay Antonio.

— Boş ver. Böylesi daha iyi. Eksiksiz.

Guma'ya döndü:

— Tehlike var mı sizce, kaptan?

— Tehlike her zaman vardır.

— Öyleyse, daha iyi.

Tekne hareket etti. Dalgakırana henüz yeni varmıştı ki yağmur başladı. Ancak, Guma yelkenleri indirmeyi başardı ve geminin işaretini beklemeye başladılar. Kürek çekerek güçlükle yanaştılar. Toufick sinirliydi. Haddad, boynundaki atkıyı sıkıyordu. Antonio, sanki hiç kaygılanmıyormuş gibi ıslık çalıyordu. Tekne, gemiye yanaştı. İpek balyaları görünmeye başladı. Ardı ardına dalga geldiği, bardaktan boşanırcasına yağmur yağdığı, tekne inip çıkarak gemiden uzaklaştığı için iş giderek güçleşiyordu. Sonunda yük aktarması sona erdi. Guma manevra yaptı; dalgakıranı geçip Santo Antonio Limanına yöneldiler.

Ama şiddetli rüzgâr sürüklüyordu onları. Yoluna devam etmeyi göze alamadığı için eski kaleye yanaşmış olan mavnadan başka tekne yoktu denizde. Çok açıklarda olan 'Paquette Voador'la di-

lediği gibi oynuyordu rüzgâr; manevra yapmak gittikçe güçleşiyordu. Dümene sımsıkı sarılmıştı Guma; dalgalar tekneyi süpürüyordu. Haddad mırıldandı:

— İpekliler kullanılmaz hale gelecek.

Ve sintineyi örtmek için birkaç tahta koydu.

Fırtınayı görmüyordu, ölümü görmüyordu; ıslanan ipeklilerden başka bir şey görmüyordu. Guma ona hayranlıkla bakıyordu. Toufick sinirliydi; patronun oğlu için korkuyordu. Sararmıştı Antonio, direğe sarılmıştı. Guma'ya sordu:

— Ölecek miyiz dersiniz?

— Bazan kurtulur insan. Her şey rastlantıya bağlı.

Sustular. İyi bir yol izliyorlardı, ama çok açıklarda, bu teknelerin yabancı olduğu bir denizde. Guma denizin üzerinde büyük gemiler görüyordu, sanki Chico Tristeza gibi uzak ülkelere sefere çıkmak düşü gerçekleşiyormuş gibi. Yanan set fenerini, bir kurtuluş güvencesi olarak görüyorlardı. Ama çok açığa gelmişlerdi, bilmedikleri bir denizdeydiler, limanda anlatılan öykülerin, büyük serüvenlerin okyanus denizinde.

San Antonio Limanı tam karşılarındaydı. Ama çok açıktaydılar. Limana yönelmek için manevra yaptı Guma. Biraz ileride, suyun altında kayalar vardı. Manevrayı başardı, ama dev dalgalar yükseldi ve tekneyi kayalıklara çekti. Çok yüklüydü tekne. Denizin elinde oyuncak gibiydi. Nereden geldikleri belli olmayan köpekbalıkları çıktı ortaya; deniz kazalarının her zaman davetsiz konuklarıdır köpekbalıkları.

Guma, Toufick'in çırpındığını gördü. Arabı kolundan yakaladı, koltuğunun altına girip Santo Antonio Limanına doğru yüzdü. Zayıf bir ışık parlıyordu limanda. Ama set fenerinin bir ışık demedi gelip Guma'nın yolunu aydınlattı. Arkasına bakınca, *saveiro*'nun çevresindeki köpekbalıklarını ve sallanan kolları gördü.

Toufick'i kıyıya bıraktı, biraz doğrulunca F. Murad'ın sesini duydu:

— Oğlum nerede? Antonio nerede? O da sizinleydi.

— Evet.

— Kurtarın onu! Haydi! Ne isterseniz vereceğim.

Güçlkle ayakta duruyordu Guma. Ellerini uzatmış yalvarıyordu Murad:

— Sizin de bir oğlunuz var. Haydi, oğlunuzun başı için!

Guma, Godofredo'yu hatırladı, 'Canavieiras' gününü. Oğlu olan herkes böyle yalvarır. Kendisinin de bir oğlu var. Ve yeniden denize atıldı.

Güçlkle yüzüyordu. Tekneyi yürütmek çok yormuştu onu. Sonra, sırtında Toufick fırtınaya karşı yüzmüştü. Şimdi gücü gide-rek azalıyordu. Ama yüzmeye devam etti. Tekneye ulaştığında, bir balınaya benzeyen alabora olmuş gövdeye tutunmuş durumdaydı Antonio. Delikanlıyı saçlarından yakalayıp yeniden yüzmeye başladı. Deniz yol vermiyordu. Halbuki Haddad'ı gövdelerine indirmiş olan köpekbalıkları yolunu kesiyordu. Guma'nın bıçağı ağzında, Antonio'yu saçlarından tutmuş. Önünde Livia'yı görüyor, Livia sakın görünüyor, her şeyin yoluna girmesini bekleyen Livia, oğlunun anası Livia, limanın en güzel kadını Livia. Ve arkada köpekbalıkları, yaklaşıyorlar. Gücü yetmiyor artık. Ama yüzmek zorunda olduğunu belli belirsiz biliyor, çünkü saçlarından tutmuş bir oğul götürüyor, oğul F. Murad'ın oğlu mu, yoksa kendi oğlu mu bilmiyor. Livia. Livia önünde. Denizin suları amansız, rüzgâr vınıyor. Ama yüzüyor o, denizi yarıyor. Bir oğul götürüyor; kendi oğlu mu?

Santo Antonio Limanının çamurlu kumsalı yakınlarında, dayanamıyor artık. Çocuğu bırakıyor. Ama öylesine yakınlar ki, "Oğlum!" diye haykıran F. Murad'ın kollarına götürüyor Antonio'yu deniz; F. Murad ekliyor:

— Bir doktor, çabuk!..

Guma da kurtulmak istiyor, ama köpekbalığının kuyruk darbesi, bıçak elde geri dönmeye zorluyor onu. Yeniden kapışma; birini yaraladı bile. Çalkantılı suya yayılıyor kan. Köpekbalıkları 'Pa-quête Voador'un alabora olmuş gövdesine doğru götürüyor onu.

Az sonra fırtına dindi. Ay çıktı ve Guma'nın kaybolduğu yere saçlarını yaydı Iemanja. Ve onu gizemli Aioca ülkesine götürdü, yiğitlerin, limanın en yiğitlerinin gittiği ülkeye.

Rüzgâr, 'Paquête Voador'u limanın kumsalına getirmişti.

MAR MORTO

İYİ BİR DOSTTUR DENİZ

Burada yitti Guma'nın vücudu. Manuel Reis teknesini durduruyor, yelkenleri indiriyor. Doktor Rodrigo, Manuel, yaşlı Francisco, Maneca Maozinha, Maria Clara ve Livia 'Viajante sem Porto'dalar, gözlerinde yaş yok.

Sabahleyin geldiler, alabora olmuş 'Paquête Voador'u çevirdiler; gövdesinde bir delik vardı, ama önemsiz bir delik; birkaç saat içinde onarıldı. Manuel Reis limana götürdü tekneyi. Öğle yemeğinden sonra Livia'yı görmeye gitti. Rosa Palmeirao ve Livia'nın yengesi çocukla birlikte kaldı. Maneca Maozinha onlarla geldi.

Burada yitti Guma'nın vücudu. Sular sakın ve mavi şimdi. Dün, fırtınalı ve yeşildiler. Ama, Livia'nın gözünde, uyuyor sular ve renkleri kurşun rengi. Sanki deniz de Guma'yla birlikte ölmüş gibi.

Susuyorlar. Yaşlı Francisco mumu yakıyor, tahtaya birkaç damla mum damlatıyor, mumu yapıştırıyor; yaşlı Francisco sakınımla suyun üzerine bırakıyor onu. Bütün gözler onun üzerinde. Boğulan birinin vücudunun bulunduğu yeri bir mumun gösterebileceğine inanmıyor Doktor Rodrigo. Ama bir şey söylemiyor.

Mum yavaş yavaş uzaklaşıyor, suyun üzerinde başıboş dolaşıyor. İnip çıkıyor, batmakta olan küçük bir tekneye benziyor. Bütün gözler onun üzerinde, ağızlar açılmıyor. Yaralı Traira'yı teknesine getiren, 'Canavieiras'yı kurtaran, fırtınalarda insanları kurtaran, borçlarını ödemek için kaçak mal taşıyan Guma'yı gözlerinin önüne getiriyor Doktor Rodrigo. Ve yaşlı Francisco, Guma'nın suları yaran *saveiro*'sunu görüyor. 'Farol das Estrelas'da ağır ağır konuşan, uzun ve kara saçlarını arkaya atan Guma'nın yüzünü seçiyor. Maria Clara, *saveiro*'sunu yönetirken düşünüyor onu, bahse girerkenki sesini düşünüyor. Yaptıkları kavgaları hatırlıyor Maneca Maozinha; yine de iyi dosttular. Livia görmüyor Guma'yı; seçemiyor onu, hatırlamıyor onu. Onu yeniden bulabileceğini yalnızca

o umut ediyor.

Suyun üzerinde dolaşıyor mum. Livia için, kurşun denizin suları bunlar, ölü bir denizin suları. Dalgasız sular, yaşamsız sular. Mum duruyor. Yaşlı Francisco fısıldıyor:

— Burada.

Hepsi bakıyorlar. Manuel Reis gömleğini çıkartıp suya dalıyor. Maneca Maozinha da atlıyor. İkisi birden dalıyorlar, yüzeye çıkıyorlar, yeniden dalıyorlar. Ama mum uzaklaşıyor, aramasını sürdürüyor. Dalgıçlar tekneye dönüyorlar.

Yarın, yaşlı Francisco, Guma'nın adını koluna dövdürecek. Kolunda beş teknenin adı var. Ve bir de kardeşinin, Guma'nın babasının adı. Şimdi yeğeninin adı eklenecek koluna. Koluna dövdürmeyeceği tek ad, yeryüzünde bir limanı olmayan bir adamın, kardeşi Léoncio'nun adı. Belki sol koluna Guma'nın oğlunun adını yazdıracak, yeni Frederico'yu. O zaman aynı ad iki kez yazılmış olacak: Dede ve torunun adları. Ama Livia limandan götürecekt onu, yukarı kente, dayısının evinde oturmaya gidecek. Böylece, Guma'nın oğlunun adı, Francisco'nun kolunda öteki adların yanında yer almayacak. Ağır ağır ilerliyor mum.

"O, hiç olmazsa, büsbütün karayazgılı değil," diye düşünüyor Doktor Rodrigo. Dayısı var, yengesi var. Onlarla birlikte yaşayacak, dükkânda onlara yardımcı olacak. Orospuluk yapmaktan başka çareleri olmayanlar çok daha karayazgılı. Bir başka yazgı yarasırdı Livia'ya. Kocasını çok seviyordu; onun uğruna daha iyi kismetleri geri çevirmişti. Şimdi bir oğlu ve işe yaramaz bir teknesi var; kocasının vücudunu mumla arıyor. Güneş ışığı denizin üzerinden yansıyor.

Mum durmak istemiyor gibi. Manuel Reis bakıyor. İyi bir *saveiro* kaptanıydı Guma, yarışta Manuel'i yenebilecek tek kaptan. Maria Clara'ya fısıldıyor:

— İyi bir çocuktuk, sağlam bir çocuktuk...

Hepsi susuyorlar. İyi bir çocuktuk; çok genç öldü. Manuel'i yarışta yenebilecek tek kaptan. Maria Clara hatırlatıyor:

— Birinde, yenmişti seni.

— Ama birincisinde ben kazanmıştım. Fit olmuşuk.

Livia sulara bakıyor. Gözleri kuru, yaş yok. Öğrendiği zaman çok ağladı. Ama gözpınarları kurudu, artık hiçbir şey düşünmü-

yor, hiçbir şey beklemiyor. Sanki ötekiler kendinden çok uzaklarda, kendisiyle ilgili olmayan bir şeyden söz ediyorlar gibi. Suyun üzerinde gezinen muma bakıyor. Şaşkın gibi, olanları pek az hatırlıyor. Guma'yı son kez görmek istiyor, vücudunu görmek, gözlerine bakmak, dudaklarından öpmek istiyor.

Şu anda şişmiş, biçimi bozulmuş, yengeçler etini parçalamış olsalar da önemli değil! Olsun! Kocası o, kendi erkeği. Ve birden, olan bitenin bilincine varıyor. 'Paquêto Voador'un köprüsünde sevişemeyecekler artık. Pipo içişini göremeyecek, kalın sesini duyamayacak. Yaşlı Francisco'nun bildiği sayısız öykü arasında şöyle bir yaşayacak öyküsü. Hiçbir şey kalmayacak ondan. Limanı, tekneleri, babasının bunca sevdiği okyanusu unutup, yukarı kente, başka bir yazgıya gidecek olan oğlu bile. Hiçbir şey kalmayacak Guma'dan. Yaşlı Francisco'nun Juanina ile birlikte gittiği zaman liman insanlarına kalıt olarak bırakacağı bir öyküden başka. Bir tek o.

Mum durdu. Maneca Maozinha suya atladı, yüzdü, daldı, bir şey bulamadı. Ne var ki, hep aynı yerde kaldı mum. Maneca'nın başı su yüzüne çıktı.

— Bir şey bulamıyorum.

Manuel Reis de daldı. O da bir şey bulamadı. Maneca Maozinha, *saveiro*'ya çıktı. Mum hep aynı yerde duruyordu, yer değiştirmiyordu. Manuel yüzüyor, dalyor, suyun dibinde arıyordu. Guma'nın vücudunu bulamıyorlardı. Yaşlı Francisco'nun inancı sarılmamıştı:

— Orada, eminim.

Maneca ve Manuel daldılar, bir şey bulamayınca çevrede dolaştılar. Yaşlı Francisco gömleğini çıkarıp suya atıldı. Cesedin orada olduğundan emindi.

Ama o da bir şey bulamadı. Suda kendilerinin yaptığı dalgaların ittiği mum yerini değiştirdi. Dalgıçlar tekneye çıktılar. Yaşlı Francisco cesaretini yitirmiyordu:

— Oradaydı, ama gitti.

Çaresiz Livia vazgeçti. Guma'nın vücudunu bulmak gerektiğini biliyordu. Bildiği tek şeydi bu. Onu son kez görmeli ve veda etmeliydi. Ancak o zaman gidebilir, limana ve denize sonsuzluğa dek sırtını dönebilirdi.

Mum daha uzağa gidiyor. Tekne de ardında. Mumun hareketine sinirleniyor Doktor Rodrigo. Bu yüzden bağıarak haber veriyor:

— Durdu:

— Orada, diyor Francisco.

Gene sonuçsuz dalışlar. Mum durmuyor; yoluna devam ediyor. İzliyorlar. Tekne çok ağır gidiyor.

'Paquêta Voador'un köprüsüne uzanıp sevişemeyecekler bir daha artık. Denizin şarkılarını birlikte dinleyemeyecekler. Bir *saveiro*'da son kez birlikte olabilmeleri için Guma'nın vücudunu bulmaları gerek. İki kişiyi kurtarmak için öldü, limanın en yiğitçe ölümlüyle öldü, Iemanja'nın gözde oğullarının ölümüyle. İyi bir ün bıraktı, benzersiz bir *saveiro* kaptanıydı. Ama Livia hatırlamak istemiyor. Gözlerini, boşu boşuna aranıp duran muma dikmiş. Evde kalan çocuk ağlayarak onları istiyor olmalı, annesini ve babasını. Gözleri yaşlı olmalı Rosa Palmeirao'nun: Guma'yı oğlu gibi seviyordu. Livia başını koluna dayıyor. Doktor Rodrigo omzunu tutuyor Livia'nın ve yine sessizlik.

Manuel Reis piposunu yakıyor. Maria Clara, Livia'yı kucaklıyor, avutmaya çalışıyor onu: "Hepimizin yazgısı bu."

Ama Maria Clara deniz kıyısında doğdu, hep orada yaşadı. Onun için karşı konulmaz bir yasa bu: Bir gün, erkek denizde kalır, batan teknesiyle birlikte ölür, kadın vücudunu arar ve oğlunun da büyüüp ölmesini bekler. Livia limanda doğmadı. Kentten geldi o, bir başka yazgıdan. Denizin uçsuz bucaksız yolu onun yolu değil. Sevda uğruna girdi bu yola. Bir yüzden boyun eğemez. Maria Clara gibi bir kaçınılmaz yazgı olarak kabul edemez bu yasayı. Savaştı Livia ve yeniyordu... Pek az kalmıştı. Hıçkırıklar fışkırıyor Livia'nın bağrından.

Yaşlı Francisco başını indiriyor. Maria Clara, elini uzatıyor Manuel'e doğru, çevresinde dolaşan ölümden onu korumak istermiş gibi. Denizin suları sakın. Livia için ölü sular bunlar.

Mum bir kez daha duruyor. Akşam iniyor; güneş batıyor. Manuel dalıyor; Maneca Maozinha ve yaşlı Francisco da dalıyorlar. Tekneye çıkıyorlar, giysileri vücutlarına yapışmış. Akşam iniyor.

— Belki de geceleyin gelir, diyor Maneca Maozinha. Hep geceleyin gelirler...

— Mutlaka gelecektir, diye onaylıyor yaşlı Francisco.

Doktor Rodrigo bir iğne yapıyor Livia'ya. Ölü gibi geri dönüyor Livia. Limanda o eski şarkı söyleniyor:

Boğulmaya gitti.

Gözlerini açıyor Livia. İnən gecenin gizemli derinliklerinden müziğin hüznünlü sesi geliyor:

*Erkeğim gitti uzaklara
Yeşil dalgaların altına.*

Livia dinliyor. Denizin yeşil dalgalarının altına gitti o. Maria Clara destek oluyor Livia'ya. Limana demirlemiş 'Paquête Voador' ağır ağır sallanıyor. Ama kaptanı denizin yeşil dalgalarının altına gitti. Müzik, limanı dolduruyor, teknedən atlayan insanların yüreğini buruyor. Gece indi.

AŞK İÇİN YARATILMIŞTIR GECE

Guma'nın annesi bekliyor onu. Haber vermeden geldi. Oğlunu yıllar önce gördüğünü söylüyor Livia'ya. Yaşlı, yarı kör, bacağı-nı sürüyor.

— Sadakayla yaşıyorum sayılır. Birkaç dost yardım ediyor.

Bir buluşma evinde hizmetçilik yaptığını söylemiyor. Yaşlı Francisco kadının nasıl yaşlanmış olduğunu görüyor. Bir kez, yirmi yıl kadar önce, oğlunu aramak için gelmişti limana. Guma'yı almak istemişti. Karşı çıkmıştı yaşlı Francisco. Götürseydi, belki daha iyi olurdu. Hiç kuşkusuz, Livia şimdi ağlamaz ve oğlu bu kadar erken öksüz kalmazdı. Ama yazılan yazgı bozulmuyor.

Rosa Palmeirao odadan çıkıyor ve Livia'ya birşeyler yemesi gerektiğini söylüyor. Guma'nın annesi soruyor:

— Onu bulamadılar, öyle mi?

— Hayır.

— Öyleyse yarın sabah gene gelirim. Geç kalmamam gerekiyor şimdi.

Ve gidiyor, yarı kör, el yordamıyla, karanlıkta. Ay yolunu aydınlatıyor. Livia oğlunu göğsüne bastırıyor, uzun süre böyle kalı-

yor. Dayısı bakıyor ona, yengesi usul usul ağlıyor. Rosa Palmeirao yemek getiriyor, ama neye yarar.

Arap Toufick dördüncü kez geliyor Livia'ya. Rosa Palmeirao içeri alıyor:

— Sonunda gelebildi, Bay Toufick.

Odaya gidiyor Arap. Guma'ya kaçakçılık önerisini burada yapmıştı. Onu ölüme burada çağırmıştı. Livia içeri giriyor. Toufick ayağa kalkıyor, ne söyleyeceğini bilmiyor. Livia bekliyor.

— Dürüst bir insandı.

Ve sustu. Gözleri yok sanki Livia'nın, hiçbir şey görmüyor, hiçbir şey duymuyor. Konuşmasını sürdürüyor Toufick:

— Benim hayatımı kurtardı. Antonio'nun da hayatını kurtardı. Bilmiyorum... nasıl...

Duygu ve düşüncelerini dile getirmekte güçlük çekiyor, çünkü kendi dili değil bu dil.

— Bir şeye ihtiyacınız var mı?

— Hiçbir şeye ihtiyacımız yok.

— Bay Murad gönderdiği için buraya geldim. Ne zaman kendisine bir ihtiyacınız olursa emrinizde bir dostunuz olduğunu söylüyor.

Parayı masanın üzerine koyuyor, şapkası elinde. Kaçakçılık işiyle ilgili olarak kimseye bir şey söylememesini isteyecek cesareti yok. Yavaş yavaş kapıya doğru geriliyor.

— İyi geceler.

Sokağa koşarak çıkıyor, geçen birine çarpıyor; boğazında bir düğüm var, hüngür hüngür ağlamak istiyor.

Yemek saatinde, Bahia radyosunu dinleyen evlerde, spikerin bir anonsunu duyuyor dinleyiciler:

"Liman halkı, dün gece boğulan bir denizcinin cesedinin bulunması için, kadınlarımızın '*Babamız*' duasını okumalarını rica ediyor."

Anonsu dinleyen bir genç kız —bir kaptanın nişanlısıydı— titrediğini hissetti, kalktı, odasına gitti ve dua etti.

Rodolfo, gidecekleri sırada geldi. Olayı yeni öğrenmişti. Bü-

tün gün boyunca uyumuştı. *Saveiro*'ya giden topluluğa katıldı. Bu kez iki tekneyle yola çıktılar. 'Paquête Voador'u Maneca Maozinha aldı, yanında Rodolfo ve yaşlı Francisco vardı. Santo Antonio Limanına gittiler.

Mum aynı yerde. Tekneler yan yana duruyorlar. Yıldızların kaynaştığı gecede, cesedi arıyor mum, bütün gözler de onu izliyor. Rastgele gidiyor, bir oraya bir buraya, yerinde durmuyor. *Saveiro*'ların yelkenlerini indirdiler. Ev aydınlatıyor onları, tatlı ışıklarını yayıyor. Böylesine güzel liman gecelerinde sevişir sevdalılar. Böylesine gecelerde, kocaları için korkan kadınlar aşkın bütün sınırlarını yaşarlar. Böylesine gecelerde –önüne bakıyor Livia ve hatırlıyor– piposunun kıvılcımları binlerce yıldızın ışığına karışan Guma'nın başı dizlerinde, kimbilir kaç kez birlikte oldular?

Guma'nın fırtınadan çıkıp geldiği, kendisinin korku ve kaygıyı yaşadığı bir gece *saveiro*'ya gitmişler, yağmurun ve şimşeklerin altında sevişmişlerdi. Korku ve kaygıyla karışmış bir tutkuydu bu. Onu bir gün fırtınada yitireceğine olan inançtı. Aşkını çılgınlaştıran bir inançtı. Boğulup öleceği kesindi. Bu nedenle onunla son kez sevişiyormuş gibi sevişiyordu. Ölüm için yaratılmış fırtına geceleri aşk geceleriydi onlar için. İç çekişlerinin meydan okuma haykırıları gibi okyanusu aştığı geceler. Fırtınada sevişiyorlardı. Kara bulutlu, yıldızsız ve aysız gecelerde birleşiyorlardı ve aşkın bir ayrılık, bir yok oluş tadı vardı. İster kuzeydoğu, ister güney rüzgârı olsun, bu gecelerde rüzgâr egemendir, liman kadınlarının yüreklerine korku salarak acımasızca eser. Böyle gecelerde, sanki bir daha hiç buluşmayacaklarmış gibi ayrılırlardı. İlk kez de böyle olmuştu. Henüz evlenmemişlerdi, yine de sanki az sonra dul kalacakmış gibi sevişmişlerdi. Irmaktaydı, Paraguaçu'nun üzerinde, büyülü atın dolaştığı yörede.

Manuel dalıyor. Maneca Maozinha 'Paquête Voador'dan atlıyor. Mum duruyor. Ceketini çıkartıp Rodolfo da dalıyor. Gecenin bu saatinde rengi yeşile dönen suyu üç vücut yarıyor. Önce Manuel dönüyor:

— Daha gelmemiş.

Bu gece gelseydi – diye düşünüyor Livia – usul usul sevişirlerdi, çünkü gece güzel, yıldızlarla delik deşik ve ay gümüş rengi ışığını yayıyor. Böyle gecelerde teknede kalır pipo içerdi Guma. Köp-

rüye uzanırdı Livia; nereden geldiği bilinmeyen, belki bir başka tekneden, eski kâleden, bir maynadan gelen müziği dinlerdi... Sonra, Guma'ya sarılır, başını onun geniş göğsüne dayardı. Son yaptığı seferlerin öyküsünü dinlerdi, tasarılarını dinlerdi onun; çekingen bir tutkuya kapılırlardı. Denize bakarlar, denizin iyi bir dost ve gecenin aşk için yaratılmış olduğunu düşünürlerdi. Usulca birleşirdi vücutları; çığlıksız, iniltisiz. Bir Zencinin hüznü ve özlem dolu müziği, bir deniz şarkısı sarardı dört bir yanlarını. Böyleydi işte bu geceye benzer geceler. Ama gelmiyor. Son seferini yapıyor, yiğit denizcilerin Aioca ülkesini aramaya çıktığı seferi yapıyor. Deniz insanların yazgıları sözcüğü sözcüğüne yazılıdır şarkılarda.

Doktor Rodrigo sigara üstüne sigara içiyor. Yaşlı Francisco'nun piposu sönmüş. Ateş istiyor:

— Ateş verir misiniz, doktor?

'Paquêta Voador'un dibinde, ıslak Manuel Reisle Maneca Maozinha, Rodolfo'yla konuşuyorlar. Rodolfo yanlarından ayrılıp 'Viajante sem Porto'ya atlıyor, Livia'nın yanına gidiyor, eliyle yüzünü siliyor. Deniz suyuyla ıslanıyor eli.

— Ne olacak şimdi Livia?

Livia bir şey anlamaksızın bakıyor ona. Her şeyin değiştiğine tam olarak inanmış değil.

— Dayı ve yengeyle birlikte kalacaksın, değil mi? Manuel Reis ve Maneca Maozinha, tekneyi kiralamaya hazırlar, taksitle satarsan satın alacaklar.

Başını çeviriyor, limanın en iyi, en hızlı *saveiro*'larından biri olan 'Paquêta Voador'a bakıyor. Pek az onun gibisi. Guma hep böyle derdi! Severdi teknesini; oğlu için satın almıştı ve elden çıkarmamak uğruna ölmüştü. Şimdi onu satabilir miydi? Deniz üzerinde, Guma'dan geriye kalan tek şeyi bir başkasına verecek miydi? Kendi vücudunu vermek, bir başka erkeğin altına yatmak gibi bir şeydi bu.

— Bırak düşüneyim biraz.

Ama, öğleden sonra, Rosa Palmeirao'nun kendisine söylediklerini hatırlıyor: "Kimsenin yazgısı değiştirilemez." Ağabeyine soruyor:

— Manuel'in taşıyacak çok yükü var mı?

- Boş sefer yapmıyor...
- Sor bakalım bir bölümünü bana bırakabilir mi?
- *Saveiro*'yu kim yönetecek?
- Ben.
- Sen mi?

Rodolfo anlamıyor. Kim anlayabilir Livia'yı? Yaşlı Francisco anlar. Yaşlandığı için çok kızıyor Francisco, bir *saveiro*'nun dümenini artık tutamadığı için öfkeden kuduruyor. Livia 'Paquête Voador'a bakıyor, içinde büyük bir sevgi duyuyor ona. Onu satmak, tıpkı kendi vücudunu satmak gibi bir şey olurdu. İkisi de Guma'ya ait. Satamaz onları.

Mum duruyor. Rodolfo dalıyor; onun ardından yaşlı Francisco da dalıyor, birşeyler yapmak istiyor. Gözlerini dikmiş, yüzenlere bakan Livia'yı inceliyor Doktor Rodrigo. Doktor Rodrigo'nun anlamadığı birçok şey var hâlâ. Ama, Livia'nın orospuluk yapmama, denizde çalışmak kararının, Dona Dulce'nin beklediği mucizenin bir parçası olduğunu anlıyor. Gerçekleşiyor mucize.

O anda, bir geminin uzak çağrısını duyuyorlar.

— Yardım istiyor, diyor Manuel.

Gece güzel ve sakın yine de. Yitik bir geminin S.O.S. çağrılarını duyuyorlar. İnsanların, denizde, bir mum ışığında aradığı Guma'nın vücudu gibi yitik. Limanını bulamayan, yolunu yitirmiş bir gemi. Çağrının geldiğini sandıkları yere doğru dönüyor gözler. Bu ayılı gecede, acılı bir düdük sesi, kederli bir inilti.

Guma'nın vücudunu arayanlar tekneye dönüyorlar. Mum yenden yola koyuluyor. Doktor Rodrigo sigarasını ısıyor. Geminin yardımına giden bir römorkör geçiyor açıktan. Şaşkınlıktan şaşkınlığa düşen Manuel Reisle konuşuyor Rodolfo.

Maria Clara bir köşeye uzanmış. Ama her şey acılı onun için. Jacques'ın öldüğü geceyi hatırlıyor. Livia'yı kucaklayıp ağlamıştı. O gece. İki kızkardeş gibiydiler. Ne zaman gelecekti kendi kocasının sırası? Ölü denizin sularında ne zaman arayacaklardı vücudunu? Römorkörün ışığı gözden kayboluyor.

Rodolfo, Livia'nın yanına geliyor:

— Yarın Itaparica'ya sefere çıkmayı kabul edip etmeyeceğini soruyor. Çok yükü varmış...

— Tamam.

Dalgasız, kâğıt gibi denizin üzerinde sallanıyor tekneler.

Geceyarısı, mum uzaklaştı. *Saveiro*'lar onu izlediler. Manuel Reis, yaşlı Francisco ve Rodolfo bir kez daha suya atladılar. Cese-di bulmaları durumunda atlamaya hazır bekliyor Maneca Maozin-ha. Şişmiş, biçimsizleşmiş, yengeçlerle sarılı olarak düşünüyor Guma'yı. Bu görüntüyü koymak için yüzünü sıvazlıyor.

Burada dalgalar daha yüksek. Geminin çağrısını son kez duyuyorlar. Ama şimdi çağrı değişik; römorkörü buldu anlaşılan. Tekneye elleri boş dönüyor dalgıçlar. Mum, *saveiro*'nun çevresinde dolanıyor. Livia başını ellerinin arasına alıyor. Guma'nın tutkusunu, etinin, sesinin, deniz tadının tutkusu sarıyor bütün vücudunu. Tepeden tırnağa bu tutkunun, bu isteğin buyruğuna, egemenliğine giriyor, ancak bir daha ona sahip olamayacağını, aşk için yaratılmış geceleri bir daha asla yaşayamayacağını biliyor. Hıçkırıklar yükseliyor içinden. Onu avutmak için atılan Maria Clara da ağlıyor ve bir gün kendisinin de böyle acı çekeceğini kesinlikle biliyor.

Dönüyor mum; bir dalga deviriyor onu; batıyor mum. Yaşlı Francisco konuşuyor:

— Tamam artık, bundan sonrası boşuna. Gelmeyecek artık. Mum batınca...

Teknenin yelkenlerini açıyorlar. Livia başını yere eğiyor. Rüzgâr havalandırıyor saçlarını. Gözyaşlarını denize karıştırıyor, artık çaresizcesine kendisinin olan denize; çünkü Guma var denizde. Guma'yı yeniden yanında hissedebilmek için sulara dönmek zorunda. Aşk geceleri için hep denizde bulacak onu artık. Gözyaşlarının arasında, denizin yağlı suyunu görüyor. Tepeden tırnağa bir avutma simgesi gibi Rodolfo. Doktor Rodrigo ellerini ovuşturuyor; acıların sona ermesi için içinde bulundukları ânın sona ermesini istiyor. Ama Livia'nın her zaman acı çekeceğini düşünüyor. Sigarasını ısıtıyor.

Aşk geceleri için yeniden denizde bulacak Guma'yı. Tekne-de, yaşanmış geceleri hatırlayacak, umutsuz gözyaşları dökcek.

GECENİN ZAMANI

Livia kollarını göğsünün üzerinde kavuşturmuş, Livia sessiz. Soğuk sızıyor vücuduna. Ama müzik geliyor bir sıcaklık gibi, bir sıcaklık ve sevinç gibi.

Erkeği uzaktaydı, ölüydü denizde. Buzdan Livia, güzel Livia, omuzlarına akıyor ıslak saçları. Arkadaşlarının, bir mumun izinde, yağdan, hareketsiz ve Livia'nın vücudu gibi kapalı denizde aramaktan yoruldukları Guma'nın cesedini göremeyecekti.

Kapısının önünde erkekler dolaşıyordu. Ereksiz vücudunun, efendisiz vücudunun, dünyalar güzeli vücudunun çevresinde dolaşıyorlardı. Herkesin istediği Livia, ellerini göğsünün üzerinde kavuşturmuş. Hiçbir hıçkırık sarsmıyor esmer boynunu. Zencinin sıcak müziği oraya ulaşıyor:

Güzeldir denizde ölmek...

Hıçkırık yok. Yalnızca vücudunu saran soğuk ve ölü denizin görüntüsü. Bu yağdan denizin altında dolaşıyor Guma'nın vücudu, tıpkı dümensiz bir tekne gibi. Çevresinde balıklar dolaşıyor. Iemanja da onunla birlikteydi hiç kuşkusuz, saçlarıyla sarıyordu onu. Büyük bir gemi tayfası gibi başka ülkelere gidiyordu Guma. Iemanja'yla birlikte denizin en gizemli köşelerini dolaşıyordu. Rotasını izliyordu, denizde limanını arayan denizci.

Kurşun sulu ölü denize bakıyor Livia, dalgasız ve ağır denize, yağdan denize. Nerede tekneler, denizciler, boğulmuş olanlar? Ey hıçkırıklarının ölü denizi, yitik kocalarını göremedikleri için ağlayamayan kadınlar nerede? Bir fırtına gecesı ölen çocuklar neredeler? Denizin yuttuğu *saveiro*'nun yelkeni nerede? Uzun kara saçlarıyla mavi denizde dolaşan Guma nerede? Ölü denizin, yağdan denizin kurşun renkli ve ağır suları üzerinde, bir mumun ışığı dolaşıyor, bir boğulmuş denizciyi arayan hayalet gibi. Ölü denizdir bu, kımıltısız duran, dalgasız, yağ gibi kırıksız, ölü denizdir bu. Artık yıldızların yansımadağı ağır sulu ölü deniz.

Ay çıksaydı eğer, eğer ay gümüş ışığıyla gelseydi, tıpkı mum gibi o da ölü denizde dolaşır, tıpkı mum gibi, denize açılan, bilinmez ülkelerin, Aioca topraklarının yoluna düşen uzun, kara saçlı Guma'yı arardı.

Penceresinden, aysız, ölü denize bakıyor Livia. Şafak söküyor. Kapının önünde dolaşan, efendisiz vücudunun çevresinde dolaşan erkekler evlerine döndüler. Şimdi her şey bir gizeme gömüldü. Müzik durdu. Yavaş yavaş, nesneler canlanıyor, çevre değişiyor, insanlar hareket etmeye başlıyor. Ölü denizin üzerinde şafak söküyor.

Yalnızca Livia'nın vücudu soğuk, yüreği de soğuk. Gece sürüyor Livia için, ölü denizin yıldızsız gecesi.

YILDIZ

Dona Dulce okuldan bakıyor. Gece, hâlâ gündüzle savaşıyor. *Saveiro*'lar yola çıkıyorlar. Livia'nın oğlu dayısının evinde. Rosa Palmeirao usturasıyla hançerini eski yerlerine koydu: Ustura yeniden eteğinin altında, bluzunun içinde hançer. 'Paquêta Voador'un üzerinde bir erkeğe benziyor. Ama Livia tam bir kadın, narin bir kadın.

'Viajante sem Porto' önde. Aşk ve acılardan söz eden bir liman şarkısı söylüyor Maria Clara. Yol açarak ilerliyor Manuel Reis; başını çevirip ne yaptığına bakıyor Livia'nın. Rosa Palmeirao dümendeki. Livia, kadın elleriyle yelkenleri açıyor. Ayakta Livia, saçları rüzgârda. 'Viajante sem Porto'yu yakalıyor. Öne geçiriyor onu Manuel Reis; 'Paquêta Voador'a eşlik edecek.

Deniz kuşları teknenin çevresinde uçuyor, Livia'nın başının üzerinden geçiyor. Ayakta Livia, dimdik, bir başka sefere oğlunu da getireceğini düşünüyor: Deniz, yazgısı onun. Maria Clara'nın sesi birden susuyor. Çünkü, yükselen günde, bir Zenci şarkı söylüyor, sesi egemen oluyor gizemli denize:

Selâm sana, sabah yıldızı.

Sabah yıldızı. Rihtimde, başını sallıyor yaşlı Francisco. Birinde, hiçbir *saveiro* kaptanının yapamadığı şeyi başardığı zaman, Iemanja'yı görmüştü, deniz ecesi Iemanja'yı görmüştü. 'Paquêta Voador'da ayakta duran o değil mi şimdi? O değil mi? Evet o. Iemanja orada. 'Paquêta Voador'da. Ve yaşlı Francisco bağırıyor limandakilere:

— Bakın! Bakın! Janaina.

Bakıyorlar ve görüyorlar. Okulun penceresinden Dona Dulce de bakıyor. Savaşan güçlü bir kadın görüyor. Savaşım, gerçekleşmeye başlayan mucizesiydi onun. Limanda, denizciler, beş değişik adı olan Iemanja'ya bakıyorlar. Haykırıyordu yaşlı Francisco; ikinci kez görüyordu Iemanja'yı.

İşte buydu rıhtımlar boyunca anlatılan.

Rio de Janeiro, Haziran 1936

S O N

Jorge Amado

ÖLÜ DENİZ

Ölü Deniz «Mar Morto», Latin Amerika'nın en büyük romancısı sayılan Jorge Amado'nun en ilginç romanlarından biri. Yazar, bu romanıyla ilk romanlarından çok daha değişik, şiir dolu bir anlatıma yönelmiştir. Bu ünlü Brezilyalı romancı, *Mar Morto*'da amansız savunucusu olduğu Bahia halkının değişik bir görünümünü yansıtır. Bahia'nın Salvator körfezinde tekneleriyle taşımacılık yapan denizcilerin şiir dolu, efsane dolu, yoksul ve küçük dünyalarını olağanüstü bir ustalıkla anlatır. Yöresel inançlara göre, deniz insanların hem eşi, hem de anaları olan Denizler Tanrıçası Iemanja, o yoksul insanların bütün yazgılarını elinde tutan en büyük güçtür. Denizcilerin en korkusuzu, en yakışıklısı, en cömerti olan, romanın başkisişi Guma, genç ve güzel karısı Livia'nın bütün çabalarına karşın, yeşil gözlü Denizler Tanrıçası'nın çekiciliğine ve cinselliğine karşı koyamayacaktır. *Mar Morto*, sözlü edebiyatın ve halk efsanelerinin, yazılı ^{kitap} anlatıma, büyük bir romana dönüştüğü doruk noktasıdır.

Kapaktaki resim: MAGRITTE

ISBN 975-510-502-6

9 789755 105024

KDV İÇİNDEDİR